

Doktori értekezés

Kádár Hunor

Pécs

2016

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

KÁDÁR HUNOR

**TANÚ- ÉS SÉRTETTVÉDELEM A MAGYAR ÉS A ROMÁN
BÜNTETŐELJÁRÁSBAN AZ EMBERI JOGOK TÜKRÉBEN**

Doktori értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. habil. HERKE CSONGOR

tanszékvezető egyetemi tanár

PÉCS

2016

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS. A TANÚVÉDELEM ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI.....	1
I.1. A szervezett bűnözés kibontakozása és annak okai.....	1
I.2. A tanúvallomás, mint a szervezett bűnözés ellen folytatott harc egyik nélkülözhetelen eszköze	4
I.3. A tanú védelemhez való jogának kérdése	7
I.4. A tanúvédelem formái	13
II. A TANÚVÉDELMI ESZKÖZRENDSZER KIALAKÍTÁSÁNAK EURÓPAI KORLÁTAI	16
II.1. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jogok és az Emberi Jogok Európai Bíróságának hozzá fűződő joggyakorlata	16
<i>II.1.1. Általános gondolatok.....</i>	16
<i>II.1.2. A “tanú” fogalma az EJEB joggyakorlatában.....</i>	19
<i>II.1.3. A tisztességes eljáráshoz való jog és a hozzá fűződő legfontosabb eljárási garanciák</i>	23
<i>II.1.4. “Anonim tanúvallomások” – a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítésének korlátozása</i>	27
<i>II.1.4.1. Mikor gyakorolható a terhelt kérdéshez való joga?.....</i>	27
<i>II.1.4.2. Az “anonim tanú” fogalma az EJEB joggyakorlatában</i>	31
<i>II.1.5. Az “anonim tanúvallomások” bizonyítási eszközként történő felhasználásához szükséges feltételek</i>	33
<i>II.1.5.1. Általános gondolatok.....</i>	33
<i>II.1.5.2. A terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását nyomós indokokkal kell igazolniuk a nemzeti hatóságoknak</i>	33
<i>II.1.5.3. A nemzeti hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárásnak kompenzálnia kell a védelem elé állított akadályokat</i>	40
<i>II.1.5.3.1. Általános gondolatok.....</i>	40
<i>II.1.5.3.2. A terhelt kérdéshez való jogának teljes korlátozása</i>	40
<i>II.1.5.3.3. A terhelt kérdéshez való jogának részleges korlátozása</i>	43
<i>II.1.5.4 A terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben</i>	

“anonim tanúvallomásokon”	48
II.2. A tanú- és sértettvédelemre vonatkozó európai jogi szabályozás	53
II.2.1. Általános gondolatok	53
II.2.2. A tanú- és sértettvédelem szabályozása az Európai Unió szintjén	55
II.2.2.1. Az Európai Unió Tanácsának hozzáállása a tanúvédelem kérdéséhez és ennek okai	55
II.2.2.2. Az Európai Unió Tanácsának tanúvédelemre vonatkozó állásfoglalásainak rövid ismertetése.....	57
II.2.2.3. Az Európai Unió Tanácsának sértettvédelmet szabályozó jogszabályainak rövid ismertetése.....	59
II.2.3. A tanú- és sértettvédelem szabályozása az Európa Tanács szintjén	61
II.2.3.1. Az Európa Tanács hozzáállása a tanúvédelem kérdéséhez és ennek okai.....	61
II.2.3.2. A Miniszteri Bizottság R (97) 13-as számú Ajánlása	63
III. TANÚ- ÉS SÉRTETTVEDELEM A MAGYAR BÜNTETŐELJÁRÁSBAN	65
III.1. A tanúvédelem intézményének kialakulása és fejlődése Magyarországon	65
III.2. A tanú tájékoztatáshoz való joga	68
III.3. A sértett eljárásjogi helyzete. Sértettvédelem	69
III.4. A tanú részleges anonimitása	76
III.4.1. A zárt adatkezelés, mint tanúvédelmi eszköz.....	76
III.4.2. A zárt adatkezelés elrendelése	82
III.4.3. A zárt adatkezelés gyakorlati alkalmazásának problematikája.....	85
III.5. A tanú teljes anonimitása	88
III.5.1. A teljes anonimitás fogalmának vizsgálata	88
III.5.2. Teljes anonimitás – A névzárlat	90
III.5.3. Teljes anonimitás – A különösen védett tanú	97
III.5.3.1. Általános gondolatok.....	97
III.5.3.2. A különösen védett tanúvá nyilvánítás törvényi feltételei	99
III.5.3.3. A tanú különösen védetté nyilvánításának hatásköre	105

III.5.3.4. A tanú anonimitásának szükségességét és a tanú szavahihetőségét igazoló eljárás.....	109
III.5.3.5. A különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljárás és a vele szemben megfogalmazott kritikák.....	116
III.5.3.6. A különösen védett tanú vallomásának bizonyító ereje.....	126
III.6. A tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása.....	128
III.6.1. Az intézmény megjelenése és alkalmazási területe	128
III.6.2. Az USA-ban alkalmazott zártcélú televíziós hálózat.....	131
III.6.3. A magyar jogi szabályozás	135
III.6.3.1. A zártcélú távközlő hálózat alkalmazásának elrendelését alátámasztó esetek.....	135
III.6.3.2. A zártcélú távközlő hálózat alkalmazása az eljárás bírósági szakaszában	141
III.6.3.2. A zártcélú távközlő hálózat alkalmazása az eljárás nyomozati szakaszában	145
III.7. A kímélettel védett tanú	147
III.7.1. Általános gondolatok	147
III.7.2. A vádlott eltávolítása a tárgyalóteremből.....	148
III.7.3. Zárt tárgyalás elrendelése	151
III.7.4. A tanú írásos vallomása.....	154
III.7.5. A szembesítés mellőzése	156
III.7.6. A felismerésre bemutatásra vonatkozó különleges rendelkezések	157
III.8. A katona tanú védelme.....	158
III.9. A tanú segítője.....	159
III.10. A védő jelenléti joga a terhelő tanúk kihallgatásán.....	162
IV. TANÚ- ÉS SÉRTETTVÉDELEM A ROMÁN BÜNTETŐELJÁRÁSBAN. AZ ÚJ ÉS A RÉGI BEKOMPARIATÍV VIZSGÁLATA	168
IV.1. A tanúvédelem intézményének kialakulása és fejlődése Romániában	168
IV.2. A védelemben részesíthető tanúk kategóriái és a tanú tájékoztatáshoz való joga	170
IV.3. A tanúvédelmi intézkedések elrendeléséhez szükséges feltételek	172

<i>IV.3.1. A fenyegetett tanúk esetében</i>	172
<i>IV.3.2. A sebezhető tanúk esetében</i>	175
IV.4. A sértett eljárásjogi helyzete. Sértettvédelem	177
IV.5. A tanúvédelmi eszközök elrendelésére vonatkozó eljárás	179
<i>IV.5.1. A tanúvédelmi eszközök elrendelése az eljárás nyomozati szakaszában</i>	179
<i>IV.5.2. A tanúvédelmi eszközök elrendelése az eljárás bírósági szakaszában</i>	181
IV.6. Tanúvédelmi eszközök	184
<i>IV.6.1. A fenyegetett tanúk tekintetében elrendelhető védelmi eszközök</i>	184
<i>IV.6.1.1. Általános gondolatok</i>	184
<i>IV.6.1.2. A tanú személyi adatainak védelme</i>	185
<i>IV.6.1.3. A különleges tanúkihallgatási formák</i>	188
<i>IV.6.1.4. Zárt tárgyalás elrendelése</i>	194
<i>IV.6.2. A sebezhető tanúk tekintetében elrendelhető védelmi eszközök</i>	196
IV.7. A védelmi eszközökben részesített tanú vallomásának bizonyító ereje	199
IV.8. A tanú segítője	201
IV.9. A védő jelenléti joga a terhelő tanúk kihallgatásán	201
V. ÖSSZEGZÉS	203
ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ	215
IRODALOMJEGYZÉK	218
Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei	226
Az Emberi Jogok Európai Bizottságának jelentései és döntései	227
Internetes hivatkozások	227

I. BEVEZETÉS. A TANÚVÉDELEM ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI

I.1. A szervezett bűnözés kibontakozása és annak okai

Györe István véleménye alapján¹ az állam által foganatosított, egyre modernebb és kifinomultabb, jogi és közigazgatási eszközrendszer alkalmazása ellenére, a bűnelkövetés nem szűnik meg, csak átalakul, változtatja formáit, ezért meg kell tanulnunk együtt élni a bűnelkövetés jelenségével. Más szavakkal, a technika fejlődése nemcsak a bűnmegelőzésre van közvetlen hatással, hanem a bűnelkövetésre is, amely megpróbálja minél jobban kiaknázni a technika új vívmányait (pl. az informatikai rendszerek és a világháló nyújtotta lehetőségeket), ugyanis a bűnelkövetés egyik legfontosabb jellemzője, hogy tökéletesen adaptálódik az éppen aktuális politikai, társadalmi és gazdasági viszonyokhoz és egyenesen arányosan fejlődik ezekkel. Ezen okból kifolyólag, a bűnelkövetést egy kaméleonhoz tudnám legjobban hasonlítani, amely aszerint változtatja testszínét, hogy milyen színű az a növény, amelyen éppen tartózkodik. A fentebb idézett tanulmányban² *Györe István* lerántja a leplet és szembesíti a társadalmat, illetve a hatóságokat egy olyan kényelmetlen ténnyel, amelyet ugyan mindenki elfogad, de amelyről senki sem szeret szívesen beszélni és amely nem más, mint az állam bűnözés megszüntetésére irányuló kísérletének kudarca. A szerző reálisan belátja, hogy a bűnelkövetés felszámolásának gondolata utópikus jellegű és minden elméleti tudásunk, illetve gyakorlati igyekezetünk ellenére naponta szembesülnünk kell a bűnmegelőzés és a büntető igazságszolgáltatás csődjével, az újabb bűncselekmények elkövetőivel és ezek sértettjeivel, ezért a bűnelkövetéssel való együttélés során olyan kontroll mechanizmusokat kell kifejlesztenünk, amelyek a bűnözést a társadalom szerves részeként, annak diszfunkciójaként komplexitásában kezelik.

*Bócz Endre*³ megtalálta a tökéletes hasonlatot a szervezett bűnözés jellemzésére “*korunk pestisének*” nevezve, amely “*százfejű hidraként pusztít és ha egy fejét levágják, nyomban tucatnyi újat növeszt*”. Fontos megjegyezni, hogy különösen a rendszerváltást megelőző időszakban, úgy tekintettek a szervezett bűnözésre, mint a szocializmustól merőben idegen jelenségre, amely valójában nem más, mint a polgári, kapitalista társadalmak rendszerspecifikus

¹ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 24. o.

² u.o., 24. o.

³ BÓCZ Endre: “*Egy államügyész vallomása...*” – *A szervezett bűnözés elleni küzdelem ügyészi tapasztalatai Magyarországon*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 11. o.

megnyilvánulása⁴. Más szavakkal, a rendszerváltást megelőzően Magyarországon a politikum tagadta a szervezett bűnözés létezését⁵. A fentebb hivatkozott nézőpont ellenére, a szervezett bűnözés jelenségét tanulmányozó munkákban fellelhető a “szocialista szervezett bűnözés” fogalma, amely a szakemberek szerint főként a betöréses lopásokra korlátozódott⁶. Már a szocialista rezsim idején tisztában voltak azzal a szakemberek, hogy a szervezett bűnözés kriminológiai kategória, ezért a jelenség bármely megnyilvánulási formája nem valamely társadalmi rendszertípus sajátossága, hanem a társadalom adott formájától függetlenül létező objektív társadalmi jelenség⁷. Mindezek ellenére, vitathatatlan tény, hogy a szocialista rendszer idején a szó valódi kriminológiai értelmében vett, azaz üzleti vállalkozásként megszervezett bűnözésnek nem volt igazán kibontakozási lehetősége, ugyanis nem voltak olyan stabil szervezetek, amelyek hosszú távon ellenálltak volna a hatóság által fogantatosított intézkedéseknek és tovább terjeszkedtek volna, beépülve az ország gazdasági és politikai struktúrájába⁸. Következésképpen, nyugodtan kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás egy igen kedvező “táptalajt” teremtett a komoly szervezett bűnözés kialakulásához. *Bócz Endre* – akinek a hivatkozott időszakban naponta szembe kellett néznie a szervezett bűnözés jelenségével – kifejtette⁹, hogy a gazdálkodási rendszer 1989-1990-es években történő átszervezése a bűnözés számára új perspektívákat nyitott, ugyanakkor, más szerzők is hangsúlyozták¹⁰, hogy az 1990-es évektől kezdődően nyilvánvalóvá vált, hogy az egyre erőszakosabb, fegyveres elkövetések és a “maffia-típusú” cselekmények hazánkban is megjelentek. *Farkas Ákos* is hangsúlyozta¹¹, hogy a 80-as évek végén és a 90-es évek elején a magyar büntető igazságszolgáltatásnak több kihívással

⁴ BORAI Ákos: *A szervezett bűnözés büntetőjogi kérdései*, Rendészeti Szemle, 5/1992-es szám, 12. o.

⁵ SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, Collectio Iuridica, 4/2004-es szám, 223. o.

⁶ BÓCZ Endre: *“Egy államügyész vallomása [...]”*, 12. o.; BORAI Ákos: *A tanúvédelem. (I. rész)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám, 30. o.

⁷ BORAI Ákos: *A szervezett bűnözés büntetőjogi kérdései*, Rendészeti Szemle, 5/1992-es szám, 12. o.

⁸ BÓCZ Endre: *“Egy államügyész vallomása [...]”*, 12-13. o.

⁹ u.o., 13. o.

¹⁰ SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, Collectio Iuridica, 4/2004-es szám, 223. o.

¹¹ FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 55. o.

kellett szembenéznie, amelyek közül az első a bűnözés megtöbbszöröződése és a lakosság biztonságérzetének lecsökkenése volt, a második a bűnözés új formáinak megjelenése, illetve az erőszakos bűncselekmények növekedése volt, míg a harmadik kihívást a bűncselekmények elkövetésében a szervezettség jeleinek megjelenése képezte.

Meglátásom szerint vitathatatlan tény, hogy a szervezett bűnözés jelensége létezett a rendszerváltást megelőző szocialista időszakban is, azonban méreteit, struktúráját, módszereit és veszélyességi fokát tekintve, egyértelműen nem hasonlítható össze az 1990-es évek után kibontakozott, határokon átnyúló szervezett bűnözéssel. Ezen megállapításomat arra alapozom, hogy a totalitárius szocialista rendszert olyan intézkedések összessége jellemezte, amelyek komolyan megnehezítették a szervezett bűnözés kibontakozását és annak fejlődését. Fontos megjegyezni, hogy a szervezett bűnözői csoportok által elkövetett bűncselekmények jelentős része határokon átnyúló tevékenységet feltételez, amelyek elkövetését jelentősen megnehezíti a határátkelőhelyeken történő szigorú ellenőrzés, amely a szocialista rendszert jellemezte, amennyiben egyáltalán megengedett volt a határátkelés. Ezzel magyarázható, hogy a rendszerváltást, de még inkább Magyarország és Románia Európai Unióhoz történő csatlakozását követően, az országhatárok megnyílása és az ellenőrzések szigorának csökkenése miatt hatványosan növekedett az olyan bűncselekmények száma mint az ember-, fegyver- és kábítószer-kereskedelem, csempészet, lopott autók szállítása egyik uniós tagállamból a másikba. Ugyanakkor, a szocialista bankrendszert jellemző monopol helyzet és az illető szektort jellemző verseny hiánya, nem tette lehetővé a pénzmosás legkifinomultabb formáinak kialakulását, a bankkártyák vagy az elektronikus fizetőeszközökhöz kapcsolódó csalások elkövetését. A magánjogi jogi személyek korlátozott formái és azok létrehozásának szigorú feltételei miatt, a bűnszervezetek nem tudtak olyan “törvényes” tevékenységet folytató jogi személyeket létrehozni, amelyek révén meg tudták volna oldani a bűncselekményekből befolyó pénzek tisztára mosását. Ezzel kapcsolatosan *Borai Ákos* kifejtette¹², hogy a szocialista gazdasági struktúra összeomlása, a nagyarányú tőkebeáramlás, a privatizáció, a gazdaság átalakításának belső ellentmondásai, a társadalom egyfajta morális válsága megteremtette a szervezett bűnözés minőségi változásának kriminogén feltételeit, amelynek jellemzői addig csupán csíráiban voltak

¹² BORAI Ákos: *A tanúvédelem (I. rész)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám, 30. o.

felismerhetőek. A román jogi szakirodalomban is hangsúlyozták¹³, hogy a hiperközpontosított szocialista gazdasági rendszer összeomlása után, a rendszerváltást követő szociális és gazdasági élet restrukturálásának nehézségei igen fontos szerepet játszottak a szervezett bűnözés térhódításában, amely a 90-es évek végére “*egy állandó átalakuláson és fejlődésen átmenő szociális kór*” képét mutatta. Más szerzők¹⁴, a 90-es évek végén kibontakozóban levő szervezett bűnözést “*az aktuális társadalmi élet jellemvonásaként*” kezelték, amellyel meg kell tanulnunk együttélni. Lengyelországban is azt tapasztalták¹⁵, hogy a politikai rendszer megváltozása egyértelműen a bűnözési ráta kézzelfogható megnövekedéséhez vezetett, ugyanakkor, a bűnelkövetés természete fokozott arányban az élet és egészség elleni bűncselekményekre fókuszált, amelyeket már sokkal nagyobb kegyetlenséggel követtek el, mint a múltban.

I.2. A tanúvallomás, mint a szervezett bűnözés ellen folytatott harc egyik nélkülözhetetlen eszköze

A jogi szakirodalomban hangsúlyozták¹⁶, hogy a terhelő tanúk megfélemlítése azon célból, hogy ne tegyenek vallomást vagy vallomásuk ne legyen hátrányos a terhelt számára, nem újkeletű jelenség a büntetőeljárás történetében, azonban a tanúk módszeres megfélemlítése az igazságszolgáltatás megbénításának céljából a szervezett bűnözés nemzetközi térhódításával kapcsolható össze. *Bócz Endre* véleménye szerint¹⁷ a tanúvédelem problémája a büntetőeljárásjog tudományában a szervezett bűnözés hatására, mintegy két évtizede jelentkezett. A fenti kijelentés teljes mértékben igaz a magyarországi tanúvédelem kialakulása tekintetében, ahol az igazán komoly méreteket öltő szervezett bűnözés, amint már előbb említettem, a rendszerváltást követően bontakozott ki. Fontos megjegyezni azonban, hogy az első tanúvédelmi rendelkezések az USA-ban 1970-ben elfogadott Szervezett bűnözés leküzdéséről szóló törvény V. Címében (V. Title Organized Crime Control Act) voltak fellelhetőek, amelyek eleinte a

¹³ PARASCHIV Gavril: *Fermitatea represiunii împotriva crimei organizate*, Revista de Drept Penal, nr. 4/1998, 101. o.

¹⁴ ANTONIU George: *Reflecții asupra crimei organizate*, Revista de Drept Penal, nr. 3/1997, 35. o.

¹⁵ WALTOS Stanislaw: *A tanúvédelem elméleti és gyakorlati problémái Lengyelországban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 38. o.

¹⁶ TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 49. o.; BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, Rendészeti Szemle, 8/1994-es szám, 3. o.

¹⁷ BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 77. o.

szervezett bűnözői csoportok ellen tanúskodó személyek és azok hozzátartozóinak életét és testi épségét voltak hivatottak megvédeni a büntetőeljárás alatt és után¹⁸. Az említett tanúvédelmi rendelkezések szabályozása elengedhetetlennek bizonyult az USA-ban a szervezett bűnözés visszaszorításának sikere érdekében, ugyanis a 60-as évek folyamán több szervezett bűnözői csoport tagja ellen indított büntetőeljárás is kudarcba fulladt, mivel a “koronatanúkat” meggyilkolták a bírósági tárgyalás előtt és a vádhatóság nem rendelkezett más perdöntő bizonyítékkal, amely alá tudta volna támasztani a vádlottak bűnösségét¹⁹. A holland szakirodalomban is kifejtették²⁰, hogy a szervezett bűnözés kezelése és az ellene való küzdelem módjainak kidolgozása voltak azok, amelyek elvezettek Hollandiában a 80-90-es években kibontakozó, a szervezett bűnözés tanúinak védelmével kapcsolatos vitához, ugyanis tűrhetetlen volt, hogy bizonyos komoly bűncselekmények felderítése azért vált lehetetlenné, mert az emberek féltek tanúskodni és más bizonyítási eszközök hiányában felmentették a vádlottat.

Hosszú időn keresztül tartotta magát az a vélekedés, miszerint a tanúk megfélemlítését az amerikai gengszterpercek vagy az olasz maffia elleni eljárások jellemzőjeként tarthattuk számon, ezen okból kifolyólag sokak számára szinte sokkoló felfedezésként hatott, hogy a körülmények változása Magyarországon is hétköznapi jelenséggé tette a tanúk megfélemlítését²¹. Ugyanezt fogalmazta meg Vavró István is egy, a rendszerváltást követő, tanúvédelmmel foglalkozó tanulmányában, amelyben kifejtette²², hogy “*a tanúk megfélemlítése évekkel ezelőtt a krimifilmek izgalomfokozó fogása vagy a nyugati országok igazságszolgáltatásának általunk kikuncogott járáshibája volt, azonban ma már szembe kell nézniük vele*”. A 90-es éveket megelőzően a tanúk csak a többszöri idézéstől és az ezzel járó idővesztéségtől tartottak, azonban a bűnözés eszközeinek változásával főként az elkövetők és hozzátartozóik bosszújától való félelem volt az,

¹⁸ LAWSON J. Raneta: *Lying, cheating and stealing at Government expense: Striking a balance between the public interest and the interest of the public in the Witness Protection Program*, Arizona State Law Journal, vol. 24, 1992, 1429. o.

¹⁹ DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 644. o.

²⁰ BLOM Tom: *Tanúvédelem Hollandiában*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 23. o.

²¹ SZABÓ Krisztián – PÁPAI, TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 487. o.

²² VAVRÓ István: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközeiről*, Rendészeti Szemle, 9/1993-as szám, 23. o.

amely egyértelműen a tanúzási kedv apadását vonta maga után, ami gyakran hozta kilátástalan helyzetbe az igazságügyi hatóságokat²³. Tényként kezelhetjük, hogy a rendszerváltást követő időszakban, az igazán súlyos bűncselekményekre vonatkozó ügyekben a tanúk fokozatosan tartózkodni kezdtek a vallomástételtől a terhelt részéről fenyegető megtorlás veszélyére hivatkozva. Annak ellenére, hogy abban az időben Magyarországon kialakult szervezett bűnözői csoportok, minden kétséget kizáróan, közel sem voltak annyira elszántak és kegyetlenek, mint az amerikai vagy olasz “testvéreik”, a tanúk félelmét nem lehetett megalapozatlanként kezelni egy olyan társadalmi kontextusban, amely nem volt hozzászokva az igazságszolgáltatást segítők rendszeres megfélemlítésével a büntetőeljárás akadályozása céljából. Pontosán erre próbált meg rávilágítani Farkas Ákos egy 1993-ban napvilágot látott tanulmányában²⁴, amelyben kifejtette, hogy *“egy olyan helyzetben, amikor a büntető igazságszolgáltatásban dolgozó bírának, ügyésznek is tartaniuk kell az eljárás alá vont személyek közvetlen vagy közvetett fenyegetéseinek beváltásától, a szinte teljesen kiszolgáltatott helyzetben lévő tanú bűncselekmény áldozatává válásával kapcsolatosan nem lehetnek illúzióink. Ezért nem lehet csodálkozni azon, hogy a védelem híján lévő tanú, akinek személye a vádlott és képviselője számára tökéletesen azonosítható, nem szívesen vállalja az igazságszolgáltatás oltárán az áldozati bárány szerepét, (...) ezért ma is egyre kifizetődőbb nem látni, nem hallani és főleg nem beszélni”*. Valóban életét kockáztathatja az, aki segíti a szervezett bűnözés elleni harcban az igazságszolgáltatást²⁵. Kertész Imre egy igen találó anekdotával próbálta szemléltetni az állampolgárok félelmét a tanúzási kötelezettség teljesítése tekintetében: a fiatal rendőr panaszodik, hogy a baleset helyszínétől sehogysem tudja távol tartani a kíváncsiskodókat, nem használ sem a kérés, sem a hivatalos beszéd, mire a tapasztaltabb társa egy igen könnyű megoldást ajánl, vegye elő a jegyzetfüzetét és kezdje el felírni az ott tartózkodók neveit, hogy majd idézést kaphassanak tanúkihallgatásra és egy másodperc alatt ki fog ürülni a terep²⁶. Hasonló jelenségre próbálta felhívni a közvélemény figyelmét az USA Igazságügyi Minisztériuma (U.S. Department of Justice) is egy a múlt évtized közepén készített felmérésben, amelyben az ügyészek arra panaszkodtak, hogy önmagában az a tény, miszerint egy bűncselekmény kapcsolatban áll egy szervezett bűnözői csoporttal elegendő

²³ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 193. o.

²⁴ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 583. o.

²⁵ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 193. o.

²⁶ u.o., 193. o

ahhoz, hogy egy egész negyed ne merjen közreműködni az igazságügyi hatóságokkal²⁷. Ez viszont egy igen komoly probléma, ugyanis amennyiben általában a szervezett bűnözéssel kapcsolatosan merül fel a tanúk fenyegetése, úgy fordítva is kijelenthető, hogy a szervezett bűnözés leküzdésére a legjobb lehetőség a tanúbizonyítás²⁸. A magyar és román jogi szakirodalomban egyaránt megjegyezték²⁹, hogy a szervezett bűnözői csoportok kifinomult módszerekkel rendelkeznek nemcsak a bűncselekmények elkövetése tekintetében, hanem annak nyomai eltüntetésének eszközei terén is, beleértve az esetleges szemtanúk elhallgattatását, ugyanis a szervezett bűnözés egyik közismert vonása, hogy mindenre képes a büntetőjogi felelősségre vonás megghiúsítása érdekében. A tanúzási kedv apadása nehéz helyzet elé állította a büntető igazságszolgáltatást, amely a büntetőjogi felelősséget, egyéb bizonyítási eszközök hiányában, döntő mértékben a tanú- és a terhelti vallomásra kellett alapoznia és erre a helyzetre nem volt felkészülve sem a kriminalisztika, sem a jogtudomány³⁰.

I.3. A tanú védelemhez való jogának kérdése

A jogi szakirodalomban rávilágítottak arra³¹, hogy az 1896. évi Bünvádi Perrendtartásról szóló törvénnyel kezdődően, több mint egy évszázadon keresztül, a magyar büntető eljárásjog kizárólag a kötelezettségek oldaláról szabályozta a tanúvallomás jogintézményét “*az állam, vagyis az igazságszolgáltatás érdekeit szolgáló és kikényszeríthető*” állampolgári kötelezettségként. Ennek egyik legfőbb oka az volt, hogy a kontinentális típusú büntetőeljárás rendszerekben régóta elfogadott és meg nem kérdőjelezett jogelv a tanúzási kötelezettség³². A tanúzási kötelezettségre a büntetőeljárásban napjainkban úgy kell tekinteni, mint “*az állami*

²⁷ ȚIGĂNAȘU A. Jenică - ROMIȚAN C. Raul – COSTACHE Aurelian: *Protecția martorilor*, Ed. Moroșan, 2003, București, 59. o.

²⁸ ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, *Collega*, 1/2000-es szám, 17. o.; BUNECI Petre: *Protecția martorilor*, *Revista de Drept Penal*, nr. 2/2003, 85. o.

²⁹ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, *Rendészeti Szemle*, 8/1994-es szám, 3. o.; GORGĂNEANU I. Gheorghe: *Sugestii pentru o protecție judiciară a martorului în procesul penal*, *Revista de Drept Penal*, nr. 1/2001, 33. o.

³⁰ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, *Magyar Jog*, 10/1992-es szám, 583. o.

³¹ CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, *Magyar Jog*, 2/2000-es szám, 76. o.

³² FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, *Magyar Jog*, 10/1992-es szám, 583. o.

igazságszolgáltatás érdekei által megteremtett kikényszeríthető kötelezettségre”, amelynek értelmében a büntetőeljárás során az állami igazságügyi szerveket mindenki feltétel nélkül köteles támogatni³³. A Be. 79. § (2) bek.-e szabályozza a tanú azon általános társadalmi kötelezettségét, amelynek értelmében köteles együttműködni az igazságügyi hatósággal, így az általa észlelt és a bűncselekmény elkövetése, az elkövető azonosítása, illetve annak büntetőjogi felelősségre vonása tekintetében releváns tényekről köteles beszámolni a hatóságnak. Az említett jogszabály értelmében “akit tanúként megidéztek, ha e törvény kivételt nem tesz, köteles vallomást tenni”. Amennyiben a tanú nem tesz eleget a fentebb hivatkozott polgári kötelezettségének, két különböző szankciót is alkalmazhatnak ellene: az elővezetést és a rendbírságot. A Be. 69. § (1) bek. b) pontja értelmében ”ha a tanú idézés ellenére nem jelenik meg, és ezt előzetesen, mielőtt az akadály a tudomására jut, haladéktalanul, vagy ha ez már nem lehetséges, az akadály megszűnése után nyomban, alapos okkal nem igazolja, illetőleg az eljárási cselekményről engedély nélkül távozik, elővezetése rendelhető el, vagy rendbírsággal sújtható”. A fentebb ismertetett, közel száz éves jogtörténet tükrében nem lepődhetünk meg azon, hogy *Farkas Ákos* a tanút egy “*beszélő szerszámnak*” minősítette, aki csupán arra jó, hogy “*kifacsarják belőle a szükséges információt, majd magára hagyják*”, viszont a vele szemben támasztott követelmények “*a legjobb teljesítményű kamerával és magnóval szemben támasztottakkal egyenlőek*” és ha ezt a szintet nem tudja produkálni, a kihallgatást végző hatóság türelmetlenné válik³⁴.

A magyar jogi szakirodalomban hangsúlyozták³⁵, hogy a társadalomra különös veszélyt jelentő szervezett bűnözés elleni harcban a nyilatkozni kész tanúk, illetve az igazságszolgáltatással együttműködő bűnelkövetők védelméhez fokozott kriminálpolitikai érdek fűződik. Hasonlóképpen, a román jogi szakirodalomban is megjegyezték³⁶, hogy a modern technikai és tudományos bizonyítási eszközök (pl. szakvélemény, telefonlehallgatások) megjelenésének ellenére, a tanúvallomások még mindig a legfontosabb és a leggyakrabban

³³ u.o., 583. o.

³⁴ FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 56. o.

³⁵ CSERHÁTI Anita: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközei. A Védelmi Program*, *Ügyészek Lapja*, 4/2006-os szám, 5. o.

³⁶ BUNECI Petre: *Protecția martorilor*, *Revista de Drept Penal*, nr. 2/2003, 85. o.

igénybe vett bizonyítási eszközök között szerepelnek, különösen a szervezett bűnözés ellen vívott harcban. Amennyiben a problémát más oldalról közelítjük meg, arra a megállapításra jutunk, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás sikere gyakorlatilag meghiúsítható, amennyiben a terhelt megakadályozza azt, hogy a tanú vallomása a bizonyítás anyagává váljon³⁷. Éppen ezért, a tanúvallomás megtételére irányuló állampolgári kötelezettség, a bűnözés minőségi átalakulása folytán már nem tekinthető egyoldalú kötelezettségnek, ma már az államnak kell megtennie az első lépést annak érdekében, hogy biztosítani tudja a tanúnak, az élethez, testi épséghez, illetve személyes szabadsághoz való alkotmányos jogait³⁸. Más szerzők is hangsúlyozták³⁹, hogy a tanú alapvető emberi joga, hogy életét, testi épségét és emberi méltóságát megvédjék, amelyhez viszont igen fontos bűnüldözési és igazságszolgáltatási érdekek is fűződnek. Következésképpen, szükség volt egy olyan rendszer kidolgozására, amely szakít az eddigi feltételt nem tűrő kikényszerítő szemlélettel és a kölcsönös előnyök jegyében, az államot is kötelezi arra, hogy jogi védelmet nyújtson a tanúnak, amely őt egyébként alanyi jogon illeti meg és amely képes

³⁷ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, Rendészeti Szemle, 8/1994-es szám, 3. o.

³⁸ KERCSIK Eldoróda: *Tanúvédelem a különösen védett tanúvá nyilvánítási eljárás szemszögéből*, In: RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga*. Győr, 2000. október 13-14., Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bibor Kiadó, Bp., 2001, 145. o. Más szerzők is hangsúlyozták, hogy a történelmi gyökerű, kikényszerítő szemlélettől alapvető eltérést mutat az a helyzet, amikor a büntetőeljárás nem kikényszerítő hatalmát villantja fel, hanem az együttműködés szellemiségének jogi és ehhez társítható pszichikai kereteit szabályozza. Ld. GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 25. o.

³⁹ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 193. o. Fontos megjegyezni, hogy az állam tanúk védelme iránti kötelezettségével kapcsolatosan az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Doorson v. Hollandia* ügyben hozott döntésében kijelentette, hogy "a 6. § nem írja elő kifejezetten, hogy a tanúk és a tanúként fellépő sértettek érdekeire figyelemmel kell lenni, ugyanakkor, ezeket az érdekeket az Egyezmény más szubsztantív paragrafusai részesítik védelemben. Következésképpen, a büntetőeljárást úgy kell lefolytatni, hogy az ne veszélyeztesse ezeket az érdekeket az érvényesülését. Ezért a tisztességes eljárás elve esetenként azt kívánja, hogy megfelelő egyensúlyt teremtsenek a védelem érdekei és azoknak a tanúknak az érdekei között, akik vallomástételre kötelezettek. Ha a védelemnek a konfrontációtól való elzárását áldozat- vagy tanúvédelmi megfontolásokra alapozzák, úgy a kormányok az Egyezmény 2. §-ában garantált élethez, az 5. §-ában biztosított szabadsághoz és biztonsághoz vagy a 8. §-ában rögzített magánélethez való jogot hívhatják fel igazolásképpen". Ld. EJEJ, *Doorson v. Hollandia*, 20524/92, (1996. március 26), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 79. o.

garantálni szellemi és testi épségét⁴⁰. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 1. pontja értelmében „*a törvényes intézkedések és az alkalmazott gyakorlat legyen alkalmas arra, hogy a tanúk szabadon, semmiféle megfélemlítési manővernek alá nem vetve tudjanak vallomást tenni*”. Az említett rendelkezéshez fűződő indoklás felhívja a tagállamok figyelmét arra⁴¹, hogy a vallomástételre irányuló kötelezettség magában foglalja az állam azon köteleességét, hogy a tanúk számára biztosítsa a megtorlás kockázata nélküli vallomástételi kötelezettség teljesítését. Ezt lehet az állam olyan kötelezettségeként értelmezni, ami egyben a tanút megillető jog is: a törvényhozásnak világosan ki kell fejeznie azt, hogy a tanú helyzete két egyidejű tényező összessége, azaz kötelezettség a vallomás megtételére és jog arra, hogy ezen kötelezettségének kár keletkezése nélkül tegyen eleget. A vallomástételi kötelezettségből adódik az igény a tanúvédelemre, ugyanis az állam cserébe azért, hogy a tanú vallomást tesz, köteles segítséget nyújtani: „*az állampolgár és az állam közötti képzeletben megkötött szerződésben az állampolgár lemond a hasznos együttélés érdekében egyes emberi- és szabadságjogokról, átengedi az államnak az erőhatalmi monopóliumot és egyben magára vállalja a tanúskodás polgári kötelezettségét, ennek fejében az állam garantálja az Alkotmányban többek között egészségre, szabadságra és részben a vagyona vonatkozó jogokat és védi ezeket*”⁴². Vavró István megfogalmazásában a fentebb felvázolt probléma lényege az, hogy az állam képes-e a tanú számára olyan pszichés, biztonságérzetet keltő állapotot megteremteni, amelyben a tanú az igazságnak megfelelően tesz az elkövetőre nézve terhelő vallomást⁴³.

Egyes szerzők véleménye szerint⁴⁴ a tanúvédelem célját az ellentétben álló két nagy érdekcsoport kielégítése képezi: egyfelől az állam és a társadalom érdeke a súlyos

⁴⁰ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárársban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 583. o.; GÁSPÁRDY Gergely: *A tanúvédelem eszközei, modelljei (II. rész)*, Collega, 3/2000-es szám, 16. o.

⁴¹ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 46. pont

⁴² ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 17. o.

⁴³ VAVRÓ István: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközeiről*, Rendészeti Szemle, 9/1993-as szám, 24. o. A hivatkozott szerző véleménye szerint erre az állam közvetlenül és minden esetben soha nem képes.

⁴⁴ BUNECI Petre: *Protecția martorilor*, Revista de Drept Penal, nr. 2/2003, 85. o. Más szerzők a tanúvédelem által közvetlenül szolgált érdekek azt a humanitárius értéket tekintik, hogy az állampolgárokat ne érje sérelem, ugyanis az állam közvetett érdeke, hogy az állampolgárok ne szenvedjenek állampolgári kötelezettségük teljesítésének

bűncselekmények felderítése és ennek elkövetőinek szankcionálása iránt, másfelől az ebben segítő, tanúi minőségben kihallgatott személyek életének, testi épségének és személyes szabadságának biztosításához fűződő érdek. Az angolszász jogi szakirodalomban rávilágítottak arra⁴⁵, hogy a modern büntetőeljárásban valójában nem kettő, hanem három fél érdekeit kell szem előtt tartani: az állam büntetőjogi felelősségre vonás iránti igényét, a terhelt védekezéshez való igényét, valamint a tanú védelem iránti igényét, viszont ezen utóbbi igény kielégítése egyértelműen korlátozza a terhelt védekezéshez való jogának érvényesítését. Más szavakkal, a modern büntetőeljárásban nem csak a két ellentétben álló fél érdekeit kell figyelembe venni – ahogyan azt a hagyományos büntetőeljárás rendszerek tették – hanem egy harmadik résztvevő, a tanú vagy sértett érdekeit is szem előtt kell tartani. A hagyományos büntetőeljárás két fél érdekeit vette figyelembe és azok között próbált meg egyensúlyt teremteni. Ezen felek egyike az állam volt, akinek érdekei arra irányultak, hogy az igazságszolgáltatás elérje célját azáltal, hogy az igazságügyi hatóságok megkeresik és felelősségre vonják az elkövetőt, a másik fél pedig a vádlott volt, akinek érdekei egyértelműen arra irányultak, hogy minden jogilag rendelkezésére álló eszközt megmozgathasson az ellene felhozott vádak megalapozatlanságának igazolása érdekében. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a bizonyítási eljárás során mindkét fél érdekeinek érvényesülése szoros kapcsolatban áll a tanú által szolgáltatott vallomással. Következésképpen, az államot képviselő közvádló érdeke abban áll, hogy a tanú tegyen vallomást a vádlott ellen, míg a vádlott érdeke az, hogy a tanú fizikailag jelenjen meg a bírósági tárgyaláson, hogy a védelemnek lehetősége legyen a tanút kikérdezni és ezáltal a tanúvallomás hitelt érdemlőségét ellenőrizni. Az említett érdekellentét kiegyenlítése folyamán kétségtelenül a tanú lesz az a személy, akinek érdekei csorbulnak, ugyanis köteles a törvény értelmében vallomástételi kötelezettségének eleget tenni, ugyanakkor, a vádlottnak joga van őt közvetlen módon kikérdezni. Azáltal, hogy a tanú “aláveti magát” ezen követelményeknek,

következményeként, ami megerősíti az igazságszolgáltatásba vetett állampolgári bizalmat és ezáltal a hatósággal történő állampolgári együttműködést. A hivatkozott szerző felhívja a figyelmet annak a fontosságára, hogy a tanúvallomás megtételére köteles állampolgárok bizzanak az állam védelmező szerepében és a közvélemény egy olyan rendszert lásson, amely nem engedi, hogy kár érje a résztvevőit. Ld. LENG Roger: *Az Egyesült Királyság tanúvédelmének elméleti és gyakorlati problémái*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 33. o.

⁴⁵ DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 644. o.

veszélybe sodorhatja saját, illetve hozzátartozói életét vagy testi épségét. Ezen méltánytalan helyzet kiküszöbölésének érdekében hozták létre a tanúvédelem intézményét⁴⁶. A magyar jogi szakirodalomban is megfogalmazták azt a nézőpontot⁴⁷, miszerint a tanúvédelem kapcsán valójában három érdek-összeütközést kell megkülönböztetnünk. *Róth Erika* szerint a tanúvédelem kapcsán több egymással szembenálló igény jelenik meg. Az első érdek-összeütközést az képezi, hogy az állam igényt tart a tanú által szolgáltatott információkra, ami a tanúskodás, mint állampolgári kötelezettség szabályozásában ölt testet, ezzel szemben áll a tanú biztonság iránti igénye, amelyet számára az Alkotmány garantál. A második érdekösszeütközés abban nyilvánul meg, hogy a tanú védelme sokszor azt feltételezi, hogy személye a védelem alanyai és a nyilvánosság számára ne váljon ismertté. Ezzel szemben a védelem igénye a tisztességes eljáráshoz fűződő jog maradéktalan betartására irányul, amelynek értelmében a terhelt lehetőséget kell kapjon arra, hogy közvetlen módon kérdéseket intézhessen a vád tanúihoz ezek szavahihetőségének vizsgálata céljából. A harmadik érdekösszeütközési pont pedig az alapelvek feltétlen betartására irányuló igény és a tanú védelme között helyezkedik el, ugyanis a tanú védelem iránti igénye a klasszikus eljárási alapelvek feláldozását vagy korlátozását feltételezi. Személyes meglátásom alapján a fentebbi sorokban valójában csak két érdek-összeütközést figyelhetünk meg, ugyanis a második és harmadik érdekösszeütközés fedí egymást, csak más formában van megfogalmazva. Ezen kijelentésemet arra alapozom, hogy mindkét esetben az érdekösszeütközést a tanú védelmét garantáló teljes vagy részleges anonimitás biztosítása iránti igény és a terhelt konfrontációhoz való jogának maradéktalan érvényesüléséhez fűződő igény egyidejű kielégítése képezi, ami egyértelműen az eljárási alapelvek és a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogának korlátozásához vezet.

⁴⁶ THEODORU Grigore: *Tratat de drept procesual penal*, Ediția a II-a, Ed. Hamangiu, 2008, București, 390. o.

⁴⁷ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*, In: RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga*. Győr, 2000. október 13-14., Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bfbor Kiadó, Bp., 2001, 113-114. o.

I.4. A tanúvédelem formái

A magyar jogi szakirodalomban megjegyezték⁴⁸, hogy a tanúvédelemnek két alapvető útja lehetséges: *“az egyik a tanú személyének aktív fizikai védelme, személyének elrejtése vagy adatainak titkosítása, megváltoztatása, a másik pedig kilétének titokban tartása, mint a passzív védelem eszköze”*. A fentebb ismertetett tanúvédelmi formák közül az elsőt *“fizikai védelem”* elnevezés alatt szokták emlegetni, míg a második tekintetében a *“jogi védelem”* elnevezést használják⁴⁹. Más szerzők⁵⁰ a „jogi védelem” helyett az *„eljárásjogi védelem”* kifejezést használják és a „fizikai védelem” helyett a *„nem eljárásjogi védelem”* vagy az *“eljárásjogon kívüli védelem”* kifejezést. Szeretném megjegyezni, hogy a tanúvédelem formáinak előbb említett két csoportosítása valójában ugyanazt takarja. A *“jogi védelem”* azt feltételezi, hogy a tanút eljárásjogi eszközök alkalmazása révén próbálják megvédeni a terhelttel szemben és megóvni őt az esetleges atrocitásoktól vagy a lelki traumákat okozó fizikai konfrontációtól azáltal, hogy olyan eszközöket alkalmaznak – mint a tanú személyi adatainak zárt kezelése, a tanú különösen védetté nyilvánítása, a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása vagy a terhelt és a nyilvánosság kizárása a bírósági tárgyalásról – ezért szokták ezt a tanúvédelmi formát *“eljárásjogi védelem”* megnevezés alatt emlegetni. Következésképpen, az *“eljárásjogi védelem”* minden esetben a tanú személyi adatainak vagy személyének titokban tartására, anonimitására törekszik⁵¹. Ezzel ellentétben, a *“fizikai védelem”* alkalmazása esetén a tanú személyesen jelenik meg a nyomozó hatóság vagy az eljáró bíróság előtt, így személye ismertté válik a terhelt számára⁵². Tehát, a *“fizikai védelem”* eszközeit abban az esetben kell igénybe venni, ha a *“jogi védelem”* eszközei nem képesek a tanú tényleges védelmét biztosítani annak

⁴⁸ CSERHÁTI Anita: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközei. A Védelmi Program, Ügyészek Lapja*, 4/2006-os szám, 6. o.

⁴⁹ ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, *Collega*, 1/2000-es szám, 18. o.

⁵⁰ TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, *Rendészeti Szemle*, 2/2008-as szám, 60-61. o.; BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, *Belügyi Szemle*, 6/1995-ös szám, 7. o.

⁵¹ TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, *Rendészeti Szemle*, 2/2008-as szám, 61. o.

⁵² A *“fizikai védelem”* eszközeinek alkalmazása esetén a tanú az eljárás során saját nevét, adatait, arcát adja a büntetőeljáráshoz. Ld. TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, *Rendészeti Szemle*, 2/2008-as szám, 62. o.

személyi adatai vagy személye titokban tartására révén⁵³. Ezt a tanúvédelmi formát azért nevezik még “eljárásjogon kívüli védelemnek” is, mivel a tanú védelmét már nem speciális adatkezelési vagy kihallgatási eszközök alkalmazása révén valósítják meg, hanem különböző rendőri vagy közigazgatási intézkedések segítségével, mint pl. rendszeres járőrszolgálat, a tanú magánlakásának vagy tartózkodási helyének megfigyelése, a tanú közlekedési útvonalainak vagy védőruházatának biztosítása, a tanú nevének vagy szemályazonosságának megváltoztatása. Az “eljárásjogon kívüli” tanúvédelmi eszközök nem korlátozzák a büntetőeljárás alapelveinek érvényesülését és nem befolyásolják a védelem jogait⁵⁴. A “fizikai védelem” azon tanúk esetében szükséges, akiknek személyazonosságát a terhelt ismeri vagy vallomásuk tartalma alapján a terhelt azonnal be tudja őket azonosítani, ilyenek pl. a “koronatanúk”, akik bizonyos szervezett bűnözői csoportok tagjai voltak. Bizonyos szerzők nézőpontja alapján⁵⁵ az “eljárásjogon belüli” és az “eljárásjogon kívüli” tanúvédelmi eszközök logikailag nem alkalmazhatóak egyidőben ugyanazon tanú tekintetében. Az említett nézőpontot helyesnek tartom, ugyanis – annak ellenére, hogy elméletileg egyetlen jogszabály sem tiltja meg a “jogi” és “fizikai” védelem eszközeinek egyidejű alkalmazását ugyanazon tanú tekintetében – mivel a tanúvédelmi eszközök ezen két fő csoportja logikailag különböző célt szolgál, a gyakorlatban indokolatlan ezek egyidejű elrendelése. Amint már említettem, az “eljárásjogi védelem” abban az esetben alkalmazandó, ha a tanú személyazonossága ismeretlen a terhelt előtt, ugyanis amennyiben a terhelt nem ismeri a tanú személyét vagy vallomásának tartalma alapján nem tudja őt beazonosítani, nincs szükség a “fizikai védelem” eszközeinek igénybe vételére. Abban az esetben viszont, ha a tanút “eljárásjogi védelemben” részesítették, de a tanú személye különböző okoknál fogva ismertté vált a terhelt számára a büntetőeljárás folyamán, az “eljárásjogi védelem” eszközei elvesztik rendeltetésük célját, mivel nem képesek a továbbiakban a tanú védelmét garantálni és “fizikai védelmi” eszközök alkalmazását teszik szükségessé. Ezen okból kifolyólag nem értek egyet azon állásponttal⁵⁶, miszerint a “jogi” és a “fizikai” védelem szabályai összefüggenek, mivel a jogi

⁵³ VÉGVÁRI Réka: *Shifts in thinking concerning law of criminal procedure in Witness protection*, Acta Juridica Hungarica, 4/2007-es szám, 372. o., 20. lábjegyzet

⁵⁴ BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, Belügyi Szemle, 6/1995-ös szám, 7. o.

⁵⁵ TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, Rendészeti Szemle, 2/2008-as szám, 60-61. o.; BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, Belügyi Szemle, 6/1995-ös szám, 7. o.

⁵⁶ ARDAY Adrienn, *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 19. o.

védelem teszi lehetővé a későbbi fizikai védelem hatékonyságának megvalósulását. Meg szeretném jegyezni, hogy amennyiben ténylegesen hatékony a “jogi védelem”, a büntetőeljárás alatt vagy azt követően már nincs szükség a “fizikai védelem” eszközeinek alkalmazására. A “jogi védelem” célja éppen az, hogy a “fizikai védelem” eszközeit csak végső esetben, *ultima ratio* kelljen igénybe venni, amennyiben a “jogi védelem” alkalmazása nem képes garantálni a tanú biztonságát, ugyanis az olyan “fizikai védelmi” eszközök, mint pl. a tanú magánlakásának, munkahelyének, személyazonosságának megváltoztatása súlyos hatással vannak a tanú és hozzátartozói magánéletére. Ezen okból kifolyólag a szakirodalomban felhívták a figyelmet arra, hogy általános szempontként az “eljárásjogi tanúvédelem” intézményének rendszere kell, hogy első lépésként garantálja a tanú védelmét⁵⁷, ugyanis a tanúvédelem első sorban a büntető eljárásjog szerves része⁵⁸. Ugyanakkor, helyesnek tartom azt az észrevételt, amelynek értelmében az “eljárásjogi tanúvédelem” a büntetőeljárás befejezése után megszűnik⁵⁹, végül is ezért nevezik “eljárásjogi védelemnek”. Amennyiben a tanú veszélyeztetettsége az eljárás befejezése után is fennáll, az a jogi védelem kudarcát jelenti és a tanú biztonsága céljából igénybe kell venni a Tanúvédelmi Programot.

A magyar jogi szakirodalomban kidolgozták a védett tanúk hierarchiáját, amelynek a következő három fokozatát különböztetik meg⁶⁰: a személyi adatok zárt kezelésével védett tanúk, a különösen védetté nyilvánított tanúk és a Védelmi Program hatálya alatt álló személyek. A fentebbi rangsorolás kapcsán elgondolkodhatunk, hogy a hivatkozott szerzők milyen kritériumok alapján dolgozták ki azt? Kétségtelen tény, hogy a felsorakoztatott tanúvédelmi eszközök jogi

⁵⁷ TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, Rendészeti Szemle, 2/2008-as szám, 61. o.

⁵⁸ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 145. o.

⁵⁹ TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, Rendészeti Szemle, 2/2008-as szám, 61. o.

⁶⁰ KERTÉSZ Imre: *A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 11/2001-es szám, 29. o.; KERTÉSZ Imre: *A büntetőeljárásban résztvevők, az igazságszolgáltatást segítő védelmi programjáról szóló törvény*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 73. o.; CSÁNYI Csaba: *Gondolatok a tanúvédelemről*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 22. o. Más szerzők viszont öt csoportra osztották fel a védett tanúkat: kíméllettel védett tanú, adatkezeléssel védett tanú, különösen védett tanú, személyi védelem alatt álló tanú, programozottan védett tanú. Ld. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o. Meglátásom szerint ezen utóbbi csoportosítás sokkal közelebb áll a valósághoz, mivel a hatályos tanúvédelmi eszközök teljes skáláját felvonultatja a tanú védelme érdekében.

szabályozásuk éve alapján, a fentebb felvázolt hierarchia helyes: 1994, 1998, 2001. Viszont, meglátásom szerint nem ez a kritérium szolgált a rangsorolás alapjául. A személyi adatok zárt kezelése volt az első védelmi eszköz, amelyet a jogalkotó szabályozott, viszont ez számos esetben felfedte hiányosságait, ugyanis mivel a tanúnak személyesen meg kellett jelennie a nyilvános bírósági tárgyaláson, a személyi adatai titokban tartásán kívül semmilyen védelmet nem volt képes biztosítani a büntetőeljárás alatt vagy után. A különösen védett tanú intézménye már egy fokkal nagyobb védelmet biztosított a tanú számára, ugyanis a védelem alanyai és a védett tanú között sohasem jöhetett létre fizikai konfrontáció. Viszont ez a védelmi eszköz is felfedte határait abban az esetben, amikor a terhelt ismerte a tanút vagy vallomásának tartalma alapján képes volt beazonosítani a tanú személyét. Ebben az esetben, amennyiben a vádhatóság igényt tartott a tanú vallomására, egyetlen út mutatkozott: a Tanúvédelmi Programba való felvétel. Ezen utóbbi intézmény valószínűleg azért foglalja el a védelmi eszközök legfelső fokát, mivel csak szélsőséges esetekben alkalmazható, a legnagyobb fokú közigazgatási szervezettséget és a tanú részéről fegyelmet igényel, ugyanakkor, gyökeres hatással van a tanú magánéletére, aki az esetek túlnyomó többségében arra kényszerül, hogy lakóhelyét, nevét és néha még személyazonosságát is megváltoztassa.

II. A TANÚVÉDELMI ESZKÖZRENDSZER KIALAKÍTÁSÁNAK EURÓPAI KORLÁTAI

II.1. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jogok és az Emberi Jogok Európai Bíróságának hozzá fűződő joggyakorlata

II.1.1. Általános gondolatok

Az értekezés II. Részének címe láttán felmerül az a jogos kérdés, hogy egy tanú- és sértettvédelemről szóló doktori értekezés bevezetését követő első részben a szerző miért tanulmányoz olyan általános és a jogalkalmazó számára igen nehezen megfogható kérdéseket, mint az Emberi Jogok Európai Egyezménye⁶¹ (a továbbiakban: EJEE) tisztességes eljárásra vonatkozó szabályozása vagy az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) bonyolult és sokszor magának ellentmondó joggyakorlata, ahelyett, hogy az értekezés érdemi részét a tanú- és sértettvédelmi intézményrendszer nemzeti szabályozásának bemutatásával és

⁶¹ Ld. az Európa Tanács 1950. november 4-én, Rómában kelt ETS-005 számú egyezménye, hivatalosan kihirdetett magyar elnevezése: “Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény”

részletes elemzésével kezdené? Kétségtelen tény, hogy a tanúvédelem problematikájának ilyen jellegű megközelítése rendhagyó, sőt azt is mondhatnám, hogy dogmatikailag kifogásolható is. Mindezek ellenére, meglátásom szerint minden tanú- és sértettvédelemről szóló doktori értekezésnek vagy monográfiának az intézmény korlátait, “határvidékét” megjelölő pontból kellene kiindulnia, amely jelen esetben nem más, mint az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jogi garancia, valamint az Európa Tanács és az Európai Unió intézményeinek tanú- és sértettvédelemre vonatkozó ajánlásai, állásfoglalásai és irányelvei. Ezen okból kifolyólag döntöttem úgy, hogy a magyarországi és a romániai tanú- és sértettvédelmi intézményrendszer részletes ismertetése és elemzése előtt, azt a kiindulópontként szolgáló nemzetközi szabályozást fogom bemutatni, amelynek minden szerződő állam büntetőeljárású rendszere köteles megfelelni, ezért a már előzőleg ismertetett egységes feltételrendszer tükrében fogom megvizsgálni a nemzeti jog tanú- és sértettvédelmi vonatkozó rendelkezéseit, rávilágítva a bennük rejlő előnyökre és hiányosságokra. Más szavakkal, a tanú- és sértettvédelem problematikájának ezen megközelítési formája lehetővé teszi a nemzeti szinten kialakított védelmi intézményrendszer minőségének vizsgálatát.

Több szerző is azon az állásponton van⁶² – amellyel teljes mértékben egyetértek – miszerint a tanúvédelem területén a legfőbb jogi problémákat a “büntetőeljárás belüli” védelmi eszközök alkalmazása veti fel, ugyanis a jogalkotónak egyidőben kell törekednie a tanú biztonságához és a nyomozás hatékonyságához fűződő társadalmi érdekek, illetve a terheltet megillető tisztességes eljárás biztosításához fűződő társadalmi érdek között meghúzó ellentét feloldására. Más szavakkal, a nemzeti jogalkotónak olyan büntetőeljárású normák kialakítására kell törekednie, amelyek képesek egyensúlyt teremteni az egymással ellentétben álló érdekek között. Ezen az igen kényes – és bizonyos szerzők szerint a gyakorlatban megvalósíthatatlan⁶³ – érdekegyensúly megteremtése olyan kihallgatási eljárások kialakítását feltételezi, amely képes hatékonyan védeni a tanút vagy sértettet, ugyanakkor, képes eleget tenni a tisztességes eljárás szigorú követelményeinek. Az említett követelmények közül kétségtelenül a kontradiktórium

⁶² GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 26. o.; ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban, avagy hogyan védi az 1998. évi XIX. törvény a tanút*, In: GELLÉR Balázs – HOLLÁN Miklós (szerk.): *A szervezett bűnözés arcai*, Rejtjel Kiadó, Bp., 2004, 156. o.

⁶³ VAVRÓ István: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközeiről*, Rendészeti Szemle, 9/1993-as szám, 26. o.

eljáráshoz való jog biztosítása jelenti a legnagyobb kihívást⁶⁴, mivel az EJEB joggyakorlata igen csak szűk körben ad lehetőséget a tisztességes eljáráshoz fűződő alapelvek korlátozására⁶⁵. A Strasbourgi Bíróság kifejtette, hogy tudatában van annak milyen komoly problémát jelent a nemzeti jogalkotók számára megfelelni az egyezségokmány elvárásainak és, ugyanakkor olyan jogi szabályozást megalkotni, amely képes biztosítani a büntetőeljárások eredményességét is⁶⁶, azonban a tisztességes eljáráshoz való jog olyan kiemelkedő helyet foglal el a társadalomban, hogy nem áldozható fel célszerűségi megfontolásoknak, ezért a védelem jogai abszolút korlátozhatatlanok⁶⁷. Az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja hivatott biztosítani a terhelt kontradiktórius eljáráshoz és védekezéshez való jogának érvényesítését a vád tanúinak kihallgatása alkalmával azáltal, hogy kimondja *”minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközhessen, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellet, mint ahogy a vád tanúit megidézik és kihallgatják”*. Borai Ákos megjegyezte⁶⁸, hogy a szervezett bűnözés elleni hatásos küzdelem megvalósítása – amely első sorban a terhelő tanúk megfelelő védelmének biztosítását feltételezi – *“az eddig sérthetetlenként elismert eljárási alapelvek újragondolását és azok érvényesülésének szűkítését eredményezi, ezért szükséges megvizsgálni, hogy a különös szabályok megalkotásakor hol húzódik az a tőrés határ, amely még összeegyeztethető a jogállamiság elvi követelményeivel, elvárásaival, s amely határt áthágva a demokratikus jogállam polgárainak igazságérzetét már sértenénk (...) A különös, speciális, a szervezett bűnözés elleni küzdelemhez igazodó eljárási megoldások kialakítása viszont (...) fokozott figyelmet igényel a jogalkotótól, mivel az eljárási alapelvek megsértésével igen hamar a jogállamiság követelményeibe ütközhetünk, ekként megsértve a már ratifikált, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló*

⁶⁴ BORAI Ákos: *Tanúvédelem (II rész.)*, Rendészeti Szemle, 11/1994-es szám, 22. o.

⁶⁵ GÁSPÁRDY Gergely: *A tanúvédelem eszközei, modelljei (II. rész.)*, Collega, 3/2000-es szám, 17. o

⁶⁶ CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 77. o.

⁶⁷ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire*, Bp., 2006, 314. o; EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78. o.

⁶⁸ BORAI Ákos: *A tanúvédelem (I. rész.)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám, 34. o.

Európai Egyezménynek a fair büntetőeljárás kérdéseit részletező 6. cikkében írott – igen szigorúnak mondható – elvárásokat. A fenti sorokban megfogalmazott gondolatokkal szoros összefüggésben, meglátásom szerint, a magyar jogalkotónak különös jelentőséget kellene fordítania Csák Zsolt azon észrevételére⁶⁹, miszerint *“a magyar jogalkotás alapvető törekvése az európai jogharmonizációnak való megfelelés, hozzá kell tennünk azonban ehhez, hogy a jogharmonizációra törekvő jogalkotás nem engedheti meg magának, hogy tevékenységének a jogalkalmazásban kicsúcsosodó eredménye ne feleljen meg az európai szintű jogalkalmazási igényeknek, (...) bármennyire is eurókonformnak minősíthető egy jogszabály, alkalmazhatóságáról és megfelelőségéről végső soron az EJEB ítéletei fogják a végső szót kimondani*”. A fenti idézethez egy dolgot szeretnék csak hozzáfűzni: annak érdekében, hogy a nemzeti jogalkotó eurókonform jogi megoldásokat dolgozhasson ki, első sorban azt kell tudnia, hogy az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja alapján melyek azok a tanú- és sértettvédelmet szolgáló megoldások, amelyek eurókonformnak minősíthetőek, azonban arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy az említett rendelkezéseket az EJEB joggyakorlata tölti ki tartalommal. Ez annyit jelent, hogy gyakorlatilag nem dolgozható ki eurókonform jogi szabályozás az EJEB joggyakorlatának részletes ismerete nélkül. Az előbbi kijelentés megfogalmazható úgy is, hogy a Strasbourgi Bíróság joggyakorlatának ismerete *“sine qua non”* feltétele az eurókonform büntetőeljárás jogszabály megalkotásának. Ennél a pontnál érkezünk vissza a jelen alfejezet elején tett állításomhoz, miszerint minden tanúvédelemről szóló munkának az intézmény *“határvidékét”* megjelölő pontból kellene kiindulnia, ugyanis, amint azt már kifejtettem, a nemzeti jogszabályok eurókonform jellegének vizsgálata céljából nélkülözhetetlen megismerni az EJEB joggyakorlata által eurókonformként elfogadott büntetőeljárás megoldások pontos tartalmát.

II.1.2. A “tanú” fogalma az EJEB joggyakorlatában

Az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja többször is utalást tesz a tanú fogalmára anélkül, hogy bármilyen formában is meghatározná azt. Ennek következtében felmerül a jogos kérdés, hogy az EJEE fentebb hivatkozott rendelkezéseinek alkalmazása során a tanú fogalmának egy

⁶⁹ CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 75. o.

megszorító, *stricto sensu* vagy egy kiterjesztő, *lato sensu* értelmezést kell kölcsönözni⁷⁰? Az EJEB joggyakorlatát tanulmányozva egyértelműen megállapítható, hogy a Strasbourgi Bíróság a kiterjesztő értelmezés mellett döntött⁷¹. Mindez nem véletlen, az EJEE szerkesztői szándékosan nem definiálták a tanú fogalmát azon okból kifolyólag, hogy ne korlátozzák a terhelő tanúk megidézésére és kikérdezésére vonatkozó rendelkezések alkalmazási körét, lehetőséget adva az Emberi Jogok Európai Bizottságának (a továbbiakban: Bizottság)⁷² és a Strasbourgi Bíróságnak, hogy a konkrét eset körülményeit vizsgálva döntsenek arról, miszerint a nemzeti hatóságok által kihallgatott személy eljárási szerepét tekintve tanúnak minősíthető-e vagy sem. Következésképpen, az EJEB joggyakorlatának fényében a tanú fogalma egy autonóm értelmezést nyer⁷³, ami annyit jelent, hogy a Strasbourgi Bíróság a tagállamok belső jogi normáitól függetlenül kezeli a tanú fogalmát⁷⁴. Más szavakkal, annak érdekében, hogy az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott eljárási garanciák alkalmazhatóvá váljanak nem

⁷⁰ PĂTULEA Vasile: *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului în legătură cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul la un proces echitabil. Garanții specifice în materie penală. Dreptul acuzatului de a interoga martorii din proces. Dreptul de asistență gratuită a unui interpret (IV)*, Revista Dreptul, nr. 10/2007, 243. o.

⁷¹ GRÁD András: *A Strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, Strasbourgi BT. Kiadása, Bp., 2005, 339. o.

⁷² Az Emberi Jogok Európai Bizottsága 1954 – 1998 között működött, a Bizottság feladata az volt, hogy az EJEE megsértésére vonatkozó egyéni panaszokat megvizsgálja és csak a megalapozott panaszokat terjessze az EJEK elé.

⁷³ HARRIS David - O'BOYLE Michael - WARBRICK Colin: *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London, 1995, 267. o.; PĂTULEA Vasile: *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 244. o.; PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și dreptul procesual român*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, 444. o.; BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, vol. I., Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, 562. o.; MATEUȚ Gheorghiu: *Protecția martorilor. Utilizarea martorilor anonimi în fața organelor procesului penal*, Ed. Lumina Lex, București, 2003, 44. o.

⁷⁴ BOGDAN Dragoș - SELEGEAN Mihai: *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2005, 289. o.; CHIRIȚĂ Radu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii și explicații*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 431. o. A tanúvédelmi definíciónak azért van jelentősége, mert egyrészt nyomon követhetjük, hogy az európai joggyakorlatban hogyan születik meg egy a későbbiekben használt fogalom, másrészt pedig azért, mert az európai jogharmonizációban azt a fogalmat kell az egyes országoknak felhasználniuk, illetve ahhoz kell közelíteniük az általuk használt tanú-fogalmat. Ld. LIZICZAY Sándor: *Tanútípusok a büntetőeljárásban I.*, Rendészeti Szemle, 1/2007-es szám, 4. o.

szükséges, hogy az illető személyt a nemzeti jog szerepe alapján tanúnak minősítse⁷⁵. Az EJEB elvi éllel szögezte le, hogy mindaddig, amíg a terhelt elítélését egy adott vallomás döntő mértékben befolyásolja, ez “terhelő vallomásnak” minősül és teljesítenie kell az EJEE 6. §-ában foglalt garanciális követelményeket, függetlenül attól, hogy az említett vallomás egy megszorító értelemben vett tanútól vagy egy vádlott-társtól származik⁷⁶. Ennél a pontnál szeretném megjegyezni, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlásához tartozó függelék I. pontja a tanú fogalmának szintén egy kiterjesztő értelmezést kölcsönzött⁷⁷. *Bócz Endre* – a hivatkozott Ajánlást kidolgozó Szakértői Bizottság hazai képviselője – kifejtette⁷⁸, hogy az EJEE 6. §-ára alapozva, a Szakértői Bizottság a tanú autonóm fogalma mellett döntött, ugyanis tanúnak lenni „*inkább funkció, mint státus*”.

Az EJEB kiterjesztő, autonóm értelmezését szem előtt tartva, a következő személyek minősíthetők tanúnak:

a) *a megszorító, stricto sensu értelemben vett tanúk*, akiket szerepük alapján a nemzeti jog is tanúnak minősít

b) *a társtettes*⁷⁹

⁷⁵ GRÁD András: *Büntetőjogi és büntetőeljárásjogi kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*, Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 3/2006-os szám, 80. o.

⁷⁶ Ld. EJEB, *Lucá v. Olaszország*, 33354/96, (2001. február 27), In: CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere 1950-2001*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 163-164. o.

⁷⁷ VÉGVÁRI Réka: Shifts in thinking concerning law of criminal procedure in Witness protection, *Acta Juridica Hungarica*, 4/2007-es szám, 365. o. A hivatkozott jogszabály értelmében “*tanú alatt kell érteni minden olyan személyt, aki függetlenül a nemzeti büntető eljárásjog által szabályozott helyzetétől, a büntető ügyvel kapcsolatos információkkal rendelkezik. Az említett meghatározást a szakértőre és a tolmácsra is alkalmazni kell*”.

⁷⁸ BÓCZ Endre: *Emberi jogok – “titkos tanúk”*, *Belügyi Szemle*, 9/1996-os szám, 7. o. A Szakértői Bizottság megítélése szerint a tanú fogalma alá vonandó minden olyan személy, akinek nyilatkozatát a bíróság figyelembe veszi a ügy elbírálása során, így a tanúvédelem iránti igény érvényesítése nem csupán az általános, perjogi értelemben vett személy jogait védi, hanem oltalomban részesíti mindazon személyeket, akik a büntető igazságszolgáltatás számára releváns tényekről szolgálnak. Ld. BORAI Ákos: *Tanúvédelem (II. rész)*, *Rendészeti Szemle*, 11/1994-es szám, 27. o.

⁷⁹ Ld. EJEBizottsága, *X v. Egyesült Királyság* (döntés), 7306/75, (1976. október 6), In: *Digest of Strasbourg Case-law relating to the European Convention on Human Rights*, vol. 2. (article 6), Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Bonn, München, 1984, 391. o.; EJEB, *Barberá, Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ed. a VI-a, Ed. Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2008, 279-282. o.; EJEB, *Cornelis v. Hollandia*, 994/03, (2004. május 25), In:

- c) a magánfél⁸⁰
- d) a sértett⁸¹
- e) a fedett vagy titkos állományú nyomozó⁸²
- f) a rendőrségi informátor⁸³

BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, vol. I., Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, 521-522. o.; EJEB, *Cardot v. Franciaország*, 11069/84, (1991. február 19), In: BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában: A tisztességes eljárás büntetőügyekben-Emberijogdogmatikai értekezés*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2007, 213. o.; EJEB, *Lucá v. Olaszország*, 33354/96, (2001. február 27), In: CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere 1950-2001*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 163-164. o.

⁸⁰ Ld. EJEB, *Bricmont v. Belgium*, 10857/84, (1989. július 7), In: GRÁD András: *A Strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, Strasbourgi BT. Kiadása, Bp., 2005, 341-342. o.

⁸¹ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 370. o.; EJEB, *Delta v. Franciaország*, 11444/85, (1990. december 19), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 371-372. o.; EJEB, *A.M. v. Olaszország*, 37019/97, (1999. december 14), In: *Human Rights Case Digest, Oct. 1999, vol. 10*, Martinus Nijhoff Publishers, Brill, Leiden, 296. o., illetve CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere 1950-2001*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 160-161. o.; EJEB, *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 449-450. o.; EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: *Human Rights Case Digest, Nov.–Dec. 2005, vol. 16 [...]*, 278. o.; EJEB, *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2), In: *Human Rights Case Digest, Jul. 2002, vol. 13 [...]*, 695-696. o., illetve PĂTULEA Vasile: *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 250-251. o.; EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20), In: *Human Rights Case Digest, Nov. 2001, vol. 12 [...]*, 954. o., illetve POPESCU C. Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003, 247-248. o.; EJEB, *Asch v. Ausztria*, 12398/86, (1991. április 26), In: GRÁD András: *Büntetőjogi és büntetőeljárásjogi kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*, Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 3/2006-os szám, 82. o.; EJEB, *Magnusson v. Svédország*, 53972/00, (2003. december 16), In: CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere de hotărâri 2003*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, 123. o.

⁸² Ld. EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78-79. o.; EJEB, *Lüdi v. Svájc*, 12433/86, (1992. június 15), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 316-317. o.

⁸³ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 312-314. o.; EJEB, *Saïdi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor*

g) a szakértő⁸⁴

II.1.3. A tisztességes eljáráshoz való jog és a hozzá fűződő legfontosabb eljárási garanciák

A Bizottság számos ügyben hangsúlyozta⁸⁵, hogy az EJEE 6. §-a nem definiálja a „tisztességes eljárás” fogalmát⁸⁶, ugyanakkor az említett paragrafus (3) bek.-e olyan “minimális jogokat” szabályoz, amelyekre úgy kell tekintenünk, mint a tisztességes eljáráshoz való jog alapvető összetevőire és amelyek valójában kiegészítik az EJEE 6. § (1) bek.-ében szabályozott jogok skáláját. Ilyen minimális jogként kezelendő az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt, terhelhet megillető eljárási garancia is, amelynek értelmében *”minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzzen vagy intéztessen a vád tanúihoz (...)*”. A jogi szakirodalomban megjegyezték⁸⁷, hogy az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jogi garancia valójában nem más, mint a kontradiktórius eljáráshoz való

Omului [...], 456. o.; EJE, *Doorson v. Hollandia*, 20524/92, (1996. március 26), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 79-80. o. ; EJE, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157-158. o.

⁸⁴ Ld. EJE, *Bönisch v. Ausztria*, 8658/79, (1985 május 6), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 367-368. o.

⁸⁵ Ld. EJE Bizottsága, *Nielsen v. Dánia* (jelentés), 343/57, (1961. március 15); EJE Bizottsága, *Ofner és Hopfinger v. Ausztria* (jelentés), 524/59, 617/59, (1962. november 23); EJE Bizottsága, *Pataki és Dunshirn v. Ausztria* (jelentés), 596/59, 789/60, (1963. március 28); EJE Bizottsága, *Jesper v. Belgium* (jelentés), 8403/78, (1981. december 14), In: *Digest of Strasbourg Case-law [...]*, 272. o.

⁸⁶ Meglátásom szerint az EJEE szerkesztői szándékosan nem definiálták a “tisztességes eljárás” fogalmát, ezáltal lehetőséget nyújtván a Bizottságnak és a Bíróságnak, hogy joggyakorlatuk révén próbálják körülhatárolni azon eljárási garanciákat, amelyek szerves alkotóelemeivé válhatnak a tisztességes eljárás általános fogalmának. Ezzel kapcsolatosan a magyar jogi szakirodalomban megjegyezték, hogy a Bizottság, de különösen a Bíróság legtöbbször igen gondosan elkerülte, hogy pontosan és világosan definiáljon egy-egy fontosabb fogalmat. Ilyenkor a visszatérő megállapítás az volt, hogy nem lehet általános definíciót adni és a konkrét körülmények mérlegelése során kell döntenie a fogalom alkalmazhatóságáról. Ld. BLUTMAN László: *Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben*, Magyar Jog, 8/1992-es szám, 455. o.

⁸⁷ BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, vol. I., Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, 562. o.; CHIRIȚĂ Radu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii și explicații*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 360. o.

jog és a fegyverek egyenlősége elvének konkrét alkalmazása a büntetőeljárásban, ugyanakkor, az említett jogi garancia a kiterjesztő értelemben használt tisztességes eljáráshoz való jog egyik fontos alkotóelemét képezi. A tisztességes eljáráshoz fűződő garanciális jogok vizsgálata során a strasbourgi szervek első sorban azt vizsgálják, hogy a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott eljárás során milyen mértékben érvényesült a fegyverek egyenlőségének elve és a terhelt kontradiktórius eljáráshoz való joga⁸⁸. Következésképpen, a strasbourgi szervek a tisztességes eljárás elvét két további, szintén igen általános elvre bontották fel⁸⁹: a) az egyik a fegyverek egyenlőségének elve⁹⁰, amelynek értelmében a szemben álló feleknek egyenlő lehetőséget kell adni az eljárás során arra, hogy az általuk előadottakat bizonyíthassák és érvelésüket elmondhassák; b) a kontradiktórius eljárás elve, amely értelmében a feleknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy ellenérvet hozzanak fel a másik fél érveivel szemben, illetve észrevételt tehessenek a másik fél állításaira és az ellenük felhozott bizonyítékokra. Az angolszász jogi szakirodalomban kifejtették⁹¹, hogy az EJEE 6. § (3) bek.-e olyan alapvető jogokat szabályoz, amelyek biztosítása nélkülözhetetlen a védelem előkészítéséhez és a védelemhez való jog hatékony gyakorlásához,

⁸⁸ PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 442. o.

⁸⁹ BLUTMAN László: *Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben*, Magyar Jog, 8/1992-es szám, 455. o.

⁹⁰ A fegyverek egyenlőségének elvét büntető ügyekben a Bizottság először a *Pataki és Dunshirn v. Ausztria* és az *Ofner és Hopfinger v. Ausztria* ügyekben alkalmazta. Ld. EJBizottsága, *Pataki és Dunshirn v. Ausztria* (jelentés), 596/59, 789/60, (1963. március 28), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials. The European Criminal Procedural Tradition and The European Court of Human Rights*, Universităt Zürich, 2006, 112-113. o.; EJBizottsága, *Ofner és Hopfinger v. Ausztria* (jelentés), 524/59, 617/59, (1962. november 23), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 113. o. A Bizottság fentebbi két ügyben kidolgozott kritériumrendszerét alkalmazta a későbbiekben a Bíróság a *Delcourt v. Belgium* és a *Borgers v. Belgium* ügyekben. Ld. EJEB, *Delcourt v. Belgium*, 2689/65, (1970. január 17), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 114-115. o.; EJEB, *Borgers v. Belgium*, 12005/86, (1991. október 30), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 285-286. o.

⁹¹ HARRIS David - O'BOYLE Michael - WARBRICK Colin: *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London, 1995, 249. o. Más szerzők is rávilágítottak arra, hogy az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott, a terhelt tanúk kikérdezését biztosító eljárás garancia valójában nem más, mint a fegyverek egyenlősége elvének konkrét érvényre jutása. Ebből viszont az következik, hogy a hivatkozott rendelkezéseket a strasbourgi szerveknek a fegyverek egyenlősége elvének fényében kell értelmezniük és az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt jogszabályok tiszteletben tartásának vizsgálata során kötelesek figyelembe venni a fegyverek egyenlősége elve által megkövetelt általános feltételek érvényesülését is. Ld. CHIRIȚĂ Radu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii și explicații*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 430. o.

ugyanakkor, az említett jogok szabályozása révén az EJEE szerkesztői azt hivatottak garantálni, hogy a büntetőeljárás során a terhelt és a közvádó egyenlő feltételek mellett érvényesítheti eljárési jogait. *Bárd Károly* igen találóan rátappintott arra, hogy a kontradiktórius eljáráshoz való jog milyen kulcsfontosságú szerepet játszik a bizonyítási eljárásban⁹²: *”a 6. § számos rendelkezése azt biztosítja, hogy a vádlott az ellene folytatott eljárást alakíthassa (...) biztosítani kell számára azt is, hogy a bizonyítási eszközökkel kapcsolatban álláspontját kifejtthesse, ennek előfeltétele azonban az, hogy az eljárás megfeleljen a közvetlenség követelményének: a bíróság döntését csak az eljáráson megvizsgált bizonyítási eszközökre alapítsa, mivel csak így van módja a terheltnek arra, hogy a bizonyítási eszközök hitelt-érdemlőségéről véleményét előadhassa és a bíróság állásfoglalását befolyásolhassa. (...) Ugyanakkor, a terhelt jelenléti joga és participációs jogosítványai azzal kapnak értelmet, hogy a bíróság követi a közvetlenség elvét: a releváns bizonyítási eszközöket a vádlott közreműködésével a tárgyaláson vizsgálja meg, döntéséhez pedig az így nyert bizonyítékok értékelésével jut”*. Tehát, a kontradiktórius eljáráshoz való jog érvényesülése büntető ügyekben azt feltételezi, hogy a vád és a védelem képviselői egyaránt lehetőséget kapnak arra, hogy a másik fél bíróság elé terjesztett indítványaival és bizonyítási eszközeivel kapcsolatosan kifejtthessék álláspontjukat⁹³.

A fegyverek egyenlőségének elve és a kontradiktórius eljáráshoz való jog között fennálló kapcsolatra vonatkozóan a szakirodalomban megállapították⁹⁴, hogy gyakorlatilag lehetetlen pontosan elhatárolni a két fogalmat egymástól: míg a fegyverek egyenlőségének elve azt feltételezi, hogy a vád és a védelem egyenlő feltételek mellett gyakorolhatja eljárési jogait, addig a kontradiktórius eljáráshoz való jog azt hivatott biztosítani, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személyek lehetőséget kapjanak az ellentétes érdekeket képviselő fél által előterjesztett indítványok megvitatására. Maguk a strasbourgi szervek sem foglalkoztak túl sokat a két alapelv elméleti elhatárolásával: amennyiben megállapítást tesznek a tisztességes eljárás valamely követelményére vonatkozóan, az adott elemet vagy a fegyverek egyenlősége elve vagy a kontradiktórius eljáráshoz való jog által biztosított garanciák közé sorolják be, azonban sokszor csak általában állapítják meg a tisztességes eljárás elvének sérelmét, nem utalván egyik kiegészítő

⁹² BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában [...]*, 210. o.

⁹³ SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 117. o.

⁹⁴ u.o., 119. o.

elvre sem⁹⁵. Ez egyáltalán nem meglepő, mivel a két elv kölcsönösen kiegészíti egymást: amennyiben az eljárásban részt vevő összes fél lehetőséget kap a bíróság elé terjesztett indítványok és bizonyítási eszközök megvitatására, a kontradiktórius eljáráshoz való jog biztosítása révén érvényesül a fegyverek egyenlősége elve is, ez azonban fordítva is igaz, amennyiben a nemzeti bíróság előtt lefolytatott eljárás meg akar felelni a fegyverek egyenlősége elvének, az eljárásban részt vevő összes félnek lehetőséget kell kapnia a bíróság elé terjesztett indítványok és bizonyítási eszközök kontradiktórius megvitatására.

A Bizottság és a Bíróság több alkalommal is leszögezte⁹⁶, hogy a strasbourgi szervek feladata nem egyszerűsíthető le az EJEE 6. § (3) bek.-ében foglalt jogok érvényesülésének kizárólagos vizsgálatára, az EJEE végrehajtásáért felelős szervek azt hivatottak megállapítani, hogy a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott eljárás egészét tekintve tisztességes volt-e. Ezen okból kifolyólag, az EJEE 6. § (3) bek.-ében foglalt garanciális jogok érvényesülésének kérdését a strasbourgi szervek a 6. § (1) bek.-ében szabályozott általános eljárási garanciák tiszteletben tartásának fényében vizsgálta⁹⁷. Más szavakkal, az eljárás egészének vizsgálata nem csupán azt jelenti, hogy az esetleges egyezményesítés megállapításának céljából az EJEB a teljes

⁹⁵ BLUTMAN László: *Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben*, Magyar Jog, 8/1992-es szám, 455. o.

⁹⁶ Ld. EJE Bizottsága, *Can v. Ausztria* (jelentés), 9300/81, (1981. július 12), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 108. o.; EJE B, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 313-314. o.; Barberá, *Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 242-245. o.

⁹⁷ Ld. EJE B, *Bönisch v. Ausztria*, 8658/79, (1985. május 6), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 367. o.; Ld. EJE B, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 369. o.; EJE B, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: *Human Rights Case Digest, Jan. 2002, vol. 13 [...]*, 66. o.; EJE B, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28), In: *Human Rights Case Digest, Mar. 2002, vol. 13 [...]*, 296. o.; EJE B, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20), In: *Human Rights Case Digest, Nov. 2001, vol. 12 [...]*, 954. o.; Barberá, *Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 244. o.; EJE B, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.; EJE B, *Delta v. Franciaország*, 11444/85, (1990. december 19), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 371 o.

büntetőeljárást vizsgálja, hanem azt is, hogy a büntetőeljárás méltányosságának vizsgálata során a strasbourgi szervek a tisztességes eljáráshoz való jogot képező összes eljárási garancia egységes érvényesülésének kérdését is megvizsgálják.

II.1.4. “Anonim tanúvallomások” – a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítésének korlátozása

II.1.4.1. Mikor gyakorolható a terhelt kérdéshez való joga?

A külföldi jogi szakirodalomban hangsúlyozták⁹⁸, hogy a strasbourgi szervek nagyfokú óvatosságot tanúsítottak a bizonyítási eljáráshoz fűződő kérdésekkel kapcsolatosan. A Bizottság számos ügyben megjegyezte, hogy az EJEE nem ad eligazítást arra, hogy a szerződő államok hogyan alakítsák ki a bizonyítási eljárás szabályait, ugyanakkor, nem tartozik a strasbourgi szervek hatáskörébe a bizonyítási eszközök jóváhagyásának, felhasználhatóságának és értékelésének kérdése⁹⁹. A bizonyítási eljárás szabályozása kizárólag a nemzeti hatóságokat illeti meg, ezen okból kifolyólag az EJEE végrehajtásáért felelős szervek nem dönthetnek arról, hogy a nemzeti bíróságok helyesen hagytak-e jóvá vagy értékelték-e egy adott bizonyítási eszközt, a strasbourgi szervek azt hivatottak megvizsgálni, hogy az eljárás a maga egészében, beleértve a bizonyítási eszközök igénybe vételét is, tisztességes volt-e¹⁰⁰. A Bizottság és a Bíróság ezen álláspontjához *Bárd Károly* a következő észrevételeket fűzte¹⁰¹: “*a nemzeti jog autonóm módon kialakított rendelkezéseinek alkalmazása és értelmezése a nemzeti bíróságok dolga. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nemzeti jogalkotók korlátlan szabadságot élveznek a bizonyítási jog szabályozásában, és hogy a jogalkalmazókat ne kötné semmi sem a tényállás megállapítása*

⁹⁸ SUMMERS J. Sarah: *Fair trials* [...], 140. o.

⁹⁹ Ld. EJBizottsága, *X v. Német Szövetségi Köztársaság* (döntés), 4453/70, (1971. május 24), In: *Digest of Strasbourg Case-law* [...], 379. o.; EJBizottsága, *X v. Belgium* (döntés), 8876/80, (1980. október 16), In: *Digest of Strasbourg Case-law* [...], 391. o.

¹⁰⁰ Ld. EJEB, *Lucá v. Olaszország*, 33354/96, (2001. február 27), In: *Human Rights Case Digest, Jan. 2001, vol. 12* [...], 99. o.; EJEB, *Schenk v. Svájc*, 10862/84, (1988. július 12), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials* [...], 140-141. o.; EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: POPESCU C. Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003, 251. o.; *Barberá, Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata* [...], 243. o.

¹⁰¹ BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában* [...], 209. o.

során (...) a büntetőper lelke a bizonyítás, ezért nem véletlen, hogy a Strasbourg-i Bíróság kompetenciájába tartozik a bizonyítási eljárás minőségének értékelése is”.

Az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja kimondja, hogy ”minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz (...)”, azonban arra nem tér ki, hogy az említett jog a büntetőeljárás melyik szakaszában gyakorolható. Fontos megjegyezni, hogy a strasbourgi szervek sem foglaltak egyértelmű, kétséget kizáró álláspontot azzal kapcsolatban, hogy a terhelő tanúk kikérdezéséhez való jognak a büntetőeljárás melyik szakaszában kell érvényesülnie. A Bizottság *Unterpertinger v. Ausztria* ügyben elfogadott jelentéséhez fűzött különvélemény szerzői kifejtették¹⁰², hogy az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jog nem szenved sérelmet abban az esetben, ha a terhelt egy méltányos lehetőséget kap a vád tanúinak kikérdezésére és azok vallomásai hitelt érdemlőségének megkérdőjelezésére az eljárás valamely szakaszában. Az EJEB az *Unterpertinger* ügyben hozott határozatában¹⁰³ – amelyben jóváhagyta a különvélemény szerzőinek álláspontját – hivatkozott először arra, hogy az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jogok gyakorlása a bírósági tárgyalást megelőző, előkészítő szakaszban is megvalósulhat anélkül, hogy ez automatikusan egyezményesítéshez vezetne. Ezzel ellentétben, két évvel később, a *Barberá, Messegué és Jabardo v. Spanyolország* ügyben¹⁰⁴ a Strasbourg-i Bíróság elvi érveléssel jelentette ki, hogy “a 6. § (1) bek.-e, a (3) bek.-el együtt vizsgálva, többek között arra kötelezi az államokat, hogy a terheltnek biztosítsák azt a jogot, hogy (...) kérdéseket tegyen vagy tehessen fel a vád tanúinak. Ezen utóbbi jog nem csak egyensúlyt teremt a vád és a védelem között, hanem azt is megköveteli, hogy a tanúk kihallgatása általában kontradiktórius legyen, a bizonyítékokat továbbá elvileg nyilvános tárgyaláson kell produkálni avégett, hogy azokat kontradiktórius módon lehessen megvitatni”. Úgy tűnhet, hogy viszonylag rövid idő alatt az EJEB megváltoztatta az *Unterpertinger* ügyben foglalt pozícióját azáltal, hogy kötelezővé tette a terhelő tanúk nyilvános tárgyaláson történő kikérdezését. Egy évvel később, a *Kostovski v.*

¹⁰² Ld. EJBizottsága, *Unterpertinger v. Ausztria* (jelentés), 9120/80, (1984. október 11), különvélemény a Bizottság jelentéséről, In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 150-151. o.

¹⁰³ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 370. o.

¹⁰⁴ Ld. EJEB, *Barberá, Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 244. o.

Hollandia ügy¹⁰⁵ elbírálása alkalmával a Bíróság az *Unterpertinger* ügyben hozott döntésére hivatkozott és ismételten kijelentette, hogy a nyomozati szakasz során beszerzett tanúvallomások bírósági tárgyaláson történő felhasználása nem egyezményellenes abban az esetben, *ha a védelem az eljárás bármely szakaszában egy méltányos lehetőséget kapott a tanú szavahihetőségének megingatására*. Ugyanabban az évben, a Bizottság *Cardot* ügyben¹⁰⁶ hozott döntésében kifejtette, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog és a fegyverek egyenlőségének elve megkövetelik, hogy a terhelő tanúkat egy nyilvános tárgyalás keretein belül, az eljáró bíróság előtt kérdezzék ki annak érdekében, hogy a bírák személyesen győződhesse meg a tanúk szavahihetőségéről. A fentebb említettek fényében, az EJEB álláspontját a következőképpen tudnám jellemezni: az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja alapján a strasbourgi szervek elé terjesztett ügyek túlnyomó többségében a bíróság elvi élel fejtette ki, hogy az általános szabály értelmében a terhelő tanúkat nyilvános tárgyaláson kell kikérdezni, mindezek ellenére, a Bíróság megtűri a nemzeti hatóságok azon gyakorlatát, miszerint a komolyabb súlyú büntető ügyek terhelő tanúit majdnem minden esetben kizárólag a tárgyalás előkészítő szakasza folyamán hallgatják ki tanú- és sértettvédelmi okokra hivatkozva. Más szavakkal, az EJEB a főszabályt kivétellé alakította át, míg a kivételt főszabályi rangra emelte, mivel mára az *Unterpertinger-Kostovski* ügyekben kialakított joggyakorlat tükrözi az EJEB terhelő tanúk kikérdezésének problematikájával kapcsolatos szilárd álláspontját¹⁰⁷. A Strasbourgi Bíróság álláspontja a jogi szakirodalomban igen heves kritika tárgyát képezte¹⁰⁸. Köztudott tény, hogy a nyomozati szakaszt szabályozó rendelkezések terén a szerződő államok büntetőeljárásai rendszerei jelentős mértékben eltérnek egymástól. Ezen okból kifolyólag az EJEB érthető módon tartózkodik attól, hogy a kontradiktórus eljárásjhoz fűződő jogok teljes mértékű érvényesülését az eljárás előkészítő

¹⁰⁵ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.

¹⁰⁶ Ld. EJE Bizottsága, *Cardot v. Franciaország* (döntés), 11069/84, (1989. szeptember 7), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 152. o.

¹⁰⁷ Ld. EJEB, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28), In: *Human Rights Case Digest, Mar. 2002, vol. 13 [...]*, 297. o.; EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: *Human Rights Case Digest, Jan. 2002, vol. 13 [...]*, 66. o.; EJEB, *Lucá v. Olaszország*, 33354/96, (2001. február 27), In: *Human Rights Case Digest, Jan. 2001, vol. 12 [...]*, 99. o.; EJEB, *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2), In: *Human Rights Case Digest, Jul. 2002, vol. 13 [...]*, 694. o.

¹⁰⁸ SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 138-139. o.

szakasza során is lehetővé tegye. A szerződő államok nyomozati szakaszt szabályozó rendelkezéseit vizsgálva egy igen fontos közös tulajdonságot figyelhetünk meg: a terhelt jogainak szempontjából a nyomozati szakasz a bírósági szakaszhoz viszonyítva kétséget kizáróan alulszabályozott, mivel nem teszi lehetővé sem a nyilvánosság, sem a kontradiktorialitás elvének érvényesülését. Amennyiben az EJEK tisztában van a nyomozati szakasz fentebb említett hiányosságaival, feltehető a jogos kérdés, hogy miért teszi lehetővé a nyomozati szakasz során beszerzett tanúvallomások bírósági szakasz folyamán történő felhasználását és miért nem kötelezi a nemzeti hatóságokat a terhelő tanúk bírósági tárgyaláson történő kihallgatásának kikényszerítésére? A válasz igen egyszerű. A Strasbourg Bíróság azt a hálátlan feladatot kapta, hogy egyensúlyt teremtsen a terhelt tisztességes eljáráshoz fűződő érdeke és a tanúk, illetve sértettek védelemhez fűződő érdekei között. Ezen érdekellentét feloldása céljából a strasbourgi fórumnak olyan köztes álláspontot kellett foglalnia, amely egyszerre képes mindkét érdeket kielégíteni úgy, hogy a lehető legkisebb mértékben korlátozza az illető érdekek alapját képező emberi jogokat. A terhelő tanúvallomások nyomozati szakasz során történő beszerzése képes megfelelni a fentebb említett követelményeknek – amennyiben a tanú védelme megköveteli a bírósági tárgyaláson való megjelenés hiányát – abban az esetben, ha a nyomozati kihallgatás során a védelem lehetőséget kap a tanúvallomás hitelt érdemlőségének megvitatására. Tehát, az érdekellentét feloldásának kulcsa abban rejlik, hogy egyik érdek sem érvényesülhet teljes mértékben, ugyanis amennyiben az EJEK korlátlan jogokkal ruházza fel a védelmet a terhelő tanúk kikérdezését illetően, az elmúlt évtizedek során komoly erőfeszítések árán kiépített tanúvédelmi intézményrendszer összeomlik, viszont amennyiben a tanúk védelmét részesíti előnyben, az évszázadok során kiharcolt tisztességes eljáráshoz való jog szenved csorbát. Ezen okból kifolyólag a Bizottság igen korán arra a következtetésre jutott, hogy az EJEK 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott kérdezési jog nem abszolút érvényű és bizonyos feltételek teljesülése mellett annak gyakorlása korlátozható¹⁰⁹. AZ EJEK is hasonló álláspontot foglalt el és kifejtette, hogy a nemzeti hatóságok bizonyos fokú mérlegelési szabadsággal rendelkeznek a terhelő tanúk nyilvános tárgyalásra történő megidézését illetően¹¹⁰ és kijelentette, hogy a nyomozati szakasz során beszerzett tanúvallomások bírósági tárgyaláson történő felhasználása nem sérti önmagában

¹⁰⁹ EJEKBizottsága, *X v. Belgium* (döntés), 8417/78, (1979. május 4), In: *Digest of Strasbourg Case-law [...]*, 881. o.

¹¹⁰ Ld. EJEK, *Engel és társai v. Hollandia*, 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, (1976. június 8), In: *Digest of Strasbourg Case-law [...]*, 881. o.

az EJEE 6. §-ában szabályozott jogokat, amennyiben a nemzeti hatóságok tiszteletben tartják a terhelt védekezéshez való jogát¹¹¹. Ez főszabályként azt követeli meg, hogy a védelemnek az eljárás bármely szakaszában biztosítsanak egy méltányos lehetőséget arra, hogy vitathassa a terhelő vallomásokot és kérdéseket intézhessen a vád tanúihoz¹¹².

II.1.4.2. Az “anonim tanú” fogalma az EJEB joggyakorlatában

Amint azt már hangsúlyoztam, az EJEE 6. § 3. bek. d) pontjában szabályozott, terhelő tanúk kikérdezésére vonatkozó jog korlátozható. Fontos megjegyezni azonban, hogy a terhelt konfrontációhoz való joga nem csak abban az esetben szenved csorbát, ha a nemzeti hatóságok ismeretlen személyazonosságú terhelő tanúk nyomozati szakaszban, a védelem távollétében beszerzett vallomásaira alapozzák a vádlott elítélését, hanem abban az esetben is, ha a nemzeti hatóságok olyan sértett-tanúk vallomásait használják fel döntő bizonyítási eszközként, akik személyazonosságát a terhelt ugyan ismerte, de az eljárás egyik stádiumában sem volt lehetősége vallomásuk hitelt-érdemlőségének megengatasára. Ezen okból kifolyólag az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja alapján a strasbourgi szervek elé került ügyeket *Bárd Károly* két különböző csoportra osztotta fel¹¹³. Véleménye szerint az első csoportot azon ügyek képezik, amelyekben a panaszost olyan személyek vallomása alapján ítélték el, akiket ugyan ismert, de szavahihetőségüket nem volt lehetősége megengatni, mert a kihallgatásukon nem lehetett jelen, míg a második csoportot az anonim tanúk vallomásainak felhasználását kifogásoló panaszok folytán indított eljárások képezik. Más szerzők álláspontja szerint¹¹⁴ a “tanú” fogalmához hasonlóan, az “anonim tanú” fogalma is autonóm értelmezést nyer az EJEB joggyakorlatának fényében. A strasbourgi szervek

¹¹¹ Ld. EJEB, *Lüdi v. Svájc*, 12433/86, (1992. június 15), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 317. o.

¹¹² Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudentia Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 370. o.; EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.; EJEB, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28), In: *Human Rights Case Digest, Mar. 2002, vol. 13 [...]*, 297. O[EJEB, *Säidi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20), In: MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 54. o.

¹¹³ BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában [...]*, 211., 213. o.

¹¹⁴ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 49. o. A szerző *Jean Pradel* professzor *Delta v. Franciaország* üggyhöz fűzött észrevételeire hivatkozik álláspontjának igazolása céljából.

a tagállamok belső jogszabályaitól függetlenül kezelik az említett fogalmat és azt kiterjesztő módon értelmezik. Ezen *lato sensu* értelmezés fényében “anonim tanúnak” minősítendő minden olyan személy, aki teljesíti az alábbi két feltételt: a) az eljárás előkészítő szakaszában terhelő vallomást tett a panaszos ellen anélkül, hogy a nyilvános bírósági tárgyalás folyamán is kihallgatták volna; b) vallomását a bíróság figyelembe vette a panaszos elítélésének megalapozása során¹¹⁵. A strasbourgi szervek joggyakorlata egyértelműen ezen utóbbi, autonóm értelmezést támasztja alá. Az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt kérdezési jog megsértését kifogásoló ügyek elbírálása során az esetleges egyezményesítés megállapítása érdekében a Strasbourgi Bíróság nem tett különbséget aközött, hogy a panaszos ismerte-e vagy sem a terhelő vallomást tevő tanú személyazonosságát – mivel nem a személyazonosság titokban tartása okozza a konfrontációhoz való jog sérelmét – a Bíróságot első sorban az foglalkoztatta, hogy a nemzeti hatóságok biztosítottak-e a panaszos számára egy méltányos lehetőséget a terhelő tanú kikérdezésére. A tanú személyazonosságának titokban tartása vagy a bűncselekmény sértettjei számára jogi privilégiumok biztosítása csupán a terhelt védekezési jogának megnehezítését eredményezik, amelynek ellensúlyozása érdekében a nemzeti jogalkotónak olyan eljárási jogszabályokat kell kidolgoznia, amelyek kompenzálják a védelem elé állított akadályokat. Az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja alapján benyújtott panaszok elbírálása során az EJEB nem tett különbséget a hagyományos értelemben vett anonim tanúktól és a terhelt előtt ismert személyazonosságú sértett-tanúktól származó vallomások között. A Strasbourgi Bíróság joggyakorlata mindkét tanú-kategória esetében ugyanazon feltételek teljesülését követeli meg a terhelő vallomás bizonyítási eszközként történő felhasználásának érdekében. Következésképpen, az említett feltételek részletes bemutatása során az “anonim tanú” fogalmának kiterjesztő értelmezését fogom alkalmazni *függetlenül attól, hogy az illető vallomás egy ismeretlen személyazonosságú tanútól*¹¹⁶, *egy fedett nyomozótól*¹¹⁷ *vagy egy sértettől*¹¹⁸ *származik.*

¹¹⁵ u.o., 49. o.

¹¹⁶ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20); EJEB, *Kok v. Hollandia*, 43149/98, (2000. július 4); EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28); EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14); EJEB, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28); EJEB, *Saïdi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20); EJEB, *Doorson v. Hollandia*, 20524/92, (1996. március 26); EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27)

¹¹⁷ Ld. EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93 (1997. április 23); EJEB, *Lüdi v. Svájc*, 12433/86, (1992. június 15)

II.1.5. Az “anonim tanúvallomások” bizonyítási eszközként történő felhasználásához szükséges feltételek

II.1.5.1. Általános gondolatok

Az EJEB joggyakorlatát tanulmányozva, a jogi szakirodalomban megjegyezték¹¹⁹, hogy a kiterjesztő értelemben alkalmazott anonim tanúvallomások bizonyítási eszközként történő felhasználásának érdekében a nemzeti hatóságoknak a következő három feltétel teljesülését kell biztosítaniuk: a) *a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását nyomós indokokkal kell igazolni*; b) *a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárásnak kompenzálnia kell a védelem elé állított akadályokat*; c) *a terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben “anonim tanúvallomásokon”*. A Strasbourgi Bíróság joggyakorlatát elemezve arra a következtetésre jutunk, hogy az “anonim tanúvallomások” bizonyítási eszközként történő felhasználásának érdekében a fentebb említett három feltétel egyidejű teljesülése szükséges. Ebből az a logikus következtetés vonható le, hogy mindhárom feltétel azonos súllyal bír a tanúvallomások felhasználhatóságának elbírálása során. Más szavakkal, amennyiben bármelyik a három feltétel közül nem teljesül, a tanúvallomás nem használható fel bizonyítási eszközként.

II.1.5.2. A terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását nyomós indokokkal kell igazolniuk a nemzeti hatóságoknak

Amint azt már hangsúlyoztam, a strasbourgi szervek álláspontja szerint az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott kérdezési jog nem abszolút érvényű. A kérdés csak az, hogy melyek azok az indokok, amelyek képesek igazolni a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását?

A terhelti jogok korlátozásának igazolása érdekében a nemzeti hatóságok számos esetben hivatkoztak a szervezett bűnözés elleni küzdelem nehézségeire. A *Saïdi v. Franciaország*

¹¹⁸ Ld. EJEB, *Unterperinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 24); EJEB, *Asch v. Ausztria*, 12398/86, (1991. április 26); EJEB, *Delta v. Franciaország*, 11444/85, (1990. december 19); EJEB, *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2); EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20); EJEB, *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14); EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10); EJEB, *Magnusson v. Svédország*, 53972/00, (2003. december 16)

¹¹⁹ Ezekről a feltételekről részletesen: MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 55-65. o.

ügyben¹²⁰ az EJEB kijelentette, hogy tisztában van a szervezett bűnözés elleni harc okozta nehézségekkel és a kábítószerfogyasztás társadalomra gyakorolt romboló hatásával, azonban úgy véli, hogy az említett problémák megoldása érdekében a nemzeti hatóságok alkalmazhattak volna a konfrontációhoz való jog legdurvább korlátozásánál enyhébb eszközöket is. Az említett ügyben a panaszos elítélése kizárólag olyan tanúk vallomásain alapult, akiknek szavahihetőségét a védelem az eljárás egyik stádiumában sem kérdőjelezte meg. Tehát, a nemzeti hatóságok sikeresen hivatkozhatnak a szervezet bűnözés elleni küzdelemre a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozása érdekében mindaddig, amíg ezáltal nem fosztják meg teljes mértékben a terheltet az illető jog gyakorlásától.

A terhelt kérészi jogának korlátozását a nemzeti hatóságok máskor azzal szokták indokolni, hogy a fedett nyomozót vagy a rendőrségi informátort további szervezett bűnözéssel összefüggő akciók során is fel szeretnék használni, ehhez azonban nélkülözhetetlen a terhelt és a fedett nyomozó közötti közvetlen konfrontáció mellőzése. Amennyiben a nemzeti hatóságok szembesítik a fedett nyomozót a terhelttel, úgy a fedett nyomozó személye ismertté válik a szervezett bűnözői csoport tagjai előtt, amelynek következtében az illető fedett nyomozót a rendőrség már nem használhatja fel további titkos akciók során. A *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyben¹²¹ a Strasbourg-i Bíróság megállapította, hogy a védelem jogai és a tanúk anonimitása iránti érdek közötti megfelelő egyensúly megteremtése speciális problémákat vet fel, ha a kérdéses tanú az állam fegyveres erőinek a tagja. Noha ők is jogosultak a tanúkat megillető védelemre, helyzetük jelentős mértékben eltér az érdektelen tanúk vagy sértettek helyzetétől, mivel kötelességük, hogy engedelmesséjenek az állam végrehajtó szerveinek és kapcsolatban állnak a vádhatósággal. Ezen okból kifolyólag anonim tanúkenti fellépésüket csak egészen kivételes körülmények igazolhatják. Az elemzett ügyben az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy a védelemhez való jog korlátozásának szükségességét nem sikerült megfelelő mértékben igazolniuk a nemzeti hatóságoknak, ugyanis nem tettek lépéseket a fedett nyomozókat és családtagjaikat fenyegető esetleges megtorlás veszélyének konkrét felmérésére. A *Lüdi v.*

¹²⁰ Ld. EJEB, *Saïdi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 456. o.

¹²¹ Ld. EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78-79. o.

Svájc ügyben¹²² a Bizottság kifejtette, hogy nem becsüli alá a svájci kormány által említett szempontokat – a fedett nyomozó anonimitásának megőrzése szükséges ahhoz, hogy további felderítő tevékenységet végezzen – azonban a tisztességes eljáráshoz való jog olyan kiemelkedő helyet foglal el a demokratikus társadalomban, hogy nem áldozható fel célszerűségi megfontolások miatt. A Bíróság határozatában elismerte¹²³, hogy méltányolandó érdek fűződik a fedett nyomozók személyének titokban tartásához nemcsak személyi biztonságuk védelmének, hanem későbbi akciók során történő felhasználhatóságuk érdekében is, azonban úgy vélte, hogy a svájci bíróság találhatott volna olyan megoldást, amely biztosíthatta volna a fedett nyomozók anonimitásához és a terhelt kérdezési jogához fűződő érdekellentét közötti egyensúly megteremtését. A strasbourgi szervek *Lüdi* ügyben foglalt álláspontja a nemzetközi szakirodalomban számos kritika tárgyát képezte¹²⁴, ugyanis nem képes érdemi megoldást szolgáltatni a nemzeti jogalkotók számára, mivel nem ad eligazítást arra vonatkozóan, hogy miként alakítsák a bizonyítási eljárás szabályait annak érdekében, hogy egyensúlyt tudjanak teremteni a fedett nyomozó és a terhelt érdekei között. Az EJEB fentebb említett döntését elemezve Csák Zsolt az alábbi következtetésre jutott¹²⁵: *“javaslatot az ítélet nem ad a probléma feloldására, lényegében megmarad a nemzeti jogalkotás irányába történő figyelem-felhívás mellett és a lehetséges megoldások felajánlásának mellőzésén kívül pusztán annak rögzítésére szorítkozik, hogy mi elfogadhatatlan az egyezségokmány értelmezése szempontjából”*.

A *Windisch v. Ausztria* ügyben¹²⁶ a tanúk anonimitásának igazolása érdekében az osztrák hatóságok arra hivatkoztak, hogy a szervezett bűnözés elleni küzdelemben nélkülözhetetlen a lakosság közreműködése, mivel számos esetben a nyomozó hatóságok kizárólag az állampolgárok által nyújtott segítségre hagyatkozhatnak. A EJEB kifejtette, hogy tisztában van a lakosság közreműködésének kiemelkedő szerepével a szervezett bűnözés elleni harcban, továbbá

¹²² Ld. EJBizottsága, *Lüdi v. Svájc* (jelentés), 12433/86, (1990. december 6), In: BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában [...]*, 216. o.

¹²³ Ld. EJEB, *Lüdi v. Svájc*, 12433/86, (1992. június 15), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 317. o.

¹²⁴ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 61. o.

¹²⁵ CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 80. o.

¹²⁶ Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157-158. o.

azt is hozzátette, hogy az EJEE nem tiltja az anonim informátorok használatát az eljárás előkészítő szakaszában, azonban ezek vallomásainak bírósági tárgyaláson döntő bizonyítási eszközként történő felhasználása már teljesen más kérdés. A Strasbourgi Bíróság határozatában idézte a *Kostovski v. Hollandia* ügyben¹²⁷ megállapítottakat, miszerint a névtelen vallomások elmarasztaló ítéletet megalapozó bizonyítási eszközként történő felhasználása alapvetően különbözik attól, hogy a nyomozati szakaszban a hatóságok olyan hírforrásokra támaszkodnak, mint a háttérben maradó bejelentők nyilatkozatai, azonban az igazságszolgáltatás szabályszerű működéséhez fűződő érdek olyan alapvető jelentőséget foglal el egy demokratikus társadalomban, hogy nem áldozható fel célszerűségi megfontolásoknak.

A terhelő tanú anonimitásának igazolása érdekében a nemzeti hatóságok számos esetben hivatkoznak arra, hogy a védelmi intézkedés elrendelésére – és ezáltal a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozására – a tanú életét vagy testi épségét fenyegető esetleges megtorlások elkerülése végett van szükség. A szakirodalomban megjegyezték¹²⁸, hogy az elkövetett bűncselekmény súlyossága nem képes önmagában igazolni a terhelő tanúk anonimitásának elrendelését, a nemzeti hatóságoknak figyelembe kell venniük az elkövető személyét és az ügy összes körülményeit az anonimitás szükségességének vizsgálata során. A *Kok v. Hollandia* ügyben¹²⁹ a nemzeti hatóságok azzal gyanúsították a panaszost, hogy hírhedt kábítószer- és fegyverkereskedelmet folytató szervezett bűnözői csoport tagja, mitöbb, letartóztatásának pillanatában töltött fegyvert találtak nála a kényszerintézkedést végrehajtó rendőri szervek. A fentebb említett körülményeket figyelembe véve, az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy a terhelő tanúként kihallgatott rendőrségi informátor, aki részletesen ismerte a panaszos bűnözői tevékenységét, megalapozottan tarthatott annak bosszújától, éppen ezért, személyének titokban tartása szükségesnek bizonyult az esetleges megtorlások elkerülése érdekében. A *Birutis és társai v. Litvánia* ügy¹³⁰ elbírálása során az EJEB arra a következtetésre jutott, hogy figyelemmel

¹²⁷ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.;

¹²⁸ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 57. o.

¹²⁹ Ld. EJEB, *Kok v. Hollandia*, 43149/98, (2000. július 4), In: BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, vol. I., Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, 568. o., illetve PĂTULEA Vasile: *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 251. o.;

¹³⁰ Ld. EJEB, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28), In: POPESCU C. Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003, 243. o.

a panaszosok által elkövetett bűncselekmény jellegére, nem zárható ki az ügyben anonim tanúk alkalmazásának lehetősége. A litván hatóságok börtönlázadásban való résztvétellel vádolták a panaszosokat és arra hivatkoztak, hogy a büntetés-végrehajtás körülményeinek következtében szükséges a panaszosok ellen terhelő vallomást tevő fogvatartott-társak személyének titokban tartása. A *Visser v. Hollandia* ügy¹³¹ elbírálása során, az esetleges egyezményesértés megállapításának érdekében a Strasbourgi Bíróság első lépésben azt vizsgálta meg, hogy a nemzeti hatóságoknak sikerült-e a terhelő tanúk anonimitásának szükségességét az ügy konkrét körülményeinek függvényében igazolniuk. A hivatkozott ügyben az anonim tanú azt nyilatkozta a nyomozási bírónak, hogy ő ugyan nem ismerte személyesen a panaszost, mégis tartott az esetleges megtorlások veszélyétől, figyelembe véve azt, hogy a panaszos tettestársa erőszakos ember hírében állt és, hogy a panaszost olyan bűncselekmény elkövetésével vádolták, amelynek bosszúállás volt az indítéka. Az EJEB elmarasztaló ítéletében hangsúlyozta, hogy az anonimitás elrendelésének szükségességét a nyomozási bíró látszólag a tettestárs erőszakos hírnevére alapozta és az általa készített jelentésből nem tűnik ki, hogy egyéb konkrét indokokat is figyelembe vett volna a tanú félelmei megalapozottságának vizsgálata során. A *Krasniki v. Cseh Köztársaság* ügyben¹³² az anonimitás iránti kérelem igazolása érdekében a két tanú arra hivatkozott, hogy tartanak a panaszos bosszújától, mivel egy előző alkalommal, amikor egy másik dealertől vásároltak kábítószer, a panaszos bántalmazta az egyiket és megfenyegette a másikat. A Strasbourgi Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a tanúk személyazonosságának titokban tartását a nemzeti hatóságok a kábítószerkereskedők világának íratlan szabályaival próbálták igazolni, ahol a dealerek gyakran bántalmazzák és megfenyegetik az ellenük vallomást tenni szándékozó kábítószerfüggőket, azonban a cseh hatóságok nem tudtak olyan konkrét bizonyítási eszközökre hivatkozni, amelyek alátámaszthatták volna a tanúk félelmeinek megalapozottságát.

A terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozása érdekében a nemzeti hatóságok számos esetben hivatkoznak a szexuális bűncselekmények áldozatainak védelmére. Az ilyen jellegű ügyekben a terhelt és az áldozat között történő közvetlen konfrontáció könnyedén

¹³¹ Ld. EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: *Human Rights Case Digest*, Jan. 2002, vol. 13 [...], 67. o.

¹³² Ld. EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28), In: *Human Rights Case Digest*, Jan.-Feb. 2006, vol. 16 [...], 602. o.

vezethet komoly lelki traumák kialakulásához, mivel arra kényszeríti a sértettet, hogy újra átélje a bűncselekmény elkövetése alkalmával elszenvedett lelki sérelmeket. Más szavakkal, ezekben az esetekben a terhelt kérdezési jogának korlátozását a másodlagos viktimizáció elkerülésének szükségessége igazolja. Az EJEB joggyakorlatának értelmében¹³³ a szexuális bűncselekmények esetében a nemzeti jogalkotóknak olyan speciális eljárási szabályokat kell kidolgozniuk, amelyek képesek figyelembe venni az említett bűncselekmények sajátosságait és egyensúlyt tudnak teremteni a szexuális bűncselekmények sértettjeinek védelme és a terhelt védekezéshez való jogának gyakorlása között. A *Bocos-Cuesta v. Hollandia* ügyben¹³⁴ a holland hatóságok azzal az indoklással utasították el a terhelt konfrontációhoz való jogának gyakorlására vonatkozó kérelmét, hogy az újabb lelki traumák kiküszöböléséhez fűződő sértetti érdek fontosabbnak minősült, mint a terhelt tisztességes eljáráshoz való joga. Az elemzett ügyben a Strasbourgi Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a nemzeti hatóságoknak nem sikerült megfelelő bizonyítási eszközökkel (pl. orvosi szakvéleménnyel) alátámasztaniuk a kiskorú sértettek védelmének szükségességét, ezért a nemzeti hatóságok indoklását elégtelennek és bizonyos mértékig spekulatívnak minősítette. A *P.S. v. Németország* ügyben¹³⁵ az EJEB elismerte, hogy fontos szempont az eljárási jogszabályok oly módon történő kialakítása, hogy azok figyelemmel legyenek a szexuális bűncselekmények kiskorú sértettjeinek érdekeire, mindezek ellenére homályosnak és spekulatívnak minősítette a német hatóságok által felhozott érveket, amelyekkel igazolni próbálták a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását és az orvosi szakvélemény elrendelése iránti kérelem elutasítását.

A nemzeti hatóságok gyakran szokták igazolni a terhelt kérdezési jogának korlátozását a hozzátartozó tanúk védelmének szükségessége iránti igénnyel, főként azokban az ügyekben, amelyekben a terhelő vallomást tevő hozzátartozó egyben a családon belüli erőszakkal

¹³³ Ld. EJEB, *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2), In: *Human Rights Case Digest, Jul. 2002, vol. 13 [...]*, 695 o.; EJEB, *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 450. o.

¹³⁴ Ld. EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: *Human Rights Case Digest, Nov.–Dec. 2005, vol. 16 [...]*, 278. o.

¹³⁵ Ld. EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20), In: *Human Rights Case Digest, Nov. 2001, vol. 12 [...]*, 954. o.

összefüggő bűncselekmény sértettje is¹³⁶. Az *Unterpertinger v. Ausztria* ügy elbírálása során az EJEB kifejtette, hogy az osztrák büntetőeljárás törvény azon rendelkezése, amely a panaszos hozzátartozói számára lehetővé tette a vallomásmegtagadás jogát, önmagában nem teszi nyilvánvalóvá az EJEE 6. § (1) és (3) bek. d) pontjának megsértését, azonban ami a csendőrségen tett vallomások tárgyaláson történő felhasználását illeti fontos, hogy az illető nyilatkozatok bizonyítási eszközként történő felhasználása tiszteletben tartsa a védelem jogait. A Bizottság *Unterpertinger* ügyben elfogadott jelentéséhez fűzött különvéleményében *Stefan Treschel*¹³⁷ a következő – véleményem szerint igen helytálló – megállapítást tette: “*az Egyezménytel teljes mértékben összeegyeztethető, hogy a hozzátartozó tanú nem köteles az eljárás bírósági szakaszában vallomást tenni. Ugyanakkor elfogadhatatlan, hogy a tanúk egy csoportja számára a terhelt kárára biztosítsanak privilégiumot. Ezért csak két megoldás képzelhető el: ha a tanú vallomását a bíróság bizonyítékként kívánja értékelni, úgy a tanú megjelenésétől nem lehet eltekinteni és módot kell adni a védelemnek arra, hogy a tanúhoz kérdéseket intézhessen; ha a jog garantálja a vallomás megtagadásának lehetőségét, úgy ebből le kell vonni azt a következtetést, hogy a védelem alanyainak távollétében tett vallomás nem lesz felhasználható*”.

Végül, de nem utolsó sorban, léteznek olyan esetek, amelyekben a nemzeti hatóságok a terhelt kérdezési jogát nem áldozat- vagy tanúvédelmi megfontolások miatt vagy operatív szempontok figyelembe vételének érdekében korlátozzák, hanem egyszerűen pergazdaságossági okokból, mivel a tanú előkerítése a tárgyalásra lehetetlen vagy rendkívül időigényes¹³⁸.

¹³⁶ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 370. o.; EJEB, *Asch v. Ausztria*, 12398/86, (1991. április 26), In: GRÁD András: *Büntetőjogi és büntetőeljárásjogi kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*, Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 3/2006-os szám, 82. o.

¹³⁷ Ld. EJE Bizottsága, *Unterpertinger v. Ausztria* (jelentés), 9120/80, (1984. október 11), *Stefan Trechselnek* a Bizottság jelentéséhez fűzött különvéleménye, In: BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában [...]*, 217. o.

¹³⁸ Ld. EJEB, *Isgró v. Olaszország*, 11339/85, (1991. február 19), In: SUMMERS J. Sarah: *Fair trials [...]*, 157. o.; EJEB, *Rachdad v. Franciaország*, 71846/01, (2003. november 13), In: CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere de hotărâri 2003*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, 122. o.; EJEB, *Calabro v. Olaszország és Németország*, (2002. március 21), In: *Human Rights Case Digest, Mar. 2002, vol. 13 [...]*, 376-377. o.; EJEB, *Dănilă v. Románia*, 53897/00, (2007. március 8), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 453. o.

II.1.5.3. A nemzeti hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárásnak kompenzálnia kell a védelem elé állított akadályokat

II.1.5.3.1. Általános gondolatok

Az elemzett feltétel alapján a strasbourgi szervek elé került ügyek két nagy csoportba sorolhatóak. Az első csoportot azok az ügyek képezik, amelyekben a nemzeti hatóságok a panaszost teljesen megfosztották kérdezési jogának érvényesítésétől. Ezekben az ügyekben az eljárás előkészítő szakaszában, a védelem távollétében terhelő vallomást tevő személyek különböző okokra hivatkozva nem jelentek meg a bírósági tárgyaláson és annak ellenére, hogy az eljáró bíróság kizárólag vagy döntő mértékben az így beszerzett vallomásokra alapozta ítéletét, semmilyen intézkedést sem tett a terhelő tanúk tárgyaláson történő megjelenésének kieszközölése érdekében. A második csoportot azon ügyek képezik, amelyekben a nemzeti hatóságok csupán korlátozták a panaszos kérdezési jogának gyakorlását. Ezekben az ügyekben, főként tanúvédelmi indokokra hivatkozva, a védelem alanyai nem lehettek jelen a kihallgatáson és nem is élhettek a közvetlen kérdésselvetés jogával, azonban, közvetett módon, írásban kérdéseket intézhettek a kihallgatott tanúkhöz és bizonyos esetekben akusztikai berendezés révén is követhették a kihallgatás menetét.

II.1.5.3.2. A terhelt kérdéshez való jogának teljes korlátozása

Mindenekelőtt fontos megvizsgálni azt, hogy az EJEB mit is ért pontosan az alatt, hogy *“a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárásnak kompenzálnia kell a védelem elé állított akadályokat”*. Erre a kérdésre a Strasbourgi Bíróság először az *Unterpertinger v. Ausztria* ügy elbírálása alkalmával adta meg a választ hangsúlyozván, hogy az előkészítő szakasz során beszerzett vallomások bírósági tárgyaláson történő felolvasása nem sérti önmagában az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott eljárási garanciát, amennyiben a nemzeti hatóságok tiszteletben tartják a terhelt védekezéshez való jogát, amely azt feltételezi, hogy *a védelemnek az eljárás valamely szakaszában egy méltányos lehetőséget kell biztosítani a tanú szavahihetőségének megingatására*¹³⁹. Az említett ügyben a bűncselekmény két sértettje, a panaszos mostohalánya és felesége, a csendőrségen tettek terhelő vallomást a védelem alanyainak távollétében. Unterpertinger asszonyt és lányát sem a tartományi, sem pedig a

¹³⁹ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, vol. I., Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, 565. o.

másodfokú bíróság nem hallgathatta ki, mivel a hozzátartozó sértettek az osztrák Be. rendelkezéseire hivatkozva megtagadták a vallomástételt. Mindezek ellenére, az osztrák joggyakorlatnak megfelelően, a sértettek csendőrségen tett vallomásait felolvasás útján a tárgyalás anyagává tette a két bírói fórum és lényegében ezekre alapozta elmarasztaló ítéletét. Az EJEB határozatában kifejtette¹⁴⁰, hogy a csendőrségen tett nyilatkozatok tárgyaláson történő felhasználása nem ellentétes önmagában a terhelt konfrontációhoz való jogának érvényesítésével, amennyiben a hatóságok tiszteletben tartják a védelem jogait. Erre különösen akkor van szükség, ha a vádlottnak korábban az eljárás egyik szakaszában sem volt alkalma kérdéseket intézni azokhoz, akiknek a nyilatkozát a tárgyalás során felolvasták. Az elemzett ügyben az osztrák hatóságok semmilyen erőfeszítést sem tettek annak érdekében, hogy a védelem alanyait sújtó egyértelmű hátrányokat eljárási eszközök révén próbálják kompenzálni. A nemzeti hatóságok által lefolytatott eljárás gyakorlatilag teljesen megfosztotta a terheltet kérdezési jogának érvényesítésétől, így a védelem nem kapott lehetőséget a sértettek szavahihetőségének megkérdőjelezésére, ami az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jog sérelmének megállapítását vonta maga után a Bíróság részéről¹⁴¹. A *Mayali v. Franciaország* ügyben¹⁴² a panaszos elítélése kizárólag a magánfélként fellépő sértett rendőrségen tett nyilatkozatain és az őt megvizsgáló szakértő véleményein alapult. Mivel a védelem alanyai nem lehettek jelen a nyomozati szakaszban történő kihallgatáson, a panaszos többször is kérelmezte a sértettel való közvetlen konfrontáció érvényesítésének lehetőségét, mindezek ellenére a sértett – a másodlagos viktimizáció veszélyeire hivatkozva – nem jelent meg sem az elsőfokú, sem pedig a másodfokú bíróság előtt. A Bíróság határozatában hangsúlyozta, hogy a terhelt konfrontációhoz való

¹⁴⁰ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 370. o.

¹⁴¹ A Bíróság számos más ügyben is elmarasztalta a nemzeti hatóságokat, mivel a nyomozati szakasz folyamán lefolytatott tanúkihallgatási eljárás teljes mértékben megfosztotta a terheltet kérdezési jogának gyakorlásától. Ld. EJEB, *Delta v. Franciaország*, 11444/85, (1990. december 19), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 371-372. o.; EJEB, *Saïdi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 456. o.

¹⁴² Ld. EJEB, *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 449-450. o. Hasonló következtetésre jutott a Strasbourgi Bíróság a *Dănilă* ügyben, ld. EJEB, *Dănilă v. Románia*, 53897/00, (2007. március 8), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 453-454. o.

jogának korlátozása a nemzeti bíróságok terhére róható fel, mivel semmilyen erőfeszítést sem tettek annak érdekében, hogy megpróbálják kikényszeríteni a sértett megjelenését a bírósági tárgyaláson, tekintettel arra, hogy ennek kihallgatása kulcsfontosságú lett volna a védelemhez való jog gyakorlásához, ugyanis a bizonyítási eljárás során felmerült legfontosabb vitás kérdést a sértett beleegyezése képezte, mivel a panaszos egy pillanatig sem tagadta a nemi közösülés tényének valós mivoltát.

A *P.S. v. Németország*¹⁴³ és a *Bocos-Cuesta v. Hollandia*¹⁴⁴ ügyekben a panaszosokat kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény vádjával ítélték el a nemzeti bíróságok. A panaszosok mindkét ügyben azt sérelmezték, hogy a másodlagos viktimizáció veszélyeire hivatkozva, a nemzeti hatóságok nem adtak lehetőséget nekik arra, hogy megfigyelhessék a kiskorú sértettek viselkedését a kihallgatás időtartama alatt és, hogy hozzájuk közvetlen módon kérdéseket intézhessenek. Az EJEB mindkét határozatában elismerte, hogy az EJEE 8. §-a bizonyos esetekben megköveteli a terhelt és a sértettek érdekei közötti egyensúly megteremtését, ugyanakkor, hangsúlyozta azt is, hogy a tisztességes eljáráshoz való joghoz fűződő eljárási garanciák megkövetelik, hogy a terhelt jogainak korlátozásából fakadó hátrányokat a nemzeti hatóságoknak megfelelő eljárási eszközökkel kell ellensúlyozniuk. A kiskorú sértetteket mindkét esetben kizárólag a rendőrségen hallgatták ki, mivel a kiskorúak hozzátartozói, a közvetlen konfrontációból fakadó esetleges lelki traumák veszélyének okán, megtagadták a sértettek tárgyaláson történő kihallgatását, így a védelem az eljárás egyik stádiumában sem élhetett kérdésfelvetési jogával. A *P.S.* ügyben a Strasbourgi Bíróság első sorban azt kifogásolta, hogy a kiskorú sértettet az eljárás egyik stádiumában sem hallgatta ki egy pártatlan bíró, aki megfigyelhette volna annak viselkedését a kihallgatás során. A *Bocos-Cuesta* ügyben az EJEB már jóval részletesebben kifejtette a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott eljárás hiányosságait. A strasbourgi fórum hangsúlyozta, hogy a holland hatóságoknak lehetőséget kellett volna biztosítaniuk a panaszos számára a sértettek reakcióinak megfigyelésére, amely pl. audiovizuális kapcsolat (live link) révén lett volna megoldható, ugyanakkor hozzátette, mivel a sértettek kihallgatását a nyomozó hatóság nem rögzítette technikai eszközök útján, sem az eljáró tanács

¹⁴³ Ld. EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20), In: *Human Rights Case Digest*, Nov. 2001, vol. 12 [...], 953-954. o.

¹⁴⁴ Ld. EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: *Human Rights Case Digest*, Nov.–Dec. 2005, vol. 16 [...], 278. o.

tagjainak, sem pedig a védelemnek nem volt lehetősége a sértettek viselkedésének megfigyelésére, így az eljáró bíróság nem formálhatott saját véleményt a kiskorúak szavahihetőségével kapcsolatosan. A Bíróság továbbá megjegyezte, hogy a holland bíróságok kétséget kizáróan figyelmesen megvizsgálták a kiskorú sértettek vallomásait és méltányos lehetőséget adtak a védelem számára a vallomások hitelt érdemlőségének megkérdőjelezésére, *mindezek ellenére az írott vallomások tartalmának megvitatása nem helyettesítheti a kihallgatott személyek reakcióinak közvetlen megfigyelése és kikérdezése által nyújtott előnyöket.*

II.1.5.3.3. A terhelt kérdéshez való jogának részleges korlátozása

A terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását taglaló esetjog keretén belül a *Kostovski v. Hollandia* ügy¹⁴⁵ egy igen fontos helyet foglal el, mondhatjuk úgy is, hogy mérőkövnek számít, ugyanis ezen ügy elbírálása során fejtette ki először részletesen az EJEB azt, hogy mit is ért valójában a tanú szavahihetőségének megingatására vonatkozó *“méltányos lehetőség”* kifejezés alatt. A *Kostovski* ügyben világított rá a Strasbourgi Bíróság először a kontradiktórius eljárás és a közvetlenség elvei érvényesülésének fontosságára a tanúk kihallgatása során és fektette le az anonim tanúk kihallgatását szabályozó eljárásra vonatkozó feltételrendszer alapköveit, amelyeket a *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügy elbírálása alkalmával egészített ki és tett teljessé. A *Kostovski* ügyben a panaszost és társait az utrechti bíróság rablásért ítélte el anonim tanúk vallomásai alapján. A két tanú a rendőrségen tett vallomást, majd a nyomozás során egyiküket egy vizsgálóbíró is kihallgatta, azonban az említett kihallgatás a védelem és az ügyész távollétében zajlott. A panaszos ügyvédjének később lehetősége nyílt rá, hogy a vizsgálóbíró közvetítésével írásban kérdéseket intézzon a tanúhoz, azonban ezen kérdések többségét a vizsgálóbíró nem tette fel a tanú személyazonosságának titokban tartására hivatkozva. Az elemzett ügyben az EJEB kifejtette, hogy *“amennyiben a védelem nincs tisztában egy tanú személyazonosságával, nem tudja azt sem megállapítani, hogy az elfogult, ellenséges vagy hitetlen”*. Más szavakkal, a tanú anonimitása komoly nehézségek elé állítja a védelmet és a vádhatóság oldalára billenti a fegyverek egyenlőségének mérlegét, amelyet csupán a kihallgatási eljárás szigorú szabályozásával, illetve az erre vonatkozó széles körű jogi garanciák biztosításával lehet visszabillenteni. A *Kostovski* ügyben a strasbourgi fórum két

¹⁴⁵ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 313-314. o.

feltételt szabott ki, amelyek együttes teljesülése esetén az anonim tanú kihallgatása összeegyeztethető a terhelt védekezéshez való jogával és nem vezet egyezményesértéshez¹⁴⁶: a) a védelem számára biztosítani kell a közvetlen kérdésselvetés lehetőségét; b) az anonim tanút egy olyan független és pártatlan bírónak kell kihallgatnia, aki ismeri a tanú személyazonosságát.

a) Ami az első feltételt illeti, a *Kostovski* ügy elbírálása során az EJEB elmulasztott tisztázni egy igen fontos kérdést, pontosabban azt, hogy a kérdésselvetésnek milyen eljárási formát kell öltetnie ahhoz, hogy a tanú szavahihetőségének megingatására alkalmas „*méltányos lehetőségnek*” minősüljön. Más szavakkal, a problémát – amelyre a Strasbourg-i Bíróság határozatában nem találunk konkrét választ – az képezi, hogy a védelem alanyainak milyen formában kell követniük a tanú kihallgatását annak érdekében, hogy a kihallgatási eljárás alkalmasnak bizonyuljon a tanú szavahihetőségének vizsgálatára: elegendő a hangösszeköttetés biztosítása a védelem alanyai és a tanú között vagy elengedhetelen az élő videokapcsolat alkalmazása? A jogi szakirodalomban megjegyezték¹⁴⁷, hogy az EJE 6. § (3) bek. d) pontja nem csupán egy egyszerű kérdésselvetési jogot szabályoz, hanem magába foglalja a terheltnek a vád tanúival történő konfrontációhoz való jogát is. Az EJE határozatából csupán annyi tűnik ki, hogy a strasbourgi szervek egyezményesértőnek minősítik a közvetett, harmadik személy közreműködésével megvalósuló kikérdezési eljárást. Erre a következtetésre jutott a Strasbourg-i Bíróság egy évvel később a *Windisch v. Ausztria* ügy¹⁴⁸ elbírálása során is amelyben kifejtette, hogy *a közvetlenség elvének érvényesülését az sem pótolhatja, hogy adott esetben a rendőrökhez kérdéseket lehetett intézni, illetve a vádlott feltett kérdéseire a tanúk írásban válaszolnak.* A fenti sorokban foglaltak alapján nem csupán azt jelenthetjük ki, hogy a kérdésselvetési lehetőség nem ölthet írásos formát, azaz nem tekinthető egyezménykonformnak az olyan eljárás, amely keretén belül a védelem egy sor kérdést kézbesít a kihallgatást végző vizsgálóbírónak vagy nyomozó hatóságnak és a kihallgatás végén átveheti a tanú írásban foglalt válaszait. Itt ennél sokkal többről van szó, a közvetlen kérdezési lehetőség azt feltételezi, hogy a kérdést, közvetlen módon,

¹⁴⁶ BOGDAN Dragoş - SELEGEAN Mihai: *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2005, 291. o.; MATEUȚ Gheorghii: *Protecția martorilor [...]*, 60. o.

¹⁴⁷ CHIRIȚĂ Radu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii și explicații*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2008, 375. o.

¹⁴⁸ Ld. EJE, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157. o.

a védelem alanyai tehessék fel, akik lehetőséget kell kapjanak arra, hogy végighallgathassák a tanú válaszait és, amennyiben szükségesnek tartják, újabb kérdéseket tehessenek fel a tanúnak szavahihetősége ellenőrzése céljából, ugyanis csak ezen feltételek együttes teljesülése esetén beszélhetünk egy védelem számára biztosított „méltányos lehetőségről”, amely képes ellensúlyozni a tanú anonimitásából fakadó nehézségeket. A fentebbi sorokban foglalt követelmények fontosságára az EJEB a *Windisch* ügyben konkrét utalást tesz: *“a vádlottnak és védőjének lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a tanúkhöz kérdéseket intézzenek és a tanúk által állított tények valóságát megkérdőjelezzék akár elhangzásukkor, akár az eljárás korábbi vagy későbbi szakaszában”*. Mivel mind a *Kostovski*, mind pedig a *Windisch* ügyekben a nemzeti hatóságok csupán egy közvetett, írásos kérdezési lehetőséget biztosítottak a védelem alanyai számára, a bíróság arra a nyilvánvaló következtetésre jutott, hogy a nemzeti hatóságok által lefolytatott eljárás nem ellensúlyozta azokat az akadályokat, amelyek a tanúk névtelensége folytán a védelem útjába kerültek¹⁴⁹.

Amint azt már említettem, a *Kostovski* ügy igen fontos precedens értékkel bír, ugyanis a Strasbourgi Bíróság ezen ügy elbírálása során fektette le az anonim tanúk kihallgatását szabályozó eljárásra vonatkozó feltételrendszer alapköveit, mindezek ellenére, nem sikerült tisztán körülhatárolnia a “közvetlen kikérdezés” fogalmát, pontosabban azt az igen kényes kérdést, miszerint a “méltányos kérdezési lehetőség” biztosítása minden esetben megköveteli-e a védelem alanyai és a kihallgatott tanú közötti konfrontációt. Tekintettel a probléma fontosságára és gyakorlati jelentőségére, várható volt, hogy a kérdést az EJEB *expressis verbis*, egy külön határozat keretén belül fogja megválaszolni, amelyre sor is került nyolc évvel később a *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügy¹⁵⁰ elbírálása alkalmával, amelyben a strasbourgi fórum pontosította és kiegészítette a *Kostovski* ügyben kialakított joggyakorlatát. A *Van Mechelen* ügyben a négy panaszost emberölési kísérlet és fegyveres rablás miatt ítélte el a holland bíróság,

¹⁴⁹ A *Windisch* ügyben az EJEB kifejtette, hogy a tanúk személyazonossága ismeretének hiánya elfogadhatatlan hátrányba hozta a védelmet, amely nem rendelkezett alapvető információkkal ahhoz, hogy a vallomás hitelt érdemlőségét vitathassa. Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában [...]*, 215. o.

¹⁵⁰ EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78. o., illetve PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 458-459. o.

főként olyan anonim rendőr-tanúk vallomásai alapján, akik a bűncselekmények elkövetőiként azonosították a panaszosokat. A tizenegy anonim rendőr-tanút a vizsgálóbíró irodájában úgy hallgatták ki, hogy a védelem alanyai elkülönített helyiségben tartózkodtak, amely akusztikai berendezés útján a vizsgálóbíró irodájával összeköttetésben állt, következésképpen, a védelem alanyainak lehetősége nyílt a kihallgatás menetének követésére, így a közvetlenség elve bizonyos mértékben érvényesült. A holland eljárás lehetőséget biztosított a védelem alanyainak kérdések feltevésére, azonban ezek megválaszolatlanul maradtak a személyazonosság nyilvánosságra kerülésének veszélye miatt. Határozatában az EJEB kifejtette, hogy figyelemmel arra a különlegesen fontos szerepre, amellyel a jog egy demokratikus államban rendelkezik, *a védelem jogai abszolút korlátozhatatlanok*, ugyanakkor, a közvetlenség elvének érvényesülését értékelve kijelentette, hogy a védelem nem csak a tanúk személyazonosságát nem ismerhette meg, hanem annak a lehetőségétől is meg volt fosztva, hogy közvetlen kérdések esetén reakciójukat megvizsgálja és így szavahihetőségüket ellenőrizze. Az előbbi kijelentés alapján a jogi szakirodalomban hangsúlyozták¹⁵¹, hogy a Strasbourgi Bíróság nézőpontja szerint a *közvetlen vizuális kontaktus* megléte a védelem és az anonim tanú között elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy a kihallgatási eljárás képes legyen méltányos módon kompenzálni a tanú névtelenségéből fakadó nehézségeket, ugyanis a védelemnek csak ilyen feltételek mellett van lehetősége arra, hogy megfigyelhesse a tanú reakcióit a feltett kérdésekre és fellelje azokat a nonverbális elemeket, amelyek alkalmasak lehetnek a tanú szavahihetőségének megingatására. Láthatjuk, hogy a *Van Mechelen és társai* ügyben az EJEB pontot tesz a *Kostovski* ügyben megoldatlanul hagyott kérdésre és kiteljesíti joggyakorlatát, amelynek értelmében az anonim tanúk kihallgatását szabályozó nemzeti eljárás kizárólag abban az esetben tekinthető egyezménykonformnak, amennyiben képes biztosítani a kihallgatás során a védelem alanyai és a tanú közötti vizuális konfrontáció lehetőségét *egy élő videokapcsolat útján*.

b) A *Kostovski* ügy elbírálása során megállapított második feltétel értelmében annak érdekében, hogy a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott kihallgatási eljárás összeegyeztethető legyen a terhelt védekezéshez való jogával, az anonim tanút egy olyan pártatlan bírónak kell kihallgatnia, aki ismeri a tanú valós személyazonosságát. A hivatkozott ügyben az EJEB kijelentette, hogy a bírósági szakasz során alkalmazott eljárás nem ellensúlyozta azokat az akadályokat, amelyek a védelmet a tanú névtelensége folytán érték – többek között azon okból

¹⁵¹ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 61-62. o.

kifolyólag – mivel az eljáró tanács tagjai nem láthatták a névtelen tanúkat és ezáltal nem is alkothattak véleményt ezek szavahihetőségéről. Mitöbb, a két tanú közül csupán egyiket hallgatta ki vizsgálóbíró, azonban annak sem ismerte valós személyazonosságát¹⁵². Hasonló következtetésre jutott a Strasbourgi Bíróság a *Windisch v. Ausztria* ügyben, amelyben megállapította, hogy nem csupán a vádlottat és a védőt fosztották meg attól a lehetőségtől, hogy a tanúk szavahihetőségéről meggyőződjenek, erre az eljáró tanács tagjainak sem volt lehetősége, ugyanis kizárólag a rendőrség emberei találkozhattak a tanúkkal¹⁵³. A fentebbi két határozatban említett feltétel rendkívüli fontossággal bír a tanú szavahihetőségének és ezáltal a vallomás hitelt érdemlőségének vizsgálata terén. A terhelt tisztességes eljáráshoz való jogának biztosítása érdekében nem elegendő, hogy csupán a védelem alanyainak adassék meg egy méltányos lehetőség a tanú reakcióinak megfigyelésére a kihallgatás folyamán, ugyanis a bizonyítási eszközök értékelése az eljáró tanács tagjainak kizárólagos feladata, amely azonban nem valósulhat meg optimális feltételek mellett anélkül, hogy a bírák személyesen és közvetlenül vizsgálhatnák meg a tanú reakcióit a kihallgatás folyamán. Ezen utóbbi feltétel fontosságát az EJEB a *Bocos-Cuesta v. Hollandia* ügyben¹⁵⁴ hangsúlyozta, amelyben a panaszosnak, akit kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény elkövetésével vádoltak, nem volt lehetősége követni a sértettek rendőrségen történő kihallgatását – amely pl. technikai eszközök útján lett volna megoldható úgy, hogy a panaszos egy másik teremben tartózkodott volna a kihallgatás ideje alatt – és később sem kapott lehetőséget a sértettek kihallgatására. A panaszos

¹⁵² Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.

¹⁵³ Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157. o.

¹⁵⁴ Ld. EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: *Human Rights Case Digest, Nov.–Dec. 2005, vol. 16 [...]*, 278. o., illetve PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 451. o. Egy másik ügyben az EJEB többek között azért nem marasztalta el Svédországot, mivel a kiskorú sértett első rendőrségi kihallgatásáról készített anyagot videofelvételen, míg a második kihallgatásáról készített anyagot hangfelvételen rögzítették, így ezek lejátszásra kerülhettek mind az elsőfokú, mind a másodfokú bíróságon. Ezen okból kifolyólag a strasbourgi fórum úgy döntött, hogy a bírósági szakasz alkalmával a panaszos méltányos lehetőséget kapott a kiskorú sértett nyomozati szakaszban tett vallomásainak hitelt érdemlőségének megkérdőjelezésére. Ld. EJEB, *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2), In: *Human Rights Case Digest, Jul. 2002, vol. 13 [...]*, 695. o.

konfrontációhoz való jogának korlátozását fokozta az a tény, miszerint a nemzeti hatóságok, az általuk lefolytatott kihallgatási eljárás által, lehetetlenné tették a tanúvallomások értékelését is, ugyanis a kihallgatás anyagát nem rögzítették videofelvételen, így az eljáró tanács tagjainak nem nyílt lehetőségük a sértettek viselkedésének megfigyelésére a kihallgatás időtartama alatt és nem alakíthatták ki saját meggyőződésüket a sértettek szavahihetőségével kapcsolatosan.

A már említett *P.S. v. Németország és Bocos-Cuesta v. Hollandia* ügyekben az EJEB azt is megjegyezte, hogy a védelmet igénylő tanút egy olyan személynek kell kihallgatnia, aki semmilyen hatáskörrel sem rendelkezik a nyomozás lefolytatását vagy a vádemelést illetően. Más szavakkal, a kihallgatást vezető személy nem lehet sem a nyomozó hatóság, sem pedig az ügyészség tagja. Ezen feltétel teljesülése kulcsfontosságú az esetleges visszaélések elkerülése érdekében, mivel abban az esetben, ha a kihallgatást a nyomozó hatóság tagjai vagy az ügyész vezeti, fennáll annak a veszélye, hogy az illető személyek a vádhatóság érdekei szerint próbálják befolyásolni a tanúvallomás tartalmát vagy a terhelő tanú személyazonosságának titokban tartására hivatkozva – ilyen irányú megalapozott bizonyítékok hiányában – nem tesznek fel olyan kérdéseket, amelyek tisztázása nélkülözhetetlenek bizonyulhat a terhelt védekezéshez való jogának gyakorlása szempontjából. A fentebb ismertetett indokokra hivatkozva, a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése megköveteli, hogy az eljárás előkészítő szakasza során a védelmet igénylő tanúk kihallgatását egy bíró vezesse, aki pártatlansága révén garantálja a védelem és a vád ellentétes érdekei közötti egyensúly megteremtését.

II.1.5.4 A terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben “anonim tanúvallomásokon”

Az évek folyamán az EJEB joggyakorlata szigorúan megkövetelte, hogy a terhelt elítélése ne alapuljon kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanúvallomásokon. Következésképpen, amennyiben az anonim tanúvallomásokból nyert információk egy lényegész részét képezték a terhelt bűnösségét alátámasztó bizonyítékoknak, kizárólag abban az esetben voltak felhasználhatóak a büntetőeljárásban, amennyiben az általuk bizonyítandó tényeket egyéb bizonyítási eszközökből (pl. valós személyazonosságú tanúk vallomásaiból, tárgyi bizonyítási eszközökből, telefonlehallgatásokból) nyert bizonyítékok is megerősítették¹⁵⁵. A Strasbourgi Bíróság joggyakorlata számos olyan ítéletet állít a rendelkezésünkre, amelyben az

¹⁵⁵ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 62. o.

egyezménysértés forrását az képezte, hogy a terhelt elítélése kizárólag anonim tanúk vallomásain alapult¹⁵⁶ vagy az anonim tanúk vallomásai döntő mértékben befolyásolták a terhelt elítélését¹⁵⁷. Az EJEB a *Doorson v. Hollandia* ügyében¹⁵⁸ kifejtette, hogy még abban az esetben is, ha az ellensúlyt biztosító eljárásokat a védelem elé állított akadályok kompenzálásának ítéljük meg, az elítélést meghatározó módon nem lehet kizárólag az anonim tanúk vallomására alapozni. 2011. december 15-ét megelőzően¹⁵⁹, amennyiben a terhelt elítélése kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanúk vallomásain alapult, a terhelt tisztességes eljáráshoz való joga sérült, még abban az esetben is, ha a konfrontációhoz való jogának korlátozását nyomós indokokkal igazolták a nemzeti hatóságok és az általuk lefolytatott eljárás kompenzálta a védelem elé állított akadályokat. A jogi szakirodalomban megjegyezték¹⁶⁰, hogy az EJEB joggyakorlata egy olyan paradox helyzet kialakulásához vezetett, amelyben egy anonim tanú vallomása kizárólag abban az esetben volt felhasználható bizonyítási eszköz a büntetőeljárásban, ha a bizonyításban játszott szerepe valójában teljesen feleslegesnek minősült.

A fentebbi sorokban ismertetett joggyakorlat fényében láthatjuk, hogy az EJEB az *Al-Khawaya és Tahery v. Egyesült Királyság* ügyben hozott határozatát megelőzően első sorban az anonim tanú vallomásának terhelt elítélésében játszott szerepét vizsgálta, azaz mérlegelte a vallomás súlyát az ítéletet alátámasztó bizonyítási eszközök körében. A Strasbourgi Bíróság

¹⁵⁶ Ld. EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14); EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26); EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20); EJEB, *A.M. v. Olaszország*, 37019/97, (1999. december 14); EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20); EJEB, *Isgró v. Olaszország*, 11339/85, (1991. február 19); EJEB, *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14); EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23); EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27); EJEB, *Säidi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20); EJEB, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28) - a harmadik panaszos esetében

¹⁵⁷ Ld. EJEB, *Delta v. Franciaország*, 11444/85, (1990. december 19); EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10); EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28)

¹⁵⁸ Ld. EJEB, *Doorson v. Hollandia*, 20524/92, (1996. március 26), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 80. o.

¹⁵⁹ Ebben az évben született meg az EJEB *Al-Khawaya és Tahery v. Egyesült Királyság*, 26766/05, 22228/06, (2011. december 15) ügyben hozott határozata, amely alapjaiban forgatta fel a Strasbourgi Bíróság addig *quasi* egységesnek mondható joggyakorlatát az anonim tanúvallomások bizonyítási eszközként történő felhasználhatóságával kapcsolatosan.

¹⁶⁰ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 64. o.

ilyen irányú megközelítése a jogi szakirodalomban¹⁶¹ komoly kritika tárgyát képezte, ugyanis két különböző probléma forrásául is szolgált.

A hivatkozott joggyakorlat alkalmazásának első következménye az volt, hogy jelentős mértékben korlátozta a terhelt konfrontációhoz való jogának gyakorlását, mivel kizárólag azokban az esetekben követelte meg az anonim tanúk kikérdezését, amennyiben vallomásuk döntő mértékben befolyásolta a tanú elítélését. Más szavakkal, a terhelt nem érvényesíthette az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott jogát, amennyiben a tanú vallomása nem játszott döntő szerepet az elítélésében. Ezzel kapcsolatosan megjegyezték¹⁶², hogy a terhelt konfrontációhoz való jogát szabályozó rendelkezések csak egyféleképpen értelmezhetőek: a védelemnek lehetőséget kell kapnia minden olyan tanúvallomás hitelt érdemlőségének megingatására, amelyet a nemzeti hatóságok bizonyítási eszközként használnak fel a terhelt elítélésére vonatkozó döntés meghozatala során, ugyanis azáltal, hogy a közvédlő a bíróság elé terjeszti az illető tanúvallomást vagy a bíróság hivatkozik rá az elmarasztaló ítélet megindoklása során, közvetett módon elismeri a tanúvallomás ügyben játszott fontosságát.

A hivatkozott joggyakorlat második következménye¹⁶³ – amely talán még súlyosabbnak minősíthető, mint az első – abban rejlett, hogy lehetővé tette az EJEB számára azt, hogy a tanúvallomás elítélésben játszott döntő szerepének kérdését mérlegelve, közvetett módon a nemzeti bíróságok tanúvallomásnak tulajdonított bizonyító erejét felülbírálhassa, mindazok ellenére, hogy a strasbourgi szervek joggyakorlata értelmében a bizonyítékok értékelésének kérdése a nemzeti bíróságok kizárólagos hatáskörét képezi¹⁶⁴. A külföldi jogi szakirodalomban megjegyezték¹⁶⁵, hogy *“nem tartozik a Bíróság feladatai közé sem annak megítélése, hogy a nemzeti hatóságok milyen bizonyítékokat kellene figyelembe vegyenek, sem pedig a bizonyítékok ügyben játszott fontosságának megítélése. A Bíróság kizárólagos feladata annak vizsgálata, hogy a nemzeti hatóságok miként kezelték a bizonyítékokat. (...) A Bíróság a bizonyítékok ügyben játszott fontosságának vizsgálata során megfeledezett elsődleges szerepéről, amely annak*

¹⁶¹ SUMMERS J. Sarah: *Fair trials* [...], 146-149. o

¹⁶² u.o., 148. o

¹⁶³ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor* [...], 64. o.

¹⁶⁴ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20); EJEB, *Lucá v. Olaszország*, 33354/96, (2001. február 27); EJEB, *Schenk v. Svájc*, 10862/84, (1988. július 12); EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14); EJEB, *Barberá, Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6)

¹⁶⁵ SUMMERS J. Sarah: *Fair trials* [...], 148-149. o.

biztosítása, hogy a mentő és terhelő bizonyítékok beszerzése olyan formában történjék, amely összeegyeztethető a tisztességes eljárás fogalmával”.

2011. december 15-én történt azonban egy nagyon fontos változás, amelynek következtében az EJEB az *Al-Khawaya és Tahery v. Egyesült Királyság* ügyben¹⁶⁶ elemeiben forgatta fel saját és a Bizottság több mint 30 éves joggyakorlatát. A *Doorson* ügygel ellentétben – amelyben a Bíróság kifejtette, hogy a terhelt elítélését még abban az esetben sem lehet kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanúk vallomására alapozni, ha a lefolytatott büntetőeljárás megfelelő módon kompenzálta a védelem elé állított akadályokat – az *Al-Khawaya és Tahery* ügyben a strasbourgi fórum kijelentette, hogy amennyiben egy anonim tanúvallomás kizárólag vagy döntő mértékben befolyásolta a panaszos elítélését nem állapítható meg automatikusan az egyezmény sértés ténye. A továbbiakban az EJEB kifejtette, hogy az ilyen jellegű ügyek elbírálása során alapos vizsgálatnak kell alávetni a nemzeti hatóságok által lefolytatott eljárást annak megállapítása céljából, hogy a nemzeti hatóságok által foganatosított garanciális intézkedések alkalmasnak minősíthetőek-e a tanú szavahihetőségének vizsgálatára és a tanú anonimitásából fakadó nehézségek ellensúlyozására. Más szavakkal, a Strasbourgi Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a fentebb említett vizsgálat eredményének függvényében nem egyezmény sértő a terhelt anonim tanúvallomások alapján történő elítélése, amennyiben az EJEB a vallomást hitelt érdemlőnek minősíti. Az *Al-Khawaya és Tahery* ügyben a panaszos elítélését egy olyan sértett-tanú vallomása befolyásolta döntő mértékben, akit a rendőrség a nyomozati szakasz során a védelem alanyainak távollétében hallgatott ki és aki elhunyt a bírósági eljárás megkezdését megelőzően, következésképpen, a védelemnek nem volt lehetősége keresztkérdés útján ellenőrizni annak szavahihetőségét. Mindezek ellenére, az EJEB úgy döntött, hogy az eljárás egészében tisztességes volt, ugyanis az angol hatóságok által foganatosított intézkedéseknek sikerült ellensúlyozniuk a védelmet sújtó nehézségeket, azonban a Strasbourgi Bíróság azt is elismerte, hogy a sértett-tanú kikérdezésének hiánya hátrányos helyzetbe hozta a védelmet. A strasbourgi fórum ezen álláspontját azzal indokolta, hogy a sértett halála előtt, két barátjának mesélt az őt ért szexuális atrocitásról és ezeket a személyeket a

¹⁶⁶ Ld. EJEB, *Al-Khawaya és Tahery v. Egyesült Királyság*, 26766/05, 22228/06, (2011. december 15), In: UDROIU Mihail: *Procedură penală. Partea generală. Noul cod de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, 229-234. o.

bíróság tanúként hallgatta ki, így a védelemnek lehetősége volt ezen tanúkhöz kérdéseket intézni, akiknek vallomásai nagy mértékben megegyeztek az elhunyt sértett vallomásával.

Az EJEB fentebb ismertetett határozatával kapcsolatosan meg szeretném jegyezni, hogy sem az általános érvényű elvi kérdések szintjén hozott döntését nem tartom helyesnek, sem az angol hatóságok által lefolytatott eljárás tisztességes mivoltának megítélésével nem értek egyet. Ami az általános érvényű elvi kérdéseket illeti, amint már említettem, az EJEB *Al-Khawaya és Tahery* ügyben hozott döntése merőben ellenkezik a strasbourgi szervek előző joggyakorlatával, különös tekintettel a *Doorson* ügyben megállapított elvi kijelentésekkel, ugyanakkor, nem egyeztethető össze az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (97) 13-as számú tanú- és sértettvédelemre vonatkozó ajánlásával sem¹⁶⁷, amelynek értelmében, amennyiben a nemzeti hatóságok az anonimitást egy adott személy számára engedélyezték, az ítélet nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben az illető személy által szolgáltatott bizonyítékokon. A strasbourgi emberi jogi bíraskodás egyik legkiemelkedőbb román nemzetiségű kutatója újonnan megjelent munkájában kifejtette¹⁶⁸, hogy az EJEB *Al-Khawaya és Tahery* ügyben hozott határozatát egyfajta óvatossággal kell kezelni, különös tekintettel arra, hogy az említett határozat a Strasbourgi Bíróság és az Egyesült Királyság között kialakult meglehetősen feszült helyzet kontextusában született. Az említett állítás alátámasztása céljából a szerző idézi Sajó és Karakas bírák *Al-Khawaya és Tahery* ügghöz fűzött különvéleményét, miszerint “*az eddig alkalmazott <kizárólagos vagy döntő mértékű> szabálynak célja a terhelt védelme volt a <mérgezett fa mérgezett gyümölcsétől>. Az ellensúlyozási elv alkalmazásával a Bíróság helyettesít egy szabályt, amely az emberi jogok védelmét szolgálta egy másikkal, amelynek alkalmazása bizonytalan. Tudomásunk szerint az első olyan eset, amelyben a Bíróság egy új és nyomós ok nélkül szűkíti a védelem jogait. Ez a fejlődés aggasztó az emberi jogok bírósági védelmének jövőjét illetően Európában*”. Az előbbi idézetből kitűnik, hogy az *Al-Khawaya és Tahery* ügyben hozott döntés inkább minősíthető politikai, mint emberi jogi döntésnek, ugyanis nagy valószínűséggel a brit kormány nyomására született meg. Ezen okból kifolyólag, véleményem szerint nem szabad nagy jelentőséget fordítani neki, még ha elvileg kötelező erejű is a nemzeti

¹⁶⁷ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú ajánlása, Függelék, 13. pont

¹⁶⁸ UDROIU Mihail: *Procedură penală. Partea generală. Noul cod de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, 230. o.

bíróságok számára, ugyanis nem egyeztethető össze sem az EJEB előző döntéseivel, sem a tanúvédelmet szabályozó európai jogi dokumentumokkal.

Ami az angol hatóságok által lefolytatott eljárás tisztességes mivoltát illeti, meg szeretném jegyezni, hogy *Al-Khawaya és Tahery* ügyben a panaszost egy olyan sértett-tanú vallomása alapján ítélték el, akinek szavahihetőségét a védelem az eljárás egyik szakaszában sem tudta megkérdőjelezni. A strasbourgi fórum eddigi joggyakorlata alapján ez önmagában is egyezményesértéshez vezetett. Az EJEB indoklásában az anonimitást ellensúlyozó eljárási garanciák között olyan tanúk vallomásaira utal, akik ismereteiket hallomásból szerezték (hearsay evidence). Az angolszász jogrendszerek *ab initio* kizárják az ilyen vallomásokból nyert adatok bizonyítékként történő felhasználásának lehetőségét, ugyanis származékos bizonyítékoknak minősítik. A jelen esetben a két tanú nem látta a bűncselekmény elkövetését, vallomásukban gyakorlatilag megismételték a sértett-tanú vallomását, következésképpen, vallomásuk nem bizonyíthatja a bűncselekmény elkövetésének tényét, ugyanis semmilyen garancia nincs arra, hogy a sértett valós információkat közölt a két tanúval.

II.2. A tanú- és sértettvédelemre vonatkozó európai jogi szabályozás

II.2.1. Általános gondolatok

Az értekezés II. Részének 1. Fejezetében hangsúlyoztam, hogy a tanú- és sértettvédelem intézményének egy rendhagyó megközelítési formája mellett döntöttem. Ez a dogmatikailag talán kritizálható megközelítési forma azt feltételezi, hogy a romániai és magyarországi tanú- és sértettvédelmi eszközrendszer részletes bemutatása előtt, azokat a követelményeket ismertetem, amelyeknek mindkét nemzeti szabályozás meg kell feleljen. Más szavakkal, mindenek előtt azon rendelkezéseket szeretném bemutatni, amelyek korlátozzák a nemzeti jogalkotó szabadságát a tanúvédelmi intézményrendszer kialakításában. Az Európai Unió és az Európa Tanács tagállamai számára a tanú- és sértettvédelmi intézményrendszer korlátai két különböző, azonban egymással kölcsönös kapcsolatban álló szinten helyezkednek el. Az első szintet az előző fejezetben részletesen megvizsgált EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt jog és a hozzá fűződő kötelező erejű bírósági joggyakorlat képezi, amely – bizonyos keretek között – “megköti” a nemzeti jogalkotó kezét a tanú- és sértettvédelmi jogszabályok kidolgozása során. A második szintet az Európai Unió és az Európa Tanács keretén belül elfogadott jogszabályok összessége képezi, amelyek célja a nemzeti jogalkotó figyelmének felhívása a hivatkozott jogszabályokkal

összeegyeztethető tanú- és sértettvédelmi normák kidolgozására. Annak ellenére, hogy a két szint két önálló kritériumrendszert alakított ki, ezek összhangban állnak egymással, ugyanis a második szint részben az első szint keretén belül kialakított bírói joggyakorlat kodifikálása¹⁶⁹. Más szavakkal, az Európai Unió és az Európa Tanács keretén belül elfogadott tanú- és sértettvédelemre vonatkozó jogi normák (állásfoglalások, ajánlások és irányelvek) kidolgozása során, az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja köré kialakított joggyakorlat szolgált zsinórmértékként. Egy dolgot azonban fontos megjegyezni: annak ellenére, hogy a két szint önálló kritériumrendszert alakított ki és a szerződő államoknak mindkét szintet figyelembe kell venniük a jogalkotási folyamat során, jelentős eltérés észlelhető a különböző szinteken belül elfogadott jogi normák kötelező erejének tekintetében. Míg az első szintet képező EJEE 6. § (3) bek. d) pontja egy nemzetközi szerződés szerves részét képezi, amelyet a szerződő államok ratifikáltak és ezáltal minden tekintetben kötelező erejű¹⁷⁰, a második szintet képező szabályozás olyan jogforrások kidolgozása révén valósult meg (az Európai Unió Tanácsa által elfogadott állásfoglalások és az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által elfogadott ajánlások), amelyek – az irányelv kivételével – nem kötelezik a nemzeti jogalkotót. A 2. Fejezet keretén belül ezen utóbbi, második szintet képező jogforrásokat fogom bemutatni és megvizsgálni.

¹⁶⁹ Ezzel kapcsolatosan érdemes megjegyezni, hogy a Bűnözési Problémákkal Foglalkozó Európai Bizottság (CDPC) – annak a Szakértői Bizottságnak az összehívását megelőzően, amely kidolgozta az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlásának tervezetét – megbízta a titkárság keretén belül működő Jogi Ügyek Igazgatóságát, hogy készítsen egy tartalmas összefoglalást az EJEB által kialakított ítélkezési gyakorlatról az EJEE 6. §-a tekintetében. Ld. BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, Rendészeti Szemle, 8/1994-es szám, 4. o.

¹⁷⁰ Ld. az Európa Tanács 1950. november 4-én, Rómában kelt ETS-005 számú egyezménye, hivatalosan kihirdetett magyar elnevezése: “Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény”. A jogi szakirodalomban kifejtették, hogy valójában egy olyan intézményteremtő nemzetközi szerződésről beszélünk, amely objektív kötelezettségeket alakít ki a szerződő államok számára. Más szavakkal, egy olyan közjogi rendszert hoz létre, amelynek elfogadása azt a következményt vonja maga után, hogy a szerződő állam az említett közjogi rendszert automatikusan átveszi saját jogrendjébe. Ugyanakkor, a fentebb említett nemzetközi szerződés, a közjogi rendszer mellett, egy joggyakorlatra alapuló (common-law mintájú) jogrendet is létrehoz, amely független a szerződő államok belső jogrendjétől és, amely a szóban forgó nemzetközi szerződés értelmezése révén jött létre. Ld. MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 43. o.

II.2.2. A tanú- és sértettvédelem szabályozása az Európai Unió szintjén

II.2.2.1. Az Európai Unió Tanácsának hozzáállása a tanúvédelem kérdéséhez és ennek okai

Mindenek előtt szeretném megjegyezni, hogy az Európai Unió keretén belül elfogadott tanúvédelemre vonatkozó jogi normák számukat illetően kielégítőek, azonban “minőségük” tekintetében sok kívánni valót hagynak maguk után. Nyugodt szívvel ki merem jelenteni, hogy az Európai Unió által kifejtett jogalkotási tevékenység a tanúvédelem területen *ab initio* nem volt alkalmas a jogharmonizáció megvalósítására. Ezen kijelentésemet arra alapozom, hogy az Európai Unió Tanácsa (a továbbiakban: Tanács) által ezen célból igénybe vett jogi eszközök mind formájukat, mind jogi erejüket tekintve teljesen alkalmatlanok voltak a jogharmonizáció megvalósítására. Az Európai Unió tanúvédelem terén kifejtett jogalkotási tevékenységét három szóval tudnám a legjobban jellemezni: tartózkodó, határozatlan és homályos. A Tanács két olyan állásfoglalást fogadott el, amely tanúvédelemre vonatkozó rendelkezéseket is tartalmazott. Az állásfoglalásokat olyan *sui generis* uniós jogforrásoknak tekintik, amelyek egy cselekvési programot hivatottak létrehozni olyan területeken, amelyek közös érdekű ügynek minősülnek az Európai Unió célkitűzéseinek elérése céljából. Tehát, a vélemény egy olyan jogi kötőerővel nem rendelkező norma, amely valamely uniós szerv felkérésére megfogalmazott állásfoglalást, álláspontot fogalmaz meg¹⁷¹. Az állásfoglalásoknak nincs jogi erejük, azonban felkérhetik az Európai Unió Bizottságát, hogy javaslattevési jogával éljen vagy hogy bizonyos intézkedések foganatosítását rendelje el. Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 288. §-a a véleményt vagy állásfoglalást, mint nem kötelező erejű uniós jogforrást nevesíti, amely gyakorlatilag az unió álláspontját fejezi ki egy adott kérdéskörrel kapcsolatosan¹⁷². A fentebbi sorokban foglaltak fényében láthatjuk, hogy az Európai Unió a tanúvédelem kérdéskörét egy olyan jogforrás révén kívánta szabályozni, amelynek gyakorlatilag semmilyen jogi ereje sincs, ugyanis az állásfoglalások nem kötelezik a tagállamokat a bennük foglalt rendelkezések végrehajtására. Az

¹⁷¹ KAROLINY Eszter - KOMANOVICS Adrienne - MOHAY Ágoston - PÁNOVICS Attila - SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az Európai Unió joga*, Dialog-Campus Kiadó, Bp.-Pécs, 2012, 141. o.

¹⁷² GOMBOS Katalin: *Az Európai Unió jogának alapjai*, CompLex Kiadó, Bp., 2012, 131. o. A szerző megjegyzi, hogy a vélemény nem kötelező erejű, azonban kétségtelenül van meggyőző szerepe, ugyanis annak ellenére, hogy nem teremt jogokat, amelyek a nemzeti bíróságok előtt értékesíthetőek lennének, mégis a nemzeti bírának tekintettel kell lenni rájuk, amikor megoldanak egy esetet.

Unió ilyen jellegű hozzáállása teljes mértékben elfogadható volt 1997-ig, ugyanis ebben az időszakban a büntetőjogi jogharmonizáció gyakorlatilag a kormányközi együttműködés révén valósult meg és hiába fogadott el a Tanács egyezményeket a Maastrichti Szerződés K.3. §-a alapján, amennyiben ezek jogi érvényessége tagállami ratifikációnak volt alárendelve. A helyzet azonban teljesen megváltozott az Amszterdami Szerződés elfogadása után, ugyanis az említett szerződés érdemi módosításokról szóló 1. §-ának 11. pontja lehetővé tette kerethatározatok elfogadását, amelyek kötelezőek a tagállamok számára az elérendő célokat illetően, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra bízzák. Felmerül az a jogos kérdés, hogy 1997 után a Tanács miért nem fogadott el egy kerethatározatot, amelyben szabályozta volna az 1995. november 23-i és a 1996. december 20-i Állásfoglalások tanúvédelemre vonatkozó rendelkezéseit és ezáltal kötelező erejűvé tette volna őket a tagállamok számára, ugyanis pontosan így cselekedett a sértettvédelem területén¹⁷³? A válasz számomra igen egyszerű, a tanúvédelem területe túlságosan sok eljárásjogi problémát vet fel ahhoz, hogy ezt a Tanács egy kötelező erejű kerethatározatban vagy irányelveben szabályozza. Az állásfoglalások elfogadásakor a Tanács ugyanis tisztában volt az EJEB igen gazdag, azonban egységesnek nem mondható joggyakorlatával a vád tanúinak kikérdezése területén és ennek tanulmányozása során bizonyára rájött arra, hogy “nem kifizetődő vállalkozás” ezen a területen kötelező erejű rendelkezéseket kiszabni a tagállamok számára¹⁷⁴.

Egy másik igen fontos érv – amely véleményem szerint a Tanácsot arra sarkallta, hogy a tanúvédelmi rendelkezéseket ne kötelező erejű jogforrások révén szabályozza – a tagállamok büntetőeljárásai rendszereinek különbözőségében rejlett. Fontos megjegyezni, hogy az Európai

¹⁷³ Fontos megjegyezni, hogy a sértettvédelem területén, az Amszterdami Szerződés hatályba lépése után, az Európai Unió Tanácsa 2001. március 15-én elfogadta a 2001/220/IB számú kerethatározat, amelyet a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése után az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsának 2012/29/EU számú Irányelve váltott fel.

¹⁷⁴ Ez teljesen világossá válik, amennyiben megvizsgáljuk az EJEB ítéleteit Hollandia ellen. 1989-ben a *Kostovski* ügy elbírálása alkalmával a Bíróság egyezményellenesnek minősített egy holland eljárást, amely kizárólag az írásos kérdésfelvetést tette lehetővé a terhelt számára. Az elmarasztaló határozat hatására Hollandia módosította a tanúkihallgatásra vonatkozó büntetőeljárás jogszabályait és ennek következtében 1996-ban a *Doorson* ügyben a strasbourgi fórum nem minősítette az újonnan módosított jogszabályokat egyezményellenesnek. Mindezek ellenére, 1997-ben a *Van Mechelen* ügy elbírálása során egyezményesértőnek minősítette azokat a holland jogszabályokat, amelyeket egy évvel azelőtt egyezménykonformnak statuált.

Közösségek létrejöttének első évtizedeiben nem véletlenül esett kívül a büntetőjogi szabályozás az Unió jogalkotási hatáskörén, ugyanis a büntetőjog az állam végső és kizárólagos hatalmát tükrözte, ezért a nemzeti szuverenitás ezen alapvető összetevőjét a tagállamok nem szándékoztak a Európai Közösségekre átruházni¹⁷⁵, mivel úgy tekintettek a büntetőjog területére, *“mint az állami szuverenitás még utolsó létező bástyájára”*¹⁷⁶. A különböző államok büntetőeljárási szabályai nem egységesen viszonyulnak a tanúk anonimitásának kérdéséhez, ugyanis míg egyes államok jogrendszere lehetővé teszi a teljes anonimitás elrendelését, addig más államokban a tanú személyi adatainak titokban tartása a védelem alanyai előtt szinte elképzelhetetlen. Így az angolszász típusú, kontradiktórius tárgyalásra alapuló jogrendszerek a tanúk teljes anonimitását összeférhetetlennek tekintik a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogának gyakorlásával. Valójában a Tanács egy olyan diplomatikus megoldást választott, amely mindkét ütköző érdeknek eleget tett elméletileg, azonban gyakorlatilag az érdekellentét feloldása terén semmit sem segített. Így, a Tanács *“szelíden”* javasolta a tagállamok számára, hogy a szervezett bűnözés elleni harcban igen fontos és állami kötelesség a tanúknak védelmet nyújtani, ugyanakkor, fahívta a tagállamok figyelmét arra, hogy ennek megvalósítása során nem sérthetik a védelem jogait. Más szavakkal, a Tanács *“mosta kezeit”*, nem kötelezett senkit semmire, viszont megjegyezte, hogy egy nem megfelelő tanúvédelmi rendszer kialakítása könnyedén az EJEE megsértéséhez vezethet. Gyakorlatilag, ezen hozzáállásával a Tanács áthárította a felelősséget a tagállamokra, akik majd a EJEB előtt személyesen felelnek az esetleges egyezményesértések miatt anélkül, hogy arra hivatkozhatnának, hogy az Európai Unió kötelezte őket az egyezményesértő jogszabályok elfogadására.

II.2.2.2. Az Európai Unió Tanácsának tanúvédelemre vonatkozó állásfoglalásainak rövid ismertetése

Ami a tanúvédelem területén kifejtett uniós tevékenységet illeti, megállapíthatjuk, hogy az Európai Unió keretén belül két olyan dokumentum is született, amely az említett területet

¹⁷⁵ KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 14. o.

¹⁷⁶ FARKAS Ákos: *Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után*, Európai Jog, 2/2001-es szám, 12. o.

hivatott szabályozni¹⁷⁷. Az első az Európai Unió Tanácsának 1995. november 23-i Állásfoglalása a tanúk védelméről a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harcban¹⁷⁸, a második pedig az Európai Unió Tanácsának 1996. december 20-i Állásfoglalása a hatósági eljárások során a nemzetközi szervezett bűnözés leküzdése érdekében együttműködő személyekről¹⁷⁹.

A fentebb említett két jogforrás közül kizárólag az Európai Unió Tanácsának 1995. november 23-i Állásfoglalásának legfőbb rendelkezéseit szeretném bemutatni, amelyek a következő fontosabb lépések megtételére hívják fel a tagállamok figyelmét:

- A.2. védeni kell a tanút mindenféle közvetlen vagy közvetett fenyegetéstől, nyomásgyakorlástól, illetve megfélemlítéstől;
- A.3. a tagállamok kötelesek megfelelő és hatékony védelmet biztosítani a tanúk számára a tárgyalások előtt, alatt és után, amennyiben ezt az illetékes nemzeti hatóságok szükségesnek tartják;
- A.4. a védelmet lehetőség szerint ki kell terjeszteni a szülőkre, gyerekekre és egyéb közeli hozzátartozókra, hogy elkerülhetővé váljon bármilyen közvetett nyomásgyakorlás;
- A.6. az illetékes nemzeti hatóságok, hivatalból vagy a tanú kérelmére, dönthessenek arról, hogy a tanú lakcíme és személyi adatai kizárólag a hatóság előtt legyenek ismertek;
- A.8. lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a tanú vallomását egy másik helyiségben tegye meg, mint amelyben a vádlott tartózkodik. Ehhez, amennyiben szükséges, audiovizuális eszközöket is biztosítani kell, figyelembe véve a kontradiktórius eljárás elvét és ennek értelmezését az EJEB joggyakorlatában;

¹⁷⁷ KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában [...]*, 16. o. A hivatkozott tanulmánnyal kapcsolatosan egy apró kritikát szeretnék megfogalmazni, ugyanis a szerző a fentebb említett két dokumentumot formailag ajánlásnak, majd közös álláspontnak minősíti. Meg kell jegyezni, hogy az ajánlás (recommendation) és a közös álláspont (joint position), az állásfoglalástól (resolution) eltérő európai jogi normák, ezért nem szabad őket terminológiailag egy síkon kezelni. Ami azonban valóban közös bennük az, hogy csupán politikai akaratnyilvánítások és nem rendelkeznek kötelező jogi erővel a tagállamok tekintetében.

¹⁷⁸ Angol nyelven elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31995Y1207%2804%29>

¹⁷⁹ Angol nyelven elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31997G0111>

A fentebbi sorokban ismertetett rendelkezésekkel kapcsolatosan kifejtették¹⁸⁰, hogy nagyon általánosak és homályosak, a Tanács gyakorlatilag alapvető szinten tárgyalja a tanúvédelem kérdését. Nem tér ki azon konkrét intézkedésekre, amelyek alkalmazása révén el lehetne érni a felsorolt célkitűzéseket, kizárólag az audiovizuális eszközöket említi meg futólag, azonban ezek konkrét alkalmazásának részleteit nem tárgyalja. A Tanács ezen általános megfogalmazása korántsem véletlenszerű, ugyanis szándékosan a tagállamokra bízta a célkitűzések eléréséhez szükséges konkrét eszközzel megalkotásának feladatát.

II.2.2.3. Az Európai Unió Tanácsának sértettvédelmet szabályozó jogszabályainak rövid ismertetése

Az Európai Unió keretén belül elfogadott, kétségtelenül a legjelentősebbnek számító sértettvédelemre vonatkozó jogi dokumentum az Európai Unió Tanácsának 2001. március 15-én elfogadott 2001/220/IB számú Kerethatározata volt a sértett jogállásáról a büntetőeljárásban¹⁸¹. Az említett kerethatározatot az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsának 2012. október 25-én elfogadott 2012/29/EU számú Irányelve¹⁸² helyezte hatályon kívül. Egyértelműen szembetűnik tehát, hogy a tanúvédelem jogterületével ellentétben, a sértettvédelem területén a Tanácsnak volt bátorsága kötelező erejű jogszabályt kidolgozni és elfogadni. Véleményem szerint ezen “hátrányos megkülönböztetés” legfőbb oka a tagállamok sértettvédelméhez való viszonyulása. Más szavakkal, a sértetti minőségben büntetőeljárásban részt vevő uniós állampolgárok megaláztatottsága folytán az egyes tagállamokban és szerte a világban különböző sértettvédelmi megoldások alakultak meg¹⁸³, amelyek a sértettek jogaiért harcoltak,

¹⁸⁰ KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában [...]*, 16. o.

¹⁸¹ Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB számú Kerethatározata, Európai Közösségek Hivatalos Lapja, 2001. március 22-i L 82/1-es szám

¹⁸² Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsának 2012/29/EU számú Irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB Tanácsi Kerethatározat felváltásáról, Európai Unió Hivatalos Lapja, 2012. november 14-i L 315/57-es szám, magyar nyelven elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=en>

¹⁸³ A XX. század végi büntetőeljárás reformtörekvések egyik központi kérdése a büntetőeljárásban sértettként szereplő személyek védelmét szolgáló legmegfelelőbb eszközzel kialakítása. Nyugat-Európa és az USA után Magyarországon is egyesületek alakultak annak érdekében, hogy az áldozatok kiszolgáltatottsága enyhüljön (pl. Weisser Ring, Victim Support Scheme, World Society of Victimology, European Forum for Victim Services). Ezen

így a sértettvédelem a tagállamokon belül már nem kizárólag jogi és szociális, hanem politikai problémává nőtte ki magát. Ezzel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban megjegyezték¹⁸⁴, hogy *“a viktimológiában megjelent új gondolatok szerint az állam szerepe nem korlátozódhat a bűnüldözésre: az alkotmányosságból fakadó kötelessége, hogy minden szükséges intézkedést megtegyen az állampolgárai és a területén tartózkodó más állampolgárok védelme érdekében és amennyiben bűncselekmény történik, akkor az előállt sérelem orvoslása, az áldozat kártalanításának biztosítása is a kötelezettségei közé tartozik”*. Következésképpen, a tagállamokat sokkal inkább érdekelte ez a témakör, mint a tanúvédelem problematikája, amelynek oldalán valójában főként csak a bűnüldöző hatóságokat képviselő személyek törtek pálcát, minek okán ezen kérdéskör nem érdekelte annyira a politikumot, mint a nemi élet szabadsága, az egészség vagy éppen az élet ellen irányuló bűncselekmények áldozatainak védelme¹⁸⁵. A 2012/29/EU számú Irányelv elszórtan tartalmaz sértettvédelemre vonatkozó rendelkezéseket¹⁸⁶. A 2001/220/IB számú Kerethatározattal ellentétben – amelynek kizárólag a 8. §-a tartalmazott sértettvédelmi rendelkezéseket – a 2012/29/EU számú Irányelv egy külön fejezetben¹⁸⁷ szabályozza a sértett védelemhez való jogát. Az említett Irányelv legfőbb rendelkezéseit a magyar áldozat- és sértettvédelemre vonatkozó jogszabályok elemzése alkalmavál fogom részletesen bemutatni¹⁸⁸.

kezdeményezésekkel párhuzamosan azonban nem volt felfedezhető olyan mozgalom kialakulása, amely a büntetőper másik kiszolgáltatót szereplőjének, a tanúnak érdekében lépett volna fel. Ld. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárársban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 583. o.

¹⁸⁴ HAJDÚ Magdolna: *A bűncselekmények áldozatainak védelme*, Belügyi Szemle, 2-3/2003-as szám, 161. o.

¹⁸⁵ Ezen állításomat jól tükrözi az a tény is, miszerint a 2001/220/IB számú Kerethatározatot a Tanács nem hivatalból, hanem a Portugál Köztársaság 2000. augusztus 24-i előterjesztése alapján hozta meg. Ld. HAJDÚ Magdolna: *A bűncselekmények áldozatainak védelme*, Belügyi Szemle, 2-3/2003-as szám, 166. o.

¹⁸⁶ Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsának 2012/29/EU számú Irányelve 4. § (1) bek. c) pontja, illetve 6. § (5) bek.-e

¹⁸⁷ Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsának 2012. október 25-én elfogadott 2012/29/EU számú Irányelve, 4. Fejezet – “Az áldozatok védelme és a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok elismerése” (18. § - 24. §)

¹⁸⁸ Ld. III.3.,70-77.o.

II.2.3. A tanú- és sértettvédelem szabályozása az Európa Tanács szintjén

II.2.3.1. Az Európa Tanács hozzáállása a tanúvédelem kérdéséhez és ennek okai

Az Európa Tanács tanúvédelem terén kifejtett tevékenységét vizsgálva könnyedén észrevehetjük, hogy a szerződő államok belső jogrendjének közelítése céljából az ajánlásokat vette igénybe. Tehát, az Európai Unió Tanácsához hasonlóan, amely állásfoglalások útján kívánta megvalósítani a jogharmonizációt, az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága is “*soft law*” jellegű, kötőerővel nem bíró jogi normák révén látta megvalósíthatónak a jogközelítést¹⁸⁹. Más szavakkal, sem az Európai Unió, sem pedig az Európa Tanács jogalkotási hatáskörrel ellátott intézményei nem vállalták fel azt a „felelősséget”, hogy a szerződő államok számára kötelező erejű jogforrások révén szabályozzák a tanúvédelem területét¹⁹⁰. Következésképpen, felmerül az a jogos kérdés, hogy egy ilyen rendkívüli fontossággal bíró jogi területen miért nem fogadott el az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága egy egyezményt, amely kötelező erővel bírt volna a tagállamok tekintetében és nem bízta volna ezek önkényes megítélésére azt, hogy mely tanúvédelmi eszközök összeegyeztethetőek és melyek nem az adott tagállam büntető eljárásjogi berendezkedésével? Hasonló gondolatokat fogalmazott meg *Hans-Heiner Kühne* is a 2002-ben Miskolcon megszervezett tanúvédelemmel foglalkozó kollokviumon. A német szakember egy igen fontos észrevételt tett az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlásával (a továbbiakban: R (97) 13-as számú Ajánlás) kapcsolatosan, amelyben kifejtette, hogy nem érti, miért kell a tanúvédelmi intézkedéseket a belső joggal összhangban biztosítani, ugyanis egy ilyen jellegű megközelítés nem illeszkedik az ajánlás rendszerébe, mivel az ajánlás a tagállamok nemzeti jogainak módosítására hívja fel a szerződő államok figyelmét¹⁹¹. Ennél a pontnál fontos megjegyezni, hogy az Európa Tanács Bűnözéssel Kapcsolatos Problémákkal

¹⁸⁹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a következő főbb feladatokat látja el: egyezmények megkötése; ajánlások megfogalmazása a szerződő államok irányába; az EJEB által hozott határozatok végrehajtásának elősegítése. Ld. FÁBIÁN Gyula: *Drept instituțional comunitar*, ed. a III-a revăzută și adăugită cu referiri la Tratatul de la Lisabona, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2008, 19. o.

¹⁹⁰ A jogi szakirodalomban rávilágítottak arra, hogy az Európa Tanácsnak nem csupán az a feladata a bűnözés okozta problémákkal kapcsolatosan, hogy fórumot biztosítson a tagállamoknak, ahol megoszthatják ötleteiket, tapasztalataikat és kutatási területeiket, hanem az is, hogy elősegítse az emberi jogok és a jogállamiság feltételeinek egy adott tevékenységi területen történő megvalósulását. Ld. CSONKA Péter: *A gazdasági és szervezett bűnözés elleni harc perspektívája az Európa Tanácsban*, *Belügyi Szemle*, 11/1998-as szám, 31. o.

¹⁹¹ KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában [...]*, 17-18. o.

Foglalkozó Bizottsága által létrehozott Szakértői Bizottság angol tagja elfogadhatatlannak tartotta az ajánlástervezetben szereplő anonim tanúkra vonatkozó rendelkezéseket és fenntartással szeretett volna élni e tekintetben, azonban a bizottság elnöke azzal érvelt, hogy az ajánlás nem egy nemzetközi egyezmény, hanem egy ún. *“soft law“* jogforrás, *amelyet minden tagállamnak csak annyiban kell alkalmaznia, amennyiben alkotmányos szabályaival és hagyományaival összefér*¹⁹². Felteszem azt a költői kérdést, hogy milyen előrehaladást hozhat a tagállamok jogközelítése és a tanúk védelmének egységesítése terén egy olyan jogszabály, amely rendelkezéseinek nemzeti jogrendjükbe történő átültetését a tagállamok alárendelhetik saját alkotmányuknak, jogi hagyományaiknak vagy joggyakorlatuknak? Láthatjuk, hogy mind az Európai Unió, mind az Európa Tanács a tanúvédelem kérdésének megoldását formálisan egy fontos célkitűzésnek tartja, azonban tudomásában van annak, hogy az említett célkitűzés megvalósítása olyan alapvető eljárásjogi garanciák részleges vagy teljes korlátozását vonja maga után, amelyek könnyedén az EJEE 6. § (1) és (3) bek.-ében szabályozott jogok megsértéséhez vezethet. Ezen okból kifolyólag, mind az Európai Unió, mind az Európa Tanács egyértelműen tartózkodtak attól, hogy egy ilyen kényes témában kötelezzék a tagállamokat bármilyen tanúvédelmi eszköz elfogadására és alkalmazására, ugyanis amennyiben az EJEB a kötelező erejű rendelkezéseket nemzeti jogrendbe átültető jogszabályok hiányosságait állapította volna meg, úgy a tagállamok azzal védekezhetek volna, hogy az Európai Unió és az Európa Tanács intézményei kötelezték őket az említett jogszabályok elfogadására. Következésképpen, az említett intézmények az *“arany középutat”* választották: eleget tettek a tanúvédelem egységes szabályozása iránti igénynek azáltal, hogy jogszabályokat fogadtak el, ugyanakkor, kivonták magukat a jogi felelősség alól, ugyanis az elfogadott jogszabályoknak nincs kötelező erejük. Az Európai Unió és az Európa Tanács intézményeinek ezen hozzáállását a tanúvédelem kérdéséhez a bírőleány találékonyságával tudnám azonosítani a magyar népmeséből, ugyanis amikor Mátyás király megparancsolta a lánynak, hogy hozzon is meg ne is neki ajándékot, a lány két szita közé

¹⁹² BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 78. o. Mindezek ellenére, a szakirodalomban kifejtették, hogy az ajánlások ugyan nem jelentenek kötelezően alkalmazandó jogszabályokat, mégis célszerű zsinórmértékként figyelembe venni, hiszen ezek egy adott kérdésben a emberjogi kontrollszervek ítélezési gyakorlatában a továbbiakban is testet öltenek. Ld. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút? [...]*, 115. o.

bezárt galambbal jelent meg a királyi udvarban, amelyet a király előtt tüstént szabadon engedett, így hozott is meg nem is ajándékot.

Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánlás kellő általánossággal lett megfogalmazva ahhoz, hogy ne sértse az EJEE rendelkezéseit. Az Ajánláshoz tartozó Függelékben több helyen is szerepel (2. és 6. pont) a *“teljes mértékben elismerve a védelem jogait”* kifejezés. Az Ajánlás ugyan utalást tesz bizonyos tanúvédelmi eszközök alkalmazására, amelyek képesek lehetnek a terhelt jogai és a tanú érdekei közötti egyensúlyt biztosítani (pl. audiovizuális felvétel készítése az előzetes kihallgatásról, tanúvallomás tétele más teremből), azonban nem írja elő, hogy miként kell alkalmazni ezen eszközöket ahhoz, hogy képesek legyenek *“teljes mértékben tiszteletben tartani a védelem jogait”*. Ezzel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban megjegyezték¹⁹³, hogy *“az Ajánlás nagyon keveset szól azon problémákról, amelyek a vádlott jogaival összefüggésben merülhetnek fel. A védelem jogainak tiszteletben tartását csak szűkszavúan érinti: ezeket a jogokat tiszteletben kell tartani. Hogy miként lehet ezt megvalósítani, az Ajánlás nem mond semmit. Következésképpen megfigyelhető, hogy bár az Ajánlás nem hagyja figyelmen kívül a tanú anonimitását a védelem jogainak nézőpontjából, a tanúvédelem egyéb eszközei, amelyek negatív hatással bírnak a védelem jogaira, nem kerülnek említésre”*.

II.2.3.2. A Miniszteri Bizottság R (97) 13-as számú Ajánlása

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága két ajánlást fogadott el a tanúvédelem területén, az 1997. szeptember 10-i R (97) 13-as számú Ajánlást¹⁹⁴, illetve a 2005. április 20-i Rec (2005) 9 számú Ajánlást. A tanúvédelem alapjait gyakorlatilag az R (97) 13-as számú Ajánlás fekteti le¹⁹⁵, a Rec (2005) 9 számú Ajánlás célja lényegében az volt, hogy az R (97) 13-as számú Ajánlást olyan speciális rendelkezésekkel bővítse ki, amelyek képesek a terrorizmus ellen folytatott harcban is megvédeni a közreműködésre hajlandó tanúk érdekeit¹⁹⁶.

¹⁹³ KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában [...]*, 18. o.

¹⁹⁴ Magyar nyelven elérhető: <http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec%2897%2913.pdf>

¹⁹⁵ KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában [...]*, 17. o.

¹⁹⁶ ȚĂNDĂREANU Loredana: *Protecția martorilor în dreptul comunitar și în legislația altor state*, Revista Dreptul, nr. 11/2007, 207. o.

Az Európa Tanács Bűnözéssel Kapcsolatos Problémákkal Foglalkozó Bizottsága (European Committee on Crime Problems – CDPC) 1993. júniusában hozott egy határozatot, amelyben megalakított egy Szakértői Bizottságot annak érdekében, hogy készítsen egy ajánlástervezetet a védelem jogai és a tanúk megfélemlítésének kérdésében. Amint az a Szakértői Bizottság magyarországi tagjának beszámolójából kitűnik¹⁹⁷ *“a CDPC felismerte, hogy a tanúk megfélemlítése – különösen a szervezett bűnözéshez kapcsolódó és más súlyos bűncselekmények miatt indított ügyekben – egyre növekvő jelentőségre tett szert, mert a súlyos bűncselekmények gyanúsítottjai szóban vagy más módon fenyegetik a tanúkat, akik így a bíróságon nem hajlandók szembenézni velük és tanúskodni ellenük. Ez – bizonyítékok hiányában – az elkövető felmentéséhez vezet”*. A Szakértői Bizottság feladata alapvetően a következő két kérdés vizsgálata volt: melyek a tanúk megfélemlítési formái, illetve milyen gyakorlati és jogi megoldások foganasíthatóak a tanúk védelme érdekében¹⁹⁸? Fontos megjegyezni, hogy a Szakértői Bizottság összehívása előtt az Európa Tanács titkársága egy írásbeli jelentést készített el a szerződő államokban megnyilvánuló megfélemlítési formákról és ezek leküzdése ellen tett intézkedésekről, továbbá, az EJEB által kialakított joggyakorlatról, amely az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjához fűződik¹⁹⁹. Az Ajánláshoz tartozó Függelék rendelkezéseit egy indoklás követi, ugyanis a Függelékben foglalt rendelkezéseket igen magas szintű általánosság jellemzi, így ezen rendelkezéseket az indoklás szövege magyarázza.

Tekintettel az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék, illetve a hozzá fűződő szakértői indoklás terjedelmére²⁰⁰, a bennük foglalt legfőbb rendelkezéseket nem fogom a jelen alfejezetben külön felsorolni, hogy majd újra ismertessem őket a nemzeti jogszabályok eurókonformitásának vizsgálata során. Mivel az Ajánlás és a hozzá fűződő szakértői indoklás egy központi helyet foglal el a jelen értekezés keretén belül, ezért a bennük foglalt legfőbb rendelkezéseket “beépítettem” az értekezésbe. Ez annyit jelent, hogy a magyar, illetve a román tanú- és sértettvédelmi jogszabályokat folyamatosan összehasonlítom az Ajánlásban és a hozzá fűződő szakértői indoklásban foglalt rendelkezésekkel.

¹⁹⁷ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, Rendészeti Szemle, 8/1994-es szám, 4. o.

¹⁹⁸ GÁSPÁRDY Gergely: *A tanúvédelem eszközei, modelljei (II. rész)*, Collega, 3/2000-es szám, 19. o.

¹⁹⁹ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, Rendészeti Szemle, 8/1994-es szám, 4. o.; TILK Ferenc: *A tanúvédelem, mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 12/2000-es szám, 49. o.

²⁰⁰ Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 30 pontot, míg a szakértői indoklás 125 pontot tartalmaz

III. TANÚ- ÉS SÉRTETTVEDELEM A MAGYAR BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

III.1. A tanúvédelem intézményének kialakulása és fejlődése Magyarországon

Farkas Ákos és Róth Erika 1992-ben napvilágot látott közös tanulmányukban megjegyezték, hogy a magyar jogi szabályozásban *“a tanúvédelem tekintetében csak hiátusok vannak, mivel a magyar büntetőeljárás szinte kizárólag kötelezettségeket fogalmaz meg a tanúval kapcsolatosan (...) és nem tartalmaz egyetlen olyan szabályt sem, amely a tanú biztonságát lenne hivatott garantálni”*²⁰¹. Az Országos Rendőr-főkapitányság 1991-1992 között egy olyan tanúvédelmi koncepciót dolgozott ki, amely tüzetesen feltárta a jogszabályi hiányosságokat és megfogalmazta a tanúk védelmét szolgáló speciális iratkezelésre, illetve a tanúk anonimitására vonatkozó javaslatait. 1993-1994 között a Belügyminisztérium elkészítette a szervezett bűnözés elleni fellépést szolgáló, első sorban a büntető jogszabályokat érintő kodifikációs javaslatait, amelyben a tanú jogi és fizikai védelmének lehetőségeit tanulmányozta főként az angolszász, illetve német megoldásokat figyelembe véve²⁰².

A magyar büntetőeljárásban a tanúvédelem intézményének alapkövét az 1994. évi XCII. Törvény 3. §-a fektette le²⁰³ azáltal, hogy az 1973. évi I. Törvény (a továbbiakban: régi Be.) 63. §-át (5) és (6) bek.-el egészítette ki. Az említett rendelkezések értelmében a hatóság a tanúk kérelmére vagy hivatalból elrendelhetette, hogy a tanú személyi adatait – a nevén kívül – az ügy irataitól elkülönítve, zártan kezeljék. Ebben az esetben a tanú zártan kezelt adatait csak a hatóságnak az ügyben eljáró tagja tekinthette meg. Ha a hatóság elrendelte a tanú személyi adatainak zárt kezelését, a kihallgatás kezdetén a tanú személyazonosságát az azonosításra

²⁰¹ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 586-587. o.

²⁰² CSÁNYI Csaba: *Gondolatok a tanúvédelemről*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 21. o.

²⁰³ LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntető eljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 27. o.; ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 18. o.; SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, Collectio Iuridica, 4/2004-es szám, 224. o.; KERCSIK Eldoróda: *Tanúvédelem a különösen védett tanúvá nyilvánítási eljárás szemszögéből [...]*, 145. o.; GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 27. o.

alkalmas iratok megtekintésével állapította meg. Ezt a jogi szabályozást nevezték utólag *a személyi adatok zárt kezelésének vagy a részleges anonimitás intézményének*²⁰⁴.

A fentebb ismertetett védelmi intézkedések skáláját egészítette ki az 1998. évi XIX. Törvény²⁰⁵ (a továbbiakban: új Be.), amely lehetővé tette a tanú teljes anonimitásának elrendelését, azaz a tanú nevének zárt kezelését is. A hivatkozott törvény már egy külön cím keretén belül szabályozta a tanúvédelmi eszközök egy részét és tanúvédelmi intézmény gyanánt nevesítette a tanú személyi adatainak zárt kezelését, illetve a különösen védett tanú intézményét. Mindezek ellenére, mivel az eredeti elképzelések alapján az említett törvény 2000. január 1-én lépett volna hatályba – utólag a hatályba lépést elhalasztották 2003. július 1-re – az 1998. évi LXXXVIII. Törvény lehetővé tette az új Be. tanúvédelemre vonatkozó rendelkezéseinek alkalmazását még annak hatályba lépése előtt²⁰⁶ és ezáltal radikálisan módosította a régi Be. tanúvédelemre vonatkozó jogszabályait. A jogi szakirodalomban kifejtették²⁰⁷, hogy a tanúvédelemben az áttörést az 1998. évi LXXXVIII. Törvény jelentette, amely már egy sokkal átfogóbb, hatékonyabb és rugalmasabb szabályozást hozott létre a tanúvédelem terén²⁰⁸. A jogalkotó felismerte azt a tényt, miszerint a tanú nevének ismerete is elegendő lehet annak későbbi azonosítására, következésképpen, a régi Be. 63. § (5) bek.-ét egy olyan rendelkezéssel bővítette ki, amely kivételesen indokolt esetben lehetővé tette a tanú nevének zárt kezelését²⁰⁹. Az 1998. évi LXXXVIII. számú Törvény 7. §-a általános elvi szintre emelte a tanú védelemhez

²⁰⁴ TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 51. o.; BORAI Ákos: *A tanúvédelem (II. rész)*, Rendszeti Szemle, 10/1994-es szám, 21. o.

²⁰⁵ Az 1033/1994. (V.6.) Kormányhatározat tűzte ki célul korszerű büntető és büntetőeljárás törvény kidolgozását. A szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépés érdekében előírta a tanúk és a bűnüldöző szervekkel együttműködő más személyek védelmi lehetőségeinek feltárását a büntetőeljárásban és azon kívül. Ennek eredményeképpen született meg az 1998. évi XIX. törvény. Ld. TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 50. o.

²⁰⁶ ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 18. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 268. o.

²⁰⁷ FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 57. o.

²⁰⁸ KERCSIK Eldoróda: *Tanúvédelem a különösen védett tanúvá nyilvánítási eljárás szemszögéből [...]*, 145. o.

²⁰⁹ LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 27. o.

való jogát²¹⁰, azáltal hogy a régi Be. rendelkezéseit egy újabb 62/A. §-al egészítette ki, amelynek értelmében *“a tanú életének és testi épségének vagy személyes szabadságának védelme, valamint annak érdekében, hogy a tanú vallomástételi kötelezettségének eleget tegyen és a vallomást megfélemlítés nélkül tegye meg, a tanút e törvényben meghatározottak szerint védelemben kell részesíteni”*. A fentebb hivatkozott általános érvényű jogszabály alapján, a már említett zárt adatkezelés lehetősége mellett, az 1998. évi LXXXVIII. Törvény számos, a tanú védelmét szolgáló intézkedésekkel egészítette ki a régi Be. rendelkezéseit és lehetővé tette: a tanú különösen védetté nyilvánítását és egy sor jogi következményt, amelyet ez maga után vont [régi Be. 64. §/A, 180. § (2) bek., 201. § (3) bek., 379/A. § (2) bek.]; a szembesítés mellőzését tanúvédelmi célból [régi Be. 64. § (5) bek., 88. § (3) bek.], a felismerésre bemutatás úgy történő megvalósítását, hogy a tanút ne észlelhessék [régi Be.86. § (4) bek.], a vádlott kizárását a tárgyalóteremből tanúvédelmi célból [régi Be. 201. § (2) bek.].

A fentebbi sorokban ismertetett rendelkezésekkel kapcsolatosan, már az 1998. évi LXXXVIII. Törvény hatályba lépését követően megjegyezték²¹¹, hogy a tanúvédelmi intézkedések a Be.-ben teljesen rendszertelenül és szétszórtan találhatók meg, ezért, *de lege ferenda*, az összes tanúvédelemre vonatkozó jogszabályt egy külön címben vagy fejezetben kellene szabályozni, ugyanis a tanúvédelem fontossága ezt megkövetelné. Sajnos erre az új Be. hatályba lépése után sem került sor. Kétségtelen tény, hogy az új Be. külön cím alatt foglalkozik a tanúvédelem intézményével²¹², azonban az alapvető tanúvédelmi jogszabályok mellett a Be. elszórtan számos tanúvédelmi rendelkezést tartalmaz, ezért célszerű lenne azokat is a tanúvédelemről szóló címben szabályozni²¹³.

Az 1994. évi XCII. Törvény révén megteremtett, és az 1998. évi XIX. Törvény által kiegészített tanúvédelmi jogszabályok elemzése alapján arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a hatályos magyar büntetőeljárás szabályozás biztosítja a tanú számára mindazon eszközök igénybe vételének lehetőségét, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a tanú bármilyen nemű megfélemlítés hiányában tehessen vallomást. Következésképpen kijelenthetjük, hogy a

²¹⁰ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 268. o.

²¹¹ u.o., 270. o.

²¹² TÓTH Márton Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, Rendészeti Szemle, 2/2008-as szám, 60. o.

²¹³ SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, Collectio Iuridica, 4/2004-es szám, 225. o.

hatályos magyar tanúvédelmi szabályozás megfelel az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 1. pontjában foglalt követelményeknek, miszerint *“a törvényes intézkedéseknek és az alkalmazott gyakorlatnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a tanúk szabadon, semmiféle megfélemlítési manővernek alá nem vetve tudjanak vallomás tenni”*.

III.2. A tanú tájékoztatáshoz való joga

Fontos megjegyezni, hogy a Be. VII. Fejezetének III. Címe – amely a tanú védelmét hivatott szabályozni – nem írja elő *expressis verbis*, hogy a tanú kihallgatását megelőzően, az igazságügyi hatóságok kötelesek őt tájékoztatni arról, hogy a hivatkozott címben foglalt védelmi intézkedéseket igénybe veheti. Mindezek ellenére, az igazságügyi hatóságok fentebb említett kötelessége levezethető a Be. 82. § (2) bek.-ében foglalt azon általános kötelességből, miszerint a tanút a kihallgatása elején figyelmeztetni kell jogaira²¹⁴. Annak érdekében, hogy a tanú jogairól történő tájékoztatásának végrehajtását utólag ellenőrizni lehessen, a figyelmeztetést jegyzőkönyvbe kell foglalni²¹⁵. Meglátásom szerint az igazságügyi hatóságok tanúvédelmi eszközök igénybe vételének lehetőségére vonatkozó figyelmeztetési kötelezettsége a Be. 95. §-ában foglalt rendelkezések alapján is levezethető. A fentebb hivatkozott jogszabály értelmében „a tanú életének és testi épségének vagy személyes szabadságának védelme, valamint annak érdekében, hogy a tanú a vallomástételi kötelezettségének eleget tegyen és a vallomását megfélemlítés nélkül tegye meg, a tanút az e törvényben meghatározottak szerint védelemben *kell részesíteni*”. A *“kell részesíteni”* kifejezés egyértelművé teszi, hogy a személyi adatok zárt kezelése alanyi jogon illeti meg a tanút és ezért a hatóságok kötelesek védelemben részesíteni a

²¹⁴ Fontos megjegyezni, hogy a régi Be.-ben sem volt fellelhető olyan konkrét rendelkezés, amely arra kötelezte volna az eljáró hatóságot, hogy felhívja a tanú figyelmét a védelmi eszközök igénybe vételének lehetőségére. Ennek ellenére, a szakirodalomban rávilágítottak arra, hogy az általános tájékoztatási kötelezettség értelmében – amelyet a régi Be. 4. § (3) bek.-e szabályozott – amennyiben a tanúval történő első találkozás alkalmával olyan adatok látnak napvilágot, amelyek a zárt adatkezelés alkalmazásának szükségességére utalnak, az eljáró hatóság köteles felhívni a tanú figyelmét ennek igénybe vételének lehetőségéről. Ld. GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 27-28. o.

²¹⁵ A szakirodalomban hangsúlyozták, hogy a tanút még a személyi adatok felvételét megelőzően ki kell oktatni arról, hogy kérheti személyi adatainak zárt kezelését és a gyakorlati tapasztalatok szerint ennek mibenlétéről is fel kell világosítani a tanút. A kioktatást és a tanú válaszát feltétlenül rögzíteni kell egy jegyzőkönyvben. Ld. VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

tanút, amennyiben fennállnak ennek törvényi feltételei²¹⁶. Egyértelmű, hogy a tanú csak abban az esetben kérheti a védelmi eszközök alkalmazását, amennyiben a hatóság tudomására hozta ennek lehetőségét. Más szavakkal, az említett kifejezés, nem csak a védelmi eszközök elrendelésének kötelezettségét foglalja magában, hanem a tanú tájékoztatását is ezek igénybe vételének lehetőségéről. A fentebb ismertetett fényében, *de lege ferenda* szükségesnek tartom a Be. tanúvédelmet szabályozó VII. Fejezetének III. Címébe olyan jogszabály beiktatását, amely *expressis verbis* előírja az igazságügyi hatóságok azon kötelezettségét, miszerint a tanú kihallgatását megelőzően, a tanút figyelmeztetni kell a védelmi eszközök igénybe vételének lehetőségéről és mind a figyelmeztetést, mind pedig a tanú válaszát bele kell foglalni a kihallgatási jegyzőkönyvbe.

III.3. A sértett eljárásjogi helyzete. Sértettvédelem

A jogi szakirodalomban hangsúlyozták²¹⁷, hogy az áldozatpolitika a büntető igazságpolitika rendszerének szerves részét képezi és az áldozatoknak nyújtandó szolgáltatások büntetőeljáráson belüli, valamint azon kívüli stratégiáit foglalja magában. 2008-ban *Tremmel Flórián* megjegyezte²¹⁸, hogy ugyan jelentős lépések történtek a sértettek védelme érdekében, a tanúvédelem viktimológiai vonatkozásai még nagyrészt kibontakozásra várnak. A hivatkozott szerző fentebbi állítását azzal indokolja, hogy sokkal több erőfeszítésre lenne szükség annak érdekében, hogy *“az eljárás tárgyát képező bűncselekmény passzív alanya, materiális sértettje ne váljék magának a büntetőjogi felelősségre vonásnak, a büntetőeljárásnak az áldozatává, procedurális sértettjévé”*. *Györe István* kifejtette²¹⁹, hogy ugyan az igazságügyi hatóságok korán felismerték az áldozatvédelem szükségességét a gyakorlatban, azonban *“a legalitás, opportunitás, officialitás elveire épülő, terhelt központú büntetőeljárás, nehezen tudta beilleszteni a terhelt-sértett ellentétbe az áldozati jogok felerősödését anélkül, hogy ebben a tradicionális garanciális elvek sérelmének veszélyét ne látná”*. A hivatkozott szerző hangsúlyozza²²⁰, hogy az *“áldozati”* státuszt a büntetőeljárás gyakorlat nem is kezeli, mert

²¹⁶ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

²¹⁷ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 24. o.

²¹⁸ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 145-146. o.

²¹⁹ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 27. o.

²²⁰ u.o., 26. o.

egyrészt nem fűződik hozzá eljárási jogosultság vagy kötelezettség, másrészt, a sértettel ellentétben, az áldozat nem alanya a büntetőeljárásnak. A sértett vallomására mind a szakirodalom, mind a hatályos büntetőeljárási jogszabályok úgy tekintenek, mint a tanúvallomás egyik sajátos formájára²²¹. A Be. nem szabályozza a “sértett-tanú” fogalmát, ugyanakkor, a sértett vagy a tanú jogi helyzetére és kihallgatására vonatkozó jogszabályok között nem lelhető fel olyan rendelkezés, amely *expressis verbis* előírná, hogy a sértettet tanúként kell kihallgatni. Mindezek ellenére, a Be. tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek utalnak a tanúként kihallgatott sértettre és nyilvánvalóvá teszik azt a tényt, miszerint az igazságügyi hatóságok a sértettet tanúként kell kihallgassák²²². A sértettet, mint a büntetőeljárásban részt vevő személyt, a Be. 51. § (2) bek.-e alapján számos jog illeti meg. Mindezek ellenére, a gyakorlatban a sértett túlnyomó részt tanú szerepben jelenik meg, mint a bizonyítás egyik alanya, amely főként kötelezettségek teljesítését jelenti a sértett számára. Ezzel kapcsolatosan a szakirodalomban megjegyezték²²³, hogy “*a sértett, mint a büntetőeljárás főszereplője, háttérbe szorul azért, hogy mint tanú bizonyítási eszközként lépjen előtérbe, így a dogmatikailag egymástól elkülönített sértett és tanú státusz, a gyakorlatban szinte egymástól elválaszthatatlan*”. Más szerzők véleménye szerint²²⁴, a sértett és a tanú fogalma nem fedi egymást, ugyanis a sértettől, akinek törvényes jogait a terhelt megsértette, nem várható el a büntetőeljárásban való elfogulatlansága, ezért a jogalkotó a sértett vallomását a tanúvallomástól elkülönítetten és önálló bizonyítási eszközként kellene szabályoznia.

A sértettek számára a tanú szerep nem csak kötelezettségeket és kiszolgáltatottságot jelent, hanem oltalmul is szolgálhat azáltal, hogy a „sértett-tanú” igénybe veheti a tanúvédelmi eszközöket, így nemcsak tanúvédelemről, hanem sértettvédelemről is beszélhetünk²²⁵. A

²²¹ TÓTH Tihamér: *A sértett hatékonyabb védelméről*, Rendészeti Szemle, 3/1991-es szám, 9. o.

²²² A Be. 63/A. § (4) bek.-e értelmében “*a sértett személyes adatai akkor továbbíthatók, ha az eljárás során őt tanúként kihallgatták*”. A Be. 70/B. § (2) bek. II. fordulata értelmében “*a sértett a nyomozás során keletkezett más iratokról a tanúkénti kihallgatását követően kaphat másolatot*”. A Be. 181. § (3a) bek.-e értelmében “*ha a sértett tanúkénti kihallgatása szükséges, akkor a sértettet lehetőség szerint soron kívül kell kihallgatni*”. A Be. 184. § (9) bek. II fordulata értelmében “*a sértett tanúkénti kihallgatásánál (...)*”

²²³ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 28. o.

²²⁴ TÓTH Tihamér: *A sértett hatékonyabb védelméről*, Rendészeti Szemle, 3/1991-es szám, 9-10. o.

²²⁵ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 28-29. o.

szakirodalomban kifejtették²²⁶, hogy a büntetőügyekben eljáró hatóságok kötelesek gondoskodni a sértett kíméletéről, ezért szakítaniuk kell azzal a meglevő prakticista, formalisztikus szemléletükkel, hogy az eljárások során csak a bűnüldözésre és a büntetőjogi felelősségre vonásra koncentrálnak és a sértett védelemhez fűződő érdekét teljesen figyelmen kívül hagyják. *Cseri Gyula* megjegyezte²²⁷, hogy a sértett személye ellen elkövetett élet, testi épség, személyes szabadság, valamint nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén, a sértett kíméletének kívánalma alapvető emberi és állampolgári jogainak tiszteletben tartására alapszik. A hivatkozott szerző írásában utal a minisztérium és a belügyminiszter irányítása alá tartozó önálló szervek áldozatvédelmi feladatairól szóló 4/1999. BM utasításra és az ORFK annak végrehajtása tárgyában kiadott 25/1999. Intézkedésére. Az említett jogszabályok előírják, hogy amennyiben a bűncselekmény áldozata a rendőrséghez fordul, ott úgy kell vele bánni, hogy ne szenvedjen újabb pszichikai sérülést, ugyanakkor, különös figyelmet kell fordítani a gyermekkorú sértettekre, a szexuális és életellenes bűncselekmények áldozataira, a maradandó testi sérülést szenvedettekre, a megfélemlített és megszarolt személyekre és elő kell készíteni őket arra, hogy a büntetőeljárás további folyamatában tanúk legyenek. Erre vonatkozóan az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 24. pontja kijelenti, hogy a rendőrség és a veszélyeztetett tanú közötti első találkozás alkalmával biztosítani kell ez utóbbi számára a problémára érzékeny, neki segítséget nyújtó hivatásos szervhez való eljutását és a tanú megfelelően képzett személy által történő kihallgatását.

Az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa 2012. október 25-én elfogadta a 2012/29/EU számú Irányelvet (a továbbiakban: Irányelv) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról. Mivel a sértettvédelemre vonatkozó magyar jogszabályok jelentős része nem felelt meg az Irányelvben lefektetett követelményeknek, a magyar jogalkotó a 2015. évi CLI. Törvény 8. §-a révén két újabb pragrafust illesztett be a Be. 62/A. §-a után, amelyek a sértettre vonatkozó különös rendelkezéseket tárgyalják. A Be. 62/B. § (1) bek.-e értelmében “a bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak az eljárási cselekmények előkészítése és végrehajtása során figyelemmel kell lennie arra, hogy az eljárási cselekményt megelőzően, annak során, illetve az eljárási cselekményt követően a sértett és a terhelt szükségtelenül ne találkozzon egymással”. Az említett

²²⁶ TÓTH Tihamér: *A sértett hatékonyabb védelméről*, Rendészeti Szemle, 3/1991-es szám, 11. o.

²²⁷ CSEREI Gyula: *A sértetti jogok érvényesülése*, Belügyi Szemle, 2-3/2003-as szám, 132-133. o.

jogszabály gyakorlatilag az Irányelv 19. § (1) bek.-ét ülteti át nemzeti jogrendünkbe, amelynek értelmében “a tagállamok megteremtik az ahhoz szükséges feltételeket, hogy az áldozatok (...) ne kerülhessenek kapcsolatba az elkövetővel a büntetőeljárás lefolytatásának helyszínén, kivéve, ha ezt a büntetőeljárás megköveteli.” Az említett rendelkezés szabályozása révén a jogalkotó a másodlagos viktimizáció lehetőségét szerette volna kiküszöbölni, amelyet a sértett és terhelt közötti fizikai konfrontáció könnyedén előidézhethet. A Be. 62/B. § (2) bek.-e előírja, hogy “az olyan eljárási cselekményt, amelynél a sértett jelenléte kötelező, lehetőség szerint úgy kell előkészíteni és végrehajtani, hogy annak megismétlésére indokolatlanul ne kerüljön sor”. Az említett jogszabály is gyakorlatilag az Irányelv 20. § b) pontját ülteti át nemzeti jogrendünkbe, amelynek értelmében “a védekezéshez való jog sérelme nélkül és az igazságszolgáltatási mérlegelési jogkör szabályaival összhangban, a tagállamok biztosítják, hogy a bűnügyi nyomozás során minimálisra korlátozzák az áldozatok kihallgatásainak számát, és ezeket kizárólag akkor folytassák le, ha a bűnügyi nyomozás céljából feltétlenül szükségesek”. Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 25-26. pontja is előírja, hogy amennyiben lehetséges, a veszélyeztetett tanút a büntetőeljárás kezdeti szakaszában kell kihallgatni és ezt a kihallgatást ne lehessen megismételni. Az elemzett rendelkezés célja is minden kétséget kizáróan a másodlagos viktimizáció elkerülése, ugyanis minden újabb kihallgatás alkalmával a sértettnek újra át kell élnie a bűncselekmény elkövetése következtében kialakult lelki traumát. A Be. 62/C. § (1) bek.-e alapján “a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság az eljárás során folyamatosan vizsgálja, hogy a sértett a személyiségét és életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel olyan különleges bánásmódot igénylő személy-e, akiről megállapítható, hogy a büntetőeljárásban sajátos szükségletekkel rendelkezik (a továbbiakban: különleges bánásmódot igénylő sértett)”. Az említett rendelkezés alapján az igazságügyi hatóságok gyakorlatilag három kritérium alapján döntenek el, hogy a bűncselekmény passzív alanya különös bánásmódot igénylő sértett-e vagy sem: “a sértett személyiségét és életviszonyait jellemző körülmények”; “a bűncselekmény jellege”; “az elkövetés körülményei”. Meglátásom szerint a fentebb ismertetett kritériumok túlságosan általánosan vannak megfogalmazva, ezért a különös bánásmódot igénylő sértetti minőség tekintetében hozott döntést megelőzően az illetékes igazságügyi hatóságnak szem előtt kellene tartania az Irányelv 22. §-ában foglalt rendelkezéseket, amelyek gyakorlatilag kitöltik tartalommal az említett három kritériumot. Az

említett uniós jogszabály értelmében a tagállamok biztosítják, hogy a nemzeti eljárásokkal összhangban az áldozatokra vonatkozóan megfelelő időben egyéni értékelés készüljön a specifikus védelmi szükségleteik meghatározása és annak megállapítása céljából. Az egyéni értékelés keretében különös figyelmet kell fordítani a következő áldozat-kategóriákra, akik: a bűncselekmény súlya folytán jelentős sérelmet szenvedtek; ellen a bűncselekményt előítéleten vagy megkülönböztetésen alapuló indítékkal követték el és, amely különösen személyes jellemzőikhez köthető; az elkövetőhöz fűződő kapcsolatuk vagy a tőle való függőségük okán különösen veszélyeztetettek. Ezzel összefüggésben kellően tekintetbe kell venni a terrorizmus, a szervezett bűnözés, az emberkereskedelem, a nemi alapú erőszak, a hozzátartozók közötti erőszak, a szexuális erőszak vagy a szexuális kizsákmányolás és a gyűlölet-bűncselekmények áldozatait, valamint a fogyatékkal élő áldozatokat. Ugyanakkor, fontos megjegyezni, hogy az Irányelv 22. § (4) bek.-e alapján “a gyermek áldozatokról a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés és a megtorlás kockázata miatti sérülékenységük okán *vélelmezni kell, hogy specifikus védelmi szükségleteik vannak*”. Az említett rendelkezésnek megfelelően, a Be. 62/C. § (2) bek.-ében a magyar jogalkotó is egy olyan általános vélelmet állított fel, miszerint a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértettet különös bánásmódot igénylő sértettnek kell tekinteni. Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék egy külön fejezetet szentel a “sebezhető tanúk” kategóriájának²²⁸, amely tanú-típus magában foglalja a bűncselekmény sértettjeit is. Következésképpen, a különleges bánásmódot igénylő sértett intézményének bevezetése révén a hazai sértettvédelmi rendelkezések nagy mértékben eleget tesznek az R (97) 13-as számú Ajánlásban megfogalmazott követelményeknek. A Be. 62/C. § (3) bek.-e alapján “ha a büntetőeljárásban különleges bánásmódot igénylő sértett vesz részt, (...) a sértett igényeinek a figyelembe vételével különösen a 167. § (1) bek.-ében, a 207. § (5) bek.-ében, a 211. § (4a) bek.-ében, a 213. § (4) bek.-ében, a 244/A. § (2) bek.-ében, a 292. § (2) bek.-ében, a 293. § (2) bek.-ében meghatározott intézkedések alkalmazására kell törekedni. Következésképpen, amennyiben az ügyben különleges bánásmódot igénylő sértett vesz részt, elrendelhető a kihallgatás kép- vagy hangfelvevővel történő rögzítése, a sértett zártcélú távközlő

²²⁸ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Függelék, IV. Fejezet “A sebezhető tanúkra vonatkozó intézkedések, különösen a családon belül elkövetett bűncselekmények esetén”

hálózat útján történő kihallgatása az eljárás nyomozati és bírósági szakaszában egyaránt²²⁹, a 14. életévét be nem töltött sértett külön teremben történő meghallgatása, a sértettet zavaró vádlott eltávolítása a tárgyalóteremből. A fentebb ismertetett rendelkezések összhangban vannak az Irányelv 23. §-ában foglalt követelményekkel, miszerint a bírósági eljárások során biztosítani kell az áldozatok számára olyan intézkedéseket, amelyeknek célja a tanúvallomás során az áldozat és az elkövető közötti vizuális kapcsolat elkerülése, illetve olyan intézkedéseket, amelyeknek célja az áldozatok meghallgatása, anélkül, hogy jelen lennének a tárgyalóteremben.

Mivel a sértett gyakorlatilag többletjogokkal rendelkező tanú, őt is megilletik mindazon tanúvédelmi eszközök, amelyek a tanúk esetében alkalmazhatóak, amennyiben ezek logikailag összeegyeztethetőek a sértetti minőséggel, függetlenül attól, hogy az illető sértett a Be. 62/C. §-a alapján különös bánásmódot igénylő sértettnek minősíthető vagy sem. Következésképpen, amennyiben a bűncselekmény elkövetését megelőzően a terhelt nem ismerte a sértett személyét, elrendelhető a sértett személyi adatainak zárt kezelése, amelynek lehetőségére az igazságügyi hatóság fel kell hívja a sértett figyelmét²³⁰. Meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye nem összeegyeztethető a sértett jogi helyzetével, ugyanis a terhelt, még ha nem is ismeri a sértett személyi adatait, a bűncselekmény elkövetése alkalmával elkerülhetetlen módon szembesült a sértettel, tehát ismeri annak személyét, külalakját. A különösen védett tanú intézményének lényege pontosan annak az elkerülése, hogy a terhelt és a tanú vagy sértett fizikailag konfrontálódhassanak, azaz a terhelt ne láthassa és ne ismerhesse meg az ellene vallomást tevő tanút. Következésképpen, amennyiben a sértett attól tart, hogy a terhelő vallomás megtétele életét vagy testi épségét veszélyezteti, és a terhelt ismeri a sértett személyét, nem marad számára más lehetőség, mint a Tanúvédelmi Program igénybe vétele, amelyet a Be. 98/A. §-a *expressis verbis* lehetővé tesz. A szembesítés mellőzése, a zárt tárgyalás elrendelése vagy a felismerésre bemutatás úgy történő lefolytatása, hogy a vádlott ne láthassa a sértettet, alkalmas

²²⁹ Szeretném megjegyezni, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás alkalmas azon sértettek védelme érdekében, akik el szeretnék kerülni az elkövetővel való fizikai konfrontációt a másodlagos viktimizáció elkerülésének érdekében. Abban az esetben viszont, ha a sértett attól tart, hogy a terhelő vallomás megtétele esetén élete vagy testi épsége veszélybe kerülhet és a személyi adatok zárt kezelése nem képes védelmet nyújtani számára, a zártcélú távközlő hálózat útján, torzított kép és hang segítségével történő kihallgatás nem alkalmazható védelmi célból, ugyanis a bűncselekmény elkövetésének pillanatában a vádlott látta a sértettet, így annak személyét ismeri, amelyet értelmetlen lenne a továbbiakban elrejtteni a vádlott előtt.

²³⁰ CSEREI Gyula: *A sértetti jogok érvényesülése*, Belügyi Szemle, 2-3/2003-as szám, 151. o.

védelmi eszköznek bizonyulhat a sértett kímélete érdekében, viszont alkalmatlan azon sértettek védelme céljából, akik a vádlott részéről megtorlástól tartanak.

Az Irányelv 19. § (2) bek.-e felhívja a tagállamok figyelmét arra, hogy *az új bírósági épületekben* biztosítsák azt, hogy az áldozatok elkülönített helyiségekben várakozhassanak. Az említett követelménnyel kapcsolatosan *Bócz Endre* a következő észrevételeket tette²³¹: “azóta a világ megváltozott és az akkoriban kifogástalannak tekintett funkcionális építészeti megoldás bizony kifogásolhatóvá vált, mivel a tanúknak és a sértett esetleges ügyvédjének ugyanazon a folyósón kell várakoznia a tárgyalás előtt és a tárgyalás szüneteiben, amelyen a hallgatóságának – s ez pedig többnyire a vádlott rokonai és baráti köréből tevődik össze. Így a tanúk és a sértett gyakorlatilag ki vannak téve az ellentábor megjegyzéseinek, odasziszegett szidalmainak, sértéseinek és fenyegetéseinek. *Jó megoldás lenne erre az, ha lenne egy olyan váróhelyiség, amelyben kihallgatás előtt a tanúk tartózkodhatnának (...).* Ehhez azonban funkcionálisan korszerű bírósági épületek kellenének, s ilyenekre belátható időn belül nincs remény”. Más szerzők²³² is alapvető problémának tartják azt, hogy bizonyos európai államok bírósági épületeinek kialakításától eltérően²³³, hazánkban nem adott annak a feltétele, hogy a tanú vagy a sértett ne egy bírósági folyósón várakozzon a terhelttel és ennek hozzátartozóival együtt. Érdekes észrevétel, hogy az Irányelv is *az új bírósági épületekre* tesz utalás, ugyanis a Tanács is tisztában van azzal, hogy a régi bírósági épületek tervrajzaiban ilyen termek nem szerepeltek, viszont legtöbb esetben ilyen termek nem is alakíthatóak ki vagy kialakításuk igen nagy erőfeszítést vonna maga után a hely szűke miatt. Ezért a Tanács arra hívja fel a tagállamok figyelmét, hogy a jövőben építendő vagy átalakítás alá kerülő bírósági épületeket lássák el olyan termekkel, amelyeket kizárólag a tanúk és a sértettek várakozása céljából lehet igénybe venni.

²³¹ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 65.

o.

²³² SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám, 245.

o.

²³³ Az Egyesült Királyságban a tanúkat nem kötelezik arra, hogy a nagyközönséggel együtt várakozzanak a folyósón, hanem a tanúk szobájában tölthetik a várakozás perceit, ugyanis a tanú ki van téve annak, hogy a vádlott hozzátartozói, akiket esetleg nem engedtek be a tárgyalásra, sértő megjegyzéseket tegyenek rá vagy vallomását megpróbálják befolyásolni. Ld. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 117. o.

Fontos megjegyezni, hogy a Be. 51. § (4) bek.-e egy nem nevesített, azonban igen fontos sértettvédelmi rendelkezést szabályoz, amelynek értelmében a sértett jogosult arra, hogy kérelemre értesítsék a sértettet érintő bűncselekménnyel összefüggésben az előzetesen letartóztatott szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt feltételeken vagy véglegesen történő szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, az elzárásra ítélt szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, az ideiglenes kényszergyógykezelt elbocsátásáról vagy szökéséről, javítóintézeti nevelés esetén a fiatalok ideiglenes vagy végleges elbocsátásáról, a javítóintézet engedély nélküli elhagyásáról. Az említett jogszabály összhangban áll az Irányelv 6. § (5) bek.-ében foglalt rendelkezéssel, amelynek értelmében “a tagállamok biztosítják, hogy az áldozatoknak lehetőségük legyen indokolatlan késedelem nélkül értesítést kapni arról, ha az őket érintő bűncselekmények miatt előzetes letartóztatásban levő, terhelt vagy elítélt személyt szabadon bocsátották, vagy az az őrizetből megszökött, emellett a tagállamok biztosítják, hogy az elkövető szabadon bocsátása vagy szökése esetén az áldozatokat tájékoztassák a védelmük érdekében hozott valamennyi releváns intézkedésről”. Az említett rendelkezés egyértelműen a sértett védelmét szolgálja azáltal, hogy időben értesülhet az őt esetleg veszélyeztető elítélt vagy letartóztatott személy szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, így időben megteheti azokat a lépéseket, amelyeket szükségesnek tart az esetleges megtorlás vagy az elítélttel való kellemetlen találkozás elkerülésének érdekében.

III.4. A tanú részleges anonimitása

III.4.1. A zárt adatkezelés, mint tanúvédelmi eszköz

A Be. 85. § (2) bek.-e értelmében “*a kihallgatás kezdetén meg kell kérdezni a tanútól a nevét, a születési idejét és helyét, anyja nevét, a lakóhelyének és tartózkodási helyének címét, az értesítési címét, a foglalkozását, a személyazonosító okmánya számát, valamint azt, hogy a terhelttel vagy a sértettel rokonban van-e, vagy az ügyben más okból érdekelt vagy elfoglalt-e. Ezekre a kérdésekre a tanú akkor is köteles válaszolni, ha egyébként a vallomástételt megtagadhatja*”. A fentebb felsorolt személyi adatok közzétevése az igazságügyi hatóságokkal magában rejti azt a veszélyt, hogy a tanút a terhelt könnyedén be tudja azonosítani és ezáltal esetleges retorziók áldozatává válhat, ezért a személyi adatainak zárt kezelése révén a tanú valamilyen szintű biztonságban érezheti magát, mivel legfontosabb személyi adatai nem

kerülnek nyilvánosságra²³⁴. Amint már említettem, a személyi adatok zárt kezelése képezte az első tanúvédelmi intézményt, amely megalapozta a tanú eljárásjogi védelmét. Az elemzett intézményt az 1994. évi XCII. Törvény 3. §-a iktatta be a régi Be 63. §-ába azáltal, hogy lehetővé tette a tanú személyi adatainak zárt kezelését, amely azonban nem terjedhetett ki a tanú nevére is²³⁵. A fentebb említett törvény elfogadását megelőzően a jogi szakirodalomban²³⁶ alapos kritikákat fogalmaztak meg az Igazságügyi Minisztérium által 1994. májusában előkészített jogszabálytervezettel kapcsolatosan. A kritika tárgyát főként a kormány azon elhatározása képezte, miszerint nem kívánta szabályozni a tanúk nevének zártan kezelését is és ezáltal az igazságügyi hatóságok számára nem tette lehetővé, hogy a tanúk számára hatékony védelmet biztosítsanak azokban az esetekben, amikor a veszély forrását éppen a tanú nevének megismerése képezi. A tanú nevének zárt kezelését és a tanú különösen védetté nyilvánítását csak 4 évvel később az 1998. évi LXXXVIII. Törvény tette lehetővé.

A tanú személyi adatainak zárt kezelését a hatályban levő Be. 96. §-a szabályozza, amelynek értelmében *“a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság hivatalból elrendelheti, illetve a tanú vagy az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére elrendeli, hogy a tanú személyi adatait [85. § (2) bek.], kivéve azokat az adatait, amelyek zártan kezelését nem kéri, az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék. Ezekben az esetekben a tanú zártan kezelt adatait csak az ügyben eljáró bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tekintheti meg”*. Bizonyos szerzők megjegyezték²³⁷, hogy *“a tanú védelmére vonatkozó kezdeti lépések bántortalanok, semmitmondóak és hatástalanok voltak”*, mivel kizárólag a tanú személyi adatainak zárt kezelését tették lehetővé és ezáltal a tanú felismerése, azonosítása nem ütközött különösebb nehézségekbe, ugyanis a tanú személyi adatainak zárt kezelése nem képes elegendő védelmet nyújtani, hiszen a tanú nevéből egyértelműen megállapítható a terhelt számára, hogy kin kell majd bosszút állnia a terhelő vallomásért. Ezzel a kijelentéssel nem értek teljes mértékben egyet,

²³⁴ LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 26. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

²³⁵ Az 1992-es törvénymódosítás előtt a német Be. szintén csak a tanú lakcímének zárt kezelését tette lehetővé. Ld. MÁRIÁN Zoltán: *Rövid komparatív jogi megközelítés a hazai tanúvédelemre vonatkozó szabályozáshoz*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 95. o.

²³⁶ BORAI Ákos: *Tanúvédelem (II. rész)*, Rendészeti Szemle, 11/1994-es szám, 16. o.

²³⁷ FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 57. o.

ugyanis amennyiben azt feltételezzük, hogy a tanú laccímének zárt kezelése teljesen hatástalan tanúvédelmi eszköznek tekinthető, felmerül az a jogos kérdés, hogy a mienknél sokkal fejlettebb büntetőeljárás rendszerek, mint pl. a német²³⁸ vagy a francia²³⁹, illetve más uniós tagállamok jogrendszerei²⁴⁰ miért tartják még napjainkban is a laccímzárlatot az egyik alapvető tanúvédelmi eszköznek? Más szerzők meglátása szerint²⁴¹ a tanú akkor van a legnagyobb veszélynek kitéve, ha a terhelt a laccímét ismeri, ezért a tanúvédelem egyik leghatékonyabb eszköze első sorban a tanú laccímének titokban tartása. Amint már említettem, pl. a német és a szlovák jogszabályok lehetővé teszik, hogy a tanú laccíme helyett munkahelyi címét adja meg a kihallgatása során. Személyes véleményem az, hogy a munkahely feltüntetése a laccím helyett csak a tanú békés családi életének védelmét szolgálhatja és nem lehet alkalmas a tanú testi épségének garantálására. Más szavakkal, az említett védelmi eszköz abban az esetben alkalmazható, ha

²³⁸ A jogi szakirodalomban kifejtették, hogy a tanú személyi adatainak zárt kezelését szabályozó rendelkezések "előzménye" vagy forrása nem más, mint az NSZK Be. 68. §-a. Ld. GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 26. o. Az NSZK Be. 68. § (2) bek.-e már az 1980-as évektől kezdődően a tanú védelmének egyik leghatékonyabb eszközeként szabályozta a tanú személyi adatainak, és ezek közül is első sorban a tanú laccímének zárt kezelését. A fentebb hivatkozott rendelkezések értelmében, amennyiben fennállt annak a veszélye, hogy a lakhely megadása esetén a tanú vagy más személy veszélyeztetve lenne, megengedhető volt, hogy a tanú a kihallgatáson lakása helyett munkahelyét vagy más kézbesítési címet adjon meg és a bírósági tárgyaláson se közölje laccímét. Ld. KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 194. o.

²³⁹ A francia Be. 706-57. §-a értelmében azok a személyek, akikkel szemben nem áll fenn az alapos gyanú, hogy bűncselekményt követtek el vagy bűncselekményt kíséreltek meg elkövetni, és akik az eljárás szempontjából képesek fontos bizonyítékot szolgáltatni, az ügyész vagy a vizsgálóbíró felhatalmazása alapján lakóhelyként valamely rendőrség címét jelölhetik meg. Ld. SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 488. o.

²⁴⁰ A szlovák Be. lehetővé teszi azon tanúk számára, akik lakhelyük feltüntetése következtében veszélyeztetetté válnának, hogy kézbesítési címként a munkahelyüket adják meg [Be. 101. § (3) bek.]. Amennyiben feltételezhető, hogy a tanú személyi adatainak, lakhelyének vagy tartózkodási helyének feltüntetése veszélyeztetné a tanú életét vagy testi épségét, illetve ilyen veszély fenyegetné a hozzá közel álló személyeket, megengedhető, hogy a tanú személyi adatait ne tüntessék fel, a főtárgyaláson azonban el kell mondania, hogyan ismerte meg azokat a tényeket, amelyekről vallomást tett [Be. 101. § (4) bek.]. Ld. JOZEF Madliak: *A tanúvédelem a szlovák büntetőjogban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 45. o.

²⁴¹ LIZICZAY Sándor: *"Jogtörténeti kuriózum" avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 27. o

fennáll annak a veszélye, hogy a terhelt zaklatni fogja a tanút. Abban az esetben viszont, ha a terhelt agresszív ember hírében álló személy vagy egy szervezett bűnözői csoport tagja és a tanú indokoltan tart attól, hogy testi épségét veszélyeztetni fogja, a munkahelyi cím megadása a tanú lakcíme helyett semmilyen fokú védelmet sem tud nyújtani a tanú számára, ugyanis neve és munkahelyi címe ismeretében a terhelt bármikor beazonosíthatja és felkeresheti a tanút. Mitöbb, amennyiben egy igazán elszánt és bosszúálló terheltről van szó, ez egyszerűen úgy is megismerheti a tanú lakcímét, hogy munkaidő után hazáig követi a tanút. Egyértelmű, hogy abban az esetben ha a terhelt ismeri a tanút személyét (pl. azonos szervezett bűnözői csoport tagjai voltak, a tanú fedett nyomozó vagy a bűncselekmény sértettje), a zárt adatkezelés bármely formája, beleértve a névzárlatot is, értelmetlenné és tárgytalanná válik, mivel a terhelt bármikor be fogja tudni azonosítani a tanú tartózkodási helyét²⁴². A zárt adatkezelés alkalmazása szintén értelmetlen abban az esetben, ha a terhelt ugyan nem ismeri a tanú személyét, viszont mindketten ugyanazon kis népességű település lakosai, ugyanis ebben az esetben is a terhelt kis erőfeszítések árán be tudja azonosítani a tanú tartózkodási helyét. Abban az esetben viszont, ha egy bűncselekményt nagy városban követtek el és a terhelt nem ismeri a tanú tartózkodási helyét, a lakcímezárlat önmagában képes megvédeni a tanút a különböző atrocitások veszélyétől.

Meglátásom szerint mind a lakcímezárlat, mind pedig a névzárlat kizárólag abban az esetben alkalmazható, ha a vádlott nem ismeri személyesen a tanút, ugyanakkor, mindkét tanúvédelmi eszköz ugyanazt a célt szolgálja, amely nem más, mint a tanú tartózkodási helyének titokban tartását az esetleges megtorlások elkerülése érdekében. A névzárlat gyakorlatilag csak egy többlet védelmet nyújt a tanú számára azáltal, hogy megnehezíti a terhelt számára a tanú lakcíméhez való hozzáférést, ugyanis napjainkban léteznek olyan elektronikus adatbázisok, amelyek egy bizonyos személy lakcímét neve alapján azonosíthatóvá teszik. Ezen okból

²⁴² A tanú személyi adatainak zárt kezelése, illetve különösen védetté nyilvánítása abban az esetben lehetséges, ha a terhelt és a tanú közötti kapcsolat minimális, tehát a tanúvallomásból nem lehet következtetni a tanú személyére. Ld. TÓTH Márton Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, Rendészeti Szemle, 2/2008-as szám, 61-62. o. Teljesen logikus, hogy a zárt adatkezelés nem képes szolgálni a terhelt által személyesen jól ismert tanú védelmét. Ld. BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 63. o.

kifolyólag, nem értek egyet azzal a kijelentéssel²⁴³, miszerint a tanú személyi adatainak és nevének zárt kezelése lehetővé teszi az azonosítás lehetőségét, ugyanis a tanú köteles személyesen megjelenni a bíróság előtt és a terhelt védője a nyomozati szakaszban jelen lehet a tanúkihallgatáson, ezért a zárt adatkezelés egy “vérszegény” és hatástalan tanúvédelmi eszköz. Mint minden tanúvédelmi eszköznek, a zárt adatkezelésnek is megvan az alkalmazási köre és ezáltal a korlátai is, ezért ha a terhelt veszélyes személy hírében áll és ismeri a tanú személyét, a zárt adatkezelés alkalmazása értelmetlen, mivel nem képes megfelelő védelmet nyújtani a tanú számára. 1998-tól kezdődően a tanú különösen védetté nyilvánítható, illetve 2003 óta zártcélú távközlő hálózat útján, torzított kép és hang segítségével hallgatható ki, így az eljárásjogi védelem ezen eszközei megfelelő védelmet képesek nyújtani a tanú számára azokban az esetekben, ha személye ismeretlen a terhelt előtt, viszont a bűncselekmény súlyára vagy a terhelt veszélyességére való tekintettel alaposan feltételezhető, hogy a tanú lakcímének zárolása önmagában nem képes biztosítani annak hatékony védelmét. Azokban az esetekben, ha a terhelt ismeri a tanú személyét és ezen okból kifolyólag az eljárásjogi védelem fentebb bemutatott formái nem képesek a tanú biztonságát garantálni, a tanú hatásos védelmének érdekében a 34/1999. (II.26.) Kormányrendelet elfogadása óta alkalmazhatóak a tanú személyi védelmének eszközei a büntetőeljárás időtartama alatt és azt követően²⁴⁴. Amennyiben a tanú védelme a büntetőeljárás lejárta után is szükségesnek bizonyul, ez a 2001. évi LXXXV. Törvény által szabályozott programozott védelem keretein belül valósulhat meg²⁴⁵.

²⁴³ FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 57. o.

²⁴⁴ A 34/1999. (II.26.) Kormányrendeletéről részletesen ld. CSERHÁTI Anita: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközei. A Védelmi Program*, *Ügyészek Lapja*, 4/2006-os szám, 10-14. o.; TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, *Belügyi Szemle*, 2/2000-es szám, 55-57. o.; SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám, 233-236. o.

²⁴⁵ A 2001. évi LXXXV. Törvényről részletesen ld. CSERHÁTI Anita: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközei. A Védelmi Program*, *Ügyészek Lapja*, 4/2006-os szám, 6-10. o.; TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, *Rendészeti Szemle*, 2/2008-as szám, 64-77. o.; SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám, 237-244. o.; CSÁNYI Csaba: *Gondolatok a tanúvédelemről*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 33-44. o. Külföldi tanúvédelmi programokért ld. ȚIGĂNAȘU A. Jenică - ROMIȚAN C. Raul – COSTACHE Aurelian: *Protecția martorilor*, Ed. Moroșan, 2003, București, 38-63. o.; ROMIȚAN C. Raul: *Protecția martorilor – programe din Italia, Olanda și Germania*, *Revista Dreptul*, nr. 5/2004, 153-162. o.; BLOM

Hozzávetőleg 14 év gyakorlati tapasztalata alapján a magyar jogi szakirodalomban elhangzott az a vélemény²⁴⁶, miszerint a részlegesen zárt adatkezelés (a személyi adatok zárt kezelése a tanú nevének kivételével) nem vált be és az intézmény sikertelensége jelentős mértékben összefügg azzal a túlhajtással, hogy az eljáró hatóságok minden esetben hivatalból figyelmeztetik a tanút arra, hogy kérheti a személyi adatai zárt kezelését. A fenti kijelentéssel csak részben értek egyet. Meglátásom szerint a hiba nem abban rejlik, hogy az igazságügyi hatóságok minden esetben kötelesek közölni a tanúval a zárt adatkezeléshez való jogot, ugyanis ez alapvető garanciája annak, hogy a tanú igénybe tudja venni a védelmet és a zárt adatkezelés ne csak egy formális intézmény legyen. A probléma abban rejlik, hogy az igazságügyi hatóságok – vagy azért, mert nincs türelmük hozzá vagy azért, mert csak egyszerűen nem fogják fel az intézmény lényegét – gépiesen közlik a tanúval a zárt adatkezeléshez való jogot anélkül, hogy felvilágosítanák a tanút arról, hogy milyen esetekben indokolt ezen védelmi eszköz igénybe vétele és konkrétan miben is áll a tanú részére szolgáltatott védelem²⁴⁷. *Bócz Endre* pontosan arra világít rá²⁴⁸, hogy miként lehet egy jogi intézményt megfosztani tartalmától és rendeltetésétől azáltal, hogy azt bármilyen mérlegelés nélkül, csupán formálisan alkalmazzák: *“az egész intézmény alkalmazásában – úgy látom – gépies gyakorlat valósul meg: a hatóság a tanút kötelességszerűen kioktatja a zárt kezelés igénylésének jogára, és ha a tanú ezzel él, elrendeli a zárt kezelést. Vita, mérlegelés e körben nincs (...) a tanúk azonban – szerintem nagyrészt alaptalanul és főként a téma sajtóbeli kezelésének hatására – fenyegetett helyzetben érzik*

Tom: *Tanúvédelem Hollandiában*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 25-27. o.; Ld. JOZEF Madliak: *A tanúvédelem a szlovák büntetőjogban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 47-51. o.; BAKAI Katalin: *A tanúvédelem nemzetközi modelljei*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 7-15. o.; HERKE Csongor: *A tanúvédelem külföldi modelljei*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 91-93. o.

²⁴⁶ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o.

²⁴⁷ A tanútól azt kell megkérdezni az eljáró hatóságnak, hogy veszélyben érzi-e magát és csak a veszélyhelyzet spontán vagy kérdésre történő konkretizálása esetén kellene elrendelni a zárt adatkezelést. Ld. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o.

²⁴⁸ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 63. o.

magukat anélkül is, hogy tényszerű fenyegetést meg tudnának jelölni. A hatóság tehát ismerteti a zárt kezelés igénylésének jogára vonatkozó rendelkezést, de a 62/A cikkben szereplő előfeltételeket már nem, s ha a tanú kéri az adatok zárt kezelését, nem igénylik tőle, hogy indokolja meg: miért és mitől fél?”. Más szerzők tapasztalata alapján²⁴⁹ – mivel a tanú fenyegetettségi érzete túlnyomó részt a tanú szubjektívumától függ, ezért a zárt adatkezelés kérésnek oka nehezen azonosítható objektív kritériumok révén – az eljáró hatóságok a kérelmet minden esetben jóváhagyják, ugyanis a zárt adatkezelés elrendelése a tanú pszichikai megerősítéséhez vezet, aki így készségesebben együttműködik a hatósággal. Meglátásom szerint a tanúnak minden esetben objektív kritériumokkal kellene igazolnia a szubjektív félelemérzetet, így minden esetben el kellene magyaráznia a hatóságnak, hogy konkrétan miért fél a terhelttől vagy annak hozzátartozóitól. Nem rendelhető el a zárt adatkezelés kizárólag a tanú azon kijelentése alapján, miszerint fél a terhelttől, bármilyen magyarázat vagy adat figyelembe vétele nélkül²⁵⁰. Ezáltal elkerülhetőek lennének azok az esetek, amikor olyan tanú veszi igénybe a zárt adatkezelést, akinek személyes adatai már szerepelnek egy előző vallomásában, esetleg ugyanazon faluban vagy negyedben lakik a terhelttel, akivel ismerik egymást, ugyanakkor, megfelelő felvilágosítás mellett azok a tanúk is igénybe vehetnék a védelmi intézkedést, akiknek valóban szükségük lenne a védelemre, viszont nem kérik a személyi adatok zárt kezelését, mivel nem tudják azt, hogy ez számukra konkrétan mit is jelent²⁵¹.

III.4.2. A zárt adatkezelés elrendelése

A Be. nem tartalmaz semmilyen rendelkezést a zárt adatkezelésre vonatkozó kérelmet elbíráló dokumentum természetéről és tartalmáról. Közvetlenül a zárt adatkezelés törvényi

²⁴⁹ GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárársban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 28. o.

²⁵⁰ Ld. EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: *Human Rights Case Digest, Jan. 2002, vol. 13* [...], 67. o.; EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28), In: *Human Rights Case Digest, Jan.-Feb. 2006, vol. 16* [...], 602. o.

²⁵¹ A jogi szakirodalomban hangsúlyozták, hogy a tanú igazán nem is érti a személyi adatok zárt kezelésének lényegét, ezért sokszor olyan esetben is igényli annak alkalmazását amikor nyilvánvaló, hogy a vádlott ismeri a tanút, ismeri tartózkodási helyét, ugyanabból a mikroközösségből származnak mind a ketten, tehát az intézmény nem tudja betölteni funkcióját, azonban a hatóságok a tanú kérése alapján kötelesek az adatai zártan történő kezelését elrendelni. Ld. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 118-119. o.

szabályozását követően megjegyezték²⁵², hogy minden esetben, függetlenül attól, hogy hivatalból vagy a tanú kérelmére rendelték el vagy esetleg utasították vissza a zárt adatkezelés igénybe vételének lehetőségét, az eljáró hatóság egy indokolt határozatban dönt, amely nem tartalmazhatja a tanú személyi adatait. Az említett nézőponthoz több észrevételt is szeretnék hozzáfűzni. Meglátásom szerint a zárt adatkezelés kérdéséről döntő határozatnak minden esetben tartalmaznia kell a tanú valós személyi adatait, ugyanis ellenkező esetben ellenőrizhetetlenné válik, hogy kivel szemben hagyták jóvá vagy utasították vissza a védelem iránti kérelmet. A kérelmet elbíráló határozatot az ügy irataitól elkülönítetten kell kezelni, függetlenül a döntés természetétől. Következésképpen, a zárt adatkezelésre vonatkozó kérelmet elutasító határozatot is az ügy irataitól elkülönítetten kell kezelni, mivel megtörténhet, hogy a visszautasítás oka éppen az, hogy más, hatékonyabb védelmi eszközökben szeretnék részesíteni a tanút (pl. különösen védetté nyilvánítás). Ez a megoldás a védelem jogait sem sérti, mivel egyrészt a terheltnek nincs tudomása a kérelem benyújtásáról, másrészt a hatályos jogszabályok semmilyen jogorvoslati lehetőséget sem biztosítanak a zárt adatkezelés elrendelésének kérdéséről döntő határozat ellen. Fontos megjegyezni, hogy amennyiben a tanú kérelmére a nyomozó hatóság vagy a bíróság elrendeli a zárt adatkezelést, nemcsak a tanú személyi adatait, hanem annak írásos kérelmét is elkülönítetten kell kezelni az ügy irataitól, ugyanis a kérelemnek tartalmaznia kell a tanú valós személyi adatait. Amennyiben ez nem történik meg és a tanú kérelme bekerül az ügy iratai közé, a zárt adatkezelés értelmét veszti, mivel a terhelt a kérelem alapján fogja ismerni annak a tanúnak a személyi adatait, akire vonatkozóan a zárt adatkezelést jóváhagyták. Az igazságügyi hatóságok ezen kötelezettsége a Be. 96. § (2) bek. a) pontjában foglalt rendelkezésből is levezethető, amelynek értelmében az eljárást folytató hatóságnak biztosítania kell, hogy a tanú zártan kezelt adatai ne váljanak megismerhetővé az eljárás egyéb adataiból.

A Be. 96. §-ában [a régi Be. 63. § (5) bek.-ében] foglalt rendelkezéseket tanulmányozva megjegyezték²⁵³, hogy a tanú az eljárás bármely szakaszában kérheti személyi adatainak zárt

²⁵² GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárársban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 28. o.

²⁵³ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

kezelését²⁵⁴, még abban az esetben is, ha az látszólag értelmetlennek tűnik, mivel a nyomozati szakaszban nem élt ezzel a lehetőséggel, ugyanis a tanú személyi adataiban – név, lakcím, tartózkodási hely – az eljárás során változás következhet be és ezt követően a tanú saját biztonsága érdekében már szükségesnek tarthatja a továbbiakban személyi adatainak zárt kezelését. Ezen okból kifolyólag, a tanú kérelme pusztán azon az alapon, hogy személyi adatai már korábban nyilvánosságra kerültek és a nyomozati iratokban rögzítve lettek nem utasítható el. Hivatalból viszont kizárólag abban az esetben kerülhet sor a személyi adatok zárt kezelésére, ha a tanú ezt nem kérte, azonban az ügy adatainak ismeretében a hatóság megítélése alapján a tanú biztonsága érdekében ez feltétlenül szükséges és indokolt. Más szerzők véleménye szerint²⁵⁵, a zárt adatkezelés abban az esetben is elrendelhető, ha az eljárás egy előző szakaszában a tanú személyi adatait már jegyzőkönyvben rögzítették, függetlenül attól, hogy időközben történt-e változás a tanú személyi adatait tekintetében. Ebben az esetben a hivatkozott szerző javaslata alapján a jegyzőkönyvből és egyéb iratból a tanú személyi adatait törölni kellene és azt külön lapon, zárt borítékban tárolni vagy egyszerűen letakarni a zártan kezelt adatokat. Meglátásom szerint semmilyen jogi akadály nincs annak, hogy egy olyan tanú személyi adatait kezeljék zártan, akinek személyi adatait előzőleg jegyzőkönyvben rögzítették, viszont gyakorlatilag ez nem valósítható meg úgy, hogy a tanú személyi adatai tényleges biztonságban legyenek a védelem alanyai előtt²⁵⁶. A személyi adatok utólagos törlése az ügy irataiból véleményem szerint megvalósíthatatlan, mivel vagy azt feltételeznék, hogy a hatóság kiatírózná a meglévő jegyzőkönyvből a tanú személyes adatait vagy a meglévő és lefűzött dokumentumokat olyan új dokumentumokkal helyettesítenék, amelyek nem tartalmazzák a tanú személyi adatait. Ez még így sem nyújtana önmagában védelmet, mivel a védő ha jelen volt a kihallgatáson vagy iratbetekintési jogával élt, már látta és ismeri a tanú személyi adatait, így ezen dokumentumok

²⁵⁴ A Be. 96. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezések alapján, miszerint “a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság elrendelheti, (...) hogy a tanú személyi adatait (...) zártan kezeljék”, egyértelművé válik, hogy az említett tanúvédelmi eszköz mind az eljárás nyomozati szakaszában, mind annak bírósági szakaszában elrendelhető.

²⁵⁵ GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 29. o.

²⁵⁶ Nagyon sok tanú csak az eljárás bírósági szakaszában kéri a személyi adatok titkosítását, ami sok esetben felesleges, ugyanis bárki, aki addig az iratba betekint, a nyomozati iratok között fellelhetette a tanú adatait, mivel ott még nem kért zárt kezelést. Ld. ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 18. o.

helyettesítése értelmetlen lenne. A személyi adatok leragasztása szintén nem biztonságos megoldás, ugyanis az adatokra ragasztott anyagot fel lehet kaparni.

III.4.3. A zárt adatkezelés gyakorlati alkalmazásának problematikája

A szakirodalomban megjegyezték²⁵⁷, hogy a személyi adatok zárt kezelését szabályozó rendelkezésekhez fűződő gyakorlat meglehetősen ellentmondásos helyzetet alakított ki. A Be. 96. § (1) bek.-e értelmében a tanú személyi adatait *elkülönítve* és *zártan* kell kezelni. Következésképpen, a jogszabály szóhasználatából egyértelműen kitűnik, hogy a személyi adatok elkülönített és zárt kezelésének követelménye egyidejűleg kell teljesülnie. Mindezek ellenére, az elemzett jogszabály nem írja elő minden kétséget kizáróan, hogy a tanú személyi adatait tartalmazó határozatot és a tanú által személyesen aláírt vallomást az ügy iratcsomójától egy elkülönített iratcsomóban kellene tárolni. Az elkülönített kezelésnek a gyakorlatban úgy kellene megvalósulnia, hogy a tanú személyi adatait tartalmazó dokumentumokat, azaz a zárt adatkezelést elrendelő határozatot, a kihallgatási jegyzőkönyvet és a tanú esetleges kérelmét az ügy irataitól elkülönítetten kellene kezelni²⁵⁸. Más szavakkal, a zártan kezelt iratanyag nem szerepelhetne a büntetőügy iratai között, így a hatóság tagjain kívül más személyek által sem iratbetekintés során, sem más módon nem szabadna hozzáférhető legyen, az ügy iratai között kizárólag egy olyan másolatot kellene elhelyezni a kihallgatási jegyzőkönyvről, amelyben a tanú személyi adatai nem szerepelnek²⁵⁹. Az említett megoldás alkalmazása vezethető le a Be. 96. §

²⁵⁷ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 63. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 271. o.

²⁵⁸ Még az 1994. évi XCII. Törvény hatályba lépése előtt, az Igazságügyi Minisztérium által 1994. májusában előkészített jogszabálytervezettel kapcsolatosan megjegyezték, hogy a régi Be. tanúvallomásra vonatkozó rendelkezéseit (a régi Be. 62-64. §-át) egy újabb, 64/A §-al kellene kiegészíteni, amelynek értelmében a tanú személyi adatait is feltüntető jegyzőkönyv-példányt, *elkülönítetten*, a vallomást tevő személyével azonosítható módon, zárt iratként kellene kezelni. Ld. BORAI Ákos, *Tanúvédelem (II. rész)*, Rendészeti Szemle, 11/1994-es szám, 16. o.

²⁵⁹ ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 18-19. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 271. o. Ezzel ellentétben, más szerzők arra a következtetésre jutottak – amellyel nem értek egyet – hogy a zárt adatkezelés legkézenfekvőbb módja az adatok zárt borítékban történő őrzése, míg az ügy iratainál elkülönített zárt kezelés értelemszerűen a zárt borítékban, a határozatnak és a jegyzőkönyvnek fizikai és logikai közelségében történő tárolása. Ld. GYÖRE István:

(1) bek. II. fordulatóban foglalt rendelkezésből is, miszerint “*a tanú zártan kezelt adatait csak az ügyben eljáró bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tekintheti meg*”. Ezzel ellentétben, a gyakorlatban az történik, hogy a tanú személyi adatait lezárt borítékban a nyomozati iratoknál, a vallomáshoz hozzátűzve kezelik²⁶⁰ és szükség esetén a hatóság a tanú személyének azonosítása érdekében a lezárt borítékból elővett személyi adatokat összehasonlítja a tanú személyi igazolványában szereplő adatokkal. A fentebb említett gyakorlati megoldással kapcsolatosan megjegyezték²⁶¹, hogy egyrészt nem felel meg a törvény előírásainak, másrészt könnyen kijátszható, ugyanis a bírósági szakaszban a vádlott és védője korlátozás nélkül betekinthez a büntetőügy irataiba, így bármikor felnyitható a lezárt boríték és ezáltal a tanú személyi adatai ismertté válnak a védelem alanyai előtt. A jogi szakirodalomban hangsúlyozták²⁶², hogy a jelenleg kialakult “*jegyzőkönyv mellé borítékolás*” nem egy olyan rendszer, amely megfelelő biztonságban képes tárolni a tanú személyi adatait. Ezzel ellentétben, a német Be. (a továbbiakban: StPO) 68. § (4) bek. II. fordulóta előírja, hogy a tanú személyi adatait tartalmazó

A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 29. o.

²⁶⁰ A fentebb említett adatkezelési technikával kapcsolatosan egy igen sokat mondó költői kérdést fogalmaztak meg: “*mennyire tekinthető zártnak a tanú személyi adatainak kezelése, ha ezek ugyan külön borítékban vannak, azonban ez a boríték nincs leragasztva, ezért csak a védő, illetve az iratokat megtekintő vádlott belátásán múlik, hogy belenéz-e a borítékba, és megismeri-e a zártan kezelt adatokat vagy sem?*” Ld. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?* [...], 119. o. Meglátásom szerint szinte semmilyen különbség nincs aközött, amikor a tanú személyi adatait tartalmazó boríték le van ragasztva és amikor az nincs leragasztva, ugyanis a védő vagy a vádlott minimális erőfeszítéssel felnyithatja a borítékot és újra visszaragaszthatja, amennyiben a hatóság ezt nem zárolja.

²⁶¹ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 271. o. Az eljárás nyomozati szakasza során viszont a Be. 186. § (4) bek.-e értelmében “a sértett, illetve a tanú vallomását vagy egyébként személyi adatait tartalmazó, a nyomozás során keletkezett, illetve annak során beszerzett, benyújtott vagy csatolt iratról készült másolaton nem tüntethetők fel a sértett, illetve a tanú személyi adatai”. Az említett rendelkezés alapján, még abban az esetben is, ha a nyomozó hatóság nem rendelte el a tanú személyi adatainak zárt kezelését, amennyiben a gyanúsított vagy annak védője a Be. 186. § (3) bek.-e alapján másolatot kér a védő jelenlétének hiányában kihallgatott terhelő tanú vallomásáról, az erről készült másolatban nem szerepelhetnek a tanú személyi adatai annak érdekében, hogy a védelem alanyai ne tudják a tanút a nyomozás folyamán felkeresni és esetleg befolyásolni. Ugyanakkor, a Be. 96. § (3) bek.-e értelmében “a tanú személyi adatai zárt kezelésének elrendelésétől kezdve a büntetőeljárásban részt vevőknek a tanú személyi adatait tartalmazó iratról olyan másolat adható, amely a tanú személyi adatait nem tartalmazza”.

²⁶² TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o.

iratok az ügyészségen kerülnek megőrzésre egy elkülönített dossziében és nem az ügy iratsomójában²⁶³. Hasonló módon a szlovák jogszabályok is előírják, hogy a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas iratok az ügyészségen, a bírósági eljárás idején a tanács elnökénél találhatóak, és az ügy irataihoz csak akkor csatolják, amikor a veszély elmúlt²⁶⁴.

Amennyiben a hatóság elrendelte a tanú személyi adatainak zárt kezelését, különös figyelmet kell fordítani a tanú idézésére vonatkozó iratok kezelésére is, ugyanis amennyiben az idézési eljárás szabályos végrehajtását igazoló iratok – amelyeken szükségszerűen megjelenik a tanú neve és lakcíme – bekerülnek az ügy iratai közé, a zárt adatkezelés értelmét veszti. Más szavakkal, hiába kezelik zártan és elkülönítetten a tanú személyi adatait, ha az idézés végrehajtását igazoló iratokat – amelyen szerepel a tanú neve és lakcíme – a védelem alanyai megtalálhatják az ügy iratai között²⁶⁵. Ezen okból kifolyólag, már az 1994. évi XCII. Törvény elfogadását megelőzően – a zárt adatkezelésre vonatkozó jogszabálytervezet közzétételét követően – felhívták a figyelmet arra²⁶⁶, hogy a zárt adatkezelésre vonatkozó rendelkezéseket úgy kellene módosítani, hogy az lehetővé tegye a védett tanú idézésével kapcsolatos valamennyi irat elkülönített és zárt iratként történő kezelését. Valószínűleg a fentebb ismertetett észrevételeket figyelembe véve, a 2002. évi I. Törvény, még az új Be. hatályba lépését megelőzően, módosította a 96. § (2) bek.-ét és előírta, hogy amennyiben a tanú személyi adatainak zárt kezelését elrendelték, az eljárást folytató bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság biztosítja, hogy a tanú zártan kezelt adatai az eljárás egyéb adataiból ne váljanak megismerhetővé.

²⁶³ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 194. o.; MÁRIÁN Zoltán: *Rövid komparatív jogi megközelítés a hazai tanúvédelemre vonatkozó szabályozáshoz*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 95. o. A jogszabály elérhető angol nyelven: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

²⁶⁴ JOZEF Madliak: *A tanúvédelem a szlovák büntetőjogban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 45. o.

²⁶⁵ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút? [...]*, 119. o.

²⁶⁶ BORAI Ákos: *A tanúvédelem, (II. rész)*, Rendszeti Szemle, 10/1994-es szám, 17. o.

III.5. A tanú teljes anonimitása

III.5.1. A teljes anonimitás fogalmának vizsgálata

A jogi szakirodalomban megjegyezték²⁶⁷, hogy a retorziók kiküszöbölése kétféle módon érhető el: a) amennyiben olyan tanúról van szó, aki nem tartozik a terhelt ismerősi, baráti körébe, elegendőnek mutakozhat, hogy a személyi adatok közül nevének, foglalkozásának, a lakó-, illetve a tartózkodási helyének jegyzőkönyvbe vételétől eltekintsenek; b) ha ez az intézkedés nem elegendő a tanú biztonságának garantálásához, akkor jöhet szóba a tanú teljes anonimitásának biztosítása, amely azt feltételezi, hogy a tanút a nyomozás során egy bizottság hallgatja ki a terhelt és annak védője jelenlétének hiányában. A fentebb hivatkozott kijelentést nem tartom helyesnek, ugyanis meglátásom szerint a “teljes anonimitás” fogalma egészen mást fed. A tanú teljes anonimitása abban az esetben áll fenn, ha a tanú neve és egyéb személyi adatai ismeretlenek a terhelt és annak védője előtt, függetlenül attól, hogy a tanút a védelem alanyainak jelenlétében vagy azok távollétében hallgatják ki. Teljes anonimitásról beszélünk abban az esetben, ha a tanú megjelenik a nyilvános bírósági tárgyaláson és vallomást tesz a védelem alanyainak jelenlétében, viszont nem közli személyi adatait, ugyanakkor, teljes anonimitásról beszélünk akkor is, ha az igazságügyi hatóságok nem csak a tanú személyi adatainak megismerésétől zárják el a védelem alanyait, hanem azok a tanú kihallgatásán sem lehetnek jelen²⁶⁸. Más szavakkal, a teljes anonimitás szempontjából nem az a releváns, hogy a tanút a védelem alanyainak jelenlétében vagy távollétében hallgatják ki, hanem az, hogy a védelem alanyai ismerik-e vagy sem a tanú identitását. Következésképpen, teljes anonimitásról beszélünk abban az esetben is, ha a tanút ugyan a védelem alanyainak jelenlétében hallgatják ki, viszont azok előtt az eljáró hatóság nem fedi fel a tanú valós identitását²⁶⁹. *Farkas Ákos és Róth Erika*

²⁶⁷ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 585. o.

²⁶⁸ Egy másik szerző az ”anonim tanú” fogalma alatt kizárólag azt a tanút érti, aki a tárgyalóteremtől elkülönített teremben, torzított hang és kép segítségével, technikai eszközök révén tesz vallomást. Ld. GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 26. o., 7. végjegyzet

²⁶⁹ Ezzel kapcsolatosan kifejtették, hogy a hatályos magyar jogi szabályozás különbséget tesz a részlegesen és a teljesen zárt adatkezelés között, azzal a különbséggel, hogy ezen utóbbi esetben a tárgyaláson megjelenő tanú neve is titokban marad. Ld. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o. Más szerző véleménye szerint – amelyet szintén megalapozottnak tartok – abban az esetben, ha nem csupán a tanú személyi adatai, hanem annak neve is zártan kerül kezelésre, a tanú anonimá válik. Ld. VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

fentebb hivatkozott észrevétele – attól eltekintve, hogy meglátásom szerint, nem megfelelő kritériumok alapján alkalmazza a “teljes anonimitás” fogalmát – önmagában helyes. A tanú személyes adatainak zárt kezelése kizárólag abban az esetben képes tényleges védelmet nyújtani, amennyiben a tanút nem ismeri a terhelt, ugyanis a név- és lakcímről elrendelése révén, a terhelt utólag nem fogja tudni a tanút megkeresni, hogy bosszút állhasson rajta. Abban az esetben viszont, amikor a tanú személyét ismeri a terhelt, a tanú nevének és személyi adatainak zárt kezelése értelmetlenné válik. Ebben az esetben a tanú csak akkor érezheti magát biztonságban, ha nem szembesül a terhelttel, aki így nem ismerheti meg annak személyét, külalakját. Meglátásom szerint ez kizárólag a tanú különösen védetté nyilvánítása vagy annak zártcélú távközlő hálózat útján, torzított kép és hang segítségével történő kihallgatása révén biztosítható. Amennyiben a terhelt a tanút már a vallomás tartalma alapján is be tudja azonosítani – ez nagyon szakszóval felmerül a szervezett bűnözői csoportok volt tagjainak a csoport többi tagjai ellen történő tanúskodása esetén, mivel olyan részleteket tárnak fel vallomásukban, amelyeket csak bizonyos csoporttagok ismerhettek – a tanú védelme kizárólag a fizikai védelem alkalmazása révén valósítható meg a Tanúvédelmi Programba történő felvétellel.

A rendszerváltást követően, a jogi szakirodalomban megjegyezték²⁷⁰, hogy *“nehezen képzelhető el egyébként, hogy bizonyítékként lenne felhasználható az eljárás bármely szakaszában olyan okirat, melynek aláírója (az a személy, aki a nyilatkozatot tette) ismeretlen”*. Abban az időben ez az állítás vélhetően helyesnek bizonyult, azonban napjainkban az anonim tanúk használatának lehetősége, bizonyos jól meghatározott keretek között, mind nemzeti, mind nemzetközi szinten elfogadott. A probléma lényege abban rejlik, hogy a tanú identitása ki előtt nem maradhat ismeretlen? Amennyiben a tanú identitása nem maradhatna ismeretlen a védelem alanyai előtt, az anonim tanú intézménye értelmét veszítené, ugyanakkor, fontos megjegyezni, hogy a tanú valódi identitása minden esetben, legyen szó névzáratról vagy a tanú különösen védetté nyilvánításáról, ismert kell legyen az ügyben eljáró igazságügyi hatóságok előtt²⁷¹.

²⁷⁰ VAVRÓ István: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközeiről*, Rendészeti Szemle, 9/1993-as szám, 26. o.

²⁷¹ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.; Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157. o. A szakirodalomban hangsúlyozták, hogy a nyomozó hatóság tagja, a bíróság, illetve az ügyész a büntetőeljárás során a személyazonosság azonosítására alkalmas iratokat megtekintheti, mivel feladatának elvégzéséhez erre szükség is lehet. Ld. VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270-271. o.

III.5.2. Teljes anonimitás – A névzárlat

A tanú nevének zárt kezelését a magyar büntetőeljárásban először az 1998. évi LXXXVIII. Törvény tette lehetővé azáltal, hogy az 1998. évi XIX. Törvény névzárlatra vonatkozó rendelkezéseit még annak hatályba lépése előtt beiktatta a régi Be. jogszabályai közé²⁷².

A jogi szakirodalomban hangsúlyozták²⁷³, hogy összevetve a különböző országok jogszabályait megállapítható, hogy valamennyi büntetőeljárás törvény elsődlegesen a tanúnak a nevének kívüli személyi adatait rendeli el zártan kezelni. A Be. 96. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezések, a fentebb hivatkozott szerző²⁷⁴ meglátása szerint a tanú nevének zárt kezeléséhez szükséges feltételeket túl általánosan fogalmazzák meg, ugyanis a névzárlatot „kivételesen indokolt” esetben teszik elrendelhetővé anélkül, hogy bármilyen utalást is tennének arra, hogy milyen kritériumok alapján lehet egy adott esetet “kivételesen indokoltnak” minősíteni. A 2013. évi CLXXXVI. Törvény módosította a Be. 96. § (1) bek.-ét és eltörölte azt a feltételt, miszerint a névzárlat csak „kivételesen indokolt” esetben rendelhető el. Az említett törvénymódosítás sajnálatos módon eltörölt egy olyan feltételt, amelyet az európai jogszabályok megkövetelnek az

²⁷² A német Be. egészen 1992-ig kizárólag a tanú lakcímének zárt kezelését tette lehetővé. A szervezett bűnözés igazságszolgáltatás akadályoztatására gyakorolt módszereinek durvulása folytán, az igazságügyi hatóságok rájöttek arra, hogy sok esetben a lakcím eltitkolása nem elég a tanú védelmének biztosításához, ugyanis a személyi adatok nyilvánosságra hozatala is veszélyeztetné a tanú életét, testi épségét vagy személyes szabadságát. Ezen okból kifolyólag 1992. júliusában elfogadták Az illegális kábítószerkereskedelem és a szervezett bűnözés egyéb megjelenési formáinak leküzdéséről szóló törvényt (OrgKG - Gesetz zur Bekämpfung des Illegalen Rauschgiftschandels und anderer Erscheinungsformen der Organisierten Kriminalität), amely egy újabb, (3) bekezdéssel egészítette ki a német Be. 68. §-át, amely lehetővé tette a tanúk nevének zárt kezelését is. Mivel a tanú személyi adatainak titokban tartása megnehezíti a vallomás hitelt érdemlőségének vizsgálatát, mintegy ennek ellensúlyozása érdekében, a német Be. 68. § (3) bek. II fordulója kötelezővé tette a tanú számára, hogy a főtárgyaláson számoljon be arról, hogy milyen minőségben váltak számára ismertté az általa előadott tények.. Ld. MÁRIÁN Zoltán: *Rövid komparatív jogi megközelítés a hazai tanúvédelemre vonatkozó szabályozáshoz*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 95. o., illetve KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 194. o. A jogszabály angol nyelven elérhető: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

²⁷³ LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 27. o.

²⁷⁴ u.o., 27. o

anonim tanúk alkalmazásának tekintetében, ugyanis az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontja előírja, hogy amennyiben lehetséges, *kivételes intézkedés kell legyen* a bizonyítékot szolgáltató anonim tanú igénybe vétele a nemzeti jognak megfelelően. Meglátásom szerint, az említett törvénymódosítást megelőzően, egyszerű logikai értelmezés alapján egyértelműen beazonosítható volt az a “kivételesen indokolt” eset, amikor a tanú védelmének érdekében el lehetett rendelni a névzárlatot. Ez az eset akkor állt fenn, ha a tanú biztonságát nem lehetett megfelelő módon biztosítani a tanú lakcímének, munkahelyi címének vagy egyéb személyi adatainak zárt kezelése révén. A Be. 96. § (1) bek-ét a következőképpen kellett volna módosítani: *“kivételesen indokolt esetben, amennyiben a tanú egyéb személyi adatainak zárt kezelése nem képes megfelelő módon garantálni annak biztonságát, elrendelhető a tanú nevének zárt kezelése”*. Így a “kivételesen indokolt” eset is megfelelő módon körül lett volna határolva, ugyanakkor, a jogalkotó az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontjának is eleget tudott volna tenni.

A jogi szakirodalomban számos más olyan kijelentés is elhangzott a tanú nevének zárt kezelésével kapcsolatosan, amelyek meglátásom szerint korántsem egyértelműek és igen könnyedén megkérdőjelezhetőek. Az egyik ilyen kijelentés értelmében²⁷⁵ “a személyi adatok és esetleg a név zártan kezelése esetén a tanú névtelenül ugyan, de az eljárási cselekményeken résztvesz, így idézésre köteles a tárgyaláson megjelenni és vallomást tenni. *Ebből következően a tanúvédelem ezen módja különösebb problémát nem is vet fel a tekintetben, hogy a tárgyalás közvetlensége, illetve a vádlottnak a tanúhoz történő kérdésfeltevési joga csorbul-e vagy sem. Önmagában pedig az a körülmény, hogy az ügyben szereplő vádlott, illetve védő nem ismeri a vallomást tévő tanú nevét, illetve személyi adatait, a bizonyítási eljárás törvényességét nem kérdőjelezheti meg*”. Egy másik vélemény alapján²⁷⁶ „a tanú zártan kezelt személyi adatai (a lakcíme kivételével) a személyazonosításhoz szükségesek ugyan, a védekezés szemszögéből azonban többnyire értéktelenek”. Kétségtelen tény, hogy a tanú nevének zárt kezelése nem sérti a közvetlenség, a szóbeliség és a kontradiktórius eljárás alapelveit, ugyanis a tanú minden esetben köteles fizikailag megjelenni a bíróság előtt és ezáltal a védelemnek lehetősége van annak

²⁷⁵ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 271. o.

²⁷⁶ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 63. o.

kikérdezésére. Mindezek ellenére, fontos megjegyezni, hogy ez önmagában nem teszi abszolút megkérdőjelezhetetlenné a bizonyítási eljárás törvényességét. Meg kell jegyezni, hogy a bizonyítási eljárás törvényessége egy másik alapelv érvényesülését is megköveteli, amely nem más mint a fair vagy tisztességes eljárás alapelve. Ezzel kapcsolatosan megjegyezték²⁷⁷, hogy a legtöbb alkotmányos problémát a tanúvédelem büntetőeljárasi jogon belüli eszközei vetik fel, ugyanis a jogalkotónak törekednie kell a tanú biztonságához, a nyomozás hatékonyságához, valamint a tisztességes eljáráshoz fűződő érdekek konfliktusának feloldására. A tisztességes eljárás követelményén belül a közvetlenség elve és a terhelt védekezéséhez való jogának biztosítása eredményezi a legtöbb problémát, *mivel a tanúvédelem büntetőeljáráson belüli eszközei a tanú személyazonosságának titokban tartása révén mindkét követelmény érvényesíthetőségét korlátozzák.* A fentebb megfogalmazott kijelentés amelelt, hogy jogilag helytálló, teljesen logikus, ugyanis a tanú büntetőeljáráson kívüli eszközök révén megvalósuló védelme – a tanú személyi védelme vagy a Védelmi Programba való felvétel – semmilyen alkotmányos vagy emberjogi problémát nem vethet fel, mivel a tanú személyesen, valós személyi adataival jelenik meg a nyilvános bírósági tárgyaláson, így tökéletesen érvényesül a tisztességes eljárás, a közvetlenség és a kontradiktórius tárgyalás elve. Amint már említettem, a névzárlat elrendelésének abban az esetben van értelme, ha a terhelt nem ismeri a tanú személyét, következésképpen, ezen tanúvédelmi eszköz alkalmazása logikailag csak abban az esetben vethet fel problémát a terhelt védekezéshez való jogával kapcsolatosan, amennyiben egy olyan anonim tanú jelenik meg a bíróság előtt, akinek személyéről a terhelt semmit sem tud. Az angolszász típusú jogrendszerekben a védelem által alkalmazott egyik “legnépszerűbb” taktika a terhelt számára idegen tanú vallomása bizonyító erejének „megsemmisítésére” a tanú személyének “befeketítése” vagy az ügyben való érdekeltiségének előtérbe történő helyezése azáltal, hogy a védelem olyan körülményeket tár fel az esküdtszék előtt, amelyek megkérdőjelezhetővé teszik a tanú szavahihetőségét. Az említett körülmények a tanú személyiségére, sértettel való kapcsolatára vonatkoznak és első sorban annak esetleges büntetett előéletét, szellemi betegségeit, illetve sértettel való személyes vagy szakmai kapcsolatát (közeli barát, üzlettárs, alkalmazott) próbálják az esküdtszék előtt felfedni, így ezen körülmények képesek rávilágítani a tanú megbízhatatlanságára vagy elfogultságára. A szóban forgó körülményeket a bíróság vagy a védelem alanyai különböző adatbázisokban vagy nyilvántartásokban végzett keresések révén

²⁷⁷ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 26. o.

tudják ellenőrizni, azonban mindez a tanú személyi adatainak ismerete hiányában lehetetlen. Ezzel kapcsolatosan szeretném megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánlást kidolgozó Szakértői Bizottság angol tagja kijelentette²⁷⁸, hogy a büntető tárgyalásra vonatkozó hagyományos angol alkotmányos elvekkel nem egyeztethető össze olyan bizonyíték alkalmazása, amely a bíróság és a vádlott előtt is ismeretlen forrásból ered, és amelyet a tárgyaláson nem lehet forrásával együtt, a vádlott közreműködésével és közvetlenül megvizsgálni.

Az USA büntetőeljárési rendszere az eljárás nyomozati szakaszát két fázisra osztja²⁷⁹: az első fázisban a nyomozó hatóság (law enforcement agencies) beszerzi a terhelő bizonyítási eszközöket, a második fázisban – amely a “preliminary hearing” nevet viseli – a tárgyalás előkészítéséért felelős bíróság, a Grand Jury azt hivatott megvizsgálni, hogy a nyomozás első fázisában beszerzett bizonyítékok alkalmasak-e a vádemelés megalapozására és az ügy esküdtsek előtt történő nyilvános tárgyalására. Az eljárás nyomozati szakaszának első fázisában a nyomozó hatóságok titokban tarthatják a terhelő tanúk személyi adatait, amennyiben fennáll annak a lehetősége, hogy ellenkező esetben a tanú élete vagy testi épsége veszélynek lenne kitéve²⁸⁰. A büntetőeljárás nyomozati szakaszában a védelem két esetben kérelmezheti a tanú valós személyi adatainak felfedését: az ú.n. “pre-trial discovery” és az ú.n. “preliminary hearing” alkalmával. 1944-ben megjelent a Szövetségi Büntetőeljárési Szabályok új kiadása (Federal Rules of Procedure), amely egy korlátolt lehetőséget biztosított a védelem alanyai számára a nyomozati anyag megismerésére – ezt nevezik “right to discovery”-nek – anélkül, hogy szövetségi szinten a vádlottnak jogában állt volna kérelmezni a tanúk valós személyi adatainak felfedését²⁸¹. A modern tengeren túli jogi szakirodalomban²⁸² a “pre-trial discovery” terhelő

²⁷⁸ BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 78. o. Szeretném megjegyezni, hogy a Szakértői Bizottság ciprusi tagja is megjegyezte, hogy országában az anonim tanúk alkalmazását a bíróság nem fogadná el, ugyanis ha a vádlott nem ismeri a tanú személyazonosságát, miként ellenőrizheti, hogy a tanú valóban kívülálló-e és ténylegesen elfogulatlan? A vádlott tudhat olyan tényekről, amelyekről a vádhatóság vagy a bíróság nem tud, és amelyek megcáfolhatják a tanú feltételezett kívülálló voltát és elfogulatlanságát. Ld. BÓCZ Endre: *Emberi jogok – “titkos tanúk”*, Belügyi Szemle, 9/1996-as szám, 4. o.

²⁷⁹ MATEUȚ Gheorghijă: *Protecția martorilor*[...], 162. o.

²⁸⁰ u.o., 163. o.

²⁸¹ u.o., 163-164. o.

tanúkra vonatkozó érvényesíthetőségével kapcsolatosan a következő észrevételeket tették. Bizonyos államokban a vádlott fentebb említett joga annyira széleskörű, hogy a nyomozó hatóságok – az anonim informátorok kivételével – kötelesek felfedni minden olyan személy nevét, “akinek tudomása van az ügy valamely releváns részletéről”, függetlenül attól, hogy az illető személy vallomást fog-e tenni a nyilvános bírósági tárgyaláson. Más államokban, a vádhatóság kizárólag azon tanúk személyi adatait köteles felfedni, akik vallomást fognak tenni a nyilvános bírósági tárgyaláson és akiket kihallgattak a “preliminary hearing” során. Ugyancsak más államokban és szövetségi szinten, a tanúk valós személyi adatainak felfedését a “pre-trial discovery” alkalmával a bíróság visszautasíthatja, ha a vádhatóságnak sikerül igazolnia az ú.n. “*in camera showing*” alkalmával, hogy a személyi adatok közzététele a tanúk biztonságát vagy életét veszélyeztetné. A “preliminary hearing” intézménye feljogosítja a vádlottat arra, hogy kérelmezze a nyomozati szakasz első fázisában beszerzett terhelő bizonyítékok megalapozottságának vizsgálatát²⁸³. Az ú.n. “Grand Jury inquiry”-vel²⁸⁴ ellentétben, a “preliminary hearing” során a védelem alanyainak lehetősége nyílik a terhelő tanúk kikérdezésére.

Az USA Alkotmányának VI. Kiegészítése (VI. Amendment) jogosítja fel a vádlottat a bírósági tárgyalás során a terhelő tanúkkal történő fizikai konfrontációra és azok közvetlen kikérdezésének kieszközölésére²⁸⁵. A VI. Kiegészítés – az EJE 6. § (3) bek. d) pontjának rendelkezéseihez hasonlóan – egy ú.n. “Szembesítési Záradék” (Confrontation Clause) alapjait fekteti le, amely értelmében a büntetőeljárás folyamán minden vádlottnak joga van arra, hogy kieszközölhesse a terhelő tanúkkal történő szembesítést²⁸⁶. A *Pointer v. Texas* ügyben²⁸⁷ az USA

²⁸² DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 647. o.

²⁸³ MATEUȚ Gheorghiu: *Protecția martorilor*[...], 164. o.

²⁸⁴ Ez egy olyan zárt tárgyalás, amely a vád és a védelem alanyainak távollétében zajlik és amely elemeiben a bizonyítékok bemutatására összpontosul. Ld. DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 648. o.

²⁸⁵ CHO DEAN: *Evidence: the confrontation clause*, Annual Survey of American Law, 1987, 829. o.

²⁸⁶ Az angol nyelvű szöveg a következőképpen hangzik: “*in all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right (...) to be confronted with the witnesses against him*”. Az amerikai jogi szakirodalomban megjegyezték, hogy az említett rendelkezés szabályozásának célja azon helyzetek elkerülése, amelyek során a vádlottat olyan eskü alatt tett vallomások alapján ítélik el, amelyeket a tanú a vádlott jelenlétének hiányában tett (ex parte affidavit) és ezáltal

Legfelsőbb Bírósága kifejtette, hogy a “keresztkérdéshez való jog” (right to cross-examination) a “Szembesítési Záradék” által garantált legfőbb jog, amelyet az anonim tanúk vallomásainak bizonyítási eszközként történő felhasználása szinte minden esetben megsért. Ezzel magyarázható az a tény, miszerint a Legfelsőbb Bíróság meglehetősen vonakodik attól, hogy a bírósági tárgyalás folyamán a tanú anonimitásának legkisebb formáját is engedélyezze²⁸⁸. Mivel a vádlott konfrontációhoz való joga alkotmányos alapokon fekszik²⁸⁹ és a tanúk vagy sértettek érdekeit nem illeti meg a vádlotthez hasonló alkotmányos védelem, a tanúk védelmének érdekében foganatosított intézkedések az USA-ban első sorban az eljárás bírósági tárgyalás előtti vagy utáni szakára összpontosulnak²⁹⁰.

a védelemnek nem volt joga a vallomás hitelt érdemlőségének megcáfolására. Ld. DUPRÉ Danielle: *Crawford v. Washington: reclaiming the original meaning of the confrontation clause*, *Touro Law Review*, vol. 21, 2005, 234. o.

²⁸⁷ Ld. *Pointer v. Texas*, 380 U.S. 400 (1965), In: ZALMAN Marvin – SIEGEL J. Larry: *Criminal procedure. Constitution and society*, Ed. West Publishing Company, 1991, St. Paul, Minnesota, 655-656. o.

²⁸⁸ DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, *American Journal of Comparative Law Supplement*, vol. 46, 1998, 649-650. o. *Tremmel Flórián* csodálatát fejezte ki az USA tanúvédelmi rendszere iránt, ahol a kizárólagosan eljárásjogon kívüli eszközök alkalmazása révén “a legtisztább és leghatékonyabb” megoldást választották a tanú védelmére, amely lehetővé teszi a tanú kihallgatását az összes eljárási alapelv érvényesülése mellett. Ld. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, *Jura*, 1/2008-as szám, 148. o.

²⁸⁹ A “Szembesítési Záradék” alkotmányos jellegéből kifolyólag, eleinte csak a szövetségi ügyek során volt alkalmazható, azonban a *Pointer v. Texas*, 380 U.S. 400 (1965) ügygel a Legfelsőbb Bíróság “beillesztette” az említett záradékot az USA Alkotmányának XIV. Kiegészítése által garantált “tisztes eljárásból való jogi záradékába” (Due Process Clause), amelynek következtében a “Szembesítési Záradék” a tagállamok bíróságai számára is kötelező erejűvé vált. Ld. SALZBURG A. Stephen – CAPRA J. Daniel: *American criminal procedure. Cases and comentary*, Fourth Edition, Ed. West Publishing Company, 1992, St. Paul, Minnesota, 997. o.

²⁹⁰ DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, *American Journal of Comparative Law Supplement*, vol. 46, 1998, 643. o. A tanúvédelmi eszközök alkalmazásával kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy ezek lényeges mértékben eltérnek a szerződő államokban aszerint, hogy az adott állam a kontradiktórius (angolszász típusú) vagy az inkvizitórius (kontinentális típusú) eljárásjogot alkalmazza, ugyanis a kontradiktórius eljárást alkalmazó országok saját büntető igazságszolgáltatásukban a büntetőeljárás kívüli védelem gyakorlatát részesítik előnyben. Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 29-30. pont. Az olasz büntetőeljárás rendszer a személyi védelmet helyezi előtérbe a jogi védelemhez képest. Ennek a szervezett jelleggel elkövetett bűncselekmények nagy száma a magyarázata. Ld. MÁRIÁN Zoltán: *Rövid komparatív jogi megközelítés a hazai tanúvédelemre vonatkozó szabályozáshoz*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 96. o

Az USA Legfelsőbb Bírósága első alkalommal az *Alford v. United States* ügyben²⁹¹ körvonalazta álláspontját az anonim tanúk főtárgyaláson történő alkalmazásával kapcsolatosan. Az említett ügyben a védelemnek nem állt módjában kikérdezni a tanút jelenlegi tartózkodási helyét illetően. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy ezen jog gyakorlása elengedhetetlen lett volna a vallomás hitelt-érdemlőségének vizsgálata céljából, ugyanis a “keresztkérdéshez való jog” tényleges érvényesítése azt is feltételezi, hogy a védelem megismerhesse a tanú valós tartózkodási helyét. Mindezek ellenére, a Legfelsőbb Bíróság nem zárta ki teljesen az anonimitás alkalmazásának lehetőségét és kijelentette, hogy a bíróságok kötelesek megóvni a tanút mindazon kérdésektől, amelyek túllépik a keresztkérdés céljának határait és amelyek egyértelműen a tanú zaklatása, bosszantása vagy megalázása céljából hangzanak el. Több mint 30 évvel később, a *Smith v. Illinois* ügyben²⁹² – amelyben az Illinois-i bíróság nem engedélyezte a vádlottnak, hogy megismerhesse a tanú valós nevét – a Legfelsőbb Bíróság megerősítette az *Alford* ügyben megfogalmazott indoklását, miszerint “*ha egy tanúvallomás hitelességéről van szó (...) a tanú valós lakcímének és nevének ismerete számtalan utat nyithat a tárgyalás folyamán a vallomás hitelt-érdemlőségének vizsgálata tekintetében*”. A *Davis v. Alaszka* ügyben²⁹³ a Legfelsőbb Bíróság ismételten megerősítette joggyakorlatát és megállapította, hogy az alaszakai törvény, amelynek értelmében a vádlottnak nem áll jogában megkérdezni a tanút fiataalkori elítéléseit illetően, alkotmányellenes, mivel ezen adat ismerete elengedhetetlen lett volna az ügyben a tanú szavahihetőségének vizsgálata céljából. Fontos megjegyezni, hogy a fentebb említett ügyek egyikében sem történt arra utalás, hogy az illetékes hatóságok a tanú személyi adatainak zárt kezelését azért rendelték volna el, mivel ezek felfedése veszélyeztethette volna a tanú biztonságát. Az alacsonyabb fokú szövetségi bíróságok hajlamosabbak részletesen mérlegelni a tanú személyi adatainak zárt kezelése és a védelem kérdezési jogának biztosítása

²⁹¹ *Alford v. United States*, 282 U.S. 687 (1931), In: DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 650. o.

²⁹² *Smith v. Illinois*, 390 U.S. 129 (1968), In: WHITE J. Penny: *Rescuing the confrontation clause*, South Carolina Law Review, vol. 54, 2003, 564. o.

²⁹³ *Davis v. Alaszka*, 415 U.S. 308 (1974), In: WHITE J. Penny: *Rescuing the confrontation clause*, South Carolina Law Review, vol. 54, 2003, 582. o.

közötti érdekegyensúlyt. A *United States v. Palermo* ügyben²⁹⁴ a szövetségi bíróság kijelentette, hogy a védelmet nem illeti meg egy korlátlan jog a tanúk nevének és lakcímének megismerését illetően. Amennyiben a vádhatóságnak sikerül megfelelő bizonyítékokkal alátámasztania azon feltételezését, miszerint a valós személyi adatok felfedése egy *aktuális* veszélynek teheti ki a tanú személyét, a bíróság elrendelheti a személyi adatok zárt kezelését, viszont a bíróságnak ismernie kell a tanú valós személyi adatait.

A Cseh Köztársaság Alkotmánybírósága azzal az indoklással helyezte hatályon kívül a cseh Be. 55. § (2) bek.-ében foglalt – a tanú nevének zárt kezelésére vonatkozó rendelkezéseket – hogy a tanú anonimitása végett annak vallomását nem lehet bizonyítékként figyelembe venni, ugyanis konfliktusban áll a vádlott védelemhez való jogával és sérti a büntetőeljárás alapelveket. A nyilvánosság, a szóbeliség, a közvetlenség elve biztosítják a vádlott jogát a lehető legjobb védelemre, ő ugyanis a büntetőeljárás keretein belül a leggyengébb tag. Az a tény, hogy a vádlott nem tud megbizonyosodni a tanú hírnevéről és nem tud állást foglalni vallomásával kapcsolatosan, sérti a fegyverek egyenlősége elvét²⁹⁵. Szlovéniában a tisztességes eljárás elvére hivatkozva, nem megengedett a zárt adatkezelés, az anonim tanúk vagy az operatív személyek alkalmazása az eljárás bírósági szakaszában, így ezen tanúvédelmi eszközök alkalmazásának lehetősége kizárólag a nyomozati szakaszra szűkült²⁹⁶.

III.5.3. Teljes anonimitás – A különösen védett tanú

III.5.3.1. Általános gondolatok

A magyar jogi szakirodalomban gyakorlatilag nem olvashatunk olyan tanúvédelemmel foglalkozó tanulmányt, amely valamely szinten, részletesen vagy éppen futólag, nem érintené a különösen védett tanú intézményét. Ezzel kapcsolatosan *Tremmel Flórián* megjegyezte²⁹⁷, hogy a különösen védett tanú intézménye “*a tanúvédelem legalaposabban szabályozott és a szakirodalomban is legrészletesebben megvitatott ága*”. A jogi szabályozás tekintetében valóban

²⁹⁴ *United States v. Palermo*, 410 F.2d 468 (7th Cir. 1969), In: DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 651-652. o.

²⁹⁵ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 27.

²⁹⁶ u.o., 27. o.

²⁹⁷ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o.

kijelenthető, hogy alapos és részletes, viszont a különösen védett tanúra vonatkozó rendelkezések átláthatatlanok, ugyanis teljesen szétszórta lehettek fel a Be. rendelkezései között, ugyanakkor, ezt az “alapos” szabályozást *Bócz Endre*²⁹⁸ méltán minősítette “*súlyosan hiányosnak*”. A hivatkozott szerző véleménye szerint²⁹⁹ a különösen védett tanúra vonatkozó súlyosan hiányos szabályozás az R (97) 13-as számú Ajánlás nyomán került bele az 1998. évi XIX. Törvény szövegébe, amelyet a 2002. évi I. Törvény 125. §-a is csak részben “korrigált”. A különösen védett tanút a jogi szakirodalomban³⁰⁰ méltán nevezték “titkos tanúnak”, ugyanis a zárt adatkezelésű tanúval ellentétben – akinek neve szintén ismeretlen marad a védelem alanyai előtt – a különösen védett tanú az eljárás során “fizikai valóságában” is mindvégig anonim marad. Más szavakkal, a zárt nevű tanúval ellentétben – aki szintén anonim tanúnak minősül – a különösen védett tanú sohasem szembesül a védelem alanyaival, ugyanis a bírósági tárgyalásra nem idézhető, a tárgyaláson nem hallgatható ki és a nyomozati szakasz során a védelem alanyai csak írásban, közvetett módon intézhetnek hozzá kérdéseket. A különösen védett tanúval kapcsolatosan született igen részletes szakirodalom is első sorban az intézmény súlyos hiányosságainak köszönhető, ugyanis meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye a magyar tanúvédelmi reformszabályozás legkényesebb és leginkább kritizálható pontja. *Róth Erika*, a különösen védett tanúvá nyilvánítás lehetőségét a magyar tanúvédelmi szabályozás maximumaként jellemezte, ugyanis azon kívül, hogy a nyomozás során a tanú kizárólag a nyomozási bíró és az ügyész előtt tesz vallomást, általában többször nem is kell megjelennie a hatóságok előtt és a vádlottal egyáltalán nem is szembesül³⁰¹.

Az elemzett tanúvédelmi intézmény alapkövét az 1998. évi XIX. Törvény 97. §-a rakta le, azonban – mivel az új Be. hatályba lépésének időpontja bizonytalan volt – az 1999. március 1-től hatályos 1998. évi LXXXVII. Törvény beiktatott egy 64/A. §-t a régi Be. rendelkezései közé – amely gyakorlatilag szó szerint átvette a új Be. 97. §-ának tartalmát – és ezáltal lehetővé tette a különösen védett tanúra vonatkozó rendelkezések alkalmazását.

²⁹⁸ BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 78. o.

²⁹⁹ u.o., 78. o.

³⁰⁰ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 271. o.; KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle 10/2000-es szám, 90. o.

³⁰¹ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút? [...]*, 117. o.

III.5.3.2. A különösen védett tanúvá nyilvánítás törvényi feltételei

Az új Be. 97. §-a szabályozza a tanú különösen védetté nyilvánításához szükséges feltételeket: a) vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozzék; b) a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható; c) személye, tartózkodási helye, valamint az, hogy az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tanúként kívánja kihallgatni, a terhelt és a védő előtt nem ismert; d) személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve. Fontos megjegyezni, hogy a különösen védett tanúvá nyilvánításhoz a fentebb felsorolt feltételek konjunktív, egyidejű teljesítése szükséges.

Az első feltétel értelmében a tanú vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire kell vonatkozzon. A jogi szakirodalomban kifejtették³⁰², hogy mivel a jogszabály nem határozza meg “a kiemelkedő súlyú ügyek” körét, az elemzett feltétel teljesülésének vizsgálata érdekében mindig tekintettel kell lenni az adott ügy konkrét körülményeire anélkül, hogy a bűncselekmény súlyossága vagy a magas büntetési tétel önmagában képes lenne egy ügyet “kiemelkedő súlyúvá” minősíteni³⁰³. Az előbbi állítás meglátásom szerint elméletileg nem kifogásolható, viszont a gyakorlatban “kiemelkedő súlyú ügynek” szinte minden esetben azon ügyek fognak minősülni, amelyek tárgyát olyan súlyos bűncselekmények képezik, amelyek szankcionálásához igen komoly társadalmi érdek fűződik. Kétségtelen tény, hogy – főként bizonyos mozgalmak hatására – napjainkban komoly társadalmi érdek fűződik kisebb súlyú családon belül elkövetett erőszakos vagy nemi erkölcs elleni bűncselekmények

³⁰² VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 271. o. Más szerzők véleménye szerint, a “kiemelkedő súlyú ügy” meghatározásánál a jogalkotó vélhetően azon körülménynek tulajdonított jelentőséget, hogy az adott bűncselekményre a Btk. 5 évi szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést írjon elő. Ld. TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 53. o. A fentebb hivatkozott nézőponttal nem értek egyet, ugyanis célszerűtlen és ellentétes a törvényesség elvével olyan kizáró feltételek alkalmazása – a jelen esetben 5 év minimális felső büntetési határ – amelyet a jogalkotó nem szabályozott *expressis verbis*.

³⁰³ A hazai rendelkezésekkel ellentétben a francia Be. 706-58. §-a pontosan körülhatárolja azon bűncselekmények körét, amelyek elkövetése esetén sor kerülhet a tanú anonimá nyilvánítására. Az említett rendelkezések 2001. novemberében elfogadott formája értelmében büntettek és legalább 5 év szabadságvesztéssel büntetendő vétségek esetén lehetett egy tanút anonimá nyilvánítani, azonban a 2002. szeptember 9-i törvénymódosítás az 5 éves minimális felső büntetési határt lecsökkentette 3 évre. Ld. SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 488. o.

szankcionálásához is, viszont ezekben az esetekben a sértett-tanú személye és az a tény, miszerint a hatóság tanúként kívánja kihallgatni, minden esetben ismert a terhelt számára, így meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye nem alkalmazható a sértett-tanúk tekintetében. Ezen okból kifolyólag, amennyiben egy adott büntetőeljárás tárgyát olyan súlyos bűncselekmények képeznék, mint pl. szexuális erőszak, prostitúció elősegítése, emberkereskedelem, nem minősíthető különösen védett tanúnak a sértett, ugyanis személyét a terhelt szinte minden esetben ismeri. Mindezek ellenére, különösen védetté nyilváníthatóak az esetleges szervezett bűnözői csoport tagjai vagy azok a sértettek, akik nem saját ügyükben tesznek vallomást a szervezett bűnözői csoport tevékenységére vonatkozóan, ugyanis amennyiben feltételezzük, hogy egy bizonyos időszakban a terhelt számos társsal dolgozott együtt vagy több száz sértett ellen követett el bűncselekményt, nem tudhatja, hogy ezek közül ki tesz ellene terhelő vallomást³⁰⁴. Következésképpen, a kiemelkedő súlyú ügyek kategóriájába kerülnek első sorban a “nagy kaliberű” ügyek, amelyek tárgyát súlyos bűncselekmények képezik és amelyeket legtöbb esetben határokon átnyúló szervezett bűnözői csoportok követtek el, mint pl. kábítószer-, fegyver- és emberkereskedelem, pénzmosás, pénzhamisítás, terrorizmus. A tanú vallomása akkor vonatkozik az ügy lényeges körülményeire, ha az anyagi jogi és az eljárásjogi szempontok vizsgálata után megállapítható, hogy a cselekmény jogi megítélésével függ össze, ugyanakkor, lényeges körülménynek minősülnek mindazon elemek, amelyek nélkülözhetetlenek az elkövető személyének bizonyításához³⁰⁵. Más szavakkal, mindazon körülmények, amelyek a terhelt büntetőjogi felelősségre vonásához szükségesek, lényeges körülménynek minősülnek.

A második feltétel a szubszidiaritás elvének érvényesülését követeli meg azáltal, hogy egy tanú kizárólag abban az esetben nyilvánítható különösen védetté, amennyiben a vallomásából várható bizonyíték más bizonyítékkal nem pótolható. Más szavakkal, szükséges, hogy a tanú vallomásából nyerhető adatok, bizonyítékok ne legyenek pótolhatóak más

³⁰⁴ A jogi szakirodalomban is megjegyezték, hogy általában a bűncselekmény sértettjei nem szerepelhetnek különösen védett tanúként a büntetőeljárásban, ugyanis a sértett és az elkövető között legtöbbször személyes kontaktus alakul ki. Mindezek ellenére, bizonyos sok sértettes bűncselekmények esetén, mint pl. védelmi pénzek szedése, ingatlan-csalás sorozatok, elenyésző a személyes kontaktus jelentősége, éppen ezért lehetővé válik a sértettek különösen védett tanúvá nyilvánítása. Ld. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 149. o.

³⁰⁵ SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám, 228. o.

bizonyítási eszközökből nyerhető adatokkal, bizonyítékokkal. A fentebb említett feltétellel kapcsolatosan az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontjához fűződő indoklásában a Szakértői Bizottság kifejtette³⁰⁶, hogy az anonimitás kérdésében meghozandó döntés során egyik feltétel kell legyen az, hogy más helyettesítő bizonyítékokat is vegyenek számításba a nemzeti hatóságok. Szintén az elemzett feltétellel kapcsolatosan a fentebb említett Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontja előírja, hogy amennyiben lehetséges, kivételes intézkedés kell legyen a bizonyítékot szolgáltató anonim tanú igénybevétele a nemzeti jognak megfelelően. A szubszidiaritás feltételének vizsgálata a gyakorlatban igen komoly nehézségeket okozhat mivel a nyomozó hatóságoknak *a priori*, a vallomás megtétele előtt, kell eldönteniük, hogy a jövőben kihallgatandó tanú vallomásából származó adatok pótolhatóak-e más bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékokkal. Más szavakkal, az ügy körülményeit ismerve, a kihallgatás előtt, a hatóságnak csak sejtelme lehet arról, hogy a tanú milyen tartalmú nyilatkozatot tesz majd a jövőben és ez alapján kell eldöntenie, hogy ezeket az adatokat beszerezheti-e más bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékokkal vagy kizárólag a tanú vallomása alkalmas ezek beszerzésére. Erre vonatkozóan a szakirodalomban megjegyezték³⁰⁷, hogy csak bizonyos valószínűség szükséges a vallomásból nyerhető bizonyíték pótolhatósága tekintetében, nem pedig a teljes bizonyosság. Meglátásom szerint a zártcélú távközlő hálózat útján történő tanúkihallgatásnak minden esetben előnyt kellene élveznie a különösen védetté nyilvánítással szemben, ugyanis sokkal kisebb mértékben korlátozza a védelmi jogokat és lehetővé teszi a közvetlenség elvének érvényesülését. Következésképpen, amennyiben a tanút fenyegető veszély foka megkövetelné a különösen védetté nyilvánítást, minden esetben a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatást kellene előnyben részesíteni azzal az indoklással, hogy a különösen védett tanú vallomásából származó bizonyíték pótolható ugyanazon tanú vallomásából nyerhető bizonyítékkal, amelyet viszont egy a védelmi jogokat kevésbé korlátozó eljárás során szereztek be.

A különösen védetté nyilvánításhoz szükséges harmadik feltétel értelmében – amelyet a 2002. évi I. Törvény 59. §-a vezetett be – a tanú személye, tartózkodási helye, illetve az a tény, miszerint a hatóság tanúként kívánja kihallgatni, ismeretlen kell legyen a védelem alanyai előtt.

³⁰⁶ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 79. pont

³⁰⁷ SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám, 228. o.

Ez a követelmény teljesen ésszerűnek tűnik, amennyiben szem előtt tartjuk a különösen védetté nyilvánítás célját, amely nem más, mint a tanú személyi adatainak és személyének titokban tartása a védelem alanyai előtt annak érdekében, hogy ezek ne tudják megfélemlíteni vagy utólag ne állhassanak bosszút a terhelő vallomásért. Következésképpen, amennyiben a tanú személye ismert a védelem alanyai előtt, az anonimitás értelmét veszti, mivel a tanú biztonságát kizárólag a személyi vagy programozott védelem eszközei révén lehet biztosítani. Ezen okból kifolyólag a Be. 272. § (8) bek.-e, illetve a Be. 305. § (4) bek.-e értelmében, ha a vádlott vagy a védő a különösen védetté nyilvánított tanút megnevezi, vagy a személyét más, kétséget kizáró módon azonosítja, a bíróság a tanú különösen védetté nyilvánítását megszünteti. Ebben az esetben a tanács elnöke szükség esetén hivatalból vagy indítványra a tanú védelmének más formáját kezdeményezi. Ezzel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban hangsúlyozták³⁰⁸, hogy a tanú személyének, tartózkodási helyének, illetve annak a ténynek az ismerete, miszerint a hatóság ki szeretné hallgatni, konjunktív feltételei kell legyenek a különösen védetté nyilvánításnak, ugyanis valamely személy ismerete önmagában nem jelent számára potenciális veszélyt, amennyiben az nem kapcsolódik össze annak ismeretével, hogy tanúként kívánják kihallgatni. Azt a tényt, miszerint a védelem alanyai ismernek-e vagy sem egy bizonyos tanút, logikailag sem lehet a terhelt megkérdezése alapján eldönteni, mivel a rákérdezés révén a terhelt sejtetheti, hogy az illető személyt a hatóság különösen védetté kívánja nyilvánítani. Ezen okból kifolyólag, kizárólag az ügy körülményei és a tanú által szolgáltatott adatok alapján kell a hatóságnak arról döntenie, hogy a védelem alanyai ismerik vagy sem a megvédeni kívánt tanú személyét. A szakirodalomban megjegyezték³⁰⁹, hogy a hagyományos értelemben vett tanúk

³⁰⁸ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 273. o.

³⁰⁹ TREMMEL Flórián, *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146-147. o. Egy másik szerző véleménye szerint, a terhelt-társ *ab initio* nem nyilvánítható különösen védett tanúvá, ugyanis amennyiben terheltő vallomást tesz, úgy terhelt-társai kizárásos alapon azonosítani tudják személyét. Ld. TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 53. o. Ezzel a nézőponttal nem értek egyet, ugyanis bizonyos súlyos bűncselekményeket olyan szervezett bűnözői csoportok követnek el, amelyeknek tíznél is több tagja van. Egy ilyen jellegű ügyben, az egyik terhelt-társ még ha biztosan tudja is, hogy a vallomás egy másik terhelt-társtól származik, semmiképpen sem fogja tudni annak személyét kizárásos alapon azonosítani, kivéve ha az olyan információt szolgáltat, amelyet a csoport tagjai közül csak ők ketten ismerhettek. A francia Be. 706-58. §-a értelmében viszont nem nyilvánítható anonim tanúvá az a személy, akivel szemben fennáll a bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja. Más szavakkal, nem nyilvánítható anonim tanúvá a gyanúsított. Ld. SZABÓ

mellett, különösen védett tanúvá lehet nyilvánítani a terhelteket – különösen azokat a bűnbánó maffiózókat, akik szervezett bűnözői csoportok volt tagjai – a fedett nyomozókat, illetve azokat a személyeket, akikkel vádalkut kötöttek. A fenti kijelentéssel kapcsolatosan meg szeretném jegyezni, hogy meglátásom szerint kétségtelen tény, hogy a hatályos jogszabályok alapján különösen védetté nyilváníthatóak a bűnbánó maffiózók vagy a fedett nyomozók, viszont ezek tekintetében a hatóságnak különös odafigyeléssel kell megvizsgálnia, hogy vallomásuk tartalma alapján ezen tanúk személye nem válik-e ismertté a védelem alanyai előtt. Függetlenül attól, hogy a szervezett bűnözői csoport egyik volt tagja kizárólag tanúként szerepel a büntetőeljárásban – ugyanis vele szemben megszüntették a nyomozást – vagy ügyét egy külön büntetőeljárás keretén belül tárgyalják és büntetése enyhítése érdekében tesz vallomást a csoport egy másik tagja ellen, vallomásában olyan információk szerepelhetnek, amelyek alapján a terhelt azonosítani tudja a tanút egyik volt szervezett bűnözői csoporttag személyében, mivel az említett információk birtokába kizárólag egy volt csoporttag – “pentitő” vagy fedett nyomozó – juthatott. Ilyen információnak minősül a csoport belső struktúrájának ismertetése, a csoporttagok közötti kapcsolatok, információcserék felfedése, a csoport tagjai által használatos kódolt nyelv jelentésének megfejtése, bizonyos bűncselekmények elkövetése során alkalmazott stratégia vagy munkamegosztás ismertetése. Ezen okból kifolyólag, a különösen védetté nyilvánítást kezdeményező vagy elrendelő hatóságnak minden esetben ellenőriznie kellene, hogy a tanú várható vallomásában nem szerepelhetnek-e olyan információk, amelyek alapján a terhelt azonnal rájöhet arra, hogy azok egy adott személytől vagy egy szűk személyi körtől származhatnak. Abban az esetben viszont, ha a tanú vallomásában nem tárja fel azokat az apró részleteket, amelyeket csak egy volt csoporttag vagy egy fedett nyomozó ismerhet, azon célból, hogy a terhelt ne gyanakodhasson rá, vallomása gyakorlatilag használhatatlanná válhat a bizonyítás szempontjából.

Az utolsó feltétel megköveteli, hogy a tanú személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek legyen kitéve. Láthatjuk, hogy a közvetett nyomásgyakorlás elkerülésének érdekében a jogalkotó a tanú hozzátartozójára irányuló fenyegetés esetén is lehetővé teszi a tanú különösen védetté

Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 489. o.

nyilvánítását³¹⁰. A szakirodalomban hangsúlyozták³¹¹, hogy a tanú személyének felfedése gyakorlatilag a tanú nyilvános szereplését jelenti úgy, hogy bármilyen védelmi eszköz igénybe vétele nélkül tesz vallomást, amely kizárólag a személy és nem feltétlenül a személyi adatok nyilvánosságra kerülését jelentené. A „súlyos fenyegetés” értelmezésekor a fenyegetés objektív vetülete mellett figyelembe kell venni a fenyegetés szubjektív elemeit is, ugyanis fontos, hogy a súlyos fenyegetés az adott tanú esetében milyen hatás kiváltására alkalmas³¹².

Egy olyan nézőpontot is megfogalmaztak³¹³, miszerint a Be. 97. §-ában szabályozott feltételek teljesülése esetén, amennyiben a nyomozási bíró azt szükségesnek tartja, különösen védetté nyilváníthatja a tanút *akár annak beleegyezése nélkül is*. Az említett nézőponttal nem értek egyet annak ellenére, hogy a Be. rendelkezéseit tanulmányozva nem találunk olyan konkrét jogszabályt, amely a tanú különösen védetté nyilvánítását annak beleegyezésének rendelné alá. Mindezek ellenére, amennyiben a tanú nem hajlandó igénybe venni az igazságügyi hatóság által javasolt védelmi eszközt, ez arra utal, hogy még a védelmi eszköz alkalmazása sem képes a tanúban a félelmet eloszlatni. Ezen okból kifolyólag, amennyiben a hatóság különböző szankciók alkalmazása révén rákényszeríti a tanút a vallomástételre, előreláthatóan egy olyan vallomás fog születni, amely tartalmilag a terhelt büntetőjogi “érdekeit” fogja szolgálni. Következésképpen, nem célszerű a tanút sem szankciók alkalmazása, sem pedig a védelmi eszközök erőltetett elrendelése révén tanúzásra bírni.

³¹⁰ TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 53. o.

³¹¹ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 273. o.

³¹² A tanú szubjektív félelemérzetével kapcsolatosan kifejtették, hogy amennyiben a büntetőeljárás sikerét tartjuk szem előtt, úgy abban az esetben is alkalmazni kell a tanúvédelmi eszközöket, ha a tanú félelemérzete objektív kritériumok alapján megalapozatlannak tűnne, ugyanis ha a tanú védelem iránti kérelmét visszautasítják, saját szubjektív érzése alapján nem fog együttműködni a hatósággal és a szankciók alkalmazása ellenére sem tesz vallomást. Mindezek ellenére, a tanúvédelem indokoltságát nem a tanú szubjektív veszély- vagy biztonságérzete, hanem az objektív tényekből levonható következtetések határozzák meg. Ennek során azonban feltétlenül úgy kell eljárni, hogy a hatóság intézkedése és a tanú személyes szubjektív érzete valamilyen közös nevezőre jusson. Ugyanakkor, lehetőséget kell biztosítani a jogalkalmazó számára, hogy bizonyos esetekben a tanúvédelem egyéb formáit diskrecionális jogkörben akkor is biztosíthassa az azt igénylő tanúnak, ha azok alkalmazását kizárólag a tanú szubjektív félelemérzete indokolja. Ld. SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, Collectio Iuridica, 4/2004-es szám, 224. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 269. o.

³¹³ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 274. o.

III.5.3.3. A tanú különösen védetté nyilvánításának hatásköre

A Be. 207. § (2) bek. d) pontja, illetve a Be. 207. § (3) bek.-e alapján a tanú különösen védetté nyilvánítását és annak kihallgatását a vádirat benyújtása előtt az ügyész hivatalból vagy a tanú érdekében eljáró ügyvéd kezdeményezésére indítványozza, tehát a különösen védetté nyilvánításra vonatkozó kérelem elbírálásának és a különösen védett tanú kihallgatásának hatásköre a nyomozási bírót illeti meg. Következésképpen, a vádirat benyújtása előtt a tanú különösen védetté nyilvánítása érdekében minden esetben ügyészi indítványra van szükség. A tanú személyi adatainak zárt kezelésével ellentétben – amelyet az a hatóság rendel el, amely előtt a büntetőeljárás éppen folyik – a tanú különösen védetté nyilvánítását kizárólag a nyomozási bíró rendelheti el. A jogalkotó ezen döntése teljes mértékben megalapozott, ugyanis a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljárás drasztikusan korlátozza a terhelt védekezéshez való jogát azáltal, hogy a terhelt számára kizárólag csak írásban teszi lehetővé a tanú kikérdezését, akinek személyét sohasem ismerheti meg. Ezen okból kifolyólag, a jogalkotó egy a büntetőeljárásban nem érdekelt személyt ruházott fel a tanú különösen védetté nyilvánításának és annak kihallgatásának hatáskörével. A Be. 268. § (3) bek.-e alapján, miszerint “ (...) a tanács elnöke a nyomozási bírótól beszerzi a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyvet és a 207. § (2) bekezdésének d) pontja szerinti határozatot (...)”, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a nyomozási bíró határozatban dönt a tanú különösen védetté nyilvánításának kérdéséről. A jogi szakirodalomban megjegyezték³¹⁴, hogy a tanú különösen védetté nyilvánításáról döntő határozat ellen a jogalkotó nem biztosított a védelem számára külön jogorvoslati lehetőséget.

Azáltal, hogy a jogalkotó a tanú különösen védetté nyilvánítását a nyomozási bíró hatáskörébe helyezte, automatikusan kizárta annak a lehetőségét, hogy az ügyet érdemben tárgyaló, illetve a tanú különösen védetté nyilvánításáról döntő bíró személye megegyezzen, ugyanis a Be. 21. § (3) bek. a) pontja értelmében a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki

³¹⁴ FENYVESI Csaba: *Védő és tanú*, Ügyvédek Lapja, 1/2001-es szám, 46. o. Más szerzők véleménye alapján a nyomozási bíró határozata ellen külön jogorvoslattal lehet élni, viszont a hivatkozott szerző nem nevesíti azon jogszabályokat, amelyekre kijelentését alapozza. Ld. VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 276. o.

az ügyben nyomozási bíróként járt el³¹⁵. Ez azonban óhatatlanul ahhoz a következményhez vezet, hogy az ügyet érdemben tárgyaló bíró sohasem találkozhat közvetlenül a különösen védett tanúval, ezért nem ismerheti meg annak személyét³¹⁶ – csak valós személyi adatait – és szavahihetőségéről kizárólag a nyomozási bíró által készített jegyzőkönyv kivonat alapján dönthet³¹⁷. Más szavakkal, az ügyet érdemben tárgyaló bíró, a vallomás hitelt-érdemlőségének tekintetében teljes mértékben a nyomozási bíró professzionalizmusára alapoz és feltételezi, hogy a nyomozási bíró, taktikailag helyesen és a megfelelő pillanatban tette fel a tanúnak azokat a kérdéseket, amelyek alapján az ügyet érdemben tárgyaló bíró majd ellenőrizni tudja a tanú szavahihetőségét³¹⁸. Természetesen, amennyiben a védelem alanyai, az ügyész vagy az ügyet érdemben tárgyaló bíró úgy véli, hogy a bizonyítás eredményéhez képest vagy a tanú szavahihetőségének vizsgálata érdekében újabb kérdéseket kell a tanúhoz intézni, a Be. 268. § (4) bek.-e, illetve a Be. 305. § (3) bek.-e alapján megfogalmazhatnak újabb kérdéseket, amelyeket azonban szintén a nyomozási bíró fog majd feltenni a különösen védett tanúnak³¹⁹.

³¹⁵ Ezzel ellentétben, az NSZK Be. 223. §-a, amely a tanúzárlet esetén foganatosítható vizsgálóbiztosi kihallgatást szabályozta és amely valószínűleg nagy szerepet játszott a különösen védett tanú intézményének megalkotásában – az eljárás előkészítő szakaszában, az ügy érdemében eljáró tanács valamelyik tagjának hatáskörébe tartozott az anonim tanú kihallgatása. Ld. KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 195. o.

³¹⁶ A jogi szakirodalomban “irreálisnak” minősítették a jogalkotó azon koncepcióját, miszerint az ügyet érdemben tárgyaló bíró nem ismerheti a védett tanú személyét. Ld. KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 10/2000-es szám, 91. o.

³¹⁷ A Be. 213. § (2) bek.-e értelmében, a különösen védett tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv kivonat – amelyet a Be. 219. § (4) bek.-e értelmében az ügyész csatol a vádemelés alapjául szolgáló iratokhoz – kizárólag a nyomozási bíró és az ügyész nevét, a tanú különösen védetté nyilvánításának tényét, illetve a különösen védetté nyilvánított tanú vallomását tartalmazza.

³¹⁸ Ezzel kapcsolatosan megjegyezték, hogy a nyomozási bírónak (a régi Be. rendelkezései alapján kijelölt bírónak) úgy kell elkészítenie a jegyzőkönyv kivonatot a különösen védett tanú kihallgatásáról, hogy azt az ügyet érdemben tárgyaló bíró is megértse. Ez viszont különböző stílusok ütközését jelenti és értelmezési zavarokat is okozhat. Ezen okból kifolyólag, az intézmény elterjedésével előre megjósolható, hogy a nyomozási bíró irodája előtt kollégák hosszú sora áll majd annak érdekében, hogy a jegyzőkönyvről felvilágosítást kérjen. Ld. KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 10/2000-es szám, 90. o.

³¹⁹ A fentebb említett rendelkezéssel kapcsolatosan megjegyezték, hogy a jogalkotó indokolatlanul „nyírbálta meg” az ügyet érdemben tárgyaló bíró jogosítványait azáltal, hogy a közvetlenség elvének egyértelmű megsértésével, a nyomozási bíró feladataként jelölte meg az anonim tanú újbóli kihallgatását. Ld. SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR

Mindezek ellenére, sem a vádlott, sem az ügyész, sem pedig a tanács elnöke nem szabhatja meg a nyomozási bírónak, hogy milyen kihallgatási taktikát alkalmazzon, ami sok esetben az egyetlen módja a hamis tanúzás felfedésének. Amennyiben a tanú vallomásáról nem készül kép- és hangfelvétel³²⁰ – ugyanis a nyomozási bíró nem köteles elrendelni a vallomás audiovizuális eszközök révén történő rögzítését – az ügyet érdemben tárgyaló bíró a kihallgatási jegyzőkönyv alapján nehezen formálhat képet a tanú szavahihetőségéről anélkül, hogy közvetlen módon megfigyelhetné annak reakcióit a feltett kérdésekre. Meglátásom szerint, függetlenül attól, hogy készült-e vagy sem videofelvétel a különösen védett tanú kihallgatásáról, a vallomás hitelt érdemlőségének ellenőrzéséhez nélkülözhetetlen, hogy az ügyet érdemben tárgyaló bíró – akinek értékelnie kell a vallomást és döntenie kell annak bizonyító erejéről – személyesen hallgassa ki a tanút, közvetlenül ismerje meg annak személyiségét és saját belátása szerint tegye fel a tanú szavahihetőségének vizsgálata szempontjából szükséges kényes kérdéseket³²¹. Úgy vélem, hogy bizonyítási szempontból nem volt helyes a jogalkotó részéről a tanú különösen védetté nyilvánításáról és az ügy érdeméről döntő bíró hatáskörének különválasztása annak ellenére, hogy ezáltal a jogalkotó valószínűleg

Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 489. o.

³²⁰ A Be. 213. § (4) bek.-e értelmében “a nyomozási bíró - indítványra, illetve különleges bánásmódot igénylő sértett esetén hivatalból is - *elrendelheti* a tanú kihallgatásának kép- vagy hangfelvevővel, illetve egyéb berendezéssel történő rögzítését. (...) A felvételtől készült másolaton a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságai - például arcképe, hangja - technikai úton torzíthatók. Ha a felvétel különösen védett vagy olyan tanú kihallgatásáról készült, akinek a személyi adatait zártan kezelik, a zárt kezelésre vonatkozó rendelkezéseket az ilyen felvételre is alkalmazni kell”.

³²¹ A jogi szakirodalomban hangsúlyozták, hogy amennyiben a tanú kihallgatására a nyilvános bírósági tárgyalás keretén kívül kerül sor, a közvetlenség elvének érvényesülése szempontjából rendkívül fontos, hogy az ilyen kihallgatáson hivatalból vegyen részt az eljáró tanács elnöke és ezáltal közvetlen forrásból győződjön meg a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényeket alátámasztó bizonyítékokról. Ld. GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 29. o. Más szerzők is kifogásolták a jogalkotó azon döntését, miszerint a nyomozási bíró és nem az ügyet érdemben tárgyaló bíró hallgatja ki a különösen védett tanút, ugyanis így az ügyben eljáró bíró nem szerezhet közvetlen észlelésen alapuló benyomásokat a tanú személyéről. Ld. LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 29. o.

garantálni szerette volna a különösen védett tanút kihallgató bíró pártatlanságát³²². Mindezek ellenére, meglátásom szerint erre nem volt szükség, ugyanis egy törvényes határozat meghozatala minden esetben azt feltételezi, hogy a felekkel vagy a vádhatósággal ellentétben, az eljáró tanács pártatlanul és elfogulatlanul, kizárólag a beszerzett bizonyítékok alapján dönt a vádlott bűnösségéről anélkül, hogy bármilyen formában is megpróbálná “erőltetni” annak elítélését³²³. Ezen okból kifolyólag, a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogának biztosítása érdekében megfelelő garanciát jelent, ha a különösen védett tanút egy bíró hallgatja ki függetlenül attól, hogy később ugyanazon vagy más bíró tárgyalja az ügyet érdemben. Amennyiben figyelembe vesszük a fentebb felsorakoztatott érveket, megállapíthatjuk, hogy *Varga Zoltán* jogosan kérdőjelezte meg az eljáró bíróság által közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapozott ügydöntő határozat alapvető bizonyításeljárási garanciájának érvényesülését a különösen védett tanúval bizonyított büntetőeljárás esetén³²⁴. Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontjához fűződő indoklás értelmében³²⁵ kizárólag a tanú múltjára vonatkozó titkos nyomozást kell egy olyan független bírónak/ügyésznek lefolytatnia, aki az alapeljárásban nem vesz részt. Más szavakkal, az Ajánlás kizárólag az anonim tanú múltjára vonatkozó nyomozás tekintetében követeli meg, hogy az ügyet érdemben tárgyaló bíró és a titkos nyomozást folytató hatóság személye elkülönüljön, *per a contrario*, a különösen védetté nyilvánításról döntő, illetve az anonim tanút kihallgató bíró személye megegyezhet az ügyet érdemben tárgyaló bíró személyével.

³²² Bizonyos szerzők véleménye alapján – amellyel nem értek egyet – az ügyet érdemben tárgyaló, illetve a különösen védett tanú kihallgatását végző bíró személyének különválasztása pozitív jellegű garanciális szabály. Ld. ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 19. o.

³²³ Más szerzők is kifejtették azon nézőpontjukat, miszerint a gyakorlatban semmi sem támasztja alá a nyomozási bíró (a régi Be.-ben kijelölt bíró) intézménynek létjogosultságát a tanú különösen védetté nyilvánítása és kihallgatása tekintetében, ugyanis a felmerülő értelmezési problémák kiküszöbölése, illetve az eljárás gyorsasága érdekében megfelelőbb megoldás lett volna, ha a különösen védett tanúval kapcsolatos feladatokat az ügyet érdemben tárgyaló bíró látta volna el. Ld. KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle 10/2000-es szám, 92. o.

³²⁴ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 273. o.

³²⁵ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 76. pont

A szakirodalomban megjegyezték³²⁶, hogy az 1998. évi XIX. Törvény koncepciója értelmében a különösen védett tanú személyazonosságát még az ítélkező bíróság sem ismerheti meg. Nem értek egyet a fentebb megfogalmazott állítással, ugyanis a jogalkotó koncepciója szerint az ügyet érdemben tárgyaló bíró kizárólag a tanú személyét, azaz annak külalakját nem ismerheti meg, viszont ismernie kell a különösen védett tanú valós személyi adatait. Ezt a nézőpontot támasztják alá a Be. 268. § (3) bek.-ében foglalt rendelkezések, amelyek értelmében *“ha az ügyész a különösen védett tanú vallomását kívánja bizonyítási eszközként felhasználni, a tanács elnöke a nyomozási bírótól beszerzi a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyvet és a 207. § (2) bekezdésének d) pontja szerinti határozatot”*. Láthatjuk, hogy az említett jogszabály értelmében az ügyet érdemben tárgyaló tanács elnöke köteles beszerezni a nyomozási bírótól a különösen védett tanú vallomását, amelyben szerepel annak aláírása és a különösen védetté nyilvánítást elrendelő határozatot, amelyben szerepelnek a tanú valós személyi adatai. Következésképpen, a jogalkotó koncepciója értelmében az ügyet érdemben tárgyaló bírónak ismernie kell a különösen védett tanú valós személyi adatait. Az elemzett jogszabály teljes mértékben megfelel az EJEB *Kostovski v. Hollandia*³²⁷ és *Windisch v. Ausztria*³²⁸ ügyekben megfogalmazott követelményének, miszerint annak érdekében, hogy a nemzeti hatóságok által lefolytatott kihallgatási eljárás összeegyeztethető legyen a terhelt védekezéshez való jogával, az anonim tanút egy olyan pártatlan bírónak kell kihallgatnia, aki ismeri a tanú valós személyazonosságát.

III.5.3.4. A tanú anonimitásának szükségességét és a tanú szavahihetőségét igazoló eljárás

A Be. 213. § (2) bek.-e értelmében *“a különösen védett tanú kihallgatása során a nyomozási bírónak fel kell tárnia, és szükség esetén a nyomozó hatóság közreműködésével vagy más módon ellenőriznie kell a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát, és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hitelt érdemlőségét befolyásolhatják és az így szerzett*

³²⁶ TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, 2/2000-es szám, 55. o.

³²⁷ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.

³²⁸ Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157. o.

adatokat a kihallgatásról készült jegyzőkönyvben fel kell tüntetni”. Az említett jogszabályt a jogalkotó a 2002. évi I. Törvény 125. §-a révén iktatta be a 2003. július 1-től hatályos új Be. rendelkezései közé, többek között azzal a céllal, hogy megpróbálja kiküszöbölni azokat a tanúvallomás értékeléséhez fűződő gyakorlati nehézségeket, amelyeket a különösen védett tanú kihallgatását lefolytató és az ügyet érdemben tárgyaló bíró személyének elkülönítése okoz. A szakirodalomban megjegyezték³²⁹, hogy az elemzett rendelkezések elfogadásának legfőbb indoka az volt, hogy a különösen védett tanú a tárgyaláson nem vethető alá a védelem közvetlen kérdéseinek, ezért vallomásának későbbi felhasználása fokozott garanciákat igényel. A Be. 213. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezések szabályozása révén a jogalkotó az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10., illetve 11. pontjában előírt rendelkezéseket kívánta átültetni nemzeti jogrendünkbe³³⁰. Az Ajánlás említett rendelkezéseinek értelmében, “amikor az anonimitás garanciáját a tanú elfogadta és az illetékes hatóság azt ideiglenesen engedélyezte, a büntetőeljárásnak biztosítania kellene egy olyan ellenőrző eljárást, amely alkalmas lehet a büntető igazságszolgáltatás igényei és a védelem jogai közötti valódi egyensúly fenntartására. Ezen eljárásnak köszönhetően a védelemnek lehetősége nyílna arra, hogy vitassa a tanú anonimitásának szükségességét, a tanú hitelességét és ismereteinek eredetét. Az anonimitást csak abban az esetben kellene engedélyezni, ha az illetékes igazságügyi hatóság, a felek meghallgatása után, a következőket állapítja meg: az érintett személy élete vagy szabadsága komolyan fenyegetett (...), a bizonyíték fontos és a személy hiteles”. Az Ajánlást kidolgozó Szakértői Bizottság munkásságát bemutató írásában, a bizottság magyarországi tagja, *Bócz Endre* kifejtette³³¹, hogy az anonim tanúk szerepeltetésének problémája hosszas vita tárgyát képezte, ugyanis felmerült az a lényeges kérdés, hogy milyen mértékben ellenőrizhető a tanú szavahihetősége, mint a vallomás hitelt-érdemlőségének legfőbb komponense, amennyiben a tanú személyazonossága ismeretlen a védelem alanyai számára. *Giovanni Turone*, a Szakértői

³²⁹ SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám, 230. o.

³³⁰ A jogi szakirodalomban hangsúlyozták, hogy a tanú szavahihetősége ellenőrzésének lehetőségeit tágítani indokolt, ezért bevezetendő az R (97) 13-as számú Ajánlásban is fontosnak tartott sajátos igazolási eljárás. Ld. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, *Jura*, 1/2008-as szám, 149. o. A fenti észrevételhez kizárólag annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy 2008-ban az igazolási eljárás, a maga súlyosan hiányos formájában, már szabályozva volt a Be. 213. § (2) bek.-ében.

³³¹ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, *Rendészeti Szemle*, 8/1994-es szám, 9-10. o.

Bizottság olasz tagja, az Olasz Igazságügyi Minisztérium Maffiaellenes Igazgatóságának munkatársa, dolgozta ki azt a kritériumrendszert, amelyet részletesen szabályoz az Ajánláshoz tartozó Függelék 10. és 11. pontjához fűződő indoklás³³². Következésképpen, *Giovanni Turone* javaslata alapján a Szakértői Bizottság kijelentette³³³, hogy az Ajánlás olyan szabályok megalkotását vette célba, amelyek képesek garantálni azt, hogy a tanú anonimitása nem vonja maga után az EJEB joggyakorlatával való ellentétet. Az elemzett rendelkezések egy olyan autonóm igazságszolgáltatási eljárás létrehozását javasolják kevéssel a nyomozati szakaszt követően, amely alkalmas arra, hogy ellenőrizze az anonimitáshoz szükséges feltételek meglétét, ellensúlyozza a védelmet ért fogyatékoságot és megszüntesse azokat a veszélyeket, amelyeket az anonimitás hordoz magában. Az indoklás folytatásában a Szakértői Bizottság³³⁴ egy olyan független igazolási eljárást ajánl, amely alkalmas eredményesen helyettesíteni a vádlottat és védőjét annak érdekében, hogy rávilágítson minden olyan körülményre, amely képes lényegesen befolyásolni az anonim tanú hitelességét. *Ezt a mechanizmust nem közvetlenül a vádlott vagy a védő, hanem az illetékes igazságügyi hatóság gyakorolja*³³⁵. Annak érdekében, hogy az ellenőrzési mechanizmus megfelelően működjék, a nemzeti jogalkotónak fontos az alábbi körülményeket figyelembe vennie³³⁶:

- biztosítani kell a védelemnek a vádhatóság által összegyűjtött bizonyítékokra vonatkozó lehető legszélesebb információszerzési joga és a tanú személyazonosságának eltitkolása közötti egyensúly fenntartását
- a tanú anonimitásának elrendelésére vonatkozó kérelmet az ügyésznek az illetékes igazságügyi hatóságnál kell benyújtania és erről a vádlottat és védőjét értesíteni kell
- biztosítani kell a vádlott és védője számára, hogy kifejthessék saját véleményüket és hogy kérdéseket tegyenek fel a tanú múltjára vonatkozóan
- a tanú múltjára vonatkozó titkos nyomozást olyan független bírónak/ügyésznek kell lefolytatnia, aki az alapeljárásban nem vesz részt, valamint a büntetőeljárás alatt

³³² BÓCZ Endre: *Emberi jogok – "titkos tanúk"*, Belügyi Szemle, 9/1996-os szám, 10-12. o.

³³³ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 66. pont

³³⁴ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 75. pont

³³⁵ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 75. pont

³³⁶ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 76. pont; Ld. BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be.-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 469. o.

lehesse kérdéseket feltenni az említett nyomozás tárgyára és körülményeire vonatkozóan, nevezetesen azon garancia biztosítása szempontjából, hogy a vádlottal szembeni elfogultság nem létezett

- a független bíró/ügyész a tanú hitelességére vonatkozó megállapításait azon részben rögzíti, ahol a tanú szubjektív hitelessége és a tanúvallomás valóságtartalma kapcsán kétségek merültek fel

Amennyiben a Be. 213. § (2) bek.-ében szabályozott rendelkezéseket összehasonlítjuk az Ajánláshoz tartozó függelék 10., illetve 11. pontjával és a hozzá fűződő indoklással, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a jogalkotó által egyetlen mondatban, formálisan szabályozott igazolási eljárás nagyon sok szempontból hiányos. Mindenek előtt, fontos megjegyezni, hogy az elemzett rendelkezés részben eleget tesz ugyan az Ajánlás szövegének, ugyanis kötelezi a nyomozási bírót a tanú szavahihetőségének, illetve tudomása megbízható voltának ellenőrzésére, viszont a védelem alanyainak semmilyen lehetőséget sem biztosít arra, hogy vitathassák a tanú anonimitásának szükségességét, a tanú hitelességét és ismeretei eredetét sem a különösen védetté nyilvánítást megelőzően, sem a különösen védett tanú vallomásának megtekintését követően³³⁷. A hatályos magyar jogszabályok értelmében, a vádlottnak és védőjének semmilyen beleszólása sincs a különösen védetté nyilvánításhoz szükséges törvényi feltételek ellenőrzésébe. Ezen feltételek teljesülését a nyomozási bíró egy olyan határozatban vizsgálja, amely tekintetében a Be. külön jogorvoslati lehetőséget nem ír elő. Más szavakkal, a magyar Be. által szabályozott igazolási eljárás nem kontradiktórium, ugyanis annak egyedüli

³³⁷ A jogi szakirodalomban megjegyezték, hogy a védelem sem a különösen védett tanú kihallgatása előtt, sem utána nem kap alkalmat arra – egészen a vádirat kézbesítéséig – hogy a tanú különösen védetté nyilvánításának szükségességét megkérdőjelezze, ami nyilvánvalóan ellentétes az Ajánlás 11. pontjával. Ld. BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be.-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 468. o. Szeretném megjegyezni, hogy a Be. 263. § (2) bek.-ében foglalt jogszabály – miszerint a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg közli a vádlottal és a védővel, ha az ügyész különösen védett tanú vallomását kívánja bizonyítási eszközként felhasználni és figyelmezteti őket arra, *hogy a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését indítványozhatják* – nem minősíthető olyan rendelkezésnek, amely lehetővé tenné a védelem alanyai számára azt, hogy vitathassák a tanú anonimitásának szükségességét, a tanú hitelességét, illetve ismereteinek eredetét. A hivatkozott rendelkezés kizárólag egyetlen esetben teszi lehetővé a különösen védett tanú minőség megszüntetésének indítványozását: amennyiben a terhelt képes azonosítani a különösen védetté nyilvánított tanú személyét. Mindezen érvek tükrében, a fentebb hivatkozott szerző kijelentése csak részben igaz, ugyanis a védelem a vádirat kézbesítését követően sem kap lehetőséget a különösen védetté nyilvánítás szükségességének megkérdőjelezésére.

résztevője a nyomozási bíró és, amennyiben szükséges, a nyomozó hatóság. Tehát, a magyar jogi szabályozásban szó nincs olyan eljárásról, amely lehetővé tenné azt, hogy a nyomozási bíró, a felek meghallgatása után döntsön a különösen védetté nyilvánításhoz szükséges feltételek teljesüléséről vagy a tanú hitelességéről, amint azt az Ajánláshoz tartozó Függelék 10. és 11. pontja megköveteli. Mitöbb, a védelemnek még írásban sincs lehetősége arra, hogy a fentebbi körülményekkel kapcsolatosan észrevételeket tegyen, ugyanis a hatályos jogszabályok értelmében a vádlott kizárólag a vádirat kézbesítése alkalmával értesül arról, hogy az ügyben különösen védett tanú vallomását használja fel a vádhatóság, viszont ekkor már a különösen védetté nyilvánítás már sikeresen megtörtént. Ezen okból kifolyólag, értelemszerűen már az a követelmény sem teljesül, hogy a tanú anonimitásának elrendelése iránti kérelemről értesíteni kell a vádlottat és védőjét, ugyanis a vádirat kézbesítésének pillanatában a védelem alanyai már nem a kérelemről, hanem a különösen védett tanú vallomásáról szereznek tudomást. Ha nem is a különösen védetté nyilvánítás előtt vagy közvetlenül azt követően, a Be. 263. § (2) bek.-e lehetővé teszi a védelem számára, hogy írásban kérdéseket tegyenek fel a tanú múltjára és esetleges elfogultságára vonatkozóan, amennyiben a nyomozási bíró ezt nem cenzúrázza azzal a kifogással, hogy az illető kérdések a különösen védett tanú személyének vagy tartózkodási helyének felfedéséhez vezethetnek.

A francia Be. 706-60. §-ában foglalt jogszabály értelmében a tanú anonimitására vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók, ha tekintettel a bűncselekmény elkövetésének körülményeire vagy a tanú személyiségére, személyazonosságának ismerete elkerülhetetlen a védelem jogainak gyakorlásához³³⁸. A francia jogi szakirodalomban számos kritikát fogalmaztak meg³³⁹ az említett jogszabállyal kapcsolatosan főként arra hivatkozva, hogy a bizonyítékok konkrét felsorakoztatása hiányában gyakorlatilag eldönthetetlen a tanú személyazonosságának

³³⁸ A francia Be. 706-60. §-a értelmében a terhelt, attól az időponttól kezdve, hogy tudomására jut a 706-58. § szerint felvett anonim tanúvallomás tartalma, 10 napon belül vitathatja az anonim tanú alkalmazását, amiről indokolt határozatban a vizsgálóbírói kamara elnöke dönt. Amennyiben a terhelt kérelmét indokoltnak tartják, úgy a tanúnak is kifejezetten hozzá kell járulnia ahhoz, hogy személyazonosságát felfedjék. Ilyen hozzájárulás nélkül el kell rendelni a kihallgatás anyagának megsemmisítését és így az anonim tanúvallomás nem használható fel bizonyítékként. Ld. SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 491. o.

³³⁹ SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 489. o.

szükségessége a védelem jogainak gyakorlása érdekében, ugyanakkor, milyen kritériumok alapján hivatkozik a terhelt a tanú személyazonossága ismeretének elengedhetetlen voltára, amennyiben nem ismeri azt? Meglátásom szerint az elemzett rendelkezéseknek van létjogosultságuk a megfogalmazott kritikák ellenére is. Logikailag számomra egyértelmű, hogy a tanú személyazonossága ismeretének szükségességét a védelem jogainak gyakorlása érdekében a tanú anonimá nyilvánításának pillanatában szükséges ellenőrizni az anonimitás kérdésében döntő személy részéről. Következésképpen, az elemzett feltétel teljesülését nem a védelem indítványára, hanem hivatalból kellene ellenőriznie az anonimá nyilvánítás hatáskörével felruházott bírónak, ugyanis a védelem alanyai előtt a teljes eljárás során ismeretlen marad az anonim tanú személye. Az egyetlen személy, aki mind az ügy körülményeit, mind pedig az anonimá nyilvánítandó tanú személyazonosságát ismeri az a bíró, akinek a tanú anonimá nyilvánítására vonatkozó indítványt el kell bírálnia. Amint már említettem, az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10., illetve 11. pontjához fűződő indoklás olyan ellenőrzési mechanizmust javasol, *amelyet nem közvetlenül a vádlott vagy a védő, hanem az illetékes igazságügyi hatóság gyakorol*³⁴⁰. Annak ellenére, hogy a francia szabályozás nem tartalmaz a magyar Be. 213. § (2) bek.-éhez hasonló rendelkezéseket, nem jelenti azt, hogy a francia Be. 706-60. §-ában szabályozott feltétel ellenőrzése érdekében az anonimitás kérdésében döntő bírónak nem kell ellenőriznie a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hitelt-érdeklőségét befolyásolhatják. Következésképpen, meglátásom szerint ajánlott lenne olyan – a francia Be. 706-60. §-ában szabályozott rendelkezésekhez hasonló jogszabályok beiktatása a magyar büntetőeljárásba – amelyek lehetővé tennék a tanú különösen védetté nyilvánítására vonatkozó ügyészi indítvány visszautasítását abban az esetben, ha a Be. 213. § (2) bek.-e alapján folytatott ellenőrzés során a nyomozási bíró arra a következtetésre jutna, hogy az ügy körülményeire vagy a tanú személyiségére való tekintettel, az anonim tanú személyazonosságának ismerete elengedhetetlen a védelmi jogok érvényesítése céljából. Felmerül azonban az a kérdés, hogy mit is kell értenünk az “ügy körülményei” vagy a ”tanú személyisége” alatt, amelyek szükségessé teszik a tanú személyazonosságának ismeretét a védelem jogainak gyakorlása érdekében? Az említett kifejezések gyakorlati alkalmazása tekintetében érdemes szem előtt tartani az R (97) 13-as számú Ajánlást kidolgozó Szakértői Bizottság olasz tagja, a már említett *Giovanni Turone* által

³⁴⁰ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 75. pont

megfogalmazott veszélyforrásokat a tanú anonimitásának tekintetében³⁴¹. Az anonim tanú megbízhatatlan lehet a személyiségéhez kapcsolódó szubjektív okokból, mint pl. kóros elmeműködés, hallucinációk, súlyos fokú befolyásolhatóság vagy egyszerűen megrögzött hazudozás. Mindezt azonban nem lehet feltárni a személyazonosság ismerete és a személy egyéni életútjának megismerése nélkül. A hivatkozott szerző megjegyezte, hogy biztosítékot jelenthet ebben az esetben, ha a vádlott és a védő komoly, tárgyyszerű és ésszerű garanciát kap a tanú szubjektív megbízhatósága felől és arról, hogy a tanú múltjában nincsenek olyan epizódok, amelyek ennek ellentmondhatnak. Szintén veszélyforrást jelent a tanú és a vádlott közötti, valamikori közvetlen vagy közvetett kapcsolat, amit viszont tudni és mérlegelni kell azért, hogy nem vált-e a vádlottal szembeni elfogultság vagy ellenézés forrásává. Erre vonatkozóan, az anonimitás elfogadható a védelmi jogok szemszögéből, ha a vádlott és a védő komoly, tárgyyszerű és ésszerű garanciát kap arról, hogy a tanú teljesen kívülálló. *Giovanni Turone* szerint nem tekinthető kívülállónak az olyan tanú, akinek bármilyen személyes és magánjellegű kapcsolata volt akár a terhelttel, akár a terhelt köreivel, tekintet nélkül e kapcsolat közvetlen vagy közvetett, újkeletű vagy régi, ismert vagy ismeretlen voltára. A nem kívülálló tanú nem lehet anonim a lehetséges elfogultság miatt sem, de azért sem, mert a vallomás gyakorlatilag ki kell térjen a tanú és a vádlott közötti kapcsolatra.

Ennél a pontnál fontos megjegyezni, hogy a 2008. június 21-én elfogadott angol törvény az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontjában szereplő igazolási eljáráshoz hasonló jogi mechanizmust szabályoz az anonim tanúk igénybe vétele esetén³⁴². A törvény értelmében, egy tanú anonimá nyilvánítása esetén biztosítani kell a vádlott számára azt, hogy tudja az anonim tanú szavahihetősége milyen jelentőséget kaphat vallomása mérlegelésénél. Továbbá, az anonimitás elrendelését megelőzően meg kell vizsgálni, hogy megfelelően értékelhető-e a vallomás a tanú kilétének felfedése nélkül és, hogy a tanú vallomása kizárólagos vagy döntő jelentőségű-e a vádemelés alátámasztásában. Végül, de nem utolsó sorban, azt kell ellenőrizni, hogy a tanú hajlamos-e tisztességtelenségre és van-e erre valamilyen konkrét indoka. Ezen körülmények elemzése során figyelemmel kell lenni arra, hogy a tanú volt-e büntetve, továbbá kapcsolatban állt-e a vádlottal vagy annak vádlott-társaival, ugyanis ha a tanú

³⁴¹ BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, Belügyi Szemle, 6/1995-ös szám. 7-8. o.

³⁴² BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 81. o.

részt vett bűnöző tevékenységben vagy bűnös kapcsolatban állt a vádlottal, szavahihetősége megkérdőjelezhető.

III.5.3.5. A különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljárás és a vele szemben megfogalmazott kritikák

A Be. 213. § (2) bek.-e értelmében *“a különösen védett tanú kihallgatásánál a nyomozási bírón, a jegyzőkönyvvezetőn és – ha szükséges – a tolmácson kívül csak az ügyész és a tanú érdekében eljáró ügyvéd lehet jelen”*, ugyanakkor, a Be. 219. § (4) bek.-e előírja, hogy *“ha az ügyész a különösen védett tanú vallomását a bírósági eljárásban bizonyítékként kívánja felhasználni, a különösen védetté nyilvánított tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv kivonatot csatolja a vádemelés alapjául szolgáló iratokhoz, a gyanúsítottat és a védőt erről, valamint e csatolt irat megtekintésének lehetőségéről értesíti”*. Végül, a Be. 263. § (3) bek.-e kijelenti, hogy *“a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg közli a vádlottal és a védővel, ha az ügyész különösen védett tanú vallomását kívánja bizonyítási eszközként felhasználni, figyelmezteti őket arra, hogy a különösen védett tanú vallomását tartalmazó jegyzőkönyv kivonatot megtekinthetik és írásban a különösen védett tanúhoz kérdések feltevését (...) indítványozhatják (...) a különösen védett tanúhoz feltett kérdések közvetlenül nem irányulhatnak a különösen védett tanú személyének és tartózkodási helyének felfedezésére”*.

A fentebbi sorokban bemutatott, a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó rendelkezések alapos elemzése után levonhatunk két igen fontos következtetést: a védelem alanyai és a különösen védett tanú között a büntetőeljárás során nem valósul meg fizikai konfrontáció, illetve a védelem alanyai kizárólag írásban, közvetett módon intézhetnek kérdéseket a különösen védett tanúhoz. Következésképpen, a zárt adatkezelésű anonim tanúval ellentétben – akinek személyi adatai ugyan ismeretlenek a védelem alanyai előtt, de aki fizikailag megjelenik a bírósági tárgyaláson és így közvetlen módon kikérdezhető – a különösen védett tanúnak nemcsak személyi adatai, hanem személye is ismeretlen marad a védelem alanyai előtt, így hozzá még audiovizuális technikai eszközök útján sem intézhető közvetlen módon kérdés. Itt érkezünk el ahhoz a ponthoz, amelynél teljesen megalapozott módon és szilárd jogi érvekkel támadható a különösen védett tanú intézménye. Amint azt a jelen értekezés során részletesen bemutattam, az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja értelmében *”minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van legalább arra, hogy kérdéseket intézzen*

vagy intéztesen a vád tanúihoz (...).” A Be. 280. § (3) bek.-e értelmében *“a különösen védett tanú a bírósági tárgyalásra nem idézhető”,* míg a Be. 294. §-a előírja, hogy *“a különösen védett tanú a tárgyaláson nem hallgatható ki”.* Más szavakkal, a különösen védett tanút kizárólag az eljárás nyomozati szakaszában hallgatják ki, kivéve azt az esetet, ha a Be. 268. § (4) bek.-e értelmében a bírósági tárgyalás során a vádlott, annak védője, az ügyész vagy az eljáró tanács hivatalból újabb kérdéseket szeretne intézni hozzá, amikor a tanút szintén a nyomozási bíró, egy nem nyilvános ülés keretén belül hallgatja ki az ügyet érdemben tárgyaló bíró és a védelem alanyainak jelenléte hiányában. Amint már említettem, a Be. 213. § (2) bek.-e értelmében a különösen védett tanú kihallgatásán sem a terhelt, sem pedig annak védője nem lehet jelen, azonban – amennyiben a vádhatóság a különösen védett tanú nyilatkozatát a bírósági tárgyaláson bizonyítási eszközként kívánja felhasználni – a Be. 263. § (3) bek.-e értelmében az ügyet érdemben tárgyaló tanács elnöke, a vádirat kézbesítéssel egyidejűleg, közli a védelem alanyaival, hogy megtekinthetik a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyv kivonatot és a tanúhoz írásban kérdéseket intézhetnek. Könnyedén észrevehető, hogy a védelemnek a jogalkotó egy közvetett kérdésfelvetési lehetőséget biztosított és a védelem alanyai, illetve a különösen védett tanú közötti *“közvetítői”* szerepkörrel a nyomozási bírót ruházta fel. A fentebb ismertetett kihallgatási eljárás a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy a tanú különösen védetté nyilvánítása után, a nyomozási bíró az ügyész jelenlétében kihallgatja a különösen védett tanút, akinek vallomásáról jegyzőkönyv kivonat készül, amelyet az ügyész a vádirat benyújtásáig zártan kezel. A vádirat benyújtását követően, az ügyet érdemben tárgyaló tanács elnöke – amennyiben látja, hogy az ügyész a vádirathoz különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyv kivonatot csatolt – elhelyezi azt az ügy nyilvános iratai között és a vádirat kézbesítésének pillanatában írásban értesíti a vádlottat, hogy a jegyzőkönyv kivonatot megtekintheti. A vádlott, miután iratbetekintési jogának érvényesítése során megismerte a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyv kivonat tartalmát, egy listát készít azokról a kérdésekről, amelyeket a tanúhoz szeretne intézni, amelyet kézbesít a tanács elnökének, aki felkéri a nyomozási bírót, hogy ismételten hallgassa ki a különösen védett tanút. A feltett kérdésekről egy újabb jegyzőkönyv kivonat készül, melyet a tanács elnöke szintén az ügy nyilvános irataihoz csatol.

Az 1998. évi XIX. Törvény elfogadását megelőzően a jogi szakirodalomban felhívták a jogalkotó figyelmét arra³⁴³, hogy a Be. tanúvédelemre vonatkozó rendelkezéseinek újraszabályozása során tartózkodnia kellene “az operatív személyek” alkalmazásától, ugyanis ez az intézmény nem csak a vádlott védekezéshez való jogát, hanem a közvetlenség elvét is sérti, mivel a védelem alanyai nem tudják a tanú szavahihetőségét megkérdőjelezni, valamint képtelenek rámutatni kettejük olyan korábbi kapcsolatára, amely a tanút vallomása megtételében befolyásolja. “Operatív személy” révén megvalósuló tanúkihallgatásról beszélünk abban az esetben, ha a tanút közvetlen módon a hatóság valamely tagja hallgatja ki, aki majd utólag beszámol a nyilvános bírósági tárgyaláson a tanú által ismertetett tényekről³⁴⁴. Az “operatív személy” vallomásából nyert bizonyíték hasonlít az angolszász bizonyítási eljárás által tiltott hallomásból származó (hearsay) bizonyítékokra³⁴⁵. Megfigyelhetjük, hogy a különösen védett tanú esetén alkalmazott kihallgatási eljárás, rémísztóen hasonlít az “operatív személy” révén megvalósuló kihallgatási eljárásra, ugyanis mindkét esetben a tanú vallomása közvetett módon válik a büntetőügy anyagává: “operatív személy” alkalmazása esetén az illető személy kihallgatása révén a bírósági tárgyaláson, míg a különösen védett tanú alkalmazása esetén a kihallgatásról készült jegyzőkönyv kivonat felolvasása révén a bírósági tárgyaláson.

A szakirodalomban megjegyezték³⁴⁶, hogy a 70-es évektől kezdődően Olaszországban, Ausztriában, az NSZK-ban, Dániában és Hollandiában olyan tanúvédelmi eszközöket alkalmaztak a szervezett bűnözés visszaszorítása érdekében, amelyek azt feltételezték, hogy a tanút a nyomozás során bizottság előtt hallgatták ki a terhelt és a védő jelenlétének hiányában,

³⁴³ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 27. o. A hivatkozott szerző kifejtette, hogy az „operatív személy” alkalmazásának hátrányai jelentősebbek, mint annak előnyei, ugyanakkor, az említett intézményt már alkalmazó államok (pl. Hollandia) negatív tapasztalatokat szolgáltatottak, mivel valamennyi államban szükségesnek bizonyult olyan fékek beépítése, amelyek csökkentik a vádlott védekezéshez való jogának korlátozását. Az 1998. évi XIX. Törvény elfogadását követően is hangsúlyozták, hogy “az operatív személy” alkalmazásától tartózkodni kell, ugyanis sérti a közvetlenség elvét és a terhelt védekezéshez való jogát. Ld. ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 19. o.

³⁴⁴ ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám 19. o., 7. lábjegyzet

³⁴⁵ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 36. o., 11. végjegyzet

³⁴⁶ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 585. o.

az eljárás későbbi szakaszában pedig vagy a kihallgatást végző személyt hallgatták ki tanúként (“operatív személy” alkalmazása esetén) vagy a bizottsági kihallgatási jegyzőkönyvet olvasták fel (mint pl. a különösen védett tanú esetén). Annak ellenére, hogy az említett tanúvédelmi eszközök drasztikusan korlátozták a terhelt védekezéshez való jogát, a 80-as évek közepéig a legtöbb nyugat-európai országban a bűncselekmény eredményes felderítéséhez, illetve a védelemhez, mint alkotmányos alapelv érvényesüléséhez fűződő érdek konfliktusában a közérdek javára billent a mérleg nyelve mindaddig, amíg a legtöbb országban sorra meg nem születtek azon törvények vagy bírósági határozatok, amelyek az említett tanúvédelmi eszközök alkalmazását hatályon kívül helyezték. Elsőként az NSZK Legfelsőbb Bírósága 1983-ban jogegyesítési határozatot fogadott el egy olyan büntetőügy kapcsán, amelyben a Szövetségi Bűnügyi Hivatal egy informátor vizsgálóbiztosi kihallgatásáról kizárta a terhelt védőjét. A legfelsőbb bírói fórum határozatában kijelentette, hogy a vádhatóság ugyan megfoszthatja a terheltet a tanú kihallgatásán való részvétel jogától, azonban ennek védője nem zárható ki a vizsgálóbiztosi kihallgatásról, ugyanakkor, a kihallgatás során nem alkalmazható olyan kép- és hangtechnikai eszköz, amely torzítja vagy felismerhetetlenné teszi a tanú hangját³⁴⁷. Az 1986. évi 386. Törvény elfogadása révén Dánia Parlamentje a fentihez hasonló álláspontot fogalmazott meg és megtiltotta az addig Legfelsőbb Bírósági határozat alapján alkalmazott anonim tanúk igénybe vételének lehetőségét. Az említett törvény a dán bírósági szervezeti törvény azon paragrafusán alapult, miszerint a vádhatóság köteles a vádlottal és védőjével a rendelkezésre álló bizonyítási eszközök jegyzékét közölni, amelyben a tanúk nevét is fel kell tüntetni annak érdekében, hogy a vádlott és védője a további bizonyítási eszközök beszerzésének kérdésében dönteni tudjon³⁴⁸.

A különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljárással kapcsolatosan szeretném ismertetni az R (97) 13-as számú Ajánlásban és a hozzá fűződő indoklásban megfogalmazott

³⁴⁷ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 195. o. Az NSZK Be. 223. §-a értelmében tanúzárlatot lehetett elrendelni, ami azt feltételezte, hogy a tanú nem jelent meg a főtárgyaláson, őt az eljárás előkészítő szakaszában vizsgálóbiztos hallgatta ki. A Be. 223. §-a alapján a kihallgatáson jelen lehetett az ügyész és a védő, viszont a vádlott jelenlététől el lehetett tekinteni a Be. 96. §-a értelmében. A Be. 224. §. (1) bek.-e alapján a védő és a vádlott értesítésétől el kellett tekinteni, ha ez a körülmény az eljárás sikerét veszélyeztette volna. A vizsgálóbiztosi kihallgatásról készített jegyzőkönyvet a bírósági tárgyaláson felolvasás útján tették az ügy anyagává.

³⁴⁸ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 585. o.

gondolatokat, amelyek egyértelműen rávilágítanak az elemzett eljárás hiányosságaira. Az Ajánláshoz tartozó Függelék 8. pontja értelmében a tanúk megfélemlítésének kiküszöbölése érdekében szabályozott speciális eljárási rendelkezéseknek biztosítaniuk kell a szükséges egyensúlyt egy demokratikus társadalomban a közrend védelme vagy a bűnözés megelőzése és a vádlott jogainak tisztességes eljárás keretében történő védelme között. Az említett rendelkezéssel kapcsolatosan a Szakértői Bizottság kifejtette³⁴⁹, hogy bizonyos specifikus intézkedések, *mint pl. a tanú személyazonosságának bármilyen módon történő eltitkolása, a vádlottnak a tanú kihallgatására irányuló jogával összeegyeztethetetlenként értékelhető*, ugyanis a védelem jogait az eljárás teljes tartama alatt tiszteletben kell tartani. Abban az esetben, ha egy súlyos bűncselekményt szervezett bűnözői csoport tagjai követtek el és a tanú élete vagy szabadsága veszélyben van, egyensúlyba kell állítani a védelem jogait a tanú jogaival és az állam igazságszolgáltatási feladatával, összhangban az EJEB joggyakorlatával. Az Ajánláshoz tartozó Függelék 9. pontja értelmében, a védelem számára megfelelő lehetőséget biztosítva arra, hogy vitathassa a tanú által szolgáltatott bizonyítékot, a bíróság előtt tett vallomással egyenértékűként kellene elismerni az olyan nyilatkozatokat, amelyeket az előzetes kihallgatás során igazságügyi hatóság előtt tettek, abban az esetben, ha a bíróság előtt történő megjelenés a tanú vagy hozzátartozói életét, személyes biztonságát súlyos és komoly fenyegetésnek tenné ki. Az említett rendelkezéssel kapcsolatosan a Szakértői Bizottság megjegyezte³⁵⁰, hogy a szervezett bűnözés esetében ajánlott az, hogy az eljárási törvény a vizsgálati szakaszban tett tanúvallomást olyanként ismerje el, mint a bíróság előtt szolgáltatott bizonyítékot. *Ebben az esetben a védelemnek a tanúvallomás vitatására irányuló jogát a vizsgálati szakaszban kell biztosítani.* Más szavakkal, az eljárás előkészítő szakaszában tett tanúvallomás a nyilvános bírósági tárgyaláson tett vallomással egyenértékűként ismerhető el, amennyiben azt a nyomozás során igazságügyi hatóságok előtt tették és a védelem alanyainak megadott egy méltányos lehetőség a tanúvallomás vitatására. Következésképpen, a különösen védett tanú nyomozati szakaszban szolgáltatott vallomásának bíróságon történő felhasználása a fentebb hivatkozott rendelkezések tükrében sem fogadható el, ugyanis a közvetett, írásos kérdezési lehetőség nem tekinthető egy méltányos lehetőségnek a tanúvallomás hitelt érdemlőségének vitatására.

³⁴⁹ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 64. pont

³⁵⁰ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 65. pont

Amennyiben a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó hazai jogszabályokat összehasonlítjuk az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt eljárási garancia köré kialakított joggyakorlattal, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a Be. 213. § (2) bek.-ében, illetve a Be. 263. § (3) bek.-ében szabályozott rendelkezések egyezményellenesek³⁵¹, ugyanis kizárják a védelem alanyait a tanú kihallgatásáról és csak közvetett módon, írásban teszik lehetővé a kérdésfelvetési jog érvényesítését. Ezen hiányosságok oda vezetnek, hogy a védelemnek nem adatik meg egy méltányos lehetőség arra, hogy a tanú vallomásának hitelt érdemlőségét megcáfolja azáltal, hogy közvetlen módon tudja megfigyelni a tanú reakcióit a feltett kérdésekre és képes legyen felhívni a tanút kihallgató bíró figyelmét a kihallgatás során észlelt reakciókra, amelyek alkalmasak a tanú szavahihetőségét megkérdőjelezni³⁵². Fontos megjegyezni, hogy még az európai szakirodalomban is kritikával illették a különösen védett tanú intézményét, hiszen a különösen védetté nyilvánított tanú vallomása a bizonyítás teljes értékű anyagává válik anélkül, hogy az ügyet érdemben tárgyaló bíró és a védelem alanyai látták vagy kikérdezhették volna a tanút³⁵³. *Csák Zsolt* megjegyezte³⁵⁴, hogy bármekkora erőfeszítéseket

³⁵¹ *Fenyvesi Csaba* véleménye szerint a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljárás azért sem felel meg az EJEE követelményeinek, mivel a Be. 263. § (3) bek.-e, illetve a Be. 268. § (4) bek.-e értelmében a védelem csak "indítványozhatja" kérdések felvetését a különösen védett tanúhoz, amelyet az eljáró tanács elnöke nem köteles jóváhagyni, ezért a tanú kikérdezésének elmaradása esetén a védelemnek az eljárás egyik szakaszában sincs lehetősége a tanú szavahihetőségének megkérdőjelezésére. Ld. FENYVESI Csaba: *Védői jelenlét a nyomozásban*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 296. o.

³⁵² Az elsőfokú bíróság előtt lefolytatott bizonyítási eljárás empirikus megismerési folyamat, ugyanis mindaz ami ott lezajlik döntően befolyásolja a résztvevő személyek, beleértve az eljáró bírák megismerési tevékenységét és azáltal az ügydöntő határozatot is. A bírósági tárgyalást előkészítő eljárás szükségszerűen nem hordozhatja magában azokat a garanciákat, amelyek megkérdőjelezhetetlen módon kellene érvényesülnének a bírósági tárgyalás folyamán. A különösen védett tanúra vonatkozó rendelkezések azonban nem biztosítják ezen garanciák érvényesülését azáltal, hogy nem teszik lehetővé a különösen védett tanú tárgyaláson történő megjelenését, így egyértelműen sérül a közvetlenség elvének érvényesülése. Ld. CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 76. o.

³⁵³ TÓTH Márton Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, Rendészeti Szemle, 2/2008-as szám, 62. o. A szerző utal a Genti Egyetem - Institute for International Research on Criminal Policy keretén belül tevékenykedő Gert Vermulen szerkesztésében megjelent és az európai tanúvédelmet átfogóan bemutató anyagában felhozott példákra, amelyekben különböző európai bíróságokon a vádlottat arra hivatkozva mentik fel, hogy a terhelő vallomást tevő különösen védett tanúhoz közvetlenül nem intézhettek kérdéseket.

próbálna is tenni a magyar jogalkalmazó a tekintetben, hogy a különösen védett tanú intézménye legalább tisztességesnek próbáljon tűnni, a Strasbourgi Bíróság joggyakorlatának fényében, a tárgyalóteremben bizonyítást vezető bíró a rá nézve egyébként garanciálisan kötelező jogszabályok maradéktalan alkalmazása esetén is hozhat olyan ítéletet, amely a legnagyobb alappal támadható az EJEB előtt. Szoros összefüggésben a fenti észrevétellel, *Bócz Endre* megfogalmazott egy olyan nézőpontot – amely meglátásom szerint tudományos alapon nem kritizálható – miszerint a különösen védett tanúra vonatkozó hatályos szabályozás azt a kockázatot rejti magában, hogy minden olyan ítéletet, amelyet különösen védett tanú közreműködésével folyó ügyben hoztak, a védelem a siker nagy esélyével támadhat majd meg a Strasbourgi Bíróság előtt³⁵⁵.

Az *Unterpertinger v. Ausztria* ügyben³⁵⁶ az EJEB leszögezte, hogy az előkészítő szakasz során beszerzett vallomások bírósági tárgyaláson történő felolvasása nem sérti önmagában az EJE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt eljárási garanciát, amennyiben a nemzeti hatóságok tiszteletben tartják a terhelt védekezéshez való jogát, amely azt feltételezi, hogy *a védelemnek az eljárás valamely szakaszában egy méltányos lehetőséget kell biztosítani a tanú szavahihetőségének megingatására*. A *Kostovski v. Hollandia* ügyben³⁵⁷ fejtette ki először részletesen az EJEB azt, hogy mit is ért valójában a tanú szavahihetőségének megingatására vonatkozó *“méltányos lehetőségen”*. A *Kostovski* ügyben világított rá a Bíróság először a kontradiktórius eljárás és a közvetlenség elvei érvényesülésének fontosságára a tanúk kihallgatása során. A *Kostovski* ügyben a panaszos és társai a holland rendőrségen tettek vallomást, majd a nyomozás során egyiküket egy vizsgálóbíró is kihallgatta, azonban az említett kihallgatás a védelem és az ügyész távollétében zajlott. A panaszos ügyvédjének később lehetősége nyílt arra, hogy a vizsgálóbíró közvetítésével írásban kérdéseket intézhessen a tanúhoz. Az elemzett ügyben az EJEB megjegyezte, hogy *“amennyiben a védelem nincs tisztában egy tanú személyazonosságával, nem tudja azt sem megállapítani, hogy elfogult,*

³⁵⁴ CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 77. o.

³⁵⁵ BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be.-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 469. o.

³⁵⁶ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, vol. I., *Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, 565. o.

³⁵⁷ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.

ellenséges vagy hitetlen”. Más szavakkal, a tanú anonimitása komoly nehézségek elé állítja a védelmet és a vádhatóság oldalára billenti a fegyverek egyenlőségének mérlegét, amelyet csupán a kihallgatási eljárás szigorú szabályozásával, illetve az arra vonatkozó széles körű jogi garanciák biztosításával lehet visszabillenteni. Ezzel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban megjegyezték³⁵⁸, hogy anonim tanú vagy “operatív személy” alkalmazása lehetetlenné teszi a tanú megbízhatóságának megcáfolási lehetőségét azáltal, hogy a védelem képes legyen rámutatni vallomásának ellentmondásaira, ugyanis a vádlott kérdezési joga nem terjedhet ki olyan tényekre, körülményekre, amelyekből a tanú személyazonosságára lehetne következtetni. A *Kostovski* ügy elbírálása során az EJEB elmulasztott tisztázni egy igen fontos kérdést, pontosabban azt, hogy a kérdésfelvetésnek milyen eljárási formát kell öltetnie ahhoz, hogy a tanú szavahihetőségének megingatására alkalmas „méltányos lehetőségnek” minősüljön. A Strasbourgi Bíróság határozatából csupán annyi tűnik ki, hogy a strasbourgi szervek egyezményesértőnek minősítik a közvetett, harmadik személy közreműködésével megvalósuló kikérdezési eljárást. Erre a következtetésre jutott a Bíróság egy évvel később a *Windisch v. Ausztria* ügyben³⁵⁹ hangsúlyozván, hogy *a közvetlenség elvének érvényesülését az sem pótolhatja, hogy adott esetben a rendőrökhöz kérdéseket lehetett intézni, illetve a vádlott feltett kérdéseire a tanúk írásban válaszoltak*. A fenti sorokban az EJEB csupán azt hivatott kijelenteni, hogy a kérdésfelvetési lehetőség nem ölthet írásos formát, azaz nem tekinthető egyezménykonformnak az olyan eljárás, amely keretén belül a védelem egy sor kérdést kézbesít a kihallgatást végző vizsgálóbírónak vagy nyomozó hatóságnak és a kihallgatás végén átveheti a tanú írásba foglalt válaszait. Mivel mind a *Kostovski*, mind pedig a *Windisch* ügyekben a nemzeti hatóságok csupán egy közvetett, írásos kérdezési lehetőséget biztosítottak a védelem alanyai számára, a Strasbourgi Bíróság arra a nyilvánvaló következtetésre jutott, hogy a lefolytatott eljárás nem ellensúlyozta azokat az akadályokat, amelyek a tanúk névtelensége folytán a védelem útjába kerültek³⁶⁰. A *Doorson v. Hollandia* ügyben³⁶¹, a tanú anonimitásának

³⁵⁸ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-as szám, 26. o.

³⁵⁹ Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban [...]*, 157. o.

³⁶⁰ Ld. EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27), In: BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában [...]*, 215. o.

engedélyezésére vonatkozó határozat meghozatala előtt a vizsgálóbíró, az ú.n. “rechter-commisaris” – aki az egyetlen olyan személy volt, aki ismerte a tanú valós személyazonosságát – nyomozást folytatott annak érdekében, hogy meggyőződjék a tanú hitelességéről, hírnevéről és kapcsolatairól, majd az így nyert adatok alapján véleményt formált a tanú szavahihetőségéről, amelyet jelentésbe foglalva az eljáró bíróság rendelkezésére bocsátott. A vizsgálóbíró a tanút a terhelt ügyvédjének jelenlétében hallgatta ki, aki viszont nem ismerhette meg a tanú személyazonosságát. A védő nem csupán jelen lehetett a kihallgatáson, de lehetősége volt a tanúknak olyan kérdéseket feltenni, amelyek a védelem érdekében álltak – kivéve azokat, amelyek a tanú személyazonosságának felfedéséhez vezettek volna – és a tanúk minden kérdésre válaszoltak. Az eljárás lehetőséget biztosított a védelem alanyai számára, hogy jogorvoslati lehetőséggel éljenek a vizsgálóbíró anonimitást engedélyező határozatával szemben³⁶². A fentebb ismertetett körülményekre hivatkozva az EJEB megállapította, hogy a vizsgálóbiztos előtt lefolytatott eljárás a védelem számára megfelelő lehetőséget biztosított a tanúvallomások megcáfolására és megfelelő módon kompenzálta azokat az akadályokat, amelyekkel a védelem szembesült az előzetes eljárásban.

A *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyben³⁶³ a tizenegy anonim rendőr-tanút a vizsgálóbíró irodájában úgy hallgatták ki, hogy a védelem alanyai elkülönített helyiségben tartózkodtak, amely akusztikai berendezés útján a vizsgálóbíró irodájával összeköttetésben állt, így a védelem alanyainak lehetősége nyílt a kihallgatás menetének követésére, ezért a közvetlenség elve bizonyos mértékben érvényesült. Határozatában a Strasbourgi Bíróság kifejtette, hogy “*figyelemmel arra a különlegesen fontos szerepre, amelyet a jog egy demokratikus államban játszik, a védelem jogai abszolút korlátozhatatlanok*”, ugyanakkor, a

³⁶¹ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 71-74. pont; BLOM Tom: *Tanúvédelem Hollandiában*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 24. o.

³⁶² Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz fűződő indoklásban a Szakértői Bizottság elismeri, hogy az anonim tanúk kihallgatására vonatkozó rendelkezések kidolgozása során, a fentebb bemutatott holland eljárást vette figyelembe. Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 75. pont

³⁶³ Ld. EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78. o., illetve PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 458-459. o.

közvetlenség elvének érvényesülését értékelve az EJEB kijelentette, hogy a védelem nemcsak a tanúk személyazonosságát nem ismerhette meg, de annak a lehetőségétől is meg volt fosztva, hogy a kérdések megválaszolása során a tanúk reakcióit megvizsgálja és így szavahihetőségüket ellenőrizze. A fentebb említett határozat elemzése során *Csák Zsolt* megjegyezte³⁶⁴, hogy amennyiben az EJEB határozatában a tisztességes eljárás elvének sérelmét állapította meg egy olyan kihallgatási eljárás tekintetében, amely lehetővé tette a védelem számára, hogy akusztikai kapcsolat révén, közvetett módon, jelen legyen a kihallgatáson és közvetlen kérdésfelvetési joggal éljen, úgy viszonylag könnyű megítélni, hogy milyen döntés születhet a Strasbourgi Bíróság előtt a különösen védett tanúk vallomásaira alapozott büntetőügyek tekintetében.

A fentebb ismertetett joggyakorlat alapján teljesen megalapozottnak tartom *Bócz Endre* azon kijelentését³⁶⁵, miszerint *a különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó jelenlegi szabályozást meg kell szüntetni*. A különösen védett tanú jogi intézménye kizárólag úgy “élhetne” tovább, ha a kihallgatási eljárás biztosítaná a közvetlenség elvének és a terhelt védekezéshez való jogának érvényesülését, amit, meglátásom szerint, kizárólag a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása révén lehetne megvalósítani, *ezt viszont a hatályos jogi szabályozás nem teszi lehetővé a különösen védett tanú tekintetében*³⁶⁶. Az a tény, miszerint a Be. 213. § (4) bek.-e lehetővé teszi a különösen védett tanú kihallgatásának kép- vagy hangfelvevővel történő rögzítését és a tanú hangjának, illetve arcának technikai úton történő torzítását³⁶⁷, még nem jelenti azt, hogy a hazai szabályozás megfelel a *Van Mechelen* ügyben felállított követelményeknek mindaddig, amíg a kihallgatási eljárás nem biztosít egy közvetlen élő kapcsolatot a védelem alanyai és a tanú között. A fentebb említett jogszabály értelmében, a nyomozási bíró felvételt készíthet a tanú kihallgatásáról és, amennyiben a védelem a vádirat kézbesítését követően kérdésfelvetési lehetőséggel él, a tanú utólagos kihallgatásáról is annak

³⁶⁴ CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78. o.

³⁶⁵ BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 468. o.

³⁶⁶ Ezzel ellentétben, a francia szabályozás, a védelem alanyainak indítványára, lehetővé teszi az anonim tanúk kihallgatása esetén a tanú és a terhelt vagy annak védője közötti szembesítést technikai eszközök alkalmazása révén. Ld. SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 491. o.

³⁶⁷ Az említett rendelkezést először az 1998. évi LXXXVIII. Törvény 51. §-a iktatta be a régi Be. rendelkezései közé.

érdekében, hogy a védelem alanyai és az ügyet érdemben tárgyaló tanács megfigyelhesse a tanú reakcióit a feltett kérdésekre és ezáltal megítélhesse a tanú szavahihetőségét. A kihallgatáson viszont a terhelt sem fizikailag, sem pedig technikai eszközök (live-link kapcsolat) révén nem lehet jelen, így nem valósul meg egy közvetlen konfrontáció a védelem alanyai és a kihallgatott tanú között. Ez viszont egyértelműen hátrányos helyzetbe helyezi a védelmet a vádhatósággal szemben, ugyanis más pszichikai reakciót vált ki a tanúból az, ha egy adott “kényes” kérdést a nyomozási bíró tesz fel – akinek valószínűleg fogalma sincs arról, hogy a védelem azzal mire próbál rávilágítani – vagy az illető kérdést éppen az a terhelt teszi fel, akiről a tanú tudja, hogy amennyiben nem ad az igazságnak megfelelő választ az említett kérdésre, azt újabb kérdések sorozata fogja követni, amelyek révén a védelem gyakorlatilag “szétcincálhatja” az esetleges hamis tanúvallomást.

III.5.3.6. A különösen védett tanú vallomásának bizonyító ereje

A jogi szakirodalomban megjegyezték³⁶⁸, hogy a különösen védett tanú intézményének rendkívül jelentős bizonyításelméleti kihatásai vannak, ugyanis a különösen védett tanú vallomásáról készült jegyzőkönyv-kivonat az általánoshoz képest tartalmilag kétszeresen is csonka: egyrészt nem tartalmazza a tanú személyi adatait, másrészt pedig az érdemi vallomása is kivonatosan kerül rögzítésre, mivel nem tartalmazhat olyan részleteket vagy körülményeket, amelyekből következtetni lehet a tanú kilétére. Mindez önmagában is nagy mértékben megnehezíti a terhelt számára a ténybeli védekezés lehetőségét. Emelett, a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljárás nem felel meg sem a közvetlenség, sem pedig a szóbeliség elvének, ugyanakkor súlyosan sérti a terhelt védekezéshez való jogát azáltal, hogy a tanú kizárólag írásban és korlátozott módon kérdezhető³⁶⁹. Következésképpen, a különösen védett tanú vallomásából nyert bizonyíték nagyon fellazítja a törvényes bizonyíték – jogellenes bizonyíték között meghúzódó határvonalat és a részleges processzuális kontroll következtében

³⁶⁸ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 148. o.

³⁶⁹ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút? [...]*, 117. o.; ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám, 19-20. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 282. o.; CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 75. o.

a bizonyíték is részleges bizonyító erejű³⁷⁰. Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontja értelmében *“amikor az anonimitás egy meghatározott személy számára engedélyezésre került, az ítélet nem alapulhat kizárólagosan vagy döntő mértékben e személy által szolgáltatott bizonyítékon”*³⁷¹. Az Ajánláshoz fűződő indoklás kimondja³⁷², hogy amennyiben más bizonyítékok nem állnak rendelkezésre az érintett anonim tanú által szolgáltatott bizonyíték megerősítésére, úgy választani kell annak lehetősége között, hogy az ügy nem kerül a bíróság elé vagy a tanú anonimitása elutasításra kerül. Amennyiben a tanú anonimitását engedélyezték és az ítélet kizárólag az anonim tanú vallomásán alapulna, a bíróságnak a vádlottat fel kellene mentenie. Fontos megjegyezni, hogy az említett indoklást egy olyan Szakértői Bizottság fogalmazta meg, amelynek *Bócz Endre* is tagja volt. Ezért tűnik számomra érthetetlennek a hivatkozott szerző azon utólagos kijelentése, miszerint az Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontja nem egyeztethető össze büntető eljárásjogunk évszázados hagyományaival, amely a bizonyítékok szabad értékelésének elvét szabályozza, *ezért az említett rendelkezés nem is iktatható be a Be.-be*³⁷³. Más szavakkal, a hivatkozott szerző – miután 1996-ban a Szakértői Bizottság többi tagjával együtt úgy határozott, hogy szükséges egy olyan rendelkezést megfogalmazni, amely arra inti a nemzeti hatóságokat, hogy ne alapozzanak elmarasztaló ítéletet anonim tanúk vallomására – 4 évvel később azzal indokolja a magyar jogalkotó ezirányú mulasztását, hogy az Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontjának nemzeti jogrendünkbe történő átültetése lehetetlen. Mivel az Európa Tanács tagállamainak többsége büntetőeljárásában a bizonyítékok szabad értékelésének elvét alkalmazza, a fenti kijelentés alapján a legtöbb tagállam számára alkalmazhatatlanná válna az

³⁷⁰ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 148. o. Más szerzők véleménye szerint a különösen védett tanú által szolgáltatott bizonyíték nem törvényellenesen szerzett, azaz nem minősíthető „mérgezett fa mérgezett gyümölcsének” (fruit of the poisonous tree), azonban a “gyümölcs íze” már kétségeket hordoz magában. Ld. CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 80. o.

³⁷¹ Az említett rendelkezéssel összhangban, a francia Be. 706-62 §-a értelmében bűnösséget megalapozó ítéletet nem lehet kizárólag a vádlott számára ismeretlen személyazonosságú tanúk vallomása alapján meghozni. Ld. SZABÓ Krisztián - PÁPAI-TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, Magyar Jog, 8/2009-es szám, 492. o.

³⁷² Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 79. pont

³⁷³ BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be.-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 468. o.

Ajánlás említett rendelkezése. A bizonyítékok szabad értékelésének elve valóban azt feltételezi, hogy semmilyen jogszabály nem kötheti az ügy érdeméről döntő tanács tagjait arra vonatkozóan, hogy egy adott bizonyítási eszközből nyert bizonyítéknak kisebb vagy nagyobb bizonyító erőt tulajdonítsanak. Mindezek ellenére, a jelen esetben a magyar jogalkotónak döntenie kellett a tekintetben, hogy ragaszkodik ezen jogelv töretlen érvényesüléséhez – amely azt a következményt vonhatja maga után, hogy a nemzeti bíróságok olyan határozatokat hozhatnak, amelyek egyértelműen ellentétesek az EJEB kötelező erejű joggyakorlatával – vagy lemond ezen jogelv teljes körű érvényesüléséről és egy olyan jogszabályt fogad el, amely megfelel az EJEE 6. § (1) és (3) bek.-ében foglalt követelményeknek. Tekintettel arra, hogy a hatályos Be. nem tartalmaz az Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontjában foglaltakhoz hasonló rendelkezést, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a magyar jogalkotó az első, nem igazán szerencsés opció mellett döntött.

Bócz Endre egy nem túl régi tanulmányában³⁷⁴, egy olyan Angliában alkalmazott eljárást mutat be, amely az anonim tanúk vallomásának felhasználhatósága tekintetében megköveteli a korroboratív, támogató bizonyítékok biztosítását. Más szavakkal, az elemzett eljárás alapján, a közvádoló abban az esetben terjesztheti az ügyet az esküdszék elé, amennyiben az anonim tanú vallomásából származó adatokat más bizonyítási eszközökből nyert bizonyítékok is alátámasztják. A Legfőbb Ügyészség iránymutatása leszögezi, hogy a közvádólónak meg kell fontolnia hogy, lehet-e a tanú vallomásához olyan támogató, korroboratív bizonyítékot biztosítani, amely lehetővé teszi az eljárás továbbvitelét. Ha a tanú vallomása továbbra is központi jelentőségű marad, a vádhatóságnak a lehető legtöbb támogató bizonyítékot kell beszereznie. A cél annak biztosítása, hogy az anonim tanú vallomása ne legyen az egyetlen vagy döntő bizonyíték a vádlott ellen.

III.6. A tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása

III.6.1. Az intézmény megjelenése és alkalmazási területe

Kertész Imre egy 1993-ban napvilágot látott munkájában³⁷⁵ felhívta a magyar jogalkotó figyelmét arra, hogy *de lege ferenda* megfontolandó lenne a magyar büntetőeljárásban is szabályozni az USA-ban már 1990 óta alkalmazott zártláncú televíziós hálózat révén történő

³⁷⁴ BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 82. o.

³⁷⁵ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 196. o.

tanúkihallgatást és ezáltal jobban kihasználni a kép- és hangtechnikai eszközökben rejlő lehetőségeket. 2001-ben, amikor az 1998. évi LXXXVIII. Törvény már lehetővé tette a büntetőeljárás belüli tanúvédelmi eszközök széles palettájának alkalmazását, a fentebb hivatkozott szerző megjegyezte, hogy egy részlet még mindig hiányzik a tanúvédelmi rendszer teljességéhez, amely nem más, mint a zártláncú távközlő hálózat alkalmazása, amelynek nemcsak perökonómiai, hanem fontos tanúvédelmi jelentősége is lenne³⁷⁶. Egy évvel később, a 2002. évi I. Törvény 146. §-a beiktatta az 1998. évi XIX. Törvény rendelkezései közé a zártcélú távközlő hálózat útján történő tárgyalás megtartásának lehetőségét, így az élő technikai kapcsolat (live-link) révén megvalósuló tanúkihallgatás intézményét 2003. július 1-től Magyarországon is alkalmazni lehetett. Szeretném megjegyezni, hogy a hatályos Be. által szabályozott összes tanúvédelmi eszköz közül a zártcélú távközlő hálózat útján történő tanúkihallgatás az egyetlen olyan tanúvédelmi intézmény, amely egy részletes és összefüggő szabályozásnak örvend, és amely képes biztosítani a közvetlenség és a szóbeliség elveinek, illetve a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogának érvényesülését. Meglátásom szerint ez kizárólag annak köszönhető, hogy az intézmény kidolgozása előtt a jogalkotó részletesen megvizsgálta a “videokonferenciát” már alkalmazó országok jogi szabályozásait és azokat úgy ültette át nemzeti jogrendükbe, hogy az szinte teljes mértékben megfeleljen az R (97) 13-as számú Ajánlásban foglalt követelményeknek és az EJEE 6. § (3) bek. (d) pontjához fűződő Strasbourg joggyakorlatnak. Azáltal, hogy a magyar jogalkotó szabályozta a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásának lehetőségét, eleget tett az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 6. és 12. pontjaiban foglalt rendelkezéseknek. Az Ajánláshoz tartozó Függelék 6. pontja értelmében “teljes mértékben elismerve a védelem jogait, a tanúknak legyen meg a lehetősége más módszerek igénybe vételére olyan módon, amelyek alkalmasak arra, hogy megvédjék őt mindennemű megfélemlítéstől, amely a terhelttel való közvetlen szembesítésből ered, pl. tehessen tanúvallomást egy másik teremben, mint az, amelyikben a vádlott az idézésre megjelent”. Az említett rendelkezéshez fűződő indoklás arra hívja fel a szerződő államok figyelmét, hogy amennyiben a tanú biztonsága azt megköveteli, biztosítani kell számára azt, hogy egy másik teremben tegyen vallomást, mint amelyikben a védelem alanyai tartózkodnak. Ebben az esetben viszont, a tárgyalóteremből eltávolított tanút videolánc vagy más olyan technikai eszköz

³⁷⁶ KERTÉSZ Imre: *A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 11/2001-es szám, 31. o.

használatával kell kihallgatni, amely által a felek követni tudják az eljárás menetét³⁷⁷. Az Ajánláshoz tartozó Függelék 12. pontja előírja, hogy a bizonyítékokat szolgáltató tanúk védelme érdekében olyan kiegészítő intézkedéseket kellene alkalmazni, amelyekkel meg lehet akadályozni azt, hogy a védelem azonosíthassa a tanút. A hivatkozott rendelkezéshez fűződő indoklás értelmében³⁷⁸, ha az anonimitást nem lehet engedélyezni vagy a hatóság nem tudja a tanút megfelelő módon védelmezni, olyan más védelmi intézkedéseket kellene alkalmazni, amelyek alkalmasak arra, hogy a tanú azonosítását a védelem számára nehezzé vagy lehetetlenné tegyék, pl. arcának és hangjának elváltoztatásával audiovizuális felvétel elkészítése során. Ezen kiegészítő intézkedések nem szabad aránytalanok legyenek és tiszteletben kell tartásuk a védelem jogainak érvényesítését. Ugyanakkor, az Európai Unió Tanácsa 1995. november 23-i Állásfoglalásának A.8. pontja előírja, hogy lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a tanú vallomását egy másik helyiségben tegye meg, mint amelyben a vádlott tartózkodik. Ehhez, amennyiben szükséges, audiovizuális eszközöket is biztosítani kell, figyelembe véve a kontradiktórius eljárás elvét és ennek értelmezését az EJEB joggyakorlatában.

Láthattuk, hogy a különösen védett tanúra vonatkozó rendelkezések – amelelt, hogy súlyosan sértik mind az Ajánláshoz tartozó Függelék 10. és 11. pontjában foglalt rendelkezéseket, mind az EJE 6. § (3) bek.-e köré kialakított joggyakorlatot – teljesen szétszórtan vannak szabályozva Be.-ben. Ezen okból kifolyólag, amint azt a különösen védett tanú intézményét bemutató alfejezetben megjegyeztem, a különösen védett tanúra vonatkozó rendelkezéseket hatályon kívül kellene helyezni és, amennyiben a veszélyeztetettség foka olyan mértékű, hogy a zárt adatkezelés önmagában nem képes biztosítani a tanú védelmét, a lakcím- és névzárlat mellett alkalmazni kellene a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását. Meglátásom szerint, a sebezhető tanúk vagy a különös bánásmódot igénylő sértettek esetével ellentétben, a fenyegetett tanúk tekintetében a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása önmagában nem minősíthető tanúvédelmi eszköznek. A zártcélú távközlő hálózat útján megvalósuló tárgyalás tartása nem más, mint egy speciális, technikai úton megvalósuló tanúkihallgatási forma. Ez önmagában is megfelelő tanúvédelmi eszköznek bizonyulhat a sebezhető tanúk vagy a különös bánásmódot igénylő sértettek tekintetében, akiknek személyazonossága minden esetben ismert a védelem alanyai előtt, mivel számukra a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében

³⁷⁷ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 58. pont

³⁷⁸ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 78. pont

elegendő a terhelttel való fizikai konfrontáció elkerülése. A fenyegetett tanú esetében a helyzet teljesen más, ugyanis számukra a veszély forrását az jelenti, ha személyi adataik és személyük ismert a védelem alanyai előtt. Ezen okból kifolyólag, az említett tanú-kategória védelme érdekében nem elegendő, ha a kihallgatás során nem tartózkodnak egy teremben a terhelttel és arcukat vagy hangjukat torzított formában jelenítik meg a védelem alanyai előtt, ugyanis tényleges védelmük szempontjából az is kulcsfontosságú, hogy személyi adataik ne szerepeljenek az ügy iratai között. Következésképpen, ezen tanú-kategória védelme érdekében a speciális kihallgatási technika alkalmazása mellett egy speciális iratkezelési technikát is igénybe kell venni. Mivel a zártcélú távközlő hálózat útján megvalósuló tanúkihallgatást szabályozó rendelkezések között nem találhatunk olyan jogszabályt, amely lehetővé tenné a kihallgatott tanú személyi adatainak zárt kezelését, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a fenyegetett tanúk védelme érdekében nem elegendő a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás elrendelése, ugyanis ehhez kötelező módon társulnia kell a személyi adatok zárt kezelésének elrendelése is. Meglátásom szerint, a fenyegetett tanúk esetében alkalmazandó zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás lehetősége gyakorlatilag nem más, mint egy olyan kiegészítő védelmi eszköz biztosítása, amelyet akkor kell alkalmazni, ha a tanú személyi adatainak zárt kezelése önmagában nem képes megfelelő védelmet nyújtani, mivel a tanú fizikai megjelenése a bírósági tárgyaláson önmagában alkalmas arra, hogy a tanút kitegye a megtorlás veszélyének. Ezen okból kifolyólag, annak ellenére, hogy a Be. 244/A – 244/D. §-ai között nem találunk egy a Be. 97. § c) pontjában foglalthoz hasonló rendelkezést, nem alkalmazható a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás azon tanúk esetében, akik számára a veszély forrását az képezi, hogy személyük ismert a védelem alanyai előtt.

III.6.2. Az USA-ban alkalmazott zártcélú televíziós hálózat

Amint már említettem, a zártcélú távközlő hálózat útján történő tanúkihallgatásra vonatkozó szabályozás kidolgozása során, a jogalkotó valószínűleg olyan országok jogrendszerét vette figyelembe, amelyek elsőként alkalmazták a “videokonferencia” intézményét tanúkihallgatási célból. Az optikai vagy audiovizuális eszközök révén megvalósuló tanúkihallgatási formákat elsőként az USA tagállamaiban alkalmazták a 70-es évektől kezdődően, főként a szexuális bűncselekmények sértettjeinek védelme érdekében. Ezen tagállami jogszabályok az áldozatok jogaiért küzdő “victim’s rights movement” mozgalom által

gyakorolt nyomás hatására születtek meg, amely olyan eljárásjogi szabályozás létrehozásáért küzdött (rape shield legislation), amely képes megvédeni a szexuális bűncselekmények sértettjeit a másodlagos viktimizáció veszélyétől³⁷⁹. Az USA Legfelsőbb Bíróságának először 1988-ban, a *Coy v. Iowa* ügyben³⁸⁰ kellett állást foglalnia az olyan jellegű kihallgatási eljárások alkotmányossága tekintetében, amelyek lehetővé tették, hogy a keresztkérdés folyamán a sértett-tanú fizikailag ne szembesüljön a vádlottal és védelme érdekében különböző technikai eszközöket vehessenek igénybe. Az említett ügyben a Iowa Állam Büntetőeljárási Törvénykönyvének 910.A §-a lehetővé tette, hogy a szexuális bűncselekmény kiskorú sértettjét úgy hallgassák ki, hogy közte és a vádlott között egy képernyőt (screen) helyezzenek el, amely lehetővé tette a felek alakjainak elhomályosítását és amely képes volt a kiskorú sértettet megóvni a másodlagos viktimizáció veszélyétől. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy az USA Alkotmányának VI. Kiegészítése által szabályozott “Szembesítési Záradék” (Confrontation Clause) egy fizikai szembesítést hivatott biztosítani a terhelő tanúk és a vádlott között. Mindezek ellenére, a legfelsőbb bírói fórum megjegyezte, hogy bizonyos esetekben egy jelentős közérdek (public policy), mint pl. a kiskorú sértettek védelme, képes lehet megfelelő módon ellensúlyozni a vádlott konfrontációhoz való jogának korlátozását, azonban ehhez elengedhetetlen, hogy az illetékes hatóságok bizonyítékokkal támasszák alá a vádlott alkotmányos jogait csorbító intézkedések elrendelésének szükségességét (showing of necessity). Ezen okból kifolyólag a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az említett szükségességi feltételnek nem tesz eleget egy olyan *iuris et de iure* vélelem, amelynek értelmében a kiskorú sértettek elkövetővel történő fizikai szembesítése minden esetben lelki traumák kialakulásához vezet. Más szavakkal, a Legfelsőbb Bíróság nem minősítette *ab initio* alkotmányellenesnek a vádlott fizikai konfrontációhoz való jogát csorbító kihallgatási eljárást és ezáltal megnyitotta a lehetőséget a tagállamok számára hasonló jellegű rendelkezések szabályozására. Két évvel később a *Maryland v. Craig* ügy³⁸¹ elbírálása során a Legfelsőbb Bíróság véglegesen döntött a *Coy* ügyben felvetett

³⁷⁹ DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 641-642. o.

³⁸⁰ Ld. *Coy v. Iowa*, 487 U.S. 1012 (1988), In: WHITE J. Penny: *Rescuing the confrontation clause*, South Carolina Law Review, vol. 54, 2003, 586-587. o., illetve STOKES B. Joseph: *Maryland v. Craig and the confrontation clause: When does „confront” mean confront?*, American Journal of Trial Advocacy, vol. 14, 1990, 375-376. o.

³⁸¹ Ld. *Maryland v. Craig*, 497 U.S. 836 (1990), In: WHITE J. Penny: *Rescuing the confrontation clause*, South Carolina Law Review, vol. 54, 2003, 588-589. o., illetve STOKES B. Joseph: *Maryland v. Craig and the*

lehetőségről, miszerint adott helyzetben, egy jelentős közérdek fontosabbnak bizonyulhat, mint a vádlott alkotmányos jogainak hiánytalan gyakorlása. Az elemzett ügyben a Maryland Állam Büntetőeljárás Törvénykönyvének 102-9. §-a értelmében az eljáró bíróság egy szakvélemény alapján engedélyezte a szexuális bűncselekmény kiskorú sértettjének egyoldalú zártcélú televíziós hálózat (one-way closed circuit television) útján történő kihallgatását. Az eljárás lehetővé tette, hogy az ügyész és a terhelt védője jelen lehessenek abban a teremben, amelyben a sértett-tanút kihallgatták, míg az eljáró bíróság, az esküdtszék és a terhelt a zártcélú televíziós hálózat útján követhette a kihallgatás menetét, ugyanakkor, a terhelt a teljes kihallgatás során telefonösszeköttetés révén kommunikálhatott védőjével. A kihallgatás során alkalmazott audiovizuális technikai eszközt azért nevezték “egyoldalúnak”, mivel kizárólag a tárgyalóteremben tartózkodók számára tette lehetővé az elkülönített helyiségben kihallgatott sértett-tanú megfigyelését, aki azonban, az esetleges lelki traumák elkerülésének érdekében, nem láthatta a tárgyalóteremben tartózkodó vádlottat. A bíróság által elrendelt szakvélemény megerősítette, hogy fennáll a lelki traumák kialakulásának a veszélye, amennyiben a sértett kihallgatása a vádlott fizikai jelenlétében történik. A Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy mivel a zártcélú televíziós hálózat igénybe vételének lehetőségét a Maryland Állami eljárás jogszabályok bizonyítékokra alapozott konkrét veszélyhelyzet igazolásának rendelték alá, a sértett-tanú védelemhez való joga megfelelő módon egyensúlyozta a vádlott alkotmányos kérdezési jogának korlátozását.

A Legfelsőbb Bíróság *Maryland v. Craig* ügyben hozott döntésének hatására az USA-ban 1990-ben elfogadták a szexuális bűncselekmények gyermekkorú áldozatairól szóló törvényt (Victims of Child Abuse Act), amely a Szövetségi Büntetőeljárás Törvényköny (U.S. Code, Title 18 – Crimes and Criminal Procedure) tanúkra és bizonyítékokra vonatkozó 223. Fejezetét, egy újabb 3509. §-al egészítette ki, amely a gyermekkorú sértettek és tanúk jogait szabályozza³⁸². A Be. 3509. § (b) bek. 1/A. pontja értelmében, amennyiben a büntetőügy tárgyát egy gyermekkorú személy ellen elkövetett bűncselekmény képezi, az ügyész vagy a sértett ügyvédje

confrontation clause: When does „confront” mean confront?, American Journal of Trial Advocacy, vol. 14, 1990, 378-386. o.

³⁸² KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 196. o., 199. o, 16. végjegyzet. A jogszabály angol nyelven elérhető: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3509>

indítványozhatja, hogy a sértett-tanút ne a tárgyalóteremben, hanem a bíróság épületében levő másik teremben hallgassák ki és a kihallgatást egy kétoldalú zárt televíziós hálózat segítségével közvetítsék a két terem között. A Be. 3509. § (b) bek. 1/B. és C. pontja alapján az eljáró tanács abban az esetben rendelheti el a gyermekkorú sértett-tanú zárt televíziós hálózat révén történő kihallgatását, amennyiben arra a meggyőződésre jut, hogy a sértett nem fog tudni vallomást tenni a vádlott jelenlétében, mivel fél tőle vagy a védelem olyan magatartást tanúsít, amely megzavarná a sértettet. A zárt televíziós hálózat abban az esetben is igénybe vehető, ha egy előzetesen elrendelt szakvélemény alapján a bíróság arra a meggyőződésre jut, hogy a nyilvános bírósági tárgyaláson történő kihallgatás lelki traumákat okozhatna a gyermekkorú sértett számára. Az eljáró bíró kihallgatja a gyermekkorú sértettet annak jogi képviselője és ügyvédje, az ügyész, illetve a vádlott védőjének jelenlétében annak érdekében, hogy személyesen győződhessen meg arról, miszerint a fentebb hivatkozott körülmények valamelyike olyan jelentős hatással van a sértettre, hogy lehetetlenné teszi annak nyilvános tárgyaláson történő kihallgatását. A Be. 3509. § (b) bek. 1/D. pontja előírja, hogy amennyiben az eljáró bíró jóváhagyja a zárt televíziós hálózat alkalmazását, a sértett, az ügyész, a vádlott védője és egy kijelölt bírósági tisztviselő a bíróság épületében a tárgyalóterem kívül foglalnak helyet. Az esküdtszék, az eljáró bíró, a vádlott és a tárgyalóteremben tartózkodó személyek televíziós készülék segítségével láthatják és hallhatják a külön helyiségben kihallgatott sértettet és a vele tartózkodó személyeket, míg a vádlott közvetlen módon kérdéseket intézhet a sértetthez. A sértett részére ugyanakkor biztosítani kell, hogy hallja a bírót és a vádlottat pedig ne csak hallja, de láthassa is a képernyőn. A vádlottnak ezen kívül lehetőséget kell teremteni arra, hogy telefonösszeköttetés segítségével kapcsolatban álljon a másik teremben tartózkodó védőjével.

A Be. 3509. § (b) bek. 2/A pontja értelmében, amennyiben a büntetőügy tárgyát egy gyermekkorú személy ellen elkövetett bűncselekmény képezi, az ügyész, a sértett ügyvédje vagy a sértett szülei indítványozhatják a sértett előzetes kihallgatásának videofelvételen történő rögzítését. A Be. 3509. § (b) bek. 2/B pontja alapján a bíróság abban az esetben rendelheti el a gyermekkorú sértett-tanú előzetes kihallgatásának videofelvételen történő rögzítését, amennyiben arra a meggyőződésre jut, hogy a sértett nem fog tudni vallomást tenni a vádlott, az esküdtszék, a bíró vagy a nyilvánosság jelenlétében, mivel fél vagy abban az esetben, ha egy előzetesen elrendelt szakvélemény alapján a bíróság azt feltételezi, hogy a nyilvános tárgyaláson történő kihallgatás lelki traumákat okozhatna a gyermekkorú sértett számára. Amennyiben a

bíróság jóváhagyja a sértett kihallgatásának rögzítését megőrzés és későbbi felhasználás céljából, az ügyet érdemben tárgyaló bíró kihallgatja a sértettet az ügyész, a vádlott, annak védője és a sértett jogi tanácsadója jelenlétében. A vádlott ezen a kihallgatáson ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint a nyilvános bírósági tárgyaláson, így szembesülhet az ellene valló sértettel és kérdéseket tehet fel neki. Mindezek ellenére, amennyiben a bíróság azon okból kifolyólag rendeli el a kihallgatás előzetes rögzítését, mivel a gyermekkori sértett a vádlott jelenlétében nem fog tudni vallomást tenni, úgy határozhat, hogy a vádlott más teremben foglaljon helyet, mint amelyikben a sértettet kihallgatják. Ebben az esetben ugyanúgy biztosítani kell a két terem közötti kétoldalú televíziós kapcsolatot, illetve a vádlott és a védője közötti telefonösszeköttetést, mint a bírósági tárgyalás során lefolytatott, kép- és hangtechnikai eszközök segítségével megvalósuló tanúkihallgatáson³⁸³.

III.6.3. A magyar jogi szabályozás

III.6.3.1. A zártcélú távközlő hálózat alkalmazásának elrendelését alátámasztó esetek

A Be. 244/A. § (2) bek.-e nevesíti azokat az eseteket, amelyek lehetővé teszik a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás elrendelését, amennyiben: *a)* a tanú nem töltötte be tizennegyedik életévét; *b)* a tanú sérelmére az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekményt, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt vagy a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekményt vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekményt követtek el; *c)* a sértett különleges bánásmódot igényel; *d)* a tanúnak a tárgyaláson való megjelenése egészségi állapotára vagy más körülményre tekintettel aránytalan nehézséggel járna; *e)* a tanú vagy vádlott a Védelmi Programban vesz részt vagy védelme ezt egyébként indokoltá teszi; *f)* a fogva lévő vádlottnak vagy tanúnak a tárgyaláson való megjelenése a közbiztonság veszélyeztetésével járna. Kétségtelen tény, hogy a magyar jogi szakirodalomban nagyon sok szerző írt az elemzett intézményről, mindezek ellenére, túlnyomó többségük a zártcélú távközlő hálózat kialakulásának rövid bemutatása, néhány általános érvényű gondolat és a jogszabályok tartalmának ismertetésén túl nem ment bele kényes részletkérdések vitatásába. Ezen okból kifolyólag a Be. 244/A. § (2) bek.-ében nevesített esetekhez kapcsolódóan sem olvashatunk részletes magyarázatokról.

³⁸³ KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, 4/1993-as szám, 196. o. A jogszabály angol nyelven elérhető: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3509>

Az említett jogszabályban foglalt első eset lehetővé teszi a zártcélú távközlő hálózat alkalmazását, amennyiben a tanú nem töltötte be tizennegyedik életévét. Szeretném megjegyezni, hogy a Be. 244/A. § (2) bek. b) pontjával ellentétben, amely csak a tanúként kihallgatott sértett esetében teszi lehetővé a zártcélú távközlő hálózat alkalmazását, az *a)* pontban vázolt esetben a kihallgatás akkor is megvalósulhat technikai eszközök útján, ha a tanú nem a bűncselekmény sértettje, tehát nem áll fenn a másodlagos viktimizáció veszélye. Más szavakkal, a jogalkotó vélelmezi, hogy amennyiben a tanú gyermekkorú, a nyilvános bírósági tárgyaláson való megjelenés önmagában negatív pszichés hatást kelthet benne, ezért inkább a technikai eszközök alkalmazása révén kell kihallgatni. A *b)* pontban szabályozott esettel ellentétben, a gyermekkorú tanú első sorban nem a vádlottal való szembesüléstől tart – akit lehet éppen a bűncselekmény elkövetésének pillanatában látott először – hanem attól a stresszhelyzettől, amely a nyilvános bírósági tárgyaláson történő kihallgatással jár. Szeretném megjegyezni, hogy a családon belüli erőszakkal összefüggő bűncselekmények bizonyítása sok esetben a gyermekkorú családtagok tanúvallomásának igénybe vételével történik. Ezekben az ügyekben, annak ellenére, hogy a bűncselekményt nem a gyermekkorú tanú sérelmére követték el és annak ellenére, hogy a tanúnak sok esetben nem kell félnie a terhelttől – aki családtagja – a vallomás nyilvános bírósági tárgyaláson történő megtétele önmagában szégyenérzetet kelthet, amelyet csak fokozhat az a szégyenérzet, amelyet a gyermekkorú tanú azzal a családtaggal szemben érez, aki ellen terhelő vallomást tesz. Mindezek ellenére, a szabályozást részlegesen hiányosnak tartom, ugyanis nem tartalmazza azokat a kritériumokat, amelyek alapján a bírónak el kellene döntenie, hogy az adott ügyben szükséges-e vagy sem a gyermekkorú tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása. Tekintettel arra, hogy a jogszabály megfogalmazása alapján a bíróság “elrendelheti” a gyermekkorú tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását, arra a következtetésre jutunk, hogy a technikai eszközök igénybe vétele nem kötelező, hanem csak egy lehetőség a bíróság számára, aki nem engedélyezheti minden gyermekkorú tanú esetén a különleges tanúkihallgatási eszköz igénybe vételét. Ezen okból kifolyólag, szükségesnek tartanám az USA Szövetségi Be. 3509. § (b) bek. 1/B. és C. pontjában foglalt rendelkezésekhez hasonló jogszabályok beiktatását, amelyek értelmében a bíróság köteles lenne elrendelni a gyermekkorú tanú orvosszakértő általi kivizsgálását annak érdekében, hogy fel tudja mérni a nyilvános bírósági tárgyalásnak a tanú lelkivilágára gyakorolt hatását.

A Be. 244/A. § (2) bek. b) pontja, az StPO 255a. § (2) bek.-ében³⁸⁴ szabályozott rendelkezésekhez hasonlóan³⁸⁵, kizárólag bizonyos taxatív módon felsorolt bűncselekmény-kategóriák sértettjei számára teszik lehetővé a zártcélú távközlő hálózat alkalmazásának igénybe vételét. Fontos megjegyezni, hogy a jelen rendelkezések a tizennegyedik életévüket betöltött kiskorú és a felnőttkorú sértettek tekintetében alkalmazhatóak, ugyanis amennyiben a felsorolt bűncselekmények sértettje gyermekkorú, a zártcélú távközlő hálózat alkalmazásának elrendelése az a) pont alapján történik. Az elemzett rendelkezések beiktatása révén a jogalkotó a másodlagos viktimizáció lehetőségét szerette volna kizárni azáltal, hogy alternatívát biztosít a hivatkozott bűncselekmények sértettjei számára a terhelttel történő, lelkiileg megrázó fizikai konfrontáció elkerülése érdekében. A szexuális bűncselekmények felnőttkorú sértettjei számára sok esetben nem csupán a terhelttel való újabb fizikai szembesülés okozhat lelki traumákat, hanem a nyilvános bírósági tárgyaláson történő kihallgatás is. Mindezek ellenére, meglátásom szerint nem lehet egy általános vélelem alapján zártcélú távközlő hálózat útján kihallgatni minden olyan sértettet, aki ellen a Be. 244/A. § (2) bek.-ében felsorolt valamely bűncselekmény-kategóriát elkövették. Ezen okból kifolyólag, az a) pontban ismertetett esethez hasonlóan, ebben az esetben

³⁸⁴ Az StPO 255a. § (2) bek.-e értelmében – amely kizárólag a főtárgyalás során alkalmazandó – a nemi erkölcs, élet vagy személyes szabadság elleni bűncselekmények elkövetése esetén a 18. életévét be nem töltött tanú nyilvános tárgyaláson tett vallomását, annak az eljárás egy előző szakaszában kép- és hangfelvevővel rögzített vallomásának főtárgyaláson való lejátszásával lehet helyettesíteni, amennyiben a terheltnek és védőjének megadatott a lehetőség, hogy “közreműködhessen” az illető kihallgatáson. Az elemzett jogszabály angol nyelven elérhető: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

³⁸⁵ Az audiovizuális kihallgatási eszközöket Németországban a Mainzi Törvényszék alkalmazta először 1995-ben a gyermekkorú tanúk kihallgatása során. Az említett ügyben, egyrészt az eljáró tanács elnöke és a vádlott, másrészt a gyermekkorú tanú külön helyiségben tartózkodtak, a kihallgatást egy vászonra vetítették ki a tárgyalóteremben és a két helyiség között telefonösszeköttetést biztosítottak. Részletekért ld. ÁBRAHÁM Márta: *A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videotechnika alkalmazására a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 7-8/2001-es szám, 321. o. Az Igazságügyi Minisztérium előterjesztést nyújtott be a Német Kormány részére a büntetőeljárás törvény oly módon történő kiegészítésére, amely lehetővé teszi a Mainzban alkalmazott “szimultán kihallgatás” jogi, technikai és gazdasági feltételeinek megteremtését. Végül a Szövetségi Parlament elfogadta az 1998. évi IV.30 Törvényt a tanúvédelemlről, amely beiktatta a német Be. rendelkezései közé az audiovizuális kihallgatási eszközök alkalmazásának két formáját: kép- és hangfelvétel készítését az előzetes kihallgatásról, illetve a kihallgatás szimultán audiovizuális közvetítésének lehetőségét. Ld. KERTÉSZ Imre: *A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 11/2001-es szám, 31-32. o.

is szükséges lenne az USA Be. 3509. § (b) bek. 1/B. és C. pontjában foglalt rendelkezésekhez hasonló jogszabályok bevezetése, amelyek köteleznék a bíróságot a sértett szakértő általi kivizsgálásának elrendelésére annak érdekében, hogy fel lehessen mérni a nyilvános bírósági tárgyalásnak a tanú lelkivilágára gyakorolt hatását.

Meglátásom szerint a *c)* pontot a 2015. évi CLI. Törvény 22. §-a azért iktatta be a Be. 244/A. § (2) bek.-ének rendelkezései közé, mivel az *a)* és *b)* pontok hiányosnak bizonyultak. Ezen észrevételemet azzal indokolom, hogy a törvénymódosítás előtt a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása kizárólag a gyermekkorú sértettek és a *b)* pontban taxatív módon felsorolt bűncselekmény-kategóriák sértettjei tekintetében lehetett alkalmazni. Más szavakkal, amennyiben egy tizennegyedik életévét betöltött sértett ellen nem a *b)* pontban felsorolt bűncselekmény-kategóriák valamelyikét követték el, a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás tekintetében nem volt igénybe vehető. A Be. 244/A. § (2) bek.-ének *b)* pontjában nevesített bűncselekmény-kategóriákon kívül számos olyan bűncselekmény vagy bűncselekmény-kategória létezik, amelyeknek nagykorú sértettjei különleges bánásmódot igényelhetnek (pl. Btk. XVIII. Fejezet – Az emberi szabadság elleni bűncselekmények). Ezen okból kifolyólag szükségesnek bizonyult egy olyan jogszabály beiktatása, amely elméletileg bármilyen bűncselekmény sértettje számára lehetővé teszi a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás igénybe vételét, amennyiben igazolható, hogy az illető sértett különleges bánásmódot igényel.

A Be. 244/A. § (2) bek. *d)* pontjában foglalt rendelkezések nagy hasonlóságot mutatnak az StPO 251. § (2) bek.-ében szabályozott esetekkel³⁸⁶. Ezen okból kifolyólag, fontos megjegyezni, hogy a hazai jogszabályok értelmezése és alkalmazása során, a hatóságoknak érdemes lenne figyelembe venni a német szakirodalomban megfogalmazott észrevételeket. A hivatkozott német rendelkezések értelmében elrendelhető a tanú szimultán közvetítés útján

³⁸⁶ Az StPO 247a. § (1) bek.-e értelmében – amely kizárólag a főtárgyalás során alkalmazandó – amennyiben alaposan feltételezhető, hogy a tanú „jóléte” veszélynek lehet kitéve, ha a nyilvános bírósági tárgyaláson részt vevő személyek jelenlétében tesz vallomást, a bíróság elrendelheti, hogy a tanú egy másik teremben tartózkodjon a kihallgatás során. Ebben az esetben az illető terem és a tárgyalóterem között szimultán audiovizuális közvetítést kell biztosítani. Az StPO 251. § (2) bek.-e alapján tanú szimultán audiovizuális közvetítés útján történő kihallgatása abban az esetben is alkalmazandóak, ha a tanú betegsége, testi fogyatékosága vagy egyéb el nem hárítható ok miatt akadályoztatva van a főtárgyaláson való megjelenésben. Az elemzett jogszabályok angol nyelven elérhetőek: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

történő kihallgatása, amennyiben a tanú betegsége, testi fogyatékosága vagy egyéb el nem hárítható ok miatt akadályoztatva van a főtárgyaláson való megjelenésben. A német jogi szakirodalomban hangsúlyozták³⁸⁷, hogy a betegséget tágan kell értelmezni, nem korlátozódik a fizikai állapotra, hanem magában foglalja a káros pszichikai és érzelmi folyamatokat is. Egyértelmű, hogy a *d)* pontban szabályozott eset alapján első sorban akkor alkalmazható a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása, ha annak súlyos betegsége, esetleges fizikai fogyatékosága miatt a nyilvános bírósági tárgyaláson való megjelenése aránytalanul nagy nehézségeket okozna számára. Mindezek ellenére, meglátásom szerint a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása az elemzett jogszabály alapján minden olyan esetben is alkalmazható, ha a felnőttkorú tanú nyilvános bírósági tárgyaláson történő kihallgatása, tudományosan igazolható módon veszélyeztetné a tanú pszichikai integritását. Az elemzett jogszabály alapján, audiovizuális eszközök révén kellene kihallgatni a családon belüli erőszakos bűncselekmények azon felnőttkorú tanúit, akik nem a bűncselekmény sértettjei, hanem a vádlott hozzátartozói és a terhelő vallomás megtétele során nem szeretnének a vádlottal fizikailag szembesülni. Hasonlóképpen, az említett jogszabályt alkalmazni lehetne mindazon tanúk esetében, akik érzelmileg nagyon közel állnak a bűncselekmény sértettjéhez, ezért a terhelttel való fizikai szembesülés ártalmas számukra. Fontos megjegyezni, hogy szintén az StPO 251. § (2) bek.-éhez hasonlóan, a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás költséghatékonysági okokból kifolyólag is alkalmazható, amennyiben a tanú lakókelye túl nagy távolságra van a bíróságtól, ugyanis ellenkező esetben a bíróságon történő megjelenés egyrészt a tanú számára jelentene aránytalanul nagy fáradozást az utazás miatt, másrészt pedig az állam számára jelentene nagyon magas megtérítendő útiköltségeket.

Míg a Be. 244/A. § (2) bek. a) – d) pontjai a sebezhető tanúk és a különös bánásmódot igénylő sértettek számára teszik lehetővé az audiovizuális kihallgatási eszközök alkalmazását, addig az *e)* pont a fenyegetett tanúk és vádlottak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását szabályozza. Az *e)* pontban szabályozott rendelkezéssel kapcsolatosan fontos megjegyezni, hogy a Tanúvédelmi Programban részt vevő tanúk vagy vádlottak esetében a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása nem a tanú eljárásogi védelmét szolgálja, hanem kizárólag

³⁸⁷ ÁBRAHÁM Márta: *A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videotechnika alkalmazására a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 7-8/2001-es szám, 323. o.

perökonómiai célokat tart szem előtt³⁸⁸. Ezen kijelentésemet arra alapozom, hogy a Tanúvédelmi Programba való felvételre, mint a büntetőeljárásen kívüli védelem formájának alkalmazására akkor kerül sor, ha a tanú védelmét nem lehet egyéb büntetőeljárásen belüli vagy azon kívüli³⁸⁹ eszközökkel biztosítani. Más szavakkal, a programozott védelmet mindig abban az esetben alkalmazzák, ha a hatóság arra a következtetésre jut, hogy a tanú személyazonosságát nem tudják titokban tartani a terhelt előtt vagy védelme nem biztosítható a 34/1999. (II.26.) Kormányrendeletben szabályozott személyi védelmi eszközök által. Ezen okból kifolyólag, a Védelmi Programban részt vevő tanú vagy vádlott esetén az audiovizuális kihallgatási eszközöket költséghatékonysági okok miatt alkalmazzák azért, hogy a bíróságtól nagy távolságra, esetleg más ország területére áttelepített tanúnak vagy egy távoli büntetés-végrehajtási intézetben büntetését töltő “bűnbánó maffiozónak” ne kelljen fizikailag megjelennie a bírósági tárgyaláson. Abban az esetben viszont, ha a terhelt előtt ismeretlen személyazonosságú tanú életének vagy testi épségének biztosítása indokolja az audiovizuális kihallgatási eszközök alkalmazását, a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása már tanúvédelmi célt szolgál. Mindezek ellenére, a zártcélú távközlő hálózat alkalmazására vonatkozó rendelkezések önmagukban nem teszik lehetővé a technikai eszközök révén kihallgatott tanú személyi adatainak eltitkolását a védelem alanyai előtt. Ezen okból kifolyólag, amint már említettem, meglátásom szerint a zártcélú távközlő hálózat útján történő tanúkihallgatás, kizárólag a zárt adatkezelés

³⁸⁸ A szakirodalomban megjegyezték, hogy már a 80-as évektől kezdődően a zártláncú televíziós rendszert az USA-ban nem csak tanú- és sértettvédelmi intézkedés gyanánt, hanem perökonómiai célra is használták azon kisebb súlyú bűncselekmények vádlottjainak kihallgatása tekintetében, akik az eljáró bíróságtól nagy távolságra fekvő büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodtak. A vádlott a büntetés-végrehajtási intézet egy erre a célra kialakított helyiségében védője jelenlétében tette meg vallomását, amelyet a bíróság épületében az eljáró tanács zártláncú televíziós rendszer révén követett. Mivel az eljárás amellet, hogy igen költséghatékony, az eljárási alapelveket is képes tiszteletben tartani, napjainkban már a súlyosabb bűncselekmények tárgyalásánál is alkalmazzák. Hazánk Legfőbb Ügyészsége már 1991-ben tanácskozást hívott össze az említett eljárás lehetséges átvételének megtárgyalása érdekében és a tárgyaláson részt vevő személyek egyetértettek abban, hogy az eljárás nem sérti sem a szóbeliség, sem a közvetlenség elvét. Ld. KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 10/2000-es szám, 97. o.

³⁸⁹ A 2001. évi LXXXV. Törvény 2. § (2) bek. d) pontja értelmében egy adott tanú vagy vádlott akkor vehető fel a Tanúvédelmi Programba, ha védelme a személyi védelem keretében nem biztosítható, ezért különleges óvintézkedések alkalmazása szükséges.

intézményének előzetes elrendelése révén lesz alkalmas a tanú tényleges biztonságának garantálására.

III.6.3.2. A zártcélú távközlő hálózat alkalmazása az eljárás bírósági szakaszában

A Be. 244/A. § (1) bek.-e értelmében “a tanács elnöke az ügyész, a vádlott, a védő, a tanú, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, a kiskorú tanú gondozója vagy törvényes képviselője indítványára, valamint hivatalból a tanúnak, vagy kivételes esetben a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelheti el”. A zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás alkalmazását első sorban a tanú vagy a tanú érdekében eljáró ügyvéd indítványozza. Amennyiben erre nem kerül sor és az igazságügyi hatóság arra a következtetésre jut, hogy a tanú védelme ezt megköveteli, az ügyész kérelmezheti vagy az eljáró tanács elnöke hivatalból elrendelheti a zártcélú távközlő hálózat alkalmazását. A vádlott vagy annak védője természetesen nem a tanú védelme érdekében fogja indítványozni a zártcélú távközlő hálózat igénybe vételét, ugyanis pontosan a vádlott az a személy, aki előtt el kell titkolni a tanú valós személyazonosságát. A vádlott vagy annak védője abban az esetben lehet érdekelt a audiovizuális kihallgatási eszköz igénybe vételének indítványozására, amennyiben a vádlottat – akit saját ügyében vagy egy másik ügyben “koronatanúként” hallgatnak ki – a bíróság helyszínétől nagy távolságra fekvő büntetés-végrehajtási intézetben tartásuk fogva. A Be. 244/A. § (3) és (4) bek.-e értelmében a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásra vonatkozó indítványról a tanács elnöke indokolt végzésben dönt, amely ellen külön fellebbezésnek nincs helye, azt az ügydöntő határozattal együtt lehet sérelmezni. Ugyanakkor, a hivatkozott jogszabály alapján, “a végzést legalább öt nappal a tárgyalás határnapja előtt közölni kell az ügyésszel, a vádlottal, a védővel, a kihallgatandó tanúval, az érdekében eljáró ügyvéddel, a kiskorú tanú esetén a törvényes képviselővel vagy gondozóval, és ha a kihallgatandó személy fogva van, a fogva tartást végrehajtó intézettel. A végzést haladéktalanul meg kell küldeni a vádlott vagy a tanú kihallgatásához elkülönített helyiséget biztosító bíróságnak, illetőleg a fogva tartást végrehajtó intézetnek”. Láthatjuk, hogy a különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó rendelkezésekkel ellentétben – amelyek értelmében a vádlott csak a vádirat kézbesítése pillanatában szerez tudomást arról, hogy az ügyben különösen védett tanút hallgattak ki – a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatást elrendelő végzést az eljáró tanács elnöke hivatalból leközi a védelem alanyai számára, így már a tanú kihallgatását megelőzően a vádlott

és annak védője tudomására jut egyrészt az a tény, miszerint az ügyben a tanú kihallgatása céljából zártcélú távközlő hálózatot fognak igénybe venni, másrészt pedig a tanú kihallgatásának időpontja. Ezen okból kifolyólag, a vádlott tisztességes eljáráshoz való joga biztosítva van azáltal, hogy megjelenhet a tanú kihallgatásán és érvényesítheti közvetlen kérdésfelvetéshez való jogát.

A Be. 244/A. § (1) bek. II. fordulata előírja, hogy “a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás során a tárgyalás helyszíne és a kihallgatott személy tartózkodási helye között az összeköttetés közvetlenségét a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító készülék biztosítja”. Az említett rendelkezés felhívja a figyelmet a közvetlenség elvének fontosságára, amely meglátásom szerint töretlenül érvényesül a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása esetén. A közvetlenség elvének és a terhelt védekezéshez való jogának érvényesülését a Be. 244/C. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezések teljesítik ki azáltal, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás folyamán kötelezővé teszik a büntetőeljárásban résztvevőket megillető kérdezői, észrevételezési, indítványtételi és egyéb eljárási jogok gyakorolásának biztosítását. Az említett jogszabály (4) bek.-e értelmében kizárólag a tizenegyedik életévét be nem töltött tanúhoz nem intézhetnek közvetlen módon kérdéseket a védelem alanyai. A jogi szakirodalomban hangsúlyozták³⁹⁰, hogy az élő közvetítés felhasználásának lehetőségét jelentős támadások fogadták, amelyeket főként arra alapoztak, hogy a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása révén sérül a közvetlenség és a szóbeliség elve. A hivatkozott szerző álláspontja szerint – amellyel teljes mértékben egyetértek – *“az élő közvetítés alkalmazása esetén sem a közvetlenség, sem a szóbeliség elvének szemszögéből nem merülhetnek fel komoly kifogások, hiszen a szóban kimondott szó a közvetítés folytán is szóbeli kinyilatkoztatás marad, illetve a szóbeliség és közvetlenség elvének dialektikus oldala – vagyis az állítás és tagadás, a kérdés és válasz, az érvelés és ellenérvelés – teljes mértékben érvényesül, ugyanakkor, nem változik a kérdezői technika sem és minden úgy működik, mint a közvetítés nélküli rendes tárgyaláson”*³⁹¹. Mi lehet az oka annak, hogy az USA Legfelsőbb Bírósága –

³⁹⁰ LIZICZAY Sándor: “Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei, Collega, 2/2003-as szám, 29. o.

³⁹¹ Más szerzők számára is “szimpatikus” védelmi megoldás – a szemtől szembeni találkozás elkerülése érdekében – az, ha a tanú másik helyiségben tartózkodva közli ismereteit. Az ilyen jellegű megoldás sokkal szerencsésebb, mintha ugyanezen cél érdekében a vádlottat vezetnék ki a tárgyalóteremből, ugyanis ezen utóbbi esetben a

annak ellenére, hogy a vádlott konfrontációhoz való joga alkotmányos erejű – elfogadhatónak tartja a tanúkihallgatás audiovizuális úton történő megvalósítását, míg hazánkban akadnak olyan személyek, akik a tanú hasonló körülmények között történő kihallgatása esetén a közvetlenség elvének sérelmét tapasztalják? Szeretném megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánlás kidolgozása során a Szakértői Bizottság norvég, portugál, svéd és osztrák tagjai elutasították a tanúk anonimitásának lehetőségét, viszont hangsúlyozták, hogy az audiovizuális berendezések közbeiktatásával végzett kihallgatást elfogadhatónak tartják még abban az esetben is, ha a tárgyalóteremből eltávolított vádlott csupán hangszóron követheti a vallomást, feltéve ha lehetősége van kérdéseket feltenni³⁹². Amint azt már említettem az értekezés egy előbbi részében, a *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyben³⁹³ az EJEB a közvetlenség elvének érvényesülését értékelve kijelentette, hogy a védelemnek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy közvetlen kérdések esetén a tanúk reakciót megvizsgálja és így szavahihetőségüket ellenőrizze, ezért a közvetlen vizuális kontaktus megléte a védelem és az anonim tanú között elengedhetetlen feltétel ahhoz, hogy a kihallgatási eljárás képes legyen méltányos módon kompenzálni a tanú névtelenségéből fakadó nehézségeket. A Be. 244/C. § (3) bek.-e kötelező módon előírja, hogy a tárgyaláson jelenlévő résztvevőknek látniuk kell az elkülönített helyiségben kihallgatott tanút, illetőleg vádlottat, valamint a tanúval, illetőleg vádlottal egyidejűleg ott tartózkodó valamennyi személyt, ugyanakkor, az elkülönített helyiségben tartózkodó tanú, illetőleg vádlott részére biztosítani kell, hogy követhessék a tárgyalás menetét. Következésképpen, a zártcélú távközlő hálózat alkalmazását szabályozó hazai rendelkezések teljes mértékben megfelelnek a Strasbourgi Bíróság fentebb ismertetett joggyakorlatának, ugyanis amelelt, hogy a vádlott közvetlen módon, szóban intézhet kérdéseket az elkülönített helyiségben kihallgatott tanúhoz, a mozgóképet és hangot egyidejűleg továbbító készülék révén mind a vádlott, mind pedig az eljáró tanács tagjai megfigyelhetik a tanú nonverbális reakcióit a feltett kérdésekre, így teljes mértékben képesek ellenőrizni annak szavahihetőségét. Meglátásom szerint kizárólag a Be. 244/C. § (5) bek.-ében

vádlottnak nincs lehetősége arra, hogy a vallomásra közvetlenül reagáljon, arra észrevételeket tegyen, a tanúhoz kérdéseket intézzen. Ld. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 116-117. o.

³⁹² BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, Belügyi Szemle, 6/1995-ös szám, 4 o.

³⁹³ Ld. EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23), In: CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám, 78. o., illetve PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* [...], 458-459. o.

foglalt rendelkezés az, amely elméletileg problémákat vethet fel a tanú szavahihetőségének ellenőrzése tekintetében. A hivatkozott jogszabály értelmében a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatáskor a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságai (pl. arcvonásai, hangja) a közvetítés során technikai úton torzíthatók. Kijelentésemet arra alapozom, hogy a hang és az arcvonások torzítása egyértelműen nehezíti a nonverbális kommunikáció eszközeinek megfigyelését azáltal, hogy a tanú hangszínét és mimikáját megváltoztatja, ezért megnehezíti a tanú szavahihetőségének ellenőrzését is. Mindezek ellenére, amennyiben a hatóságok nem alkalmazhatnák a hang- és képtorzítást, a fenyegetett tanú védelmét lehetetlen lenne biztosítani, ugyanis a vádlott számára lehetővé tenné annak beazonosítását. Más szavakkal, a fenyegetett tanúk esetén, a torzítás elengedhetetlen eszköze a zártcélú távközlő hálózat útján megvalósuló tanúkihallgatás sikerének. A fentebb ismertetett érdeköszeütközés kiegyenlítése azonban nem lehetetlen, amennyiben az eljáró hatóság a hangtorzítást és a képelmosódást olyan mértékben alkalmazza, amely ugyan a vádlott előtt lehetlenné teszi az adott tanú beazonosítását egyedi vonásai alapján, mégis megőrzi az emberi hangszín és mimika alapvető elemeit. Végül, de nem utolsó sorban, annak érdekében, hogy a terhelt tisztességes eljáráshoz való joga teljes mértékben érvényesüljön, a Be. 244/C. § (2) bek.-e értelmében a kihallgatás során biztosítani kell, hogy a vádlott a védőjével érintkezessen. Amennyiben a védő a tárgyalás helyszínén tartózkodik, ezen jog biztosítása érdekében az elkülönített helyiség és a tárgyalás helyszíne között telefonkapcsolatot kell biztosítani. Amennyiben a zártcélú távközlő hálózat alkalmazását tanúkihallgatás céljából rendelték el, a Be. 244/B. § (1) bek.-e értelmében az elkülönített helyiségben kizárólag a tanú érdekében eljáró ügyvéd, kiskorú tanú esetében annak törvényes képviselője vagy gondozója, illetőleg szükség esetén a szakértő, a tolmács és a zártcélú távközlő hálózat működését biztosító személyzet lehet jelen. Ebben az esetben tehát mind a vádlott, mind pedig annak védője a tárgyalóteremben tartózkodik és a mozgóképet, illetve hangot egyidejűleg közvetítő készülék révén követi a kihallgatás menetét. Mivel mindketten ugyanazon helyiségben tartózkodnak, a vádlott és védője közötti kommunikáció egészen egyszerűen szóban valósul meg. A vádlott és védője közötti érintkezés abban az esetben okozhat nehézséget ha a zártcélú távközlő hálózatot a vádlott kihallgatása céljából veszik igénybe, ugyanis ebben az esetben megtörténhet, hogy a védő a tárgyalóteremben, míg a vádlott egy távoli büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodik. Ezt az esetet szabályozza a Be. 244/B. § (1) bek. II. fordulata, amelynek értelmében a vádlott zártcélú

távközlő hálózat útján történő kihallgatása esetén védője mind a tárgyalás helyszínén, mind az elkülönített helyiségben jelen lehet. Következésképpen, amennyiben a kihallgatás során a vádlott és védője külön helyiségben tartózkodnak, a Be. 244/C. § (2) bek. II. fordulata alapján, mind az eljáró tanács elnökének, mind az elkülönített helyiségben tartózkodó bírónak biztosítania kell, hogy a vádlott és védője telefonkapcsolat révén érintkezhessenek. A Be. 244/B. § (2) bek. alapján az elkülönített helyiségben egy bírónak kell jelen lennie, aki igazolja, hogy a tanú és vádlott nincs korlátozva eljárási jogainak gyakorlásában.

III.6.3.3. A zártcélú távközlő hálózat alkalmazása az eljárás nyomozati szakaszában

Amennyiben figyelmesen áttanulmányozzuk a Be. rendelkezéseit, arra a következtetésre jutunk, hogy a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását az eljárás nyomozati szakaszában is el lehet rendelni. Annak ellenére, hogy a szakirodalomban erre a lehetőségre nem térnek ki, a fenti kijelentésemet egy sor jogszabály támasztja alá. A Be. 207. § (5) bek. II. fordulata alapján “az ügyész, a gyanúsított, a védő, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, valamint a kiskorú tanú gondozója és törvényes képviselője indítványára, a nyomozási bíró dönt a tanúnak vagy kivételes esetben a gyanúsítottnak távközlő hálózat útján történő kihallgatásáról”. Ebben az esetben, a Be. 210. § (1) bek. f) pontja, illetve a Be. 211. § (5) bek.-e értelmében, a nyomozási bíró az ülést zártcélú távközlő hálózat útján tartja meg és az ülés során alkalmazni kell a Be. 244/A-244/D. §-aiban foglalt rendelkezéseket. Az ülésen a védő részvétele kötelező, akinek a Be. 244/B. § (1) bek. II. fordulataiban foglaltakkal ellentétben, kötelező módon azonos helyiségben kell tartózkodnia a vádlottal. A Be. 244/D. § (2) bek.-e értelmében – amely a Be. 211. § (5) bek.-e alapján az eljárás nyomozati szakaszában is alkalmazandó – a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatással egyidejűleg a tárgyalás helyszínén és a kihallgatott személy tartózkodási helyén történeteket rögzítő kép- és hangfelvételt kell készíteni, amelyeket kötelező módon az iratokhoz kell csatolni. A Be. 244/D. § (3) bek.-e alapján, a tanács elnöke a büntetőeljárás résztvevőinek indítványára elrendelheti a fentebb ismertetett módon rögzített kép- és hangfelvételnek a tárgyaláson történő lejátszását. Amennyiben a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása az eljárás bírósági szakaszában történik, a fentebb említett rendelkezések nem bírnak túl nagy jelentőséggel, ugyanis az eljáró tanács tagjai a mozgóképet és a hangot egyidejűleg közvetítő készülék segítségével követhetik a tanú kihallgatását és személyesen győződhetnek meg annak szavahihetőségéről. A kép- és hangfelvétel rögzítése a

másodfokú bíróság számára lehet fontos, amennyiben a tanút kizárólag az elsőfokú bíróságon hallgatták ki. Abban az esetben viszont, ha a tanút a nyomozás folyamán zártcélú távközlő hálózat útján hallgatják ki és alaposan feltételezhető, hogy a tanú a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében nem fog megjelenni a bírósági tárgyaláson, a kép- és hangfelvétel rögzítése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az eljáró tanács tagjai személyesen tudják értékelni a tanú vallomásának hitelt-érdemlőségét. Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 25-26. pontja értelmében, amennyiben lehetséges, a veszélyeztetett tanút a lehető legkorábban, a büntetőeljárás kezdeti szakaszában kell kihallgatni, közvetlenül azután, hogy a cselekmény bejelentésre került. Ezt a kihallgatást ne lehessen megismételni és azt az igazságszolgáltatás képviselőjének kell vezetnie vagy ilyen személynek kell azon jelen lennie, továbbá a védelemnek meg kell adni a megfelelő lehetőséget arra, hogy a tanúvallomást vitathassa. Az említett rendelkezésekkel kapcsolatosan a Szakértői Bizottság tagjai megjegyezték³⁹⁴, hogy amikor a speciális pszichológiai okok vagy a személyes körülmények arra indítanak valakit, hogy kiradírozza mindazt, amit sértettként átélt vagy elfelejtse azt, amit tanúként látott, az illetékes hatóságok által foganatosított lehetséges legkorábbi kihallgatás lehetővé teszi a legjobb és legmegbízhatóbb információk megszerzését. Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 9. pontja előírja, hogy a védelem számára megfelelő lehetőséget biztosítva arra, hogy vitathassa a tanú által szolgáltatott bizonyítékot, audiovizuális felvételt kellene készíteni az előzetes kihallgatás során a tanú által tett nyilatkozatokról és azt a bíróság előtt tett vallomással egyenértékűként kellene elismerni, amennyiben a bírósági tárgyaláson történő megjelenés a tanú vagy hozzátartozói életét, egészségét vagy személyes biztonságát súlyos és komoly fenyegetésnek tenné ki. Ugyanakkor, az említett Ajánláshoz tartozó Függelék 27. pontja értelmében az előkészítő szakaszban tett nyilatkozatot videofelvételen kell rögzíteni a közvetlen szembesítés elkerülése érdekében és azért, hogy a kihallgatás szükségtelen megismétlése ne sértse a tanút. Az eljárás folyamán audiovizuális technikákat kellene használni annak érdekében, hogy az illetékes igazságügyi hatóságok meg tudják hallgatni az érintett személyeket anélkül, hogy azok bizonyos személyek társaságában találnák magukat. A 2012/29/EU számú Irányelv 24. § (1) bek.-e értelmében a tagállamok biztosítják, hogy amennyiben az áldozat gyermek, a bűnügyi nyomozás során a gyermek áldozat valamennyi kihallgatásáról audiovizuális felvétel készülhessen, és e rögzített kihallgatások bizonyítékként felhasználhatóak legyenek a

³⁹⁴ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 112. pont

büntetőeljárás során. Azáltal, hogy a magyar jogszabályok lehetővé teszik a zártcélú távközlő hálózat útján kihallgatott tanúk vallomásának kép- és hangfelvevővel történő rögzítését és a felvétel lejátszását a bírósági tárgyaláson, teljes mértékben megfelelnek az Ajánláshoz tartozó Függelék 27. pontjában foglalt követelményeknek. Ugyanakkor, azáltal, hogy a Be. 244/C. § (1) bek.-e, illetve a Be. 211. § (5) bek. II. fordulata lehetővé teszi a védelem számára, hogy a zártcélú távközlő hálózat útján lefolytatott kihallgatás során közvetlen kérdéseket intézhessen a kihallgatott tanúhoz, a hazai jogszabályok megfelelnek az Ajánláshoz tartozó Függelék 9. pontjában foglalt követelménynek is. Végül, mivel a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás az eljárás nyomozati szakaszában kizárólag a nyomozási bíró jelenlétében történik, a magyar jogszabályok eleget tesznek az Ajánláshoz tartozó Függelék 28. pontjában írt rendelkezésnek is, miszerint az eljárás nyomozati szakaszában a tanúk meghallgatását a bíró figyelmes felügyelete alatt kell lefolytatni.

III.7. A kímélettel védett tanú

III.7.1. Általános gondolatok

Tremmel Flórián egy nagyon érdekes és egyedi fogalmat használ azon tanúk definiálására, akik olyan védelmi eszközök alkalmazásában részesülnek, amelyeket ugyan a Be. nem nevesít tanúvédelmi intézkedésként, viszont tartalmukat tekintve többnyire ezt a célt szolgálják. A hivatkozott szerző meglátása szerint³⁹⁵ a “kímélettel védett tanú” fogalma alá tartoznak a jelenlegi szűkebb értelemben vett és intézményesített tanúvédelmi eszközökkel ellentétben nem nevesítetten és a Be.-ben szétszórtan fellelhető tanúvédelmi rendelkezések. Az intézményesített tanúvédelmi eszközök azok, amelyeket a Be. külön fejezetekben vagy alfejezetekben önálló és összefüggő módon szabályoz és tanúvédelmi intézményként nevesít. Ilyenek a jelen értekezés előző alfejezeteiben részletesen bemutatott tanúvédelmi intézmények: a tanú személyi adatainak zárt kezelése, a különösen védett tanú intézménye és a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása. Azok az eszközök, amelyeket a “kímélettel védett tanúk” vehetnek igénybe, nem nevesítettek és szétszórtan lelhetőek fel a Be. rendelkezései között. Az említett eszközök nem képesek tényleges védelmet nyújtani abban az esetben, ha a vallomástételi kötelezettség teljesítése miatt a tanú vagy annak hozzátartozói élete, testi épsége vagy személyes szabadsága veszélynek van kitéve, ugyanis a tanú személyi adatainak kötelező

³⁹⁵ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o.

módon szerepelniük kell a kihallgatási jegyzőkönyvben, még abban az esetben is, ha a tanú nem köteles megjelenni a bírósági tárgyaláson, ahol kézzel írott vallomását felolvassák. Ezen okból kifolyólag, a szóban forgó tanúvédelmi eszközök első sorban egy komfortérzetet hivatottak biztosítani a tanúnak vagy a tanúként kihallgatott sértettnek azáltal, hogy a számukra szégyenérzetet keltő információk nem kerülnek a nyilvánosság tudomására vagy azáltal, hogy nem kell fizikailag szembesülniük azzal a terhelttel, aki ellenük bűncselekményt követett el vagy aki vallomásuk tartalmát fizikai jelenlétével próbálja befolyásolni³⁹⁶. Ilyen tanúvédelmi eszköznek minősül a vádlott eltávolítása a tárgyalóteremből, a zárt tárgyalás elrendelése, írásbeli vallomástételi lehetőség a tanú számára, a szembesítés mellőzése, illetve a felismerésre bemutatás úgy történő lefolytatása, hogy a terhelt ne észlelhesse a tanút. Szeretném megjegyezni, hogy a fentebb felsorolt eszközök, más szerzők meglátása alapján is³⁹⁷, inkább a tanú kímélete és nem kifejezetten annak védelme érdekében alkalmazhatóak.

III.7.2. A vádlott eltávolítása a tárgyalóteremből

A jogi szakirodalomban megjegyezték³⁹⁸, hogy a tanú védelme nem minden esetben kíván meg szigorú biztonsági intézkedéseket és a tanú sem hivatkozik minden esetben arra, hogy élete vagy személyes biztonsága veszélyben forog. Előfordulhat azonban, hogy a tanúból egész egyszerűen a vádlottal való találkozás vált ki sokkhatást. Ez különösen a szexuális bűncselekmények sértettjeinek tanúként történő kihallgatásánál fordul elő. Mindezek ellenére, azt sem lehet kizárni, hogy a vádlott a tárgyaláson közvetlen vagy közvetett módon fenyegeti meg, illetve más módon befolyásolja a tanút, ami őt a vallomás megtételében kedvezőtlenül befolyásolhatja³⁹⁹. A Be. 292. § (2) bek.-e értelmében “a tanács elnöke az ügyész, a vádlott vagy

³⁹⁶ Bócz Endre, az R (97) 13-as Ajánlás kidolgozását bemutató munkájában megjegyezte, hogy a Szakértői Bizottság olasz szakembere, Giovanni Turone a tanúvédelmi intézkedéseket, többek között, a pszichológiai védelmi intézkedések és a tényleges védelmi intézkedések kategóriájába csoportosította. A tanú pszichológiai védelmét szolgáló eljárási jogszabályok azok, amelyek önmagukban ugyan nem képesek valóságos és hatásos védelmet nyújtani, de rendeltetésük szerint bátorítják azt a sebezhető tanút, akinek a személyazonosságát ismert a védelem alanyai előtt. Ld. BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, Belügyi Szemle, 6/1995-ös szám, 7. o.

³⁹⁷ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 279. o.

³⁹⁸ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 586. o.

³⁹⁹ A vádlott eltávolítását a tárgyalóteremből nem csupán az általa közvetlenül és kizárólag a tárgyaláson kifejtett zavarás alapozhatja meg, hanem a közvetett, más személyek igénybe vételével megvalósított, és a tárgyalást

a védő indítványára, illetőleg hivatalból, a tanú kihallgatásának tartamára a tárgyalóteremből eltávolíttatja azt a vádlottat, akinek jelenléte a tanút a kihallgatása során zavarná (...) a különleges bánásmódot igénylő sértett tanúkenti kihallgatása esetén a kihallgatandó sértett vagy képviselője is indítványozhatja a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolíttatását”. Fontos megjegyezni, hogy az említett rendelkezés kizárólag az eljárás bírósági szakaszában alkalmazható. Ez teljesen logikus, ugyanis az eljárás nyomozati szakaszában a Be. nem teszi lehetővé a terhelt számára, hogy jelen legyen a tanúk kihallgatásán. Mitöbb, a Be. 184. § (2) bek.-e értelmében a terhelt védője is kizárólag az általa indítványozott tanú kihallgatásán lehet jelen. A tanút kihallgatása során akkor zavarhatja a vádlott jelenléte, ha a kihallgatott tanú a vád tárgyát képező bűncselekmény sértettje és a vádlott látványa azt eredményezné, hogy újra átélje az őt ért lelki traumákat vagy a vádlott a tárgyalás folyamán fenyegetőző vagy tiszteletlen magatartást tanúsít. Ezen okból kifolyólag a szakirodalomban megjegyezték⁴⁰⁰, hogy „*a tárgyalóterem komor légkörétől, a számára szokatlan miliőtől megszeppent gyermek, megrettent sértett, zavart kamasz sokkal oldottabban nyilatkozik, ha nem érzi a hátán annak a személynek a tekintetét, aki élete legszörnyűbb megaláztatását okozta*”.

Az EJEE 6. § (3) bek. c) pontja értelmében “minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezessen (...)”. Az említett rendelkezéssel kapcsolatosan az EJEB megállapította⁴⁰¹, hogy a 6. §-ban foglalt jogi garanciák szabályozásának célja az, hogy a vádlott jelen lehessen a bírósági tárgyaláson annak ellenére, hogy az EJEE ezt nem szabályozza *expressis verbis*, ugyanis a 6. § (3) bek. c), d) és e) pontjában foglalt jogok nehezen gyakorolhatóak a vádlott jelenlétének hiányában. Az EJEE 6. § (3) bek. d) pontja előírja, hogy “minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy kérdéseket intézzon vagy intéztessen a vád tanúihoz”. A Strasbourgi Bíróság kifejtette⁴⁰², hogy az EJEE 6. §

megelőző vagy azt követően várható magatartások is. Ld. GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 29. o.

⁴⁰⁰ DÉNES Veronika: *A bírósági eljárás sajátosságai a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során*, Belügyi Szemle, 4-5/2000-es szám, 136. o.

⁴⁰¹ Ld. EJEB, *Colozza v. Olaszország*, 9024/80, (1985. február 12), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 414. o.

⁴⁰² Ld. EJEB, *Kamasinski v. Ausztria*, 9783/82, (1989. december 19), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 448. o.

(3) bek. d) pontjában szabályozott eljárásjogi garancia céljait figyelembe véve, a terheltet védőjével kell azonosítani, aki az eljárási jogokat a terhelt nevében érvényesíti. A vádlott tárgyalásról történő eltávolítása révén egyértelműen csorbul annak védekezéshez és kérdésselvetéshez való joga. Mindezek ellenére, az EJEB fentebb hivatkozott álláspontját figyelembe véve, mindaddig amíg a vádlott védője jelen lehet a tanú kihallgatásán, felteheti a vádlott által javasolt kérdéseket és személyesen megfigyelheti a tanú reakcióit a feltett kérdésekre, képes ellenőrizni a tanú szavahihetőségét, ezért nem állapítható meg a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogának megsértése⁴⁰³.

Abban az esetben viszont, ha a vádlott nem rendelkezik védővel, legkésőbb a bizonyítási eljárás befejezése előtt a bíróság a Be. 247. § (1) bek.-e értelmében köteles ismertetni a vallomás tartalmát a vádlottal. Meglátásom szerint, ezen utóbbi esetben, a vádlott eltávolítása a tárgyalóteremből az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott kérdésselvetési jog sérelméhez vezet, ugyanis az így lefolytatott eljárás nem biztosított a vádlott számára egy méltányos lehetőséget a tanúvallomás hitelt érdemlőségének megkérdőjelezésére azáltal, hogy közvetlen módon kérdéseket intézhetne a kihallgatott tanúhoz. A vallomás tartalmának utólagos ismertetése egyértelműen nem képes ellensúlyozni a védelem által elszenvedett hátrányokat.

Az StPO 168c. § (2) bek.-e értelmében, amennyiben a tanú kihallgatása az eljárás előkészítő szakasza során a bíró jelenlétében történik, a terhelt és védő jelen lehetnek a tanú kihallgatásán. Mindezek ellenére, az StPO 168c. § (3) bek.-e lehetővé teszi a terhelt eltávolítását a kihallgatásról, amennyiben jelenléte a nyomozás célját veszélyeztetné. Az említett jogszabály értelmében ez a rendelkezés különösen abban az esetben alkalmazható, ha attól kell tartani, hogy a tanú a terhelt jelenlétében nem mond majd igazat. Az StPO 247. §-a értelmében, a vádlott abban az esetben távolítható el a főtárgyalásról, amennyiben tartani lehet attól, hogy a tanú a vádlott jelenlétében nem mond igazat vagy a tanú vádlott jelenlétében történő kihallgatása veszélyeztetheti annak egészségi állapotát. A tanú kihallgatása után az eljáró bíróság köteles közölni a vádlottal a távollétében kihallgatott tanú vallomásának tartalmát⁴⁰⁴.

⁴⁰³ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 28. o.

⁴⁰⁴ A jogszabály angol nyelven elérhető: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html

III.7.3. Zárt tárgyalás elrendelése

A Be. 237. § (3) bek.-e értelmében “a bíróság hivatalból vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, illetőleg a tanú indítványára a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről indokolt határozattal kizárhatja: a) erkölcsi okból; b) az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében; c) az eljárásban részt vevő személyek, így különösen a különleges bánásmódot igénylő sértett, továbbá a tanú védelme érdekében. Az eljárás nyomozati szakaszától eltérően, amely során a tanú gyakorlatilag zavaró vagy befolyásoló körülmények hiányában teszi meg vallomását, az eljárás bírósági szakaszában több olyan tényező is jelen lehet, amely zavarhatja vagy gátolhatja a tanút a tárgyilagos vallomás megtételében, mint pl. a tárgyalóterem atmoszférája vagy a vádlott hozzátartozóinak jelenléte⁴⁰⁵. Az 1998. évi XIX Törvény elfogadását megelőzően a jogi szakirodalomban hangsúlyozták⁴⁰⁶, hogy az erkölcsi ok, mint jogi fogalom igen tág értelmezésre ad lehetőséget. Első sorban a szexuális bűncselekmények tárgyalása során merül fel ennek alkalmazása, illetve olyan esetekben, amikor kiskorú jogainak, érdekeinek védelme teszi ezt szükségessé. Ugyanakkor, a hatékony nyomozáshoz fűződő társadalmi érdek és az ezt elősegítő tanú életének, testi épségének megvédése is elfogadott erkölcsi érdeke a társadalomnak, ugyanis a kötelezettségét teljesítő állampolgár megvédését az igazságszolgáltatás állami szerveinek erkölcsi kötelelességeként kell elfogadnunk. Meglátásom szerint a hatályban levő jogi szabályozás fényében a Be. 237. § (3) bek. a) pontjában szabályozott erkölcsi ok már nem értelmezhető kiterjesztő módon, ugyanis a nyilvánosság kizárására vonatkozó hatályos jogi szabályozás külön nevesít olyan eseteket, amelyek tekintetében a régi Be. rendelkezései csak az erkölcsi okra hivatkozva tették lehetővé a zárt tárgyalás elrendelését. Amennyiben a nyilvánosság kizárása a kiskorú tanú vagy sértett egészségének védelme érdekében szükséges, úgy a zárt tárgyalást a Be. 237. § (3) bek. b) pontja alapján rendeli el az eljáró tanács elnöke. Ha a zárt tárgyalás elrendelését a fiatalkorú vagy felnőttkorú tanú, illetve sértett védelme teszi szükségessé, azt már nem a Be. 237. § (3) bek. a) pontja, hanem annak c) pontja alapján rendeli el az eljáró tanács elnöke. Ezen utóbbi rendelkezés alkalmazására sor kerülhet olyan bűncselekmények áldozatainak kihallgatása során, amelyek elkövetésének nyilvánosságra kerülése súlyos szégyenérzetet kelthet a sértett lelki világában (pl. szexuális bűncselekmények, emberkereskedelem), ugyanakkor, a hivatkozott rendelkezések alkalmazhatóak a családon belüli

⁴⁰⁵ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 279. o.

⁴⁰⁶ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-as szám, 28-29. o.

erőszakkal összefüggő bűncselekmények szemtanúi vagy sértettjei tekintetében is, akik nem szeretnék egyrészt, hogy a bűncselekmény elkövetése a nyilvánosság tudomására jutna, másrészt, hogy a családtagjukat terhelő vallomást annak hozzátartozóinak jelenlétében kellene megtenniük. Ezzel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban kifejtették⁴⁰⁷, hogy a tárgyalás hallgatóságának jelenléte olyan bűncselekmények esetén, ahol a sértett vagy a tanú privát szférájának intim részletei is nyilvánosságra kerülnek, gátló hatást gyakorolhat a vallomás megtételére. Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék indoklásában a Szakértői Bizottság kifejti⁴⁰⁸, hogy az információs és a közönségszolgálati politikának az eljárás nyomozati és bírósági szakaszában számba kell vennie a sértett védelmének szükségességét a nyilvánossággal szemben, amely a magánéletét vagy méltóságát veszélyezteti. Ha a bűncselekmény jellege, a különleges státusz vagy személyes helyzet és a sértett biztonsága speciális védelmet kíván, megfelelő korlátozásokat kell bevezetni, mint pl. zárt tárgyalás elrendelését. Ugyanakkor, a 2012/29/EU számú Irányelv 23. § (3) bek.-e értelmében a bírósági eljárások során biztosítani kell a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok számára olyan intézkedések igénybe vételét, amelyek lehetővé teszik a tárgyalásnak a nyilvánosság kizárásával történő megtartását.

Természetesen a zárt tárgyalás elrendelése tanúvédelmi érdekből a fenyegetett tanúk érdekeit is figyelembe veszi, azonban ezek tekintetében a nyilvánosság kizárása nem képes önmagában védelmet biztosítani, ugyanis a tanú személyes adatai továbbra is ismertek maradnak a védelem alanyai előtt, akik így gond nélkül be tudják azonosítani a tanú személyét. Mindezek ellenére, nem kizárt annak lehetősége sem, hogy a nyilvánosság kizárása révén sikerül olyan tényezőket kiiktatni, amelyek negatív hatást gyakorolhattak volna a tanú vallomására. Az USA Igazságügyi Minisztériumának kutatóintézete végzett egy felmérést, amely azt mutatta ki, hogy a maffiózók a tárgyalóteremben, a közönség soraiban, talpig feketében öltözve foglalnak helyet és jelenlétükkel, esetleg kézjeleikkel próbálják megfenyegetni a tanút⁴⁰⁹. Következésképpen, a nyilvánosság kizárása révén, eltávolításra kerülnek mindazon személyek – első sorban a vádlott hozzátartozói vagy közeli barátai – akik bármilyen formában megfélemlíthetnék és befolyásolhatnák vallomásában a kihallgatandó tanút. Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó

⁴⁰⁷ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 586. o.

⁴⁰⁸ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 12. pont

⁴⁰⁹ KERTÉSZ Imre: *A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 11/2001-es szám, 39. o.

Függelék 9. pontja értelmében a védelem számára megfelelő lehetőséget biztosítva arra, hogy vitathassa azt a bizonyítékot, melyet a tanú szolgáltatott, az eljárás egy részéről vagy annak teljes egészéből ki kellene zárni a sajtót és/vagy a nyilvánosságot. Az említett rendelkezéssel kapcsolatosan – az EJEB *Golder v. Egyesült Királyság*, illetve *Deweer v. Belgium* ügyekben hozott döntéseire hivatkozva – a Szakértői Bizottság kifejtette⁴¹⁰, hogy az EJEE 6. § (1) bek.-ében foglalt jogok nem abszolút érvényűek. A média és a nyilvánosság kizárható az eljárás teljes egészéről vagy annak egy részéről, ha azt az igazságszolgáltatás érdekei megkívánják, amely fogalom magába foglalja a tanúk védelmét is. Az EJEE 6. § (1) bek.-ének értelmében “mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően (...) a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás a kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban részt vevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, amelyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné⁴¹¹.

A német büntetőeljárásban a nyilvánosság kizárására a tárgyalásról a személyiségi jogok védelme, a személyiség kibontakoztatása és fejlődése érdekében a Bírósági szervezeti törvény 171. § b) pontja alapján rendelhető el, amennyiben egyébként a tanú jogilag védendő érdekei sérülnének. Szintén a Bírósági szervezeti törvény 172. §-a nyújt arra lehetőséget, hogy a bíróság a nyilvánosságot a főtárgyalásról kizárja, ha ez az állambiztonság vagy a közrend érdekében, illetve erkölcsi okból szükséges. További ok a nyilvánosság kizárására a tanú vagy más személy

⁴¹⁰ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 33. pont

⁴¹¹ A *Diennet v. Franciaország* ügyben az EJEB kifejtette, hogy a bírósági tárgyalások nyilvánossága nem egy abszolút érvényű elv, ugyanis mind a sajtó, mind pedig a közönség kizárható a tárgyalás egészéről vagy annak egy részéről a moralitás és a magánélethez való jog védelme érdekében vagy amennyiben a bíróság úgy véli, hogy a nyilvános tárgyalás az igazságszolgáltatás érdekeinek árthat. Ld. EJEB, *Diennet v. Franciaország*, 18160/91, (1995. szeptember 26), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 352. o.

életének, testi épségének vagy személyes szabadságának veszélyeztetése a tárgyalás nyilvánossága által⁴¹².

A Be. 237. § (3) bek.-ében szabályozott rendelkezések, amelyek lehetővé teszik a nyilvánosság kizárását a bírósági tárgyalásról, teljes mértékben megfelelnek az EJEE 6. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezéseknek, ugyanis kizárólag azokban az esetekben teszik lehetővé a zárt tárgyalás elrendelését, amelyek az EJEE szövegében is szerepelnek és semmilyen formában sem sértik a vádlott védekezéshez vagy kérdéshez való jogát⁴¹³. Más szerzők is kifejtették véleményüket⁴¹⁴, miszerint a nyilvánosság kizárásának és a vádlott eltávolításának intézményét a magyar büntetőeljárás törvény megfelelő módon szabályozza.

III.7.4. A tanú írásos vallomása

A Be. 85. § (5) bek.-e értelmében “a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság engedélyezheti, hogy a tanú a szóbeli kihallgatását követően vagy helyette írásban tegyen vallomást. Ebben az esetben a tanú a vallomását saját kezűleg leírja és aláírja (...) vagy a tanúnak a más módon leírt vallomását bíró vagy közjegyző hitelesíti. Az írásbeli tanúvallomás megtétele nem zárja ki, hogy utóbb a tanút, ha ez szükséges, a kihallgatása céljából a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság megidézze”⁴¹⁵. A jogi szakirodalomban megjegyezték⁴¹⁶, hogy a tanú írásbeli vallomástételének lehetősége célját tekintve nem kifejezetten tanúvédelmi eszköz, azonban alkalmazható a tanú védelmének érdekében is. Az írásbeli vallomástétel szabályozásának alapvető célja nyilvánvalóan az volt, hogy a tanú akadályoztatása esetén is közölhesse információit a hatóságokkal. Meglátásom szerint az írásbeli vallomástétel igénybe vétele főként azokban az esetekben szükséges, ha a tanú nem tudja magát szóban megfelelő módon kifejezni, mivel néma vagy beszédhibás, illetőleg a nyomozó hatóság vagy a bíróság előtt

⁴¹² ÁBAHÁM Márta: *A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videotechnika alkalmazására a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 7-8/2001-es szám, 323. o.

⁴¹³ GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám, 29. o.

⁴¹⁴ LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, Collega, 2/2003-as szám, 30. o.

⁴¹⁵ A tanú írásbeli vallomástételének lehetőségét először az 1999. évi CX. Törvény 60. §-a tette lehetővé azáltal, hogy módosította a régi Be. 64. §-át.

⁴¹⁶ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 118. o.; VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 281. o.

történő kihallgatása nem lehetséges, mivel különböző okoknál fogva – mint pl. betegség, mozgáskorlátozás – a tanú olyan távoli helyen tartózkodik, ahová a nyomozó hatóság vagy a bíróság nem tud személyesen elmenni. Mindezek ellenére, kétségtelen tény, hogy a gyakorlatban az írásbeli vallomástétel alkalmazható tanúvédelmi eszközként is, amennyiben a tanú el szeretné kerülni a vádlottal való konfrontációt. Ezzel kapcsolatosan megjegyezték⁴¹⁷, hogy az írásbeli vallomástétel nem képes hathatós védelmet nyújtani, ezért inkább a tanú bíróság előtti megjelenésével járó teher és trauma kiküszöbölésére lehet használatos. Ez teljes mértékben igaz, ugyanis az írásbeli vallomásban is szerepelniük kell a tanú személyi adatainak, így személyazonossága és lakcíme nem titkolható el a védelem alanyai előtt. Ezen okból kifolyólag, az írásbeli vallomástétel, mint esetleges tanúvédelmi eszköz, kizárólag a tanú és a terhelt közötti fizikai konfrontáció lehetőségét zárja ki és ezáltal megóvhatja a sebezhető tanúk, illetve a különleges bánásmódot igénylő sértettek érdekeit. *Tremmel Flórián* hangsúlyozta⁴¹⁸, hogy az írásbeli vallomás alkalmazása nagyon kényes kérdéseket vet fel, mivel jelentősen megnehezíti a tanú szavahihetőségének ellenőrzését, ugyanis „*a tévedést, a csúsztatást, a hazugságot akkor is ki kell szűrni, ha azokat a szinte mindent elbíró papírokra írták*”. Meglátásom szerint, az írásbeli vallomástétel tanúvédelmi célokra történő alkalmazását nagy ívben el kellene kerülniük az igazságügyi hatóságoknak, ugyanis sérti mind a közvetlenség elvét, mind a terhelt védekezéshez való jogát. A *Kostovski v. Hollandia* ügyben⁴¹⁹, amint azt már a jelen értekezésben többször is említettem, az EJEB kijelentette, hogy a nyomozati szakaszban beszerzett tanúvallomások bírósági tárgyaláson történő felhasználása nem egyezményellenes abban az esetben, ha a védelem az eljárás bármely szakaszában egy méltányos lehetőséget kapott a tanú szavahihetőségének megingatására. Amennyiben a nyomozó hatóság engedélyezi a tanú számára, hogy szóbeli vallomása helyett írásban tegyen vallomást, a fentebb hivatkozott joggyakorlat értelmében, ez mindaddig nem sérti a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát, amíg a tanú megjelenik a nyilvános bírósági tárgyaláson és a védelem alanyai élhetnek közvetlen kérdésselvetési jogukkal. Abban az esetben viszont, ha a nyomozati szakasz folyamán a tanú

⁴¹⁷ KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 10/2000-es szám, 96. o.

⁴¹⁸ TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 1/2008-as szám, 146. o.

⁴¹⁹ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata [...]*, 314. o.

kímélete érdekében a nyomozó hatóság engedélyzte, hogy vallomását írásban tegye meg és a nyilvános bírósági tárgyaláson a tanú írott vallomását felolvasás útján teszik a bizonyítás anyagává, ez automatikusan az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt jog sérelméhez vezet. Szintén egyezményesítéshez vezet, ha a tanú a nyomozó hatóság előtt szóban tett vallomást a védelem alanyainak távollétében, viszont az eljáró bíróság, a tanú kímélete érdekében engedélyezi, hogy írásban ismétlje meg vallomását vagy egyszerűen felolvassa a tanú nyomozati szakaszban tett vallomását.

III.7.5. A szembesítés mellőzése

A Be. 124. § (1) bek.-e értelmében “ha a terhelt, a tanúk, illetőleg a terhelt és a tanú vallomásai egymással ellentétesek, az ellentétet szükség esetén szembesítéssel lehet tisztázni”. Az említett jogszabály (2) bek.-e viszont lehetővé teszi a szembesítés mellőzését, ha ez a tanú vagy a terhelt védelme érdekében szükséges. A jogi szakirodalomban hangsúlyozták⁴²⁰, hogy “a szembesítés, a maga teátrális vonásaival és drámai feszültségével nem más, mint szembesülve az ellentétes állítás terhével, a vallomás hiteles megerősítése vagy megcáfolása”. A hivatkozott szerző meglátása szerint a szembesítés bizonyos esetekben súlyos pszichés megterhelést jelent a tanú számára, aki a terhelttől való félelmére hivatkozva, számos esetben megtagadja a szembesítésen történő részvételt. A fenti kijelentéssel kapcsolatosan meg szeretném jegyezni, hogy a szembesítés mellőzése kizárólag a sebezhető tanúk és a különleges bánásmódot igénylő sértettek esetében tekinthető tényleges tanúvédelmi eszköznek és célja a másodlagos viktimizáció elkerülése. Azon fenyegetett tanúk esetében, akik terhelő vallomásuk megtétele esetén megtorlások áldozataivá válhatnak, a szembesítés mellőzése önmagában semmilyen védelmet sem képes nyújtani, ugyanis terhelő vallomásuk tartalmazza mindazon személyi adatokat, amelyek az iratbetekintési jog érvényesítése révén lehetővé teszik a terhelt számára, hogy azonosítani tudja a tanú személyét és lakhelyét. Ebben az esetben a szembesítés mellőzése kizárólag a tanú kíméletét és nem annak védelmét szolgálja. Mindezek ellenére, amennyiben a szembesítés mellőzését a tanú személyi adatainak zárt kezelésével együtt alkalmazzák, tényleges tanúvédelmi eszközzé válik és képes hozzájárulni a fenyegetett tanúk védelméhez is. Ezzel kapcsolatosan megjegyezték⁴²¹, hogy a szembesítés mellőzése gyakorlatilag független a személyi

⁴²⁰ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 280. o.

⁴²¹ u.o., 280. o.

adatok zárt kezelésétől, ugyanis a két intézmény egyidejű alkalmazása nem zárja ki egymást, viszont a különösen védett tanú esetében nyilvánvaló, hogy a szembesítés a törvényi szabályozásból adódóan kizárt. A különösen védett tanú esetében – akit a védelem alanyainak távollétében hallgatnak ki, akihez közvetlen módon kérdés nem intézhető és aki tárgyalásra nem idézhető – egyértelmű a jogalkotó azon szándéka, hogy a tanú semmilyen formában sem szembesülhet fizikailag a terhelttel.

III.7.6. A felismerésre bemutatásra vonatkozó különleges rendelkezések

A Be. 122. § (5) bek.-e értelmében “ha a tanú védelme szükségessé teszi, a felismerésre bemutatást úgy kell végezni, hogy a felismerésre bemutatott a tanút ne ismerhesse fel, illetőleg ne észlelhesse”. A jogi szakirodalomban megjegyezték⁴²², hogy amennyiben a felismerésre bemutatás nyíltan történik, a felismerő tanú – személyes biztonságához fűződő érdekeit szem előtt tartva – nem biztos, hogy vállalja az azonosítás, illetve a felismerés nyomasztó terhét. Ezen okból kifolyólag, amennyiben a tanú érdeke azt megköveteli, a felismerésre bemutatást technikailag úgy kell lefolytatni, hogy a tanú ne legyen felismerhető, illetve ne legyen észlelhető, ami megoldható úgy, hogy a felismerő tanút olyan helyiségbe kell elkülöníteni, amelyből egy detektívtükör révén ő láthatja ugyan a felismerendő személyt, viszont őt nem észlelhetik. Egy másik technikai megoldás lehet, ha a nyomozó hatóság olyan szituációt teremt, amely során a gyanúsított nem is szerez tudomást arról, hogy felismerésre bemutatáson vesz részt vagy egyszerűen a gyanúsított fizikai megjelenítése helyett fényképtablót használ⁴²³. Mindezek mellett, a fenyegetett tanúk esetében, a tanú tényleges védelme megköveteli a személyi adatok zárt kezelésének elrendelését is, ugyanis hiábavaló a tanú személyének elrejtése a felismerésre bemutatott személy előtt, amennyiben az a felismerésre bemutatásról készült jegyzőkönyv megtekintése révén megismerheti a tanú személyi adatait. Ezzel szoros összefüggésben a Be. 122. § (5) bek.-e II. fordulata előírja, hogy amennyiben a tanú személyi adatainak zárt kezelését elrendelték, erről a felismerésre bemutatásnál is gondoskodni kell. A hivatkozott rendelkezések igen nagy jelentőséggel bírnak, ugyanis – amint azt már említettem – a felismerésre bemutatásról jegyzőkönyv készül, amelynek normális esetben tartalmaznia kell a tanú személyi adatait. Abban

⁴²² u.o., 280. o.

⁴²³ CSÁNYI Csaba: *Gondolatok a tanúvédelemről*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 25. o.

az esetben viszont, ha az eljárás egy korábbi stádiumában elrendelték a tanú személyi adatainak zárt kezelését, ezen adatok felfedése a felismerésre bemutatásról készült jegyzőkönyvben, az előzőleg elrendelt adatszárítást értelmetlenné tenné. Következésképpen, a szembesítés mellőzéséhez hasonlóan, a felismerésre bemutatásra vonatkozó különleges rendelkezések sem minősíthetők önmagukban valós tanúvédelmi eszköznek. Az esetek túlnyomó többségében, a felismerésre bemutatást szabályozó különleges rendelkezések elsődleges célja az, hogy ne fossza meg tartalmuktól a valós tanúvédelmi eszközöket, kizárván annak a lehetőségét, hogy az általános jogszabályok alapján a tanú személyi adatai belekerüljenek a felismerésre bemutatásról készült jegyzőkönyvbe vagy a felismerésre bemutatott személy fizikailag találkozhatson a tanúval. A különösen védett tanú esetében – akit a védelem alanyainak távollétében hallgatnak ki, akihez közvetlen módon kérdés nem intézhető és aki tárgyalásra nem idézhető – egyértelmű a jogalkotó azon szándéka, hogy a tanú semmilyen formában sem szembesülhet fizikailag a terhelttel. Ezen okból kifolyólag, a különösen védett tanú esetében a felismerésre bemutatást minden esetben úgy kell elvégezni, hogy a felismerésre bemutatott személy ne láthassa a felismerő tanút.

III.8. A katona tanú védelme

Mindenek előtt, fontos megjegyezni, hogy a katona tanú védelmének kérdése felmerülhet katonai büntetőeljárásban vagy “rendes” büntetőeljárásban. Ezen utóbbi esetben a katona tanú mint szolgálaton kívüli természetes személy lép fel, ezért ugyanazon büntető eljárásjogon belüli védelmi eszközök illetik meg, mint bármely más tanút⁴²⁴. Amennyiben a katona tanút katonai büntetőeljárás keretén belül hallgatják ki, a helyzet teljesen más. A katonai szolgálatot ellátó tanút vagy sértettet, a különleges katonai életviszonyokra való tekintettel, a Be. 478. § (1) bek. I fordulata többletjogokkal ruházza fel, ugyanis lehetővé teszi számára más szolgálati helyre történő vezénylését vagy áthelyezését⁴²⁵. Ezen különleges tanúvédelmi eszközök szabályozása teljesen ésszerű, ugyanis amennyiben a katona tanúnak előjárója ellen kell terhelő vallomást

⁴²⁴ HAUTZINGER Zoltán: *A katona tanú védelme*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 89. o.

⁴²⁵ Az említett jogszabály részletes elemzése, kritikája, illetve a “vezénylés” és “áthelyezés” definíciója érdekében ld. HAUTZINGER Zoltán: *A katona tanú védelme*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 85-87. o.

tennie, teljesen kiszolgáltatott helyzetbe kerül és könnyen befolyásolhatóvá válik. A katona tanú teljesen tisztában van azzal, hogy amennyiben megteszi a terhelő vallomást és a jövőben ugyanazon szervezeti egység keretén belül fog szolgálatot teljesíteni, előljárója és annak “szimpatizánsai” mindent meg fognak tenni, hogy mind szakmai, mind személyes téren “keresztbe tegyenek neki”. Ezen okból kifolyólag, a más szervezeti egységbe való vezérlés vagy áthelyezés lehetővé teszi, hogy a katona tanú a jövőben is nyugodt munkahelyi légkörben tudja szolgálatát teljesíteni. Ami az általános tanúvédelmi eszközök alkalmazását illeti a katonai büntetőeljárásban, teljes mértékben egyetértek *Hautzinger Zoltán* azon állításával⁴²⁶, miszerint a személyi adatok zárt kezelése és a tanú különösen védetté nyilvánítása általában nem alkalmazható a katona tanú esetében, ugyanis annak személyét és személyi adatait az ugyanazon szervezeti egységben szolgálatot teljesítő összes kollégája nagy valószínűséggel ismeri. Mindezek ellenére, alkalmasnak tartom a katona tanú védelme érdekében annak zártcélú távközlő hálózat útján, torzított kép és hang segítségével történő kihallgatását, amennyiben előzőleg elrendelik a katona tanú személyi adatainak zárt kezelését és amennyiben igazolható, hogy a katona tanút vallomásának tartalma alapján sem fogja tudni beazonosítani a terhelt.

III.9. A tanú segítője

A jogi szakirodalomban megjegyezték⁴²⁷, hogy az 1998. évi XIX. Törvény egyik kiemelkedő újítása a tanú segítője intézményének szabályozása volt. A tanúvédelem területével foglalkozó szakemberek már a 90-es évek elején jelezték egy olyan jogi szabályozás szükségességét, amely lehetővé tenné a tanú számára, hogy a kihallgatásán egy ügyvéd lehessen jelen, aki az ő érdekeit képviselné⁴²⁸. A Be. 80. §-a értelmében „a tanú érdekében meghatalmazott ügyvéd járhat el, ha a tanú a jogairól való felvilágosítás céljából ezt szükségesnek tartja, a tanút erről az idézésben tájékoztatni kell”. A 2013. évi CLXXXVI.

⁴²⁶ HAUTZINGER Zoltán: *A katona tanú védelme*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009, 87-88. o.

⁴²⁷ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 118. o.; LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei*, *Collega*, 2/2003-as szám, 32. o.

⁴²⁸ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, *Magyar Jog*, 10/1992-es szám, 584. o. A szerzők felhívták a figyelmet arra, hogy megfelelő törvényi szabályozás hiányában az NSZK Alkotmánybírósága már 1974-ben lehetővé tette jogi képviselő részvételét a tanúk kihallgatásán, amennyiben ez nem sértette a büntetőeljárás hatékonyságához fűződő közérdeket.

Törvény módosította a Be. 85. § (4) bek.-ében foglalt rendelkezéseket és előírta, hogy “a tanú kihallgatásánál jelen lehet az érdekében eljáró ügyvéd, aki a tanúnak felvilágosítást adhat a jogairól, de más tevékenységet nem végezhet, és a vallomást nem befolyásolhatja (...) a kihallgatást követően az arról készült jegyzőkönyvet megtekintheti, és észrevételeit írásban vagy szóban előterjeszheti”. A fentebb ismertetett rendelkezések alapján az alábbi következtetések vonhatóak le: a tanú segítőtje kizárólag ügyvéd lehet; a nyomozó hatóság a tanú kérelmére nem köteles kirendelt védőt biztosítani, ugyanis a jogszabály kizárólag a “meghatalmazott” védőre tesz utalást; a segítő tevékenysége kizárólag a tanú kihallgatás előtti tájékoztatására, illetve a kihallgatásról készült jegyzőkönyvvel kapcsolatos észrevételek előterjesztésére korlátozódik; az eljáró hatóság a kihallgatás előtt köteles a tanút értesíteni ezen jogáról. Meglátásom szerint a tanú segítőtjének szabályozása révén a jogalkotó mindenképp előtt a nyomozó hatóságok túlkapásait, visszaéléseit és törvénytelen taktikáit igyekezett lehetetlenné tenni a tanúk kihallgatása alkalmával⁴²⁹. A jogi ismeretekkel nem rendelkező és a büntetőeljárás taktikai fortélyait nem ismerő tanú teljes mértékben ki van szolgáltatva a nyomozó hatóságnak. Védőként személyesen tapasztaltam a nyomozó hatóságok azon törvénytelen kihallgatási taktikáját, miszerint egy adott személyt – akiről a hatóság elejétől tudta, hogy a büntetőeljárás egyik gyanúsítottja lesz – először tanúként hallgatták ki, ugyanis az igazmondási kötelezettség ismertetésével nyomást tudtak gyakorolni az illető személyre⁴³⁰. Fontos megjegyezni, hogy a fentebb ismertetett tisztességtelen gyakorlat nem a modern büntetőeljárás ”találmánya”, ugyanis közvetlenül a rendszerváltás után napvilágot látott jogi tanulmányokban is kifogásolták ezek alkalmazását⁴³¹. Köztudott, hogy a kontinentális típusú büntető eljárásjogi rendszerekben a gyanúsított vagy a vádlott még ha akar sem tehet eskü alatt vallomást, amelynek következtében nem köteles igazat mondani, tehát amennyiben vallomásának tartalma nem felel meg a valóságnak, nem vonható büntetőjogi felelősségre. Ezzel ellentétben, a tanú köteles igazat mondani és kihallgatása előtt felhívják a figyelmét arra, hogy amennyiben a valóságnak nem

⁴²⁹ A jogi szakirodalomban megjegyezték, hogy a tanút nem csak a terhelttől kell megóvni, meg kell védeni őt a hatóságoktól is. A bűnüldöző hatóságok elsődleges érdeke az eredményesség és nem a tanú személye, ezért sok esetben nem kímélik a tanú magánéletét vagy emberi méltóságát. Ld. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 114. o.

⁴³⁰ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút*, 114. o.

⁴³¹ FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 584. o.

megfelelő vallomást tesz, bűncselekményt követ el. Más szavakkal, a gyanúsítottal ellentétben, a tanú nem "adaptálhatja" vallomásának tartalmát saját érdekeinek megfelelően. A nyomozó hatóságok sok esetben a potenciális gyanúsított jelelölteket úgy próbálják "igazmondásra kényszeríteni", hogy őket először tanúként hallgatják ki és figyelmeztetik arra, hogy amennyiben a valóságnak nem megfelelő vallomást tesznek, büntetőeljárást indítanak ellenük. Utólag aztán közlik velük, hogy gyanúsított minőségben szeretnék újra kihallgatni, amikor a védővel "felfegyverkezett" gyanúsított már valószínűleg más tartalmú vallomást tenne vagy élne hallgatáshoz való jogával, de a nyomozó hatóság az orra elé "dörgöli" előző vallomását, amelyben már "kicsikarták" belőle az igazságot. Egyértelmű, hogy az ilyen "tanúvallomásból" származó bizonyíték nem vehető figyelembe és ki kell zárni a bizonyítás anyagából, mivel "mérgezett fa mérgezett gyümölcse"⁴³². Viszont kérdem én, hogy amennyiben más terhelő bizonyítékok is a vádhatóság rendelkezésére állnak – ugyanis egyértelmű, hogy a vádlott kizárólag a nyomozati szakaszban tett "tanúvallomása" alapján nem ítéltető el – egy bíró tudatából, hogyan lehet egyszerűen „kitörölni” egy olyan vallomást – amelyet az ügy iratai között elolvashat – azzal az egyszerű kijelentéssel, hogy azt ki kell zárni a bizonyítás anyagából? Az esetek jelentős részében, a tanúként kihallgatott gyanúsított "beleesik a nyomozó hatóság hálójába" – főként amennyiben a jogi képviselőt kirendelt védő biztosította, akinek esetleg fogalma sincs a gyanúsított előző nyilatkozatának tartalmáról vagy egyszerűen jelen sem volt a kihallgatáson és a jegyzőkönyvet utólag írta alá – mivel gyanúsított minőségében is megerősíti előző vallomását annak ellenére, hogy teljesen más tartalmú vallomást tett volna, amennyiben a nyomozó hatóság az első kihallgatás előtt közölte volna vele gyanúsított minőségét. Ezen okból kifolyólag, még abban az esetben is, ha egy adott személyt a nyomozó hatóság "csak" tanúként idéz be, szükséges a védői jelenlét és a tanú kioktatása arról, hogy nem köteles olyant mondani vagy olyan kérdésre válaszolni, amellyel saját magát vagy hozzátartozóit bűncselekmény elkövetésével vádolná. Meglátásom szerint az a rendelkezés, amelynek értelmében a védő a kihallgatás folyamán nem befolyásolhatja a tanút, nem foszthatja meg a védőt azon

⁴³² A Be. 82. § (1) bek. b) pontja értelmében "a tanúvallomást megtagadhatja az aki (...) magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná", ugyanakkor, a Be. 82. § (2) bek.-e előírja, hogy a tanút a kihallgatása elején a mentességi okokra és a jogaira figyelmeztetni kell és ezt jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

kötelességétől, hogy amennyiben a kihallgatás folyamán azt tapasztalja, hogy a nyomozó hatóság “terhelő tartalmú vallomást” akar kicsikarni a tanúból, figyelmeztesse őt a felállított “kelepcére”⁴³³. Az R (97) 13-as számú Ajánlást kidolgozó Szakértői Bizottság megjegyezte⁴³⁴, hogy a tanúnak, a gyanúsított hallgatáshoz való jogából fakadóan, jogában áll visszautasítani a vallomástételt, amennyiben ezzel önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolná.

III.10. A védő jelenléti joga a terhelő tanúk kihallgatásán

Az 1989. évi XXVI. Törvény 18. §-a, amely módosította a régi Be. rendelkezéseit és lehetővé tette a védő jelenlétét a tanú kihallgatásán, számos kritika tárgyát képezte, különösen a gyakorlatban nyomozást folytató szerzők részéről, akik az említett jogszabályt “*az átgondolatlan rögtönzés tipikus termékének*” minősítették⁴³⁵. A régi Be. 134. §-a, az említett törvénymódosítás után, előírta, hogy a védő belátása szerint jelen lehetett az ügyben elrendelt bármely tanúkihallgatáson és a nyomozó hatóság ezt köteles volt lehetővé tenni számára azáltal, hogy a régi Be. 112. §-a értelmében a kihallgatás időpontjáról és helyszínéről előzetesen kellett őt értesítenie. Az értesítés elmulasztása eljárási szabálysértésnek minősült, amelynek a régi Be. 60. § (3) bek.-e értelmében az volt a következménye, hogy az így szolgáltatott vallomást kizárták a bizonyítási eszközök köréből. Bizonyos szerzők⁴³⁶ a védőt valóságos “mumusként”⁴³⁷ tüntették fel, aki nehezíti az igazságszolgáltatás működését és pszichikai nyomást gyakorol a tanúra: ”*eljárásjogunk 1989. évi XXVI. Törvénnyel történő módosítása (...) nehezíti a szervezett bűnözéssel kapcsolatos bűncselekmények felderítését és az igazságszolgáltatást (...) Nem nehéz belátnunk, hogy csupán a védő jelenléte megfélemlítő hatással lehet a tanúra, aki, tudván, hogy*

⁴³³ Az 1998. évi XIX. Törvény elfogadását jóval megelőzően a jogi szakirodalomban hangsúlyozták, hogy a tanúvédelmi garanciák körében fő helyet foglal el a tanú jogi képviselőjének biztosítása, mint a tisztességes eljárás elvével szoros összefüggésben álló jogi garancia. Ld. FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 584. o.

⁴³⁴ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 54. pont

⁴³⁵ BÓCZ Endre: *A büntetőeljárás törvény novellájához*, Magyar Jog, 1/1990-es szám, 45. o.

⁴³⁶ KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 10/2000-es szám, 85-86. o.

⁴³⁷ “*A védő a nyomozó hatóság mumusa, a szükséges rossz, aki horrible dictu a nyomozás akadály, a potenciális hivatásos bűnpártoló*”. Ld. FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 58. o.

ismerik nevét, adatait, nem valószínű, hogy a valóságot fogja közölni. Emellett szükséges, hogy a kihallgatott és a kihallgató között kedvező pszichológiai kapcsolat legyen, a tanú bizalmát meg kell nyerni, amit egy harmadik személy jelenléte igencsak megnehezít. Mindezeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy eljárásjogunkban az ügyvéd korlátlan jelenléti jogából egyértelműen következik a tanú kiszolgáltatottsága és a védelmi túlsúly”. A fentebb hivatkozott álláspont mellett más szerzők is pálcát törtek kifejezvé⁴³⁸, hogy a védő korlátlan jelenléti jogának szabályozása révén nyomozástechnikai és eljárásjogi érdekek sodródtak veszélybe a nyomozás titkosságához fűződő érdekek sérelme révén, mitöbb, maga az “az igazságszolgáltatás bűnüldözési érvényesíthetősége jelentősen korlátozódott és a bűnüldözés alanyainak eljárásbeli pozíciója a nyomozati szakaszban háttérbe szorult”. A liberálisabb és modernebb felfogású szerzők teljesen más állásponton voltak⁴³⁹ és nem értették meg azt a harcot, amelyet “a bűnüldözés érdekeit előtérbe állítók a védő nyomozásbeli részvétele ellen folytattak, ugyanis ezen álláspontok szerint a védő lenne az, aki nemcsak a nyomozás sikerét igyekszik megghiúsítani vagy veszélyeztetni aktivitásával, de a tanúra is veszedelmet hoz”. Érdeemes elgondolkodni azon, hogy miért pontosan a rendszerváltás évében került sor egy olyan állítólagos “nemzetközi jogban is egyedülálló” szabályozásra, amely lehetővé tette a védő jelenlétet a nyomozati cselekmények végzésén. Más szavakkal, a jogalkotás kontextusának vizsgálata elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a jogalkotó szándékát. Az 1989-ig működő totalitárius rendszerben alkalmazott büntető igazságszolgáltatást minden jellemezte, csak a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogának érvényesítési lehetősége nem. A kommunista diktatúra időszakát a megfélemlítésen alapuló, formális ügyvédi védelmet biztosító, pártérdeket szem előtt tartó, tipikus inkvizitórius büntetőeljárás rendszer jellemezte, amelyben szó nem volt a fegyverek egyenlősége elvének betartásáról a vádhatóság és a védelem alanyai között. Egy ilyen rendszerben, amelyben a védelem alanyai szinte teljes mértékben ki voltak zárva a nyomozati cselekmények végzéséről,

⁴³⁸ BORAI Ákos: *A tanúvédelem (I. rész)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám, 36. o. A fentebb hivatkozott kijelentésekkel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban megfogalmazódott az – a véleményem szerint teljesen megalapozott – észrevétel, miszerint a bűnbak keresés tipikus példájával állunk szemben, ugyanis elhibázott az a kijelentés, hogy a bűnüldözés hatékonyságának a védelmi jogok érvényesülése képezi gátját. Ezen szerzők meglátása szerint a nyomozó hatóság még ma sem hajlandó elgondolkodni kudarcaiban játszott szerepében és ezt ma is igyekszik másra hárítani. Ld. FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 587. o.

⁴³⁹ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút? [...]*, 114. o.

útólag már lehetetlen volt számukra igazolni a bizonyítási eszközök beszerzésének esetleges törvénytelenységét. Így nem meglepő, hogy számos esetben sor került visszaélésekre a nyomozó hatóságok részéről, és itt nem a koncepciók perekre szeretnék utalni. Mivel a nyomozó hatóságon kívül senki nem lehetett jelen a tanúk kihallgatásán, számos esetben a tanú vallomását a nyomozó hatóság diktálta – ami sajnos ma is bevett gyakorlat, főként a hatósági tanúk esetében – nem beszélve arról, hogy a tanúra nem kevés esetben fizikai vagy pszichikai nyomást gyakoroltak annak érdekében, hogy a vádlott tekintetében terhelő tartalmú vallomást tegyen. Egy ilyen rendszer tapasztalatai után nem meglepő, sőt meglátásom szerint teljesen etikus és törvényszerű volt, hogy a védőnek joga nyíljon jelen lenni a terhelő tanúk kihallgatásán annak érdekében, hogy személyesen győződhessen meg a kihallgatás törvényességéről⁴⁴⁰. Következésképpen, a védő jelenléte a terhelő tanúk kihallgatásán nem egy védelmi túlsúly kialakulásához vezetett – ahogyan azt a gyakorlatban nyomozást folytató szerzők hangsúlyozták⁴⁴¹ – hanem egy egyensúly megteremtéséhez a vádhatóság és a védelem jogai között. Ezzel kapcsolatosan megjegyezték⁴⁴², hogy a védői jogok és a hatékony büntetőeljárás fűződő érdekek konfliktusának feloldásában több út lehetséges, amelyek közül az egyik a terhelt védekezéshez való jogának a nyomozás során történő drasztikus visszaszorítása, ami azonban egy korábbi állapothoz történő visszatérést jelentene. Más szavakkal, amennyiben a nyomozó hatóságok a rendszerváltást követően is a védelmi jogok korlátozásával biztosítanák a bűnüldözés hatékonyságát, az a társadalom által megvetett totalitárius büntetőeljárás rendszerhez való visszatérést jelentené. Más szerzők is hangsúlyozták⁴⁴³, hogy amíg a nyomozati szakasz során felvett bizonyítékoknak olyan fontos szerepük van a büntetőjogi felelősség megállapításában, mint napjainkban, elengedhetetlennek tűnik a védelem megjelenése már a nyomozati szakaszban.

Azt is megjegyezték, hogy amennyiben a védő nincs jelen a tanú kihallgatásán, az erről készült jegyzőkönyvet utólag kikérheti és írásban indítványt is nyújthat be, amelyben még

⁴⁴⁰ A jogi szakirodalomban megfogalmazott nézőpont szerint *“a védő, a törvényes keretek között, a tisztességes nyomozás egyik garanciája, a nyomozó hatóság csalafintaságainak vagy törvénytiségeinek cenzora”*. Ld. FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 58. o.

⁴⁴¹ BORAI Ákos: *A tanúvédelem (I. rész)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám, 36. o.

⁴⁴² FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 586. o.

⁴⁴³ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút? [...]*, 114. o.

kérdést is megfogalmazhat⁴⁴⁴. A jegyzőkönyv utólagos megtekintése csupán információkat szolgáltat a védő számára a kihallgatási anyag tartalmáról anélkül, hogy képes lenne biztosítani a védői jelenlét szabályozásának lényegét. A jogalkotó azáltal, hogy lehetővé tette a nyomozati szakaszban a védő számára a terhelő tanúk kihallgatásán való részvételt, első sorban nem azt tartotta szem előtt, hogy a tanúvallomás tartalma mihamarabb a védelem alanyainak tudomására jusson. A szabályozás lényege abban rejlik, hogy a védő személyesen győződhessen meg arról, hogy a kihallgatás törvényes keretek között zajlott, vagyis a nyomozó hatóság a tanút nem kényszerítette, nem fenyegette meg, nem próbált vele csalárd megállapodást kötni, nem diktálta le a vallomás tartalmát, a feltett kérdésekre nem sugallta a választ a tanú számára. Amennyiben a védő nem lehet jelen a tanú kihallgatásán, mindezeket képtelen ellenőrizni a nyomozás egy későbbi szakaszában vagy az eljárás bírósági szakaszában, ugyanis az ügy irataiból mindezek nem tűnnek ki. Meglátásom szerint a védő jelenléti jogának korlátozása a nyomozati szakasz folyamán jelentős mértékben megnehezítheti az eljáró tanács feladatát a különböző tartalmú, ugyanazon tanútól származó vallomások értékelésének tekintetében. Feltételezzük, hogy a nyomozó hatóság a tanú vallomásának beszerzésekor pszichikai kényszert alkalmazott vagy csak egyszerűen lediktálta a tanúnak a vádhatóság számára kedvező tartalmú vallomást. A bírósági tárgyaláson a védelem egy sor kérdésnek veti alá a tanút, aki – ennek hatására vagy csak éppen azért mert nem emlékszik és nem is emlékezhet arra a 3 évvel ezelőtt tett vallomásra, amely valójában nem is tőle származik és amit ő csak aláírt – teljesen vagy részben eltérő tartalmú vallomást tesz. Erre a bíróság figyelmezteti a tanút, hogy amennyiben nem mond igazat, büntetőjogi felelősségre vonható hamis tanúzásért. A tanú természetesen megijed és közli, hogy ezen utóbbi vallomása felel meg a valóságnak és elmagyarázza, hogy a vallomások közötti tartalmi különbség azzal magyarázható, hogy a nyomozó hatóság nyomást gyakorolt rá vagy egyszerűen lediktálta a vallomást. Erre a vádhatóság képviselője természetesen tiltakozik és felhívja a bíróság figyelmét arra, hogy ezek csupán “megalapozatlan” állítások, amelyeket a tanú

⁴⁴⁴ FENYVESI Csaba: *Védő és tanú*, Ügyvédek Lapja, 1/2001-es szám, 44. o. A Be. 186. § (2) bek.-e értelmében “a gyanúsított, a védő és a sértett a nyomozás során is megtekintheti a szakvéleményt, az egyéb iratokat pedig akkor, ha az a nyomozás érdekeit nem sérti”. Az említett rendelkezés alapján a védő ugyan kérelmezheti azon tanú vallomásának megtekintését, akinek kihallgatásán nem vett részt, ezt azonban a vádhatóság bármikor visszautasíthatja azzal a megalapozott vagy formális indokkal, hogy a vallomás megtekintése sérti „a nyomozás érdekeit”.

nem tud igazolni. Mivel a védő nem volt jelen a kihallgatáson, amikor indítvánnyal élhetett volna a tanúvallomás törvénytelen beszerzésével kapcsolatosan, a tanú valóban nem fogja tudni igazolni a nyomásgyakorlás vagy a diktálás tényét. Mivel a bizonyítékok szabad értékelésen elve értelmében a nyomozás folyamán, a védő jelenlétének hiányában beszerzett vallomás bizonyító ereje nem kisebb, mint a kontradiktórius bírósági tárgyalás során szolgáltatott vallomása, az eljáró tanácsra hárul az a kényelmetlen és nehéz feladat, hogy eldöntse melyik vallomás felel meg a valóságnak és választását megindokolja. Ez a helyzet elkerülhető lett volna, ha a kihallgatáson részt vevő védő írásos indítványt nyújtott volna be a nyomásgyakorlás tényére vonatkozóan, így a tanú kijelentése a bírósági tárgyalás folyamán már nem csupán légből kapott hazugságnak minősülne, ugyanis ezt a védő írásos beadványa tamaszthatná alá, így a nyomozati szakaszban tett vallomást a bíróság indokoltan kizárhatná a bizonyítás anyagából.

Nem kérdőjelezem meg azt, hogy egy olyan jellegű szabályozás, amely korlátlan védői jelenlétet biztosít a tanúk kihallgatásán, kényelmetlen a vádhatóság számára, amely feszélyezve érezheti magát azáltal, hogy a védő a háttérből megfigyeli munkáját, írásos észrevételeket tesz ezzel kapcsolatosan és a védővel történő egyeztetés a kihallgatás időpontjával kapcsolatosan többletmunkához vezet. Nem értek egyet viszont azzal a kijelentéssel, miszerint a védő jogainak adhézios jellegét figyelembe véve, magának a vádlottnak is jelen kellene lennie a tanú kihallgatásán, ugyanis csupán a védő jelenléte pszichikai nyomást gyakorolhat a tanúra⁴⁴⁵. Meglátásom szerint nem a védő, hanem maga a vádlott jelenléte gyakorol nyomást a tanúra, ugyanis a tanú nem a vádlott ügyvédje részéről fenyegető megtorlástól, hanem a vádlott vagy annak hozzátartozói bosszújától tart leginkább. Ezen okból kifolyólag, azok a jogrendszerek, amelyek lehetővé teszik a védő jelenlétét a tanú kihallgatásán⁴⁴⁶, nem engedélyezik maga a vádlott jelenlétét is. Nem szeretném megkérdőjelezni azt a tényt, miszerint a védő jelenléte a

⁴⁴⁵ BORAI Ákos: *A tanúvédelem (I. rész)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám, 37. o.

⁴⁴⁶ A jogi szakirodalomban hangsúlyozták, hogy a védelem jogai a nyomozás során eltérőek, ugyanis ahol az inkvizitórius eljárási szabályok dominálnak a vádlott és a védelem jogai erőteljesen korlátozottak, mivel sem iratbetekintési, sem pedig a kihallgatáson való jelenléti jog nem illeti meg a védőt. Ld. FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljáráásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám, 586. o. Más szerzők által végzett kutatásokból kitűnik, hogy egyes államokban a védő nemhogy a tanú kihallgatásán, de saját ügyfele nyomozati kihallgatásán sem vehet részt, tevékenysége kizárólag az eljárás bírósági szakaszára korlátozódik (pl. Anglia, Franciaország, Németország, Ausztria). Ld. FENYVESI Csaba: *Védő és tanú*, Ügyvédek Lapja, 1/2001-es szám, 44. o.

kihallgatáson feszélyezheti a tanút, viszont a tanúnak és a vádhatóságnak is meg kell értenie azt, hogy a jelenléti jog biztosítása szükséges a fegyverek egyenlősége elvének érvényesítéséhez és a kihallgatáson részt vevő védő sem más mint egy “tanú”, aki jelenléte révén tanúsítja a terhelt számára azt a tényt, miszerint a tanú kihallgatása során a nyomozó hatóság betartotta a törvényesség elvét.

Nem értek egyet azzal a kijelentéssel, miszerint a védő jelenléti joga a terhelő tanúk kihallgatásán, hiábavalóvá teszi a tanúvédelmi intézkedések alkalmazását, ugyanis a tanú személye nem marad ismeretlen a védelem alanyai előtt⁴⁴⁷. A tanú személyi adatainak zárt kezelése, legyen szó a tanú nevének vagy lakcímének zárt kezeléséről, minden esetben azt feltételezi, hogy a terhelő tanú fizikailag megjelenik a bíróság előtt. Következésképpen, amennyiben a védő a nyomozás folyamán látja a tanút, annak semmilyen jogi hátránya sem származhat ebből, ugyanis a bírósági tárgyaláson maga a vádlott is fizikailag szembesülhet a terhelő tanúval. Egyértelmű, hogy amennyiben a nyomozó hatóság elrendelte a tanú személyi adatainak zárt kezelését, a nyomozati szakaszban a kihallgatáson részt vevő védővel nem fogják közölni a tanú valós személyi adatait, hanem a védő egy olyan kihallgatási jegyzőkönyvet ír alá, amely kizárólag a tanú vallomását tartalmazza annak személyi adatai nélkül⁴⁴⁸. Amennyiben attól kell tartani, hogy a tanú személyének, külalakjának ismerete a vádlott vagy annak védője előtt fenyegetést jelenthet a tanú számára, mellőzni kell a közvetlen konfrontációt a tanú és a vádlott védője között. Azonban ez nem jelenti azt, hogy a védő nem lehet jelen a tanú kihallgatásán, hanem kizárólag azt feltételezi, hogy a kihallgatás során a védő nem láthatja a tanú személyét. Ez megvalósítható a tanú zártcélú távközlő hálózat útján, torzított kép és hang segítségével történő kihallgatásával.

Az 1998. évi XIX. Törvény látványosan korlátozta a védő jelenléti jogát az eljárás nyomozati szakaszában és ezáltal visszatérést jelentett az 1989 előtti erőteljes inkvizitórius eljárási szabályozáshoz. A hatályos Be. 184. § (2) bek. II. fordulata értelmében “*a védő jelen*

⁴⁴⁷ FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 57. o.

⁴⁴⁸ Ezzel kapcsolatosan a szakirodalomban megjegyezték, hogy amennyiben a tanú kihallgatásán védő is jelen van, a személyi adatok felvételét úgy kell megoldani, hogy a zárt adatkezelés az elérni kívánt célját ne veszítse el. Amennyiben a védő másolatot kér a tanú vallomásáról, az említett nyomozási irat nem tartalmazhatja a tanú személyi adatait. Ld. GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám, 30. o.

lehet az általa, illetve az általa védett gyanúsított által indítványozott tanúkihallgatáson (...) a kihallgatáson jelen lévő védő a gyanúsítotthoz és a tanúhoz kérdéseket intézhet”. A hivatkozott rendelkezések értelmében a védő pontosan azon terhelő tanúk kihallgatásán nem lehet jelen, akik tekintetében a legnagyobb a valószínűsége annak, hogy a nyomozó hatóság befolyásolni fogja vallomásuk tartalmát. Amint már említettem, meglátásom szerint a védő jelenléte a tanúkihallgatáson teljes mértékben összeegyeztethető bármelyik tanúvédelmi eszközzel (kivéve a tanú különösen védetté nyilvánítását), ugyanis amennyiben a védő és a tanú közötti fizikai kontaktus veszélyt jelentene a tanú számára, elrendelhető a tanú különösen védetté nyilvánítása vagy annak zártcélú távközlő hálózat útján, torzított kép és hang segítségével történő kihallgatása. Meglátásom szerint a védő kizárása a terhelő tanúk kihallgatásáról semmilyen mértékben sem segítette elő a tanúk védelmét, viszont lehetővé tette a hatósági visszaéléseket. Egy modern jogállamban, ahol elvileg az oly gyakran említett és már-már közhelynek számító tisztességes eljárás és fegyverek egyenlősége elvének kellene érvényesülnie, miért van szükség a védő kizárására a terhelő tanúk kihallgatásáról, mi rejtegetnivalója van a nyomozó hatóságnak a védő előtt? Ezek számomra olyan költői kérdések, amelyekre nem találtam ésszerű, jogilag elfogadható választ, viszont lehet, hogy csak én vagyok jogi szempontból túlságosan liberális gondolkodású vagy az elemzett kérdéseket egy védő szemszögéből látom.

IV. TANÚ- ÉS SÉRTETTVEDELEM A ROMÁN BÜNTETŐELJÁRÁSBAN. AZ ÚJ ÉS A RÉGI BE. KOMPARATÍV VIZSGÁLATA

IV.1. A tanúvédelem intézményének kialakulása és fejlődése Romániában

A 2002. évi 682.⁴⁴⁹, illetve a 2003. évi 281.⁴⁵⁰ Törvények elfogadását megelőzően a tanúvallomást szabályozó romániai büntetőeljárásai rendelkezéseket két igen komoly hiányosság jellemezte. Egyrészt a büntetőeljárásai rendszer nem rendelkezett egy tanúvédelmi programmal, amely 2002 előtt már a legtöbb európai ország jogrendszerében fellelhető volt, másrészt a Be. rendelkezései között nem találhattunk olyan jogi szabályozást, amely *expressis verbis* a tanú

⁴⁴⁹ A tanúvédelemről szóló 2002. évi 682. Törvény, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2002/964. szám. Részletekért ld. MATEUȚ Gheorghijă: *Protecția martorilor [...]*, 87-157. o.; ȚIGĂNAȘU A. Jenică - ROMIȚAN C. Raul – COSTACHE Aurelian: *Protecția martorilor*, Ed. Moroșan, 2003, București, 24-38. o.

⁴⁵⁰ A Büntetőeljárásai törvénykönyv és bizonyos törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 2003. évi 281. Törvény, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2003/468. szám

védelmét szolgálta volna. A román jogi szakirodalomban⁴⁵¹ ezen hiányosságok meglétét azzal magyarázták, hogy az 1968-ben hatályba lépett régi Be. rendelkezéseit egy olyan időszakban dolgozták ki, amelyben a totalitárius rendszer nyomása alatt a tanúk megfélemlítése kérdésének nem szabadott felvetődnie. Konkrét tanúvédelmi rendelkezések hiányában a tanúk védelme kizárólag általános eljárásjogi eszközök révén valósult meg, amelyek ugyan nem a tanúk védelme céljából lettek szabályozva, de amelyek elrendelése a tanúnak is kedvezett⁴⁵². Így a bíróság elrendelhetette a vádlott előzetes letartóztatását, amennyiben az megpróbálta befolyásolni a tanút, illetve nyomást gyakorolt a sértettre vagy csalárd megegyezést próbált vele kötni [rég. Be. 148. § (1) bek. d) és e) pont]. Ugyanakkor, amennyiben a bíróság elrendelte a távoltartás kényszerintézkedését a vádlottal szemben, arra kötelezhette, hogy tartsa magát távol a sértettől, annak családtagjaitól, a tettes-társtól, a tanútól és a szakértőtől [rég. Be. 160². § (3¹) bek. c) pont]. Mindezen büntetőeljárás rendelkezések, amelyek a vádlott mozgási szabadságát korlátozták, közvetett módon a tanú védelmét is szolgálták.

A Nemzeti Korrupcióellenes Ügyészség létrehozásáról és működéséről szóló 2002. évi 43. Sürgősségi Kormányrendelet⁴⁵³ 18. §-a tartalmazta az első tanúvédelmi rendelkezést⁴⁵⁴. Az említett jogszabály értelmében a Nemzeti Korrupcióellenes Ügyészség keretén belül dolgozó ügyészek, a nyomozás optimális körülmények között történő lefolytatása érdekében, különleges tanú- és sértettvédelmi eszközök alkalmazását rendelhetik el. Mindezek ellenére, a fentebb ismertetett rendelkezést nem minősíthetjük egy tényleges tanúvédelmi szabályozásnak, ugyanis egyrészt nagyfokú általánosság jellemzi, másrészt semmilyen konkrét tanúvédelmi eszközt sem nevesít meg. Ezzel ellentétben, a 2003. évi 281. Törvény öt új paragrafussal egészítette ki a régi Be. rendelkezéseit (86¹., 86²., 86³., 86⁴., 86⁵. §), amelyek 2004. január 1-én léptek hatályba és amelyek a tanúvédelem első alapköveit fektették le a román büntetőeljárásban. A régi Be. 86¹. §-a a tanú személyi adatainak védelmét tette lehetővé, a régi Be. 86². §-a a különleges tanúkihallgatási formákat szabályozta, a régi Be. 86³. §-át a 2006. évi 356. Törvény helyezte

⁴⁵¹ MATEUȚ Gheorghijă: *Protecția martorilor [...]*, 12. o.

⁴⁵² u.o., 12-13. o.

⁴⁵³ A Nemzeti Korrupcióellenes Ügyészségről szóló 2002. évi 43. Sürgősségi Kormányrendelet, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2002/523. szám, az intézmény jelenlegi elnevezése: Nemzeti Korrupcióellenes Igazgatóság

⁴⁵⁴ LASCU Ioan: *Protecția martorilor. Noutate de reglementare în legislația românească*, Revista Dreptul, nr. 7/2003, 19. o.

hatályon kívül, a régi Be. 86⁴. §-a a 16. életévüket be nem töltött tanúk számára biztosított védelmet a családon belüli erőszakkal összefüggő ügyekben, míg a Be. 86⁵. §-a a tanú személyi védelmét szabályozta. A 2006. évi 356. Törvény⁴⁵⁵ egy új paragrafussal (77¹. §) egészítette ki a régi Be. rendelkezéseit, amely lehetővé tette a régi Be. 86². §-ában szabályozott különleges tanúkihallgatási formák alkalmazását a sértett és a magánfél tekintetében is. Ugyanakkor, a hivatkozott törvény egy újabb (3¹) bekezdéssel egészítette ki a Be. 86². §-át, amely lehetővé tette az eljárásban részt vevők és ezek ügyvédjei számára, hogy a bírósági szakasz folyamán közvetlen módon kérdéseket intézhessenek az audiovizuális távközlő eszközök útján kihallgatott tanúhoz annak érdekében, hogy az elemzett rendelkezések összeegyeztethetők legyenek az EJE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott kérdezési joggal.

A 2010. évi 135. Törvény⁴⁵⁶, amely 2014. február 1-én lépett hatályba, teljesen átstrukturálta a tanúvédelem intézményét, sikeresen kiküszöbölte a régi Be. tanúvédelemre vonatkozó hiányosságainak jelentős részét, ugyanakkor, megpróbált egy eurokonform tanúvédelmi szabályozást kialakítani. A tanúvédelmi jogszabályok fejlődésének átláthatóbb és könnyebb nyomon követése végett, a román tanúvédelmi rendelkezések részletes elemzése során párhuzamosan fogom bemutatni a régi és az új Be. jogszabályait, kihangsúlyozva a pozitív előrelépéseket, de az új jogi szabályozás hiányosságait is.

IV.2. A védelemben részesíthető tanúk kategóriái és a tanú tájékoztatáshoz való joga

A régi Be. Általános Rész, III. Címének bizonyítási eszközöket tárgyaló II. Fejezetének tanúvallomásokra vonatkozó III. Alfejezete négy paragrafusban (86¹., 86²., 86⁴., 86⁵. §) szabályozta a tanúvédelem intézményét. Más szavakkal, a régi Be. nem tárgyalta külön fejezetben vagy alfejezetben a tanúvédelmi rendelkezéseket, hanem ezeket egyszerűen beékelte a tanúvallomásokra vonatkozó eljárási jogszabályok közé. A régi Be. 86¹. § (1) bek.-e – amely a tanú személyi adatainak védelméhez vagy a különleges tanúkihallgatási eszközök alkalmazásához szükséges feltételeket tárgyalta – kizárólag abban az esetben tette lehetővé a

⁴⁵⁵ A Büntetőeljárás Törvénykönyv és más törvények módosításáról és kiegészítéséről szóló 2006. évi 356. Törvény, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2006/677. szám

⁴⁵⁶ A Büntetőeljárás Törvénykönyvről szóló 2010. évi 135. Törvény, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2010/486. szám

védelmi eszközök elrendelését, amennyiben a terhelő vallomás megtétele a tanú vagy más személy életét, testi épségét vagy személyes szabadságát veszélyeztette. Fontos megjegyezni, hogy a régi Be. 77¹. § (1) bek.-e értelmében a sértett vagy a magánfél védelme is kizárólag abban az esetben volt elrendelhető, amennyiben ezen személyek életét, testi épségét vagy személyes szabadságát veszélyeztette a vallomás megtétele, annak ellenére, hogy a bűncselekmény sértettje tekintetében az esetek túlnyomó többségében a vallomás megtételéből fakadó veszély nem a sértett fizikai, hanem mentális integritását fenyegeti. Az egyetlen olyan jogszabályt, amely a sebezhető tanúk védelmét szolgálta, a régi Be. 86⁴. §-a szabályozta, amely kizárólag a családon belüli erőszakos bűncselekmények 16. életévüket be nem töltött tanúi számára tette lehetővé különleges tanúkihallgatási eszközök igénybe vételét anélkül, hogy szükséges lett volna Be. 86¹. § (1) bek.-ében előírt veszélyhelyzet igazolása. Következésképpen, a fentebb bemutatott rendelkezések alapján kijelenthető, hogy a régi Be. kizárólag a fenyegetett tanúk számára tette lehetővé a védelmi intézkedések igénybe vételét és szinte teljes mértékben mellőzte a sebezhető tanúk védelmének lehetőségét.

Ezzel ellentétben, az új Be. egy külön alfejezetben szabályozza a tanúvédelem intézményét (Általános Rész, IV. Cím, II. Fejezet, V. Alfejezet). Ezen túlmenően az új Be. két csoportra osztja a védelemre szoruló tanúkat, megkülönböztetvén a fenyegetett (125-129. §), illetve a sebezhető (130. §) tanúk kategóriáit. Ez lehetővé teszi, hogy a jogalkotó mindkét tanú-kategória tekintetében külön szabályozza a tanúvédelmi eszközök elrendeléséhez szükséges feltételeket és a védelmi intézkedések tartalmát. Meglátásom szerint a tanú-kategóriák megkülönböztetése és a tanúvédelmi intézkedések aszerint történő szabályozása, hogy azok a fenyegetett vagy a sebezhető tanúkra vonatkoznak, minden kétséget kizáróan azzal magyarázható, hogy a román jogalkotó, a tanúvédelmi rendelkezések átstrukturálása során, meg szeretett volna felelni az R (97) 13-as számú Ajánlásban foglalt jogszabályoknak. A hivatkozott Ajánláshoz tartozó függelék egy külön fejezetben szabályozza a sebezhető tanúkra vonatkozó rendelkezéseket⁴⁵⁷, amelyben felhívja a szerződő államok figyelmét ezen tanú-kategória védelmének fontosságára és különböző védelmi eszközök elfogadását javasolja a tagállamok számára. Az Ajánláshoz tartozó függelék 18. pontja értelmében a törvényes intézkedéseknek elérhetőnek kell lenniük a sebezhető tanúk különböző kategóriái számára.

⁴⁵⁷ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, IV. Fejezet "Sebezhető tanúkra vonatkozó intézkedések, különösen a családon belül elkövetett bűncselekmények esetén"

Az új Be. 120. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezés értelmében – amely az eljárás nyomozati és bírósági szakaszában egyaránt alkalmazható – a kihallgatást vezető igazságügyi hatóság köteles közölni a tanúval, hogy joga van igénybe venni a Be. által nevesített tanúvédelmi eszközöket. Az említett rendelkezés jelentős mértékben elősegítheti a tanúvédelem intézményének hatásos működését, tekintettel arra, hogy hasonló rendelkezések hiányában a régi Be. által szabályozott tanúvédelmi eszközöket igen kevés esetben alkalmazták. Ugyanakkor, amennyiben figyelmesen tanulmányozzuk az új Be. 111. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezéseket – amelyek a sértett és a magánfél jogait és kötelezettségeit szabályozzák – arra a következtetésre jutunk, hogy ezen személyek esetében a kihallgatást vezető hatóság kötelezettségei között nem szerepel a védelemhez való jog igénybe vételének lehetőségére való felhívás. Ezzel ellentétben, a 2004. évi 211. Törvény⁴⁵⁸ 4. § (1) bek. f) pontja előírja, hogy a kihallgatást vezető hatóság köteles tudatni azokat a feltételeket, amelyek teljesítése esetén a sértett igénybe veheti a Tanúvédelmi Program vagy a Be. által biztosított védelmi eszközöket. Tehát megállapíthatjuk, hogy az új Be. 111. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezések nem állnak összhangban a külön törvényben előírt jogszabályokkal. Ez igen jelentős problémák kialakulásához vezethet, mivel az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU számú Irányelvének értelmében “a tagállamok biztosítják, hogy az áldozatoknak az illetékes hatósággal való első kapcsolatfelvételtől kezdve, indokolatlan késedelem nélkül megadják az alábbi tájékoztatást annak érdekében, hogy az áldozatok élhessenek az ezen irányelvben meghatározott jogokkal: a védelemben való részesülés módja és feltételei, ideértve a védelmi intézkedéseket is”⁴⁵⁹.

IV.3. A tanúvédelmi intézkedések elrendeléséhez szükséges feltételek

IV.3.1. A fenyegetett tanúk esetében

A régi Be. 86¹. § (1) bek.-e abban az esetben tette lehetővé a tanúvédelmi intézkedések elrendelését, amennyiben adatokkal vagy bizonyítékokkal volt alátámasztható az a feltételezés, miszerint a tanú vagy más személy életét, testi épségét vagy személyes szabadságát veszély

⁴⁵⁸ A bűncselekmények sértettjeinek védelméről szóló 2004. évi 211. Törvény, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 2004/505. szám

⁴⁵⁹ Az Európai Unió Parlamentjének és az Európai Unió Tanácsának 2012/29/EU számú Irányelve, 4. § (1) bek. c) pont

fenyegeti. A fentebb ismertetett rendelkezés alapján a román jogi szakirodalomban kifejtették⁴⁶⁰, hogy az alábbi feltételeknek kellett teljesülniük ahhoz, hogy egy adott tanú a régi Be. által szabályozott védelmi intézkedésekben részesülhessen: egy olyan “veszélyhelyzet” megléte, amely a tanú vagy más személy életét, testi épségét vagy személyes szabadságát fenyegette; a “veszélyhelyzet” meglétét adatoknak vagy bizonyítékoknak kellett alátámasztaniuk⁴⁶¹; a büntetőeljárás meg kellett legyen indítva; a tanú kihallgatása szükségesnek kellett bizonyuljon az ügyre vonatkozó fontos körülmények bizonyításában.

Az új Be. 125. §-ának értelmében egy adott személy abban az esetben részesülhet a fenyegetett tanúkat megillető védelmi eszközökben, ha alaposan feltételezhető, hogy a tanú vagy valamely hozzátartozója életét, testi épségét, személyes szabadságát vagy javait veszély fenyegeti. A fentebb ismertetett rendelkezések alapján jól érzékelhető, hogy az új tanúvédelmi szabályozás értelmében a védelmi intézkedés elrendeléséhez már nem szükséges, hogy a tanút vagy hozzátartozóját fenyegető veszély meglétét adatok vagy bizonyítékok igazolják. Meglátásom szerint a tanút fenyegető veszélyt igazoló adatok vagy bizonyítékok szükségességének eltörlése nem a legszerencsésebb döntés a jogalkotó részéről, ugyanis a tanúvédelmi rendelkezések önkényes alkalmazásához vezethet, mivel ezek voltak az egyedüli objektív kritériumok, amelyek alapján ellenőrizni lehetett a veszély valós mivoltát és ezáltal a tanúvédelmi intézkedés elrendelésének tényleges szükségességét. Szoros összefüggésben a fenti kijelentéssel meg szeretném jegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánlásához tartozó függelék 10. pontja egy olyan igazolási eljárást szabályoz – amelyet az értekezés egy előbbi részében bemutatam és részletesen elemeztem⁴⁶² – amelynek értelmében, ha a tanú anonimitását az illetékes hatóság ideiglenesen engedélyezte, a büntetőeljárás szabályoknak biztosítaniuk kell egy olyan ellenőrző eljárást, amely alkalmas lehet a büntető igazságszolgáltatás igényei és a védelem jogai közötti valódi egyensúly fenntartására. Egy ilyen vagy legalább ehhez hasonló igazolási eljárás nem lehetséges fel sem a régi, sem az új Be. tanúvédelemre vonatkozó

⁴⁶⁰ MATEUȚ Gheorghijă: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004, 68-69. o.

⁴⁶¹ Az elemzett feltétellel kapcsolatosan megjegyezték, hogy kizárja annak a lehetőséget, miszerint a “veszélyhelyzet” meglétének tényét egy olyan általános bűnösségi vélelemre alapozzák, amely összeférhetetlennek bizonyulhat a terhelt ártatlansági vélelmével. Ld. MATEUȚ Gheorghijă: *Protecția martorilor [...]*, 178. o.

⁴⁶² Ld. III.5.3.4., 110-116. o.

rendelkezései között, amelynek következtében a terheltek az eljárás egyik stádiumában sincs lehetősége a tanúvédelmi intézkedés szükségességének megkérdőjelezésére. Ezen okból kifolyólag kijelenthető, hogy az új Be. 125. §-ában foglalt feltételek nem felelnek meg a tanúvédelemre vonatkozó európai jogi dokumentumokban foglalt követelményeknek, mivel nem képesek megfelelő egyensúlyt teremteni a büntető igazságszolgáltatás igényei és a védelem jogai között. Az Ajánlás rendelkezései összhangban állnak az EJEB joggyakorlatával, amelynek értelmében a nemzeti hatóságok kötelesek a tanú anonimitásának szükségességét és a védelmi intézkedések elrendelésének megalapozottságát konkrét értékelés alá vetni, azaz nem elég *in abstracto* kijelenteni, hogy a vallomás a tanú vagy valamely hozzátartozója életét, testi épségét vagy személyes szabadságát veszélyeztetheti, hanem *in concreto* bizonyítékokkal kell alátámasztani ezen feltételezést⁴⁶³. A fentebb ismertetettek fényében *de lege ferenda* az új Be. 125. §-át úgy kellene módosítani, hogy a tanú vagy hozzátartozója életét, testi épségét, személyes szabadságát vagy javait fenyegető veszély alapos feltételezésének bizonyítékokra kellene támaszkodnia.

Fontos megjegyezni, hogy a régi Be. 86¹. § (1) bek.-vel ellentétben, az új Be. 125. §-a abban az esetben is lehetővé teszi a védelmi intézkedések alkalmazását ha a terhelő vallomás megtételéből fakadó veszély nem a tanú vagy hozzátartozói életére, egészségére vagy személyi szabadságára vonatkozik, hanem az említett személyek javait vagy szakmai tevékenységét fenyegeti. A román jogi szakirodalomban a régi Be. 86¹. § (1) bek.-e kapcsán megjegyezték⁴⁶⁴, hogy “*amennyiben elfogadjuk azt a tényt, miszerint napjaink piacgazdaságában, az üzleti élet olyan helyzeteket tartogat, amelyek jelentős anyagi károk, pénzügyi krachok vagy csődhelyzet kialakulásához vezethetnek*”, teljesen ésszerűnek tűnik, hogy napjaink pénzügyi kontextusában egy jelentős anyagi kár kilátásba helyezésének a veszélye, ugyanolyan félelemérzetet keltsen egy tanúban, mintha a veszély annak életét, egészségét vagy személyes szabadságát fenyegetné.

⁴⁶³ Ld. EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: *Human Rights Case Digest, Jan, 2002, Vol. 13, [...]*, 67. o.; POPESCU Corneliu-Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003, 251-252. o.; Ld. EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28), In: *Human Rights Case Digest, Jan.–Feb. 2006, Vol. 16, [...]*, 602. o.

⁴⁶⁴ SĂNDULESCU Nicolae: *Considerente de ordin teoretic și practic în implementarea regulamentului de aplicare a Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor probat prin Hotărârea de Guvern nr. 760/2004*, Revista Dreptul, nr. 12/2004, 224. o.

Az utolsó észrevétel az új Be. 125. §-ával kapcsolatosan azon személyek körére vonatkozik, akik veszélyeztetése a terhelő vallomás megtétele által, lehetővé teszi a fenyegetett tanúkat megillető védelmi intézkedések igénybe vételét. A régi Be. 86¹. § (1) bek.-vel ellentétben, amely abban az esetben is lehetővé tette a tanúvédelmi intézkedések alkalmazását, amennyiben a veszélyhelyzet nem a tanút, hanem egy “másik személyt” érintett, az új Be. 125. §-a értelmében kizárólag abban az esetben rendelhetőek el a tanúvédelmi eszközök, amennyiben a veszélyhelyzet a tanút vagy “valamely családtagját” fenyegeti. Meglátásom szerint a jogalkotó azon elhatározása, miszerint a “másik személy” kifejezést a “valamely családtag” kifejezéssel helyettesítette, nem minősíthető egy helyes döntésnek. Az új Btk. 177. §-a szigorúan definiálja a “családtag” fogalmát, amely alatt az egyenes ági rokonokat, testvéreket, azok gyerekeit, a házastársat, illetve azon személyeket érti, akik annak ellenére, hogy nincsenek házastársi vagy rokoni kapcsolatban, házastársi vagy gyerek és szülő közötti kapcsolatnak megfelelő kapcsolatot alakítottak ki és közös háztartást vezetnek. Ezzel a taxatív felsorolással ellentétben, a “másik személy” kifejezés alatt mindazon személyeket kellett érteni, akiket a tanúval szoros érzelmi kapcsolat fűzte össze és aki lehetett a tanú családtagja, azonban lehet a tanúhoz közel álló más személy is⁴⁶⁵. Következésképpen, az új Be. 125. §-a értelmében nem alkalmazhatóak a tanúvédelmi intézkedések, amennyiben a terhelő vallomás megtételéből fakadó veszély például a tanú egy közeli barátjára vagy a tanú azon élettársára irányulna, akivel még nem sikerült közös háztartást kialakítani. A fentebb ismertetett indokokra hivatkozva ki merem jelenteni, hogy az új tanúvédelmi szabályozás ésszerűtlenül leszűkíti azon személyek körét, akik veszélynek lehetnek kitéve a tanú terhelő vallomásának megtétele által, ezért *de lege ferenda* a “valamely családtag” kifejezést a “tanúhoz közel álló személy” kifejezéssel kellene helyettesíteni.

IV.3.2. A sebezhető tanúk esetében

Amint már említettem, a régi Be. rendelkezései teljes mértékben mellőzték a sebezhető tanúk kategóriáját, ezért a következő sorokban kizárólag az új eljárási jogszabályokat fogom megvizsgálni. Az új Be. 130. § (1) bek.-e értelmében abban az esetben rendelhetőek el a sebezhető tanúkat megillető védelmi intézkedések, amennyiben a tanú lelki traumák áldozatává vált a bűncselekmény elkövetése vagy a terhelt utólagos magatartása miatt [a) pont], illetve

⁴⁶⁵ MATEUȚ Gheorghijă: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004, 69. o.

amennyiben a tanú kiskorú [b) pont]. Megfigyelhetjük, hogy az új Be. 130. § (1) bek. a) pontja nem követeli meg, hogy az illetékes hatóságok adatokkal vagy bizonyítékokkal igazolják azon feltételezésüket, miszerint a tanú lelki traumák áldozatává vált a bűncselekmény elkövetése által, pedig ilyen esetekben szükségesnek bizonyulna egy olyan orvosi szakvélemény elrendelése, amely alátámaszthatná a védelmi intézkedések alkalmazásának szükségességét. Továbbá megfigyelhetjük, hogy a kiskorú tanúk esetében a jogalkotó egy olyan megdönthetetlen vélelmet állított fel, amelynek értelmében minden kiskorú tanú lelki traumák veszélyének van kitéve. Ezen állításomat arra alapozom, hogy a jogszabály automatikusan lehetővé teszi a sebezhető tanúkat megillető védelmi intézkedések alkalmazását, amennyiben a tanú kiskorú anélkül, hogy ezt olyan egyéb feltétel teljesítésének rendelné alá, amely alátámaszthatná a tanút fenyegető veszély bekövetkeztének megalapozottságát. A jogalkotó ezen álláspontja összeegyeztethetetlen az EJEB sebezhető tanúkra vonatkozó joggyakorlatával⁴⁶⁶, amelynek értelmében a nemzeti hatóságok kötelesek konkrét bizonyítékokra alapozni azon kijelentésüket, miszerint a vádlottal történő fizikai konfrontáció pszichés megterhelést okozna a kiskorú tanú számára, ugyanis ellenkező esetben a vádlott konfrontációhoz való jogának korlátozása önkényes döntésnek minősíthető. Ugyanakkor – amint azt már részletesen bemutattam az értekezés egy előző részében⁴⁶⁷ – a *Coy v. Iowa*, illetve *Maryland v. Craig* ügyek elbírálása során az USA Legfelsőbb Bírósága megállapította, hogy az igazságügyi hatóságok kötelesek bizonyítékokkal alátámasztani a vádlott konfrontációhoz való alkotmányos jogát csorbító intézkedések elrendelésének szükségességét, ezért elfogadhatatlannak kell tekinteni minden olyan *iuris et de iure* vélelmet, amelynek értelmében a kiskorú sértettek elkövetővel történő fizikai szembesítése minden esetben lelki traumák kialakulásához vezet.

Az új Be. 125. § (1) bek.-ével ellentétben, az új Be. 130. § (1) bek.-e nem nevesíti azokat a társadalmi értékeket, amelyek védelme érdekében elrendelhető a tanúvédelmi eszközök alkalmazása. Ennek oka abban rejlik, hogy a fenyegetett tanúk kategóriájával ellentétben, a sebezhető tanúk tekintetében a vallomás megtételéből fakadó veszély minden esetben a tanú

⁴⁶⁶ Ld. EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: *Human Rights Case Digest*, Nov.–Dec. 2005, [...], 278. o.; Ld. EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20), In: *Human Rights Case Digest*, Nov. 2001, Vol. 12, [...], 954. o., illetve POPESCU Corneliu-Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003, 247-248. o.

⁴⁶⁷ Ld. III.6.2., 132-135. o.

pszichikai integritását fenyegeti. Ezzel magyarázható az is, hogy míg a fenyegetett tanúk esetében a terhelő vallomás megtétele nem csak a tanú, hanem annak családtagjai életét, testi épségét, személyes szabadságát vagy javait is veszélyeztetheti, addig a sebezhető tanúk esetében a vallomás megtételéből fakadó veszély mindig maga a tanú egészségét, mentális integritását sodorhatja veszélybe. Előző kijelentésemet azzal magyarázom, hogy míg a fenyegetett tanúknak a terhelt vagy annak hozzátartozói részéről fenyegető megtorlásoktól kell tartania, addig a sebezhető tanúk számára a veszély forrását a terhelttel történő fizikai konfrontáció vagy a vallomás nyilvános megtétele jelenti.

IV.4. A sértett eljárásjogi helyzete. Sértettvédelem

Fontos megjegyezni, hogy a régi és az új Be. rendelkezései között alapos eltérések figyelhetők meg a sértett eljárásjogi helyzetének tekintetében. A régi Be. 82. §-a értelmében, amennyiben a sértett nem érvényesíti polgári jogi igényét a büntetőeljárás keretein belül, az igazságügyi hatóságok kizárólag tanúként hallgathatják ki. Abban az esetben viszont, ha a sértett magánfélként szerepel a büntetőeljárásban, nem lehet tanúi minőségben kihallgatni, ugyanis a régi Be. külön alfejezetben⁴⁶⁸ szabályozza a magánfél kihallgatására vonatkozó eljárási jogszabályokat. Ezzel ellentétben, az új Be. 115. § (1) bek.-e értelmében a felek (vádott és magánfél), illetve a büntetőeljárás fő alanyai nem hallgathatóak ki tanúként, míg az új Be. 33. § (1) bek.-e kijelenti, hogy a büntetőeljárás fő alanyai a gyanúsított és a sértett. A fentebb ismertetett jogszabályok értelmében a sértett abban az esetben sem hallgatható ki tanúként, ha nem érvényesíti polgári jogi igényeit a büntetőeljárás keretein belül. Más szavakkal, a bűncselekmény sértettjének kihallgatása, függetlenül attól, hogy magánfélként vagy sértettként vesz részt a büntetőeljárásban, nem a tanúk kihallgatására vonatkozó jogszabályok alapján történik, hanem külön alfejezetben szabályozott rendelkezések alapján⁴⁶⁹. Következésképpen, a sértett nem minősíthető sebezhető tanúnak az új Be. 130. §-a értelmében. Más szavakkal, az új Be. 130. §-a fényében a sebezhető tanú nem a bűncselekmény sértettje, hanem az a személy, aki a vádlottal vagy a sértettel való különleges kapcsolata vagy fiatal kora miatt lelki traumáknak lehet kitéve, amennyiben vallomását a vádlott, a sértett vagy a nyilvánosság jelenlétében kell megtennie. Mindez nem jelenti azt, hogy az új Be. nem részesíti védelemben a bűncselekmény

⁴⁶⁸ Régi Be., Általános Rész, III. Cím, II. Fejezet, II. Alfejezet

⁴⁶⁹ Új Be., Általános Rész, IV. Cím, II. Fejezet, III. Alfejezet – A sértett és a magánfél kihallgatása

sértettjeit. Az új Be. 113. §-a értelmében a bűncselekmény sértettje és a magánfél a fenyegetett vagy sebezhető tanúkat megillető védelmi intézkedések alkalmazásában részesülhet, amennyiben teljesülnek a 125. és 130. §-ban előírt feltételek vagy amennyiben ez a sértett vagy magánfél emberi méltósága vagy magánélete védelme érdekében szükséges. A fentebbi rendelkezések alapján megállapíthatjuk, hogy a sértett védelemben részesülhet, amennyiben saját vagy családtagjai életét, testi épségét, személyes szabadságát vagy javait veszélynek tenné ki a terhelő vallomás megtétele által, amennyiben kiskorú, illetve ha a bűncselekmény elkövetésének folytán vagy a vádlott utólagos magatartása miatt traumák érték. A felsorolt esetek mellett – amelyek a tanúk tekintetében is lehetővé teszik a védelmi intézkedések elrendelését – a sértett védelemben részesülhet abban az esetben is, ha a vallomás megtétele emberi méltóságát vagy magánéletét sértené és ezáltal lelki traumákat okozhatna a sértett számára. Ez a veszély különösen abban az esetben merül fel, ha a sértettet nyilvános tárgyaláson hallgassák ki, ahol idegen személyek előtt kell elmesélnie a családtagjai által sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmény vagy más személyek által sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmény intim részleteit.

A régi Be. 77¹. §-a értelmében azon sértettek, akik polgári jogi igényeiket a büntetőeljárás keretén belül érvényesítették, és akiket ezen oknál fogva nem lehetett tanúként kihallgatni, kizárólag abban az esetben részesülhettek a különleges tanúkihallgatási formák alkalmazásában, ha a vallomásuk megtétele esetén életük, testi épségük vagy személyes szabadságuk veszélynek lett volna kitéve annak ellenére, hogy az esetek túlnyomó többségében a bűncselekmény sértettjeit fenyegető veszély – függetlenül attól, hogy polgári igényeit a büntetőeljárás keretén belül vagy azon kívül érvényesíti – nem fizikai, hanem pszichikai jellegű. Ezen rendelkezések nem voltak összeegyeztethetőek az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU számú Irányelvében foglalt követelményekkel. Ezek értelmében a védekezéshez való jog sérelme nélkül a tagállamok biztosítják, hogy rendelkezésre álljanak azok az intézkedések, amelyek célja, hogy megvédjék az áldozatok és családtagjaik biztonságát a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel, valamint a megtorlással szemben, ideértve az áldozatok érzelmi vagy pszichés károsodásával szembeni védelmét, valamint méltóságuk megóvását a kihallgatásuk és vallomástételük során⁴⁷⁰. Ezen okból kifolyólag, az új Be. 113. §-a pozitív változásokat hozott a sértettek védelme tekintetében. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a régi Be. 86². § (1) bek.-ével ellentétben, amely a régi Be. 86¹. § (1) bek.-ében felsorolt feltételekre tett

⁴⁷⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU számú Irányelvének 18. §-a

utalást, a régi Be. 77¹. §-ának rendelkezései nem követelték meg, hogy a veszélyállapot meglétét bizonyítékok vagy adatok támasztják alá a védelmi intézkedések elrendelésének érdekében. Ez alapján a szakirodalomban arra a következtetésre jutottak, hogy a sértett és a magánfél esetében a törvény vélelmezi, hogy az ügyben szolgáltatott vallomás veszélynek teheti ki az említett személyeket⁴⁷¹.

IV.5. A tanúvédelmi eszközök elrendelésére vonatkozó eljárás

IV.5.1. A tanúvédelmi eszközök elrendelése az eljárás nyomozati szakaszában

A régi Be. rendelkezéseivel ellentétben, az új Be. aszerint szabályozza a tanúvédelmi eszközök elrendelésére vonatkozó eljárást, hogy ezek alkalmazása az eljárás melyik stádiumában történik. Az új Be. 126. § (2) bek.-e az irányadó, amennyiben a védelmi intézkedések elrendelésére az eljárás nyomozati szakaszában kerül sor, míg az eljárás bírósági szakaszában a tanúvédelmi eszközök elrendelése az új Be. 128. §-a alapján történik.

Tartalmát tekintve az új Be. 126. § (2) bek.-e megegyezik a régi Be. 86¹ (2) bek.-ével, ugyanis mindkét jogszabály értelmében a tanúvédelmi eszközök elrendelésének hatásköre az ügyészt illeti meg az eljárás nyomozati szakaszában. Meglátásom szerint a jogalkotó azon választása, miszerint az új tanúvédelmi szabályozás kidolgozása alkalmával is az ügyészt ruházta fel a védelmi eszközök elrendelésének hatáskörével, nem volt a leghelyesebb döntés. Sokkal szerencsésebb lett volna, ha az új tanúvédelmi szabályozás az ügyész helyett a nyomozási bírót ruházta volna fel a védelmi eszközök elrendelésének monopóliumával. Az ügyésszel ellentétben a nyomozási bíró a nyomozó hatóságtól teljesen független, kívülálló személy, aki az új Be. 53. §-a értelmében, a nyomozás folyamán olyan kérdésekben dönt, amelyek a gyanúsított vagy a vádlott jogainak érvényesítését korlátozzák, mint például az előzetes letartóztatás elrendelése, a házkutatás vagy a telefonlehallgatások engedélyezése. Más szavakkal, a nyomozási bíró, pártatlansága révén, az eljárás nyomozati szakaszában a terheltet megillető eljárási garanciák tiszteletben tartásának őre. Mivel a tanúvédelmi eszközök alkalmazása egyike azon helyzeteknek, amelyek lehetővé teszik a gyanúsított vagy a vádlott eljárási jogainak korlátozását, mind jogpolitikai, mind az eljárási garanciák érvényesülésének szempontjából helyesebb lett volna, ha a tanúvédelmi eszközök elrendelésének hatáskörével a jogalkotó a nyomozási bírót

⁴⁷¹ MATEUȚ Gheorghijă: *Modificări aduse părții generale a Codului de procedură penală prin Legea nr. 356/2006 și O.U.G 60/2006*, Caiete de Drept Penal, nr. 3/2006, 120. o.

ruházta volna fel. Amennyiben a jogalkotó csökönyösen ragaszkodott az inkvizitórius büntetőeljárás hagyományaihoz, az is egy igen fontos előrelépést jelentett volna, ha legalább azon tanúvédelmi eszközök elrendelésének lehetőségét helyezte volna át a nyomozási bíró hatáskörébe, amelyek súlyosan sértik a terheltet megillető eljárási garanciákat, mint pl. az új Be. 126. § (1) bek. d) pontjában szabályozott különleges tanúkihallgatási formák.

A régi Be. 86¹. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezésekkel ellentétben, az új Be. 126. § (2) bek.-e taxatív módon szabályozza azon személyek körét, akik a védelmi intézkedések elrendelését indítványozhatják. A régi tanúvédelmi jogszabályok értelmében az ügyész a védelmi intézkedések alkalmazását a tanú vagy “bármely más erre jogosult személy” kérelmére rendelhette el. Azonban a jogalkotó nem definiálta a “bármely más erre jogosult személy” fogalmát, ugyanakkor, sem a régi Be., sem a régi Btk. nem tartalmazott olyan rendelkezést, amely alapján körül lehetett volna határolni ezen személyek körét. Így az ügyész gyakorlatilag saját belátása alapján dönthetett, mely személyek tekinthetők érdekeltnek az ügyben, ami azonban a rendelkezések önkényes alkalmazásához vezethetett. Valószínűleg ezen okból kifolyólag döntött a jogalkotó úgy, hogy az új Be. 126. § (2) bek.-ében pontosan körülhatárolja a védelmi intézkedések alkalmazását kérelmező személyek körét. A hivatkozott jogszabály értelmében kizárólag a tanú, a felek vagy a büntetőeljárás fő alanyai, azaz a gyanúsított vagy a sértett, kérelmezheti a tanúvédelmi eszközök alkalmazását.

Az új Be. 342-348. §-ai egy a román büntetőeljárási rendszer számára teljesen új jogi intézményt szabályoznak: a tárgyalást előkészítő eljárást. Ennek megfelelően az új Be. 54. §-a bevezette a tárgyalást előkészítő bíró intézményét is, akinek feladatköre és személye elkülönül a nyomozati bíró, illetve az ügyet érdemben tárgyaló bíró személyétől. Figyelemmel ezen új jogintézmény bevezetésére, a jogalkotó szabályozni kívánta azt az esetet is, amikor a tanút fenyegető veszélyt először a tárgyalást előkészítő eljárás során észlelik. Az új Be. 126. § (7) bek.-e értelmében, amennyiben a tanút fenyegető veszély a tárgyalást előkészítő eljárás során jelentkezik, a tárgyalást előkészítő bíró, hivatalból vagy az ügyész indítványára, elrendeli a Be. 127. §-ában szabályozott védelmi eszközök alkalmazását. A hivatkozott rendelkezés szabályozása első ránézésre teljesen ésszerűnek tűnhet, azonban egy alapos elemzés után megállapíthatjuk, hogy egy sor olyan kérdést vet fel, amelyre egyértelmű válasszal a jogalkotó nem szolgált. Amint már említettem, az új Be. 126. § (7) bek.-e lehetővé teszi az eljárást előkészítő bíró számára azon védelmi eszközök elrendelését, amelyeket az eljárás bírósági

szakaszában is el lehet rendelni. Mindezek ellenére, az új Be. 127. § c), d) és e) pontjában szabályozott tanúvédelmi eszközök alkalmazása összeférhetetlen a tárgyalást előkészítő eljárásra vonatkozó rendelkezésekkel. Az új Be. 342. §-a értelmében a tárgyalást előkészítő eljárás tárgya a bíróság hatáskörének és illetékességének vizsgálata, illetve a vádirat, a bizonyítékok és a nyomozati cselekmények törvényességének ellenőrzése, ugyanakkor, az új Be. 345. § (1) bek.-e alapján a tárgyalást előkészítő eljárás nem nyilvános. A fentebb hivatkozott rendelkezések alapján nehezen képzelhető el, hogy miként lehet a tanút különleges kihallgatási módszerek segítségével kihallgatni vagy miként lehet személyi adatainak védelmét elrendeli, amennyiben a tárgyalást előkészítő eljárás során nem lehet semmilyen bizonyítékot sem beszerezni, ugyanakkor, értelmetlennek tűnik a nyilvánosság kizárása tanúvédelmi célból egy olyan tárgyalásról, amelyen nem lehet tanút kihallgatni és amely kizárólag a felek és az eljárás fő alanyainak jelenlétében zajlik. A fentebb felsorakoztatott érvekre való tekintettel, az új Be. 126. § (7) bek.-ében foglalt rendelkezéseket úgy kell értelmezni, hogy amennyiben a tanút fenyegető veszélyt a tárgyalást előkészítő eljárás során észlelik, a tárgyalást előkészítő bíró elrendelheti az új Be. 127. § c), d) és e) pontjában szabályozott tanúvédelmi eszközök igénybe vételének lehetőségét, amelyeket azonban az eljáró bíróság fog alkalmazni az érdemi tárgyalás folyamán.

IV.5.2. A tanúvédelmi eszközök elrendelése az eljárás bírósági szakaszában

Az új Be. 128. § (1) bek.-e értelmében az eljárás bírósági szakaszában hivatalból, az ügyész, a tanú, a felek vagy az eljárás fő alanyainak indítványára, a tanács elnöke dönt a védelmi eszközök elrendeléséről. A régi tanúvédelmi szabályozással ellentétben, az új Be. 128. § (2) bek.-e *expressis verbis* előírja azokat az adatokat, amelyeket az ügyész által benyújtott indítványnak tartalmaznia kell: annak a tanúnak nevét, akit a bíróság előtt fognak kihallgatni és akire vonatkozóan az ügyész indítványozza a védelmi eszközök alkalmazását, illetve a tanút fenyegető veszély súlyosságának és a védelmi intézkedés szükségességének konkrét indoklását. Az új Be. 128. § (3) bek.-e alapján, abban az esetben, ha a védelmi intézkedések alkalmazására vonatkozó indítványt nem az ügyész nyújtotta be, a bíróság elrendelheti, hogy az ügyész sürgősen ellenőrizze a védelemre vonatkozó indítvány megalapozottságát. A tanút fenyegető veszély súlyosságának, valamint a védelmi intézkedések szükségességének vizsgálatára vonatkozó követelményt a jogalkotó, minden kétséget kizáróan, az EJEB joggyakorlatának, valamint az R (97) 13-as számú Ajánlásban foglalt rendelkezések hatására iktatta be az új

tanúvédelmi szabályozásba. Amint azt az értekezés egy előbbi részében már említettem, az EJEB joggyakorlata értelmében a nemzeti hatóságok kötelesek a tanú anonimitásának szükségességét és azáltal a védelmi intézkedések elrendelésének megalapozottságát konkrét értékelés alá vetni⁴⁷². Az Ajánláshoz tartozó függelék 10. pontja értelmében amikor lehetséges, kivételes intézkedés legyen a bizonyítékot szolgáltató anonim tanú igénybe vétele a nemzeti jognak megfelelően, ugyanakkor, a függelék 11. pontja értelmében az anonimitást csak abban az esetben kellene engedélyezni, ha az illetékes igazságügyi hatóság, a felek meghallgatása után azt vélelmezte, hogy az érintett személy élete vagy szabadsága komolyan fenyegetett. Az új Be. fentebb hivatkozott rendelkezéseit tanulmányozva azt is megfigyelhetjük, hogy a jogalkotó külön kihangsúlyozta azt a követelményt, miszerint a védelmi intézkedések alkalmazásának szükségességét konkrétan meg kell indokolni. Ez a módosítás sem történt véletlenszerűen, ugyanis az új Be. kidolgozását megelőzően a román jogi szakirodalomban hangsúlyozták⁴⁷³, hogy az EJEB joggyakorlatának értelmében, az anonim tanúvallomások bizonyítási eszközként történő használatának egyik alapfeltétele az, hogy a tanú anonimitásának szükségességét a nemzeti hatóságok alapos indokokkal támasszák alá. Az európai szabványoknak megfelelni kívánó jogalkotói erőfeszítések ellenére ki merem jelenteni, hogy a tanút fenyegető veszélyre, illetve a védelmi eszközök alkalmazásának szükségességére vonatkozó eljárási szabályozás technikailag helytelen és súlyosan hiányos. Az elemzett jogszabályok előírják ugyan, hogy az ügyészi indítványnak ki kell terjednie a tanút fenyegető veszély és a védelmi intézkedések szükségességének vizsgálatára, azonban az új Be. 128. § (6) bek.-e semmilyen utalást sem tesz arra, hogy a védelmi eszközök elrendeléséről döntő bírósági határozatban az eljáró bíróságnak vizsgálnia kellene az ügyészi indítványban elemzett feltételeket és meg kellene indokolnia ezek teljesülését. Ugyanakkor, amennyiben az indítványt nem az ügyész nyújtja be, a bíróság nem köteles elrendelni, hogy az ügyész vizsgálatot végezzen a veszély súlyossága és a védelmi intézkedés alkalmazásának szükségessége tekintetében. Fontos megjegyezni, hogy az új Be. 126. §-a semmilyen utalást sem tesz arra, hogy az eljárás nyomozati szakaszában is ellenőriznie

⁴⁷² Ld. EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: *Human Rights Case Digest*, Jan. 2002, Vol. 13, [...], 67. o., illetve POPESCU Corneliu-Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003, 251-252. o.; Ld. EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28.), In: *Human Rights Case Digest*, Jan.–Feb. 2006, Vol. 16, [...], 602. o.

⁴⁷³ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor* [...], 55. o.

kellene az ügyésznek a tanút fenyegető veszély súlyosságát, illetve a védelmi intézkedések alkalmazásának szükségességét és, hogy a vizsgálat eredményéről be kellene számolnia a védelmi intézkedés elrendeléséről döntő határozatban. Ez a hiányosság arra az egyértelműen téves következtetéshez vezet, hogy a Be. 128. § (2) bek.-ében írt feltételeket csak az eljárás bírósági szakaszában kell teljesíteni. Meglátásom szerint, a tanút fenyegető veszély súlyosságának értékelését, illetve a védelmi intézkedések alkalmazása szükségességének vizsgálatát az új Be. 125. §-ában, a védelmi intézkedések elrendelésének általános feltételei között kellett volna szabályozni, ezáltal egyértelművé vált volna, hogy az elemzett feltételek teljesülését az eljárás mindkét szakaszában ellenőrizni kell és, hogy az ellenőrzés eredményét a védelmi intézkedések elrendeléséről döntő határozatnak kötelező módon magában kell foglalnia.

Szeretném megjegyezni, hogy az új Be. tanúvédelemre vonatkozó rendelkezéseit tanulmányozva, ugyanazon fontos hiányosságot lelehetjük fel, mint a régi Be. rendelkezéseinek vizsgálata során, ugyanis egyik törvénykönyvben sem találunk egy olyan igazolási eljárásra vonatkozó szabályozást, amely lehetővé tenné a vádlott és védője számára, hogy észrevételeket tegyen a tanú múltjával, ismereteinek eredetével, esetleges elfogultságával kapcsolatosan és amelyeket az illetékes igazságügyi hatóságnak figyelembe kellene vennie a védelmi eszközök alkalmazására vonatkozó indítvány elbírálása során. Mitöbb, a védelem részéről megfogalmazott észrevételek hiányában, az illetékes igazságügyi hatóságnak hivatalból kellene ellenőriznie a tanú hitelességének kérdését, ugyanis amennyiben az adatok arra utalnak, hogy a tanú megbízhatatlan, elfogult vagy bosszúállás vezérli, vallomása felhasználhatatlan a bizonyítási eljárás során. Erre vonatkozóan az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 10. pontja kifejti, hogy amikor az anonimitás garanciáját a tanú elfogadta és/vagy az illetékes hatóság azt ideiglenesen engedélyezte, a büntető eljárásnak biztosítania kellene egy olyan ellenőrző eljárást, amely alkalmas lehet a büntető igazságszolgáltatás igényei és a védelem jogai közötti valódi egyensúly fenntartására. Ezen eljárásnak köszönhetően a védelemnek lehetősége nyílna arra, hogy vitassa a tanú anonimitásának szükségességét, a tanú hitelességét és ismereteinek eredetét. Amint azt már említettem, az új Be. 128. § (2) bek.-e értelmében kizárólag a tanúvédelmi eszköz elrendelésének szükségét köteles az ügyész hivatalból vagy a bíróság felkérésére megvizsgálni, azonban a hivatkozott jogszabály nem ad lehetőséget a védelem alanyai számára, hogy kifejtsék véleményüket a szükségességi feltétel teljesülésével kapcsolatosan. Továbbá, az új Be. 128. § (5) és (6) bek.-ei előírják, hogy a védelmi eszközök alkalmazására vonatkozó indítványról az eljáró

bíróság zárt tárgyaláson, az ügyész kizárólagos jelenlétében, egy olyan eljárás keretében dönt, amelyet a kontradiktorialitás legkisebb foka sem jellemez. Mitöbb, az új Be. 128. § (6) bek.-ét vizsgálva azt is megállapíthatjuk, hogy a vádlott és védője nem csak a védelmi eszközök elrendelésének alkalmával nem gyakorolhat semmilyen észrevételezési lehetőséget, de a védelmi eszközök elrendelésének kérdésében hozott határozat ellen sem élhet semmilyen jogorvoslati lehetőséggel, amelyben kifejezhetné elégedetlenségét a tanú hitelességével kapcsolatosan.

IV.6. Tanúvédelmi eszközök

IV.6.1. A fenyegetett tanúk tekintetében elrendelhető védelmi eszközök

IV.6.1.1. Általános gondolatok

A régi Be. nem tartalmazott olyan kritériumokat, amelyek alapján osztályozni vagy csoportosítani lehetett volna a tanúvédelmi eszközöket sem aszerint, hogy melyik védelmi eszköz milyen tanú-kategória tekintetében rendelhető el, sem aszerint, hogy melyik védelmi eszköz az eljárás melyik stádiumában alkalmazható. A régi Be. 86¹. § (2) bek.-ét, illetve a régi Be. 86². § (1) bek.-ét tanulmányozva arra a következtetésre jutunk, hogy a tanú személyi adatainak védelme, illetve a különleges tanúkihallgatási formák mind az eljárás nyomozati szakaszában, mind pedig az eljárás bírósági szakaszában elrendelhetőek voltak. Ezzel ellentétben, az új Be., miután a védelemre szoruló tanúkat a fenyegetett és a sebezhető tanúk kategóriájába osztja, az említett két tanú-kategória tekintetében alkalmazható védelmi eszközöket aszerint szabályozza, hogy azoknak elrendelése az eljárás nyomozati szakaszában vagy az eljárás bírósági szakaszában történik. Következésképpen, a fenyegetett tanúk tekintetében az eljárás nyomozati szakaszában elrendelhető tanúvédelmi eszközöket az új Be. 126. § (1) bek.-e szabályozza, míg ugyanazon tanú-kategória tekintetében az eljárás bírósági szakaszában elrendelhető tanúvédelmi eszközök az új Be. 127. §-ában találhatóak. Mindezek ellenére, a büntetőeljárás két különböző fázisában elrendelhető tanúvédelmi eszközök szinte teljesen megegyeznek. Az új Be. 127. § c) pontja egyetlen olyan tanúvédelmi eszközt szabályoz, amely kizárólag a büntetőeljárás bírósági szakaszában alkalmazható, amely nem más, mint a nyilvánosság kizárása. Ez a kivétel teljesen ésszerű és jogos, ugyanis kizárólag a büntetőeljárás bírósági szakasza nyilvános, ezért a nyomozati szakasz folyamán nem merül fel a publikum kizárásának kérdése. Meglátásom szerint a védelmi eszközök aszerint történő felosztása, hogy az eljárás melyik szakaszában rendelhetőek el, többek között azt a célt is szolgálja, hogy felhívja a

jogalkalmazó figyelmét a tanúvédelmi eszközök alkalmazásának fontosságára már az eljárás nyomozati szakasza folyamán.

Fontos megjegyezni, hogy a hatályos magyar tanúvédelmi rendelkezésekkel ellentétben, a román Be. a tanúvédelem eljárásjogon belüli eszközei mellett, néhány, a személyi védelem körébe tartozó, fizikai védelmi eszközt is szabályoz. Az új Be. 126. § (1) bek. a) és b) pontja ugyanazon rendészeti eszközöket sorakoztatja fel a tanú védelme érdekében, amelyek alkalmazását a régi Be. 86⁵. § (1) bek.-e is lehetővé tette: a tanú magánlakásának vagy más tartózkodási helyének őrizete és felügyelete vagy ideiglenes lakhely biztosítása a tanú számára, illetve a tanú és annak családtagjai közlekedési útvonalainak biztosítása rendőrségi kísérettel⁴⁷⁴. Annak ellenére, hogy a hivatkozott védelmi eszközöket a Be. nevesíti, meglátásom szerint ezek eljáráson kívüli védelmi eszközök és ezen okból kifolyólag – amint azt az értekezés egy előbbi részében megjegyeztem – nem képezik a jelen értekezés tárgyát, amely kizárólag a tanúvédelem eljárásjogon belüli eszközeinek elemzésére korlátozódik.

IV.6.1.2. A tanú személyi adatainak védelme

A 2003. évi 281. Törvény elfogadását megelőzően – amely beiktatta a régi Be. rendelkezései közé az első tanúvédelmi intézkedéseket – a román jogi szakirodalomban hangsúlyozták⁴⁷⁵, hogy *de lege ferenda* szükség lenne egy olyan jogi szabályozásra, amely lehetővé tenné a tanúk számára, hogy ál, hamis személyi adatok segítségével hallgassák ki őket, amennyiben alaposan feltételezhető, hogy a valós személyi adataik közzététele esetén a tanúk vagy más személyek élete vagy testi épsége veszélynek lehet kitéve. Két évvel később a jogalkotó “eleget tett” a fentebb megfogalmazott javaslatnak azáltal, hogy a régi Be. 86¹. § (1) bek.-e előírta, hogy *„ha bizonyítékokkal vagy adatokkal alátámasztható az a feltételezés, miszerint a tanú valós személyazonosságának, állandó vagy ideiglenes lakcímének felfedésével veszélybe sodorhatja saját vagy más személyek életét, testi épségét vagy személyes szabadságát, a tanú nem köteles felfedni valós személyi adatait és egy másik személyazonosságot kap,*

⁴⁷⁴ A személyi védelem körét képező védelmi eszközök részletes szabályozása a Tanúvédelemről szóló 2002. évi 682. Törvény végrehajtási rendelete II. Fejezetének 6-8. §-aiban található, amelyet a 2004. évi 760. Kormányhatározat fogadott el, megjelent: Románia Hivatalos Közlönye, 475/2004-es szám

⁴⁷⁵ GORGĂNEANU I. Gheorghe: *Sugestii pentru o protecție judiciară a martorului în procesul penal*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2001, 34. o.

amellyel megjelenik majd az illetékes igazságügyi hatóságok előtt". Más szavakkal, ebben az esetben a tanú egy "ál" vagy "hamis" személyazonosságot kap és a "hamis" személyi adatait fogja lediktálni a kihallgatás alkalmával. Az új Be. 126. § (1) bek. c) pontja, illetve az új Be. 127. § e) pontja értelmében a fenyegetett tanúi státusz jóváhagyásával egyidejűleg az illetékes igazságügyi hatóság elrendelheti a tanú személyi adatainak védelmét azáltal, hogy a vallomás megtétele során "álnevet" fog használni. A jogalkotó helytelen és igen kétes szóhasználata miatt felmerül az a kérdés, hogy a jogszabályban szereplő "álnév" használata kizárólag a tanú valós nevének megváltoztatását teszi lehetővé vagy az összes olyan személyi adat helyettesítését is, amelyek a tanú jogi identitását képezik és amelyeket az új Be. 107. § (1) bek.-e, illetve az új Be. 119. § (1) bek.-e nevesít: születési hely és idő, személyi szám, szülők neve, állampolgárság, foglalkozás, munkahely, lakcím? Meglátásom szerint a fentebb megfogalmazott kérdésre megtalálhatjuk a választ az új Be. 126. § (3) bek.-ét tanulmányozva, amelynek értelmében a tanú személyi adatainak védelme esetén a tanú vallomása nem tartalmazhatja *"a tanú valós lakcímét és személyi adatait"*. Ugyanakkor, az új Be. 119. § (3) bek.-e értelmében, *"amennyiben a tanú személyi adatainak védelmét elrendelték, nem tehetőek fel kérdések a tanú személyére vonatkozóan"*. A fentebb felsorolt rendelkezések együttes értelmezése alapján, a jogalkotó helytelen szóhasználata ellenére is egyértelművé válik, hogy a jogszabály nem kizárólag a tanú valós nevének, hanem az összes valós személyi adatának megváltoztatását teszi lehetővé. Ez teljesen ésszerű, ugyanis a személyi szám, foglalkozás, munkahelyi cím vagy lakcím megváltoztatásának hiányában, önmagában a tanú nevének megváltoztatása semmilyen védelmet sem lenne képes nyújtani, mivel a tanú nevének titokban tartása közvetett módon a tanú elérhetőségének megakadályozását szolgálja.

A régi Be. tanúvédelmi rendelkezéseivel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban kifejtették⁴⁷⁶, hogy a tanú személyi adatainak védelmét szabályozó eljárési rendelkezések bizalmi jellegüket tekintve nem kifogásolhatóak, ugyanis megfelelő mértékben garantálják a tanú valós személyi adatainak biztonságát. A régi Be. 86¹. § (3) és (4) bek.-e értelmében a tanú valós személyi adatait beleírták egy jegyzőkönyvbe, amelyet az ügyészség vagy a bíróság székhelyén, speciális helyen, zárt borítékban, maximális biztonsági feltételek mellett tároltak, ugyanakkor, a valós személyi adatok kiárólag az ügyésszel vagy a bírósági tanács tagjaival voltak ismertethetőek szigorú adatvédelmi feltételek mellett. Így módon teljesültek az EJEB

⁴⁷⁶ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 161-162. o.

joggyakorlatában megfogalmazott elvárások is, miszerint az ügyet érdemben tárgyaló bíróságnak ismernie kell a tanú valós személyi adatait, illetve lehetősége kell legyen ellenőrizni a tanúvédelmi intézkedés elrendelésének szükségességét⁴⁷⁷. A régi Be. 86¹. § (5) bek.-e azt is előírta, hogy a tanú valós személyi adatait rögzítő dokumentum nem volt csatolható az ügy iratcsomójához mindaddig, amíg az ügyész vagy a bíró úgy nem határozott, hogy a tanút vagy más személyt fenyegető veszély megszűnt.

Az új Be. 126. § (3) bek.-e értelmében, amennyiben az eljárás nyomozati szakaszában elrendelték a tanú személyi adatainak védelmét, a tanú vallomása nem tartalmazhatja annak valós személyi adatait, amelyeket egy külön regiszterben őriznek és amelyekhez kizárólag a nyomozó hatóságnak, a nyomozási bírónak és az eljáró bíróságnak van hozzáférési lehetősége szigorú adatvédelmi feltételek mellett. Következésképpen, az ügy iratai között tárolt kihallgatási jegyzőkönyvbe kizárólag a tanú álneve és ál személyi adatai kerülnek be, míg a tanú valós személyi adatait egy külön regiszterben őrzik. Az elemzett jogszabály meglátásom szerint több szempontból is kifogásolható. Első sorban, nem írja elő, hogy a tanú alá kell írja a valós személyi adatait rögzítő jegyzőkönyvet, amely különösen fontosnak bizonyulhat, amennyiben kérdések merülnek fel a tanú valós személyazonosságával kapcsolatban. Másodsorban, a jogszabály értelmében a tanú semmilyen jegyzőkönyvet sem ír alá, így nem igazolható, hogy az ügy iratai között szereplő vallomás minden kétséget kizáróan a védett tanútól származik. A fentebb ismertetett hiányosságok kiküszöbölése érdekében, *de lege ferenda* az új Be. 126. § (3) bek.-ét úgy kellene kiegészíteni, hogy a védett tanú köteles aláírni a valós személyi adatait rögzítő jegyzőkönyvet, ugyanakkor, a védett tanú vallomásáról két jegyzőkönyvet kellene készíteni. Ezek közül a tanú kizárólag azt a jegyzőkönyvet írja alá, amelyet a valós személyi adatait rögzítő határozattal együtt a külön regiszterben őriznének, míg a másik jegyzőkönyv példány bekerülne az ügy nyilvános iratai közé.

Az új Be. tanúvédelmére vonatkozó rendelkezéseit tanulmányozva egy másik igen fontos hiányosságot figyelhetünk meg. Az új Be. 127. §-a és az új Be. 128. §-a, amelyek a tanúvédelmi

⁴⁷⁷ Ld. EJEB, *Visser v. Hollandia*, 26668/95, (2002. február 14), In: POPESCU Corneliu-Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, 2003, București, 252. o., illetve *Human Rights Case Digest, Jan. 2002, vol. 13, [...]*, 67. o.; EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 451. o., illetve *Human Rights Case Digest, Nov.–Dec. 2005, vol. 16, [...]*, 278. o.

eszközök bírósági szakaszban történő elrendelését szabályozzák, semmilyen utalást sem tesznek a tanú valós személyi adatainak rögzítésére és megőrzésére vonatkozóan, ugyanis az új Be. 126. § (3) bek.-e kizárólag az eljárás nyomozati szakaszában alkalmazandó. Ezen okból kifolyólag, *de lege ferenda* az új Be. 128. §-át egy új bekezdéssel kellene kiegészíteni, amely előírná, hogy az új Be. 126. § (3) bek.-ében foglalt rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában is egyaránt alkalmazandóak.

IV.6.1.3. A különleges tanúkihallgatási formák

Amennyiben az ügyész vagy a bíróság elrendeli a tanú személyi adatainak védelmét, a tanú mentesül ugyan azon kötelezettsége alól, hogy valós személyi adatait nyilvánosságra hozza, viszont minden esetben köteles fizikailag megjelenni a kihallgatást végző hatóság előtt. Ezen okból kifolyólag a régi Be. 86². §-ában szabályozást nyertek azok a különleges tanúkihallgatási formák, amelyek alternatívaként szolgáltak azokra az esetekre, amikor a személyi adatok védelme önmagában nem volt képes garantálni a tanú vagy családtagjai biztonságát. A régi Be. 86². § (1) bek.-ének értelmében *“a 86¹. §-ban foglalt esetekben, az ügyész vagy a bíróság elrendelheti, hogy a tanú kihallgatása, a következő bekezdésben szabályozott technikai eszközök segítségével, oly módon történjék, amely nem teszi szükségessé a tanú fizikai jelenlétét a nyomozó hatóság vagy a bíróság előtt”*. A hivatkozott jogszabály alapján a különleges tanúkihallgatási formák elrendeléséhez is ugyanazon feltételek kellett teljesüljenek, amelyeket a jogalkotó megkövetelt a tanú személyi adatainak védelme érdekében. Tekintettel arra, hogy a különleges kihallgatási formák alkalmazása esetén a tanú nem jelenik meg fizikailag a kihallgatást végző hatóság előtt, sokkal nagyobb mértékben csorbul a vádlott védekezéshez való joga, mint a személyi adatok védelmének elrendelése esetén, ezért a különleges kihallgatási formák alkalmazását kizárólag rendkívüli esetekben lenne szabad elrendelni⁴⁷⁸. Ezzel kapcsolatosan a jogi szakirodalomban kifejtették⁴⁷⁹, hogy, *de lege ferenda*, a különleges tanúkihallgatási formák elrendelése érdekében, a régi Be. 86¹. § (1) bek.-ében foglalt általános feltételek mellett két különleges feltételnek is teljesülnie kellene: a) a különleges kihallgatási formák alkalmazása csak abban az esetben legyen elrendelhető, ha a tanú személyi adatainak

⁴⁷⁸ MATEUȚ Gheorghită: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004, 72. o.

⁴⁷⁹ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 203. o.

védelme nem képes megfelelő módon garantálni a tanú biztonságát; b) a tanú vallomásából nyerhető bizonyítékok nem pótolhatóak más bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékokkal. A fentebbi sorokban megfogalmazott javaslatnak eleget tett a román jogalkotó azáltal, hogy az új Be. 126. § (1) bek. d) pontjában, illetve az új Be. 127. § d) pontjában előírta, hogy a tanú audiovizuális távközlő eszköz útján történő kihallgatásának elrendelése kizárólag abban az esetben megengedett, ha a többi védelmi eszköz elégtelennek bizonyul a tanú védelmének biztosítása érdekében. Az említett rendelkezés jogi szabályozása igen nagy jelentőséggel bír, ugyanis eleget tesz az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 10. pontjában foglalt követelménynek, miszerint amikor lehetséges, kivételes intézkedés kell legyen a bizonyítékot szolgáltatató anonim tanú igénybevétele a nemzeti jognak megfelelően.

A régi Be. 86². §-át vizsgálva két egymástól elkülönülő, technikai eszközök útján történő különleges tanúkihallgatási formát különböztethettünk meg⁴⁸⁰. Az első tanúkihallgatási formát a régi Be. 86². § (1) és (2) bek.-e szabályozta. Az említett rendelkezések értelmében a védett tanú kihallgatása a bíróság, az ügyész, a felek és ezek védői jelenlétének hiányában történt. Ezen kijelentésemet arra alapozom, miszerint az első bekezdés olyan kihallgatási eljárásra utalt, amely *“nem teszi szükségessé a tanú fizikai jelenlétét a nyomozó hatóság vagy a bíróság előtt”*, míg a második bekezdés kijelentette, hogy *“a tanú kihallgatásán, az igazságügyi hatóság vagy a tanú indítványára, egy tanúvédelmi tanácsadó vehet részt”*⁴⁸¹. A jogszabály nem írta elő, azonban egyértelmű volt, hogy a kihallgatáson jelen kellett lennie egy szakembernek is, aki a technikai eszközöket kezelte. Mivel a régi Be. 86². § (1) bek.-e konkrét utalást tett a régi Be. 86¹. §-ában szabályozott esetekre, arra a következtetésre jutunk, hogy a technikai eszközök útján kihallgatott tanú valós személyi adatai nem kerültek bele a kihallgatási jegyzőkönybe, ugyanis a tanú egy *”hamis”* személyazonosságot kapott. Az elemzett különleges tanúkihallgatási forma alkalmazása esetén a vallomás audiovizuális technikai eszközök útján történő rögzítése a tanú képének és hangjának torzítása nélkül valósult meg. A kihallgatásról írott jegyzőkönyv is készült, amelyet a nyomozás folyamán az ügyész és a nyomozó hatóság többi tagja, míg a bírósági tárgyalás során

⁴⁸⁰ MATEUȚ Gheorghijă: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004, 73-74. o.

⁴⁸¹ A Büntetőeljárás törvénykönyv módosításáról szóló 2006. évi 356. Törvény elfogadása előtt a tanú kihallgatásán kizárólag az ügyész vehetett részt, azonban a törvénymódosítást követően ezen feladatkör átruházódott a tanúvédelmi biztosra.

az ügyész és a tanács elnöke írt alá. Ugyanakkor, a kihallgatásról egy másik jegyzőkönyv is készült, amelyet már maga a tanú is aláírt és amelyet az ügy nyilvános irataitól elkülönítetten, a nyomozó hatóság vagy a bíróság székhelyén, maximális biztonsági feltételek mellett, lepecsételt borítékban tároltak. Fontos megjegyezni, hogy a régi Be. 86². § (1) és (2) bek.-e által szabályozott különleges tanúkihallgatási forma kizárólag a tanúvallomás technikai eszközök révén történő rögzítését tette lehetővé annak érdekében, hogy azt az eljárás egy későbbi szakaszában lejátszhassák, viszont nem biztosított egy közvetlen, élő audiovizuális kapcsolatot a kihallgatott tanú és a védelem alanyai között. A fentebbi sorokban ismertetett különleges tanúkihallgatási forma a román jogi szakirodalomban kemény kritikák tárgyát képezte⁴⁸², ugyanis a Be. 86². §-ában foglalt rendelkezések egyike sem tett utalást arra, hogy a vádlottnak vagy védőjének lehetősége nyílt volna kérdéseket intézni a kihallgatott tanúhoz. Az elemzett rendelkezések abban az esetben sem feleltek volna meg az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott kérdezési jognak, amennyiben elfogadnánk azt a lehetőséget – amelyet ugyan a Be. 86². §-a nem nevesít – miszerint a védelem alanyai közvetett módon, a kihallgatáson részt vevő tanúvédelmi tanácsadó révén, írásban intézhettek volna kérdéseket a tanúhoz⁴⁸³. Amint azt a jelen értekezés folyamán több esetben is hangsúlyoztam, az EJEB joggyakorlata értelmében az eljárás nyomozati szakaszában beszerzett bizonyítékok is felhasználhatóak a bírósági tárgyalás során, amennyiben a védelem számára megadatott egy méltányos lehetőség a tanúvallomás hitelt érdemlőségének megvitatására a tanú kihallgatása alkalmával vagy az eljárás egy későbbi stádiumában⁴⁸⁴. A *Kostovski v. Hollandia* ügyben⁴⁸⁵ a védelemnek kizárólag írásban, a tanú kihallgatását végző vizsgálóbíró révén volt lehetősége kérdéseket intézni a terhelő tanúhoz. A hivatkozott kihallgatási eljárást az EJEB egyezményellenesnek minősítette, ugyanis nem volt képes a védelem alanyai és a tanú közötti közvetlen konfrontáció helyettesítésére. Az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 6. pontja értelmében “teljes mértékben elismerve a

⁴⁸² MATEUȚ Gheorghită: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004, 73-74. o.; MATEUȚ Gheorghită: *Modificări aduse părții generale a Codului de procedură penală prin Legea nr. 356/2006 și O.U.G. nr. 60/2006*, Caiete de Drept Penal, nr. 3/2006, 122. o.

⁴⁸³ MATEUȚ Gheorghită: *Protecția martorilor [...]*, 206. o.

⁴⁸⁴ Ld. EJEB, *Unterpertinger v. Austria*, 9120/80, (1986. november 26), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 370. o.

⁴⁸⁵ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20), In: BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului [...]*, 372-374. o.

védelem jogait, a tanúknak legyen meg a lehetősége más módszerek használatára olyan módon, amelyek alkalmasak arra, hogy megvédjék őt mindennemű megfélemlítéstől, amely a terhelttel való közvetlen szembesítésből ered, például tehessen tanúvallomást egy másik teremben, mint az, amelyikben a vádlott az idézésre megjelent”. Ugyanakkor, az említett Ajánláshoz tartozó függelék 9. pontja azt is előírja, hogy a tanú előzetes kihallgatásáról készült audiovizuális felvételek abban az esetben használhatóak fel bizonyítási eszközként, ha a védelemnek lehetősége nyílt arra, hogy vitassa a tanú által szolgáltatott bizonyítékot. Szeretném megjegyezni, hogy a 2006. évi 356. Törvény egy újabb bekezdéssel egészítette ki a régi Be. 86². §-át⁴⁸⁶, amely lehetővé tette a bírósági tárgyalás folyamán közvetlen kérdések felvetését a felek és ezek védői részéről a különleges kihallgatási eszközök útján kihallgatott tanúnak. A probléma csak az volt, hogy a közvetlen kérdezési lehetőséget kizárólag abban az esetben lehetett gyakorolni, ha a tárgyalóteremtől elkülönített helyiségben lévő tanú és a tárgyalóteremben tartózkodó felek között elő kép- és hangkapcsolat volt biztosítva⁴⁸⁷. Azonban, amint már említettem, a régi Be. 86². § (1) és (2) bek.-ében szabályozott speciális tanúkihallgatási eszköz nem biztosított élő kapcsolatot a védelem alanyai és kihallgatott tanú között, ezért ebben az esetben a régi Be. 86². § (3¹) bek.-ében szabályozott közvetlen kérdezési jog nem volt gyakorolható.

A második különleges kihallgatási forma alkalmazása esetén a tanút, a régi Be. 86². § (3) bek.-e értelmében egy televíziós távközlő hálózat útján, torzított kép- és hang segítségével hallgatták ki. A szóban forgó különleges kihallgatási forma egy közvetlen kapcsolatot (*live link*) teremtett a tanú és a kihallgatást televíziós távközlő hálózat útján követő terhelt között, mitöbb, a az eljáró tanács tagjainak is lehetősége nyílt közvetlen módon megfigyelni a tanú viselkedését a kihallgatás folyamán, így személyes véleményt tudtak formálni a vallomás hitelt érdemlőségéről. Ezen utóbbi feltétel teljesülése igen fontos, mivel a *Bocos-Cuesta v. Hollandia*⁴⁸⁸ ügy során az EJEB kifejtette, hogy amennyiben lehetséges, az eljáró bíróságnak lehetősége kell legyen a tanú viselkedésének közvetlen megfigyelésére a kihallgatás folyamán. A román jogi szakirodalomban

⁴⁸⁶ Régi Be. 86². § (3¹) bek.-e

⁴⁸⁷ MATEUȚ Gheorghijă: *Modificări aduse părții generale a Codului de procedură penală prin Legea nr. 356/2006 și O.U.G. nr. 60/2006*, Caiete de Drept Penal, nr. 3/2006, 123. o.

⁴⁸⁸ Ld. EJEB, *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10), In: PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihaile: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului [...]*, 451. o., illetve *Human Rights Case Digest, Nov.–Dec. 2005, vol. 16, [...]*, 278. o.

hangsúlyozták⁴⁸⁹, hogy a régi Be. 86². § (3) bek.-ben szabályozott televíziós távközlő hálózat útján történő tanúkihallgatást, a régi Be. 86². § (1) és (2) bek.-ében foglalt “közvetítői” úton megvalósuló kihallgatási forma hiányosságainak kiküszöbölése végett szabályozták. A televíziós távközlő hálózat útján történő kihallgatást szabályozó rendelkezések, kezdeti formájukban⁴⁹⁰, egy igen fontos hiányosságot tartalmaztak, ugyanis a régi Be. 86². § (3) bek.-e nem írta elő, hogy a kihallgatás során a felek és ezek védői, az ügyész és az eljáró tanács tagjai közvetlen módon kérdéseket intézhetnek az elkülönített helyiségben tartózkodó tanúhoz. A 2006. évi 356. Törvény részben kiküszöbölte ezt a hiányosságot azáltal, hogy az újonnan létrehozott 86². § (3¹) bek. révén, a bírósági szakasz folyamán, a felek és azok védői számára biztosította a közvetlen kérdésfelvetés lehetőségét. Az eljárás nyomozati szakaszában azonban a televíziós távközlő hálózat útján kihallgatott tanúhoz nem lehetett kérdéseket intézni, ami meglátásom szerint egy igen fontos hiányosság volt. Annak ellenére, hogy az eljárás nyomozati szakaszát nem jellemzi a kontradiktorialitás, az anonim tanúk kihallgatása esetében el lehetett volna ettől az elvtől tekinteni, ugyanis az EJEB joggyakorlata értelmében az eljárás előkészítő szakaszában beszerzett anonim tanúvallomás kizárólag abban az esetben használható fel bizonyítási eszközként, ha a védelmnek, az eljárás valamely stádiumában, lehetősége volt kérdéseket intézni a tanúhoz. Amennyiben a régi Be. nem tette lehetővé a kérdezési jog gyakorlását az eljárás nyomozati szakasza során, a vallomás bizonyítási eszközként történő felhasználásának érdekében a bíróságnak kötelező módon el kellett rendelnie a tanú ismételt kihallgatását a konfrontáció biztosítása érdekében.

Az új Be. 126. § (1) bek. d) pontja, illetve az új Be. 127. § d) pontja már csak egyetlen különleges tanúkihallgatási formát szabályoz, amely nem más, mint az audiovizuális távközlő eszközök útján, torzított hang és kép segítségével történő kihallgatás. Észrevehetjük, hogy az új tanúvédelmi szabályozás szándékosan mellőzi a régi Be. 86². § (1) és (2) bek.-ben foglalt, “közvetítői” úton megvalósuló tanúkihallgatási formához hasonló tanúvédelmi eszközöket, amelyek nem felelnek meg az EJEE 6. § 3. bek. d) pontjában foglalt követelményeknek. Az új Be. 129. § (1) bek.-e értelmében, “a Be. 126. § (1) bek. d) pontjában, illetve a Be. 127. § d) pontjában írt esetekben, amennyiben a tanú kihallgatása audiovizuális távközlő eszközök útján

⁴⁸⁹ MATEUȚ Gheorghijă: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004, 74. o.

⁴⁹⁰ A 2003. évi 281. Törvény elfogadását követően

valószínűleg meg, a tanú nem lehet jelen fizikailag abban a helyiségben, amelyben az igazságügyi hatóság tagjai tartózkodnak”. Más szavakkal, az eljáró tanács tagjai, az ügyész, a felek és azok védői nem tartózkodhatnak abban a helyiségben, amelyben a tanút kihallgatják és kizárólag az audiovizuális távközlő eszköz révén követhetik a tanú kihallgatását. Az új Be. 129. § (2) bek.-e kezdeti formájában – a régi Be. 86². § (2) bek.-éhez hasonlóan – lehetővé tette, hogy abban a helyiségben, amelyben a tanút kihallgatják egy tanúvédelmi tanácsadó is jelen lehessen. Ezt a jogszabályt azonban a 2013. évi 255. Törvény hatályon kívül helyezte még az új Be. hatályba lépését megelőzően, így gyakorlatilag csak a technikai eszköz működtetéséért felelős személy tartózkodhat a tanúval egy helyiségben. Az új Be. 129. § (3) bek.-e kijelenti, hogy a felek és ezek védői közvetlenül intézhetnek kérdéseket az audiovizuális távközlő eszközök útján kihallgatott tanúhoz. Mivel az új Be. 129. § (1) bek.-e *expressis verbis* utalást tesz a nyomozás folyamán elrendelt tanúkihallgatásra is, arra a következtetésre jutunk, hogy az új Be. a terhelt kérdésési jogát nem korlátozza a büntetőeljárás bírósági szakaszára, ahogyan azt a régi Be. 86². § (3¹) bek.-e tette⁴⁹¹. Az új Be. 129. § (5) bek.-e értelmében “a nyomozás folyamán a tanú vallomását az ügyész vagy a nyomozási bíró írja alá, aki jelen volt a tanú kihallgatásán”. Az említett rendelkezés több szempontból is tévesen van megfogalmazva. Elsősorban, összeegyeztethetetlen a 129. § (1) bek.-ében foglaltakkal, miszerint az ügyész nem tartózkodhat abban a helyiségben, amelyben a tanút kihallgatják azért, hogy ne befolyásolhassa a tanú vallomását. A fenti észrevétel tükrében a “jelen volt” kifejezést kizárólag úgy lehet értelmezni, hogy az ügyész nem abban a teremben volt jelen, amelyben a tanút kihallgatták, hanem abban a helyiségben ahová közvetítették a tanú kihallgatását. Másodsorban, a jogszabály utal a nyomozási bíróra, aki “jelen volt” a tanú kihallgatásán annak ellenére, hogy semmilyen más jogszabály sem tesz utalást arra, hogy a tanú kihallgatását az eljárás nyomozati szakaszában az ügyészen kívül a nyomozási bíró is vezethetné. Ugyanakkor, a nyomozási bíró hatáskörét szabályozó 53. § sem nevesíti a nyomozási bíró feladatai között a tanú audiovizuális távközlő eszköz útján történő kihallgatását.

⁴⁹¹ Az eljárás nyomozati szakaszában, az új Be. 129. § (3) bek.-e többletjogokkal ruházta fel azt a gyanúsítottat vagy vádlottat, aki az audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatáson vesz részt. Az új Be. 92. §-a értelmében a gyanúsított vagy a vádlott védője bármilyen nyomozati cselekmény végzésén részt vehet, tehát a terhelt tanú kihallgatásán is. Azonban az említett részvételi jog nem ruházta fel a védőt arra, hogy kérdéseket intézzen a nyomozó hatóság által kihallgatott tanúhoz. Ezzel ellentétben, amennyiben a tanút audiovizuális távközlő eszközök útján hallgatják ki, az új Be. 129. § (3) bek.-e minden kétséget kizáróan lehetővé teszi a védő számára, hogy kérdéseket tegyen fel a kihallgatott tanúnak.

Az új Be. 129. § (5) bek.-ének II fordulata értelmében a tanú kizárólag azt a jegyzőkönyvet írja alá, amelyet az ügy iratcsomójától elkülönítetten kezelnek és őriznek a nyomozó hatóság vagy a bíróság székhelyén. A tanú audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatásának jogi szabályozása egy igen fontos hiányosságot tartalmaz, ugyanis annak ellenére, hogy elrendeli a tanú képének és hangjának torzítását, semmilyen utalást sem tesz arra, hogy a tanú valós személyi adatainak védelmét is el kellene rendelni. Következésképpen, hiába nem ismerhető fel a tanú és hiába nem írja alá saját kezűleg a kihallgatási jegyzőkönyvet, ha a jogszabály nem teszi lehetővé azt, hogy az ügy iratai közé csatolt jegyzőkönyvben ne a tanú valós személyi adatai jelenjenek meg. Ezen okból kifolyólag, a tanú tényleges védelmének biztosítása érdekében az audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatás elrendelésével egyidejűleg a tanú személyi adatainak védelmét is jóvá kellene hagyni.

IV.6.1.4. Zárt tárgyalás elrendelése

Fontos megjegyezni, hogy az új Be. 127. § c) pontjával ellentétben, a régi Be. nem nevesítette a zárt tárgyalás elrendelését tanúvédelmi intézményként. A régi Be. 290. § (2) bek.-e értelmében a bíróság abban az esetben rendelhetett el zárt tárgyalást, amennyiben az ügy nyilvános tárgyalása az állam érdekeit, a közérkölcset, illetve bizonyos személyek méltóságát vagy magánéletét sértette. Egyértelmű jogszabály hiányában a hivatkozott rendelkezés lehetővé tette zárt tárgyalás elrendelését a sebezhető tanúk kihallgatása során, amennyiben igazolható volt, hogy a nyilvános tárgyaláson történő kihallgatás az említett tanú-kategória méltósága vagy magánélete sérelmét okozná. Ezzel ellentétben, az új Be. 127. § c) pontja *expressis verbis* tanúvédelmi eszközként szabályozza a zárt tárgyalás elrendelésének lehetőségét, amelyet a fenyegetett és a sebezhető tanúk egyaránt igénybe vehetnek. A jogszabály módosítása minden kétséget kizáróan azzal a céllal történt, hogy a nemzeti rendelkezések összeegyeztethetők legyenek a tanúvédelemre vonatkozó európai jogi dokumentumokban foglalt követelményekkel. Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 9. pontja előírja, hogy a szerződő államok biztosítsák a sajtó és/vagy a nyilvánosság kizárásának lehetőségét az eljárás egy részéről vagy annak teljes egészéről tanúvédelmi célból. Az új Be. 127. § c) pontja egy általános érvényű rendelkezést szabályoz, amely nem nevesíti azokat az eseteket, amelyekben elrendelhető a zárt tárgyalás a tanúk védelme érdekében. Az említett rendelkezés kizárólagos célja, hogy felhívja a hatóságok figyelmét arra, miszerint a zárt tárgyalás elrendelése

tanúvédelmi eszközként is alkalmazható. Ezen okból kifolyólag, az új Be. 127. § c) pontjának rendelkezéseit az új Be. 352. § (3) és (4) bek.-ekben foglalt rendelkezésekkel együtt kell alkalmazni. Az új Be 352. § (3) bek.-e megegyezik a régi Be. 290. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezésekkel és lehetővé teszi a zárt tárgyalás elrendelését, amennyiben az ügy nyilvános tárgyalása az állam, az igazságszolgáltatás vagy a kiskorúak érdekeit, a közérkölcset, illetve bizonyos személyek méltóságát vagy magánéletét sértené. Ezzel ellentétben, az új Be 352. § (4) bek.-e olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek nem voltak fellelhetőek a régi Be. rendelkezései között és amelyek értelmében a tanú indítványára, az eljáró bíróság zárt tárgyalást rendelhet el, amennyiben a nyilvános tárgyaláson történő kihallgatás a tanú vagy családtagjai biztonságát, méltóságát vagy magánéletét sértené. Mivel a jogszabály egyaránt utal a tanú biztonságára, méltóságára, illetve magánéletére, arra a következtetésre jutunk, hogy az új Be 352. § (4) bek.-e alapján mind a fenyegetett, mind a sebezhető tanúk tekintetében elrendelhető a zárt tárgyalás.

Az angolszász jogi szakirodalomban hangsúlyozták⁴⁹², hogy nem a vádlott az egyetlen olyan személy, aki a terhelő tanú életét vagy testi épségét veszélyeztetheti. A szervezett bűnözéssel összefüggő ügyekben a vádlott rokonai vagy közeli ismerősei részéről fenyegető megtorlás nagyobb fokú veszélyforrásnak bizonyulhat a tanú számára, mint maga a vádlott személyes bosszúja. A hivatkozott szerző megjegyezte, hogy a nyilvánosság kizárása a bírósági tárgyalásról a tanú védelmének érdekében két igen fontos alkotmányjogi problémát vet fel⁴⁹³. Az USA Legfelsőbb Bírósága joggyakorlatában kifejtette⁴⁹⁴, hogy az USA Alkotmányának I. Kiegészítésében nevesített szabad véleménynyilvánításhoz és a sajtó szabadsághoz való jog lehetővé teszi, hogy a sajtó bármely bírósági tárgyaláson jelen lehessen. Ugyanakkor, a Legfelsőbb Bíróság azt is megjegyezte, hogy a sajtó ezen joga nem korlátozhatatlan, ugyanis amennyiben teljesülnek az alábbi feltételek, a sajtó kizárható a bírósági tárgyalásról: a vádhatóságnak igazolnia kell, hogy a sajtó jelenléte egy jelentős fontosságú érdeket sérthet; a zárt tárgyalás elrendelése egy kivételes intézkedés kell legyen; a bíróság köteles ellenőrizni a zárt

⁴⁹² DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, vol. 46, 1998, 655-656. o.

⁴⁹³ u.o., 656. o.

⁴⁹⁴ Ld. *Richmond Newspapers, Inc. v. Virginia*, 448 U.S. 555 (1980), a határozat angol nyelven elérhető: <http://supreme.justia.com>

tárgyalás elrendelésének szükségességét⁴⁹⁵. A zárt tárgyalás elrendelése egy második alkotmányjogi problémát is felvet, ugyanis az USA Alkotmányának VI. Kiegészítése szabályozza a vádlott azon jogát, hogy az ellene felhozott vádokról nyilvános bírósági tárgyaláson döntsenek. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a vádlott fentebb hivatkozott joga korlátozható, amennyiben fennállnak a *Waller v. Georgia* és a *Press-Enterprise Co. v. Superior Court* ügyekben megfogalmazott feltételek.

IV.6.2. A sebezhető tanúk tekintetében elrendelhető védelmi eszközök

A sebezhető tanúk tekintetében alkalmazható tanúvédelmi eszközökre vonatkozóan az új Be. 130. § (2) bek.-e kijelenti, hogy a fenyegetett tanúk által igénybe vehető és az új Be. 126. § (1) bek. b) és d) pontja, illetve az új Be. 127. § b-e) pontja által szabályozott tanúvédelmi eszközök egyaránt alkalmazhatóak a sebezhető tanúk esetében is. Láthatjuk, hogy a sebezhető tanúk által igénybe vehető védelmi eszközök száma jelentősen kisebb, mint a fenyegetett tanúk tekintetében alkalmazható védelmi eszközök száma. Ez teljesen logikus, ugyanis míg a sebezhető tanúk esetében a tanú szellemi integritása, addig a fenyegetett tanúk esetében annak testi integritása lehet veszélynek kitéve. Ezen okból kifolyólag, a büntetőeljáráson kívüli, a személyi védelem körét képező eszközök nem képesek védelmet nyújtani a sebezhető tanúnak, aki nincs fizikai veszélynek kitéve. Mindezeket figyelembe véve, teljesen logikus, hogy az új Be. 130. § (2) bek.-e nem tesz utalást a sebezhető tanú magánlakásának vagy tartózkodási helyének felügyeletére, viszont érthetetlen számomra, hogy miért szükséges a sebezhető tanú rendőri őrizete és közlekedési útvonalainak biztosítása. A jogalkotó egy másik igen furcsa döntése értelmében a sebezhető tanúk személyi adatainak védelme kizárólag az eljárás bírósági szakaszában rendelhető el. Fontos megjegyezni, hogy az esetek túlnyomó többségében a személyi adatok védelme értelmetlennek bizonyul a sebezhető tanúk tekintetében, mivel legtöbbször a vádlott már ismeri a tanú személyazonosságát, ugyanakkor a sebezhető tanút nem fenyegeti a megtorlás veszélye, ezért értelmetlen a felkutatásához szükséges személyi adatok titokban tartása. A sebezhető tanúk esetében a védelmi eszközök alkalmazásának elsődleges célja a vádlott és a tanú közötti közvetlen konfrontáció elkerülése. Az új Be. 130. § (2) bek. II. fordulata értelmében a sebezhető tanúk audiovizuális távközlő eszközök útján történő

⁴⁹⁵ Ld. *Press-Enterprise Co. v. Superior Court*, 464 U.S. 501 (1984), illetve *Waller v. Georgia*, 467 U.S. 39 (1984), a határozatok angol nyelven elérhetőek: <http://supreme.justia.com>

kihallgatása esetén a tanú képének és hangjának torzítása nem kötelező. Ez a rendelkezés teljesen logikus, amennyiben szem előtt tartjuk, hogy a sebezhető tanú esetén az audiovizuális távközlő eszköz alkalmazásának célja nem a tanú személyazonosságának titokban tartása, hanem a fizikai konfrontáció kiküszöbölése.

A régi Be. 86⁴. §-a egy különleges kihallgatási formát szabályozott a kiskorú tanúk esetében. A hivatkozott jogszabály értelmében a családon belüli erőszakkal összefüggő bűncselekményekre vonatkozó ügyekben a bíróság elrendelhetette, hogy a 16. életévét be nem töltött tanút ne hallgassák ki, ehelyett a tanú előzőleg tett és a régi Be. 86². § (2), (4) és (5) bek.-ei alapján audiovizuális eszközök révén rögzített vallomását mutassák be a nyilvános bírósági tárgyaláson. A szóban forgó különleges tanúkihallgatási forma a 16. életévét be nem töltött kiskorú személyekre vonatkozott, akik lehettek tanúk vagy a bűncselekmény sértettjei, tekintettel arra, hogy a régi Be. 82. §-a értelmében a sértettet tanúként hallgatták ki, amennyiben polgári jogi követeléseit nem a büntetőeljárás keretén belül érvényesítette. A hivatkozott jogszabály két jelentős hiányosságot tartalmazott. A kiskorú tanúk tekintetében a különleges kihallgatási formák alkalmazását a családon belüli erőszakkal összefüggő bűncselekményekre vonatkozó ügyekre korlátozta. Erre vonatkozóan az EJEB joggyakorlatában hangsúlyozta⁴⁹⁶, hogy a kiskorúak ellen irányuló nemi erőszakkal összefüggő bűncselekményekre való tekintettel, a tagállamok kötelesek oly módon szabályozni a tanúkihallgatásra vonatkozó rendelkezéseiket, hogy ezek figyelembe vegyék a kiskorú tanúk kihallgatását jellemző sajátosságokat⁴⁹⁷. Az új Be. 130. § (1) bek. b) pontja értelmében különösen érzékeny tanúvá nyilvánítható a kiskorú tanú, aki a különösen védett tanúkat megillető bármely védelmi eszközben részesülhet. Megfigyelhetjük tehát, hogy az említett rendelkezés nem korlátozza bizonyos jellegű bűncselekmények elkövetésének esetére a kiskorú személyek különösen érzékeny tanúvá való nyilvánításának lehetőségét.

⁴⁹⁶ Ld. EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20), In: *Human Rights Case Digest, Nov. 2001, vol. 12, [...]*, 954. o; EJEB, *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2), In: *Human Rights Case Digest, Jul. 2002, vol. 13, [...]*, 695. o.

⁴⁹⁷ A kiskorúak tanúként vagy sértettként történő kihallgatása során figyelembe kell venni azokat a különleges és egyedi aspektusokat, amelyek a kiskorúak lelki világára jellemzőek. Ezek figyelmen kívül hagyása esetén a veszély abban állhat, hogy a kiskorú tanú magába zárkózik és nem hajlandó válaszolni a feltett kérdésekre vagy esetleg visszavonja előzőleg tett vallomásait, amely kétséget kelthet, mitöbb, a vallomás bizonyító erejének kompromitálásához vezethet. Ld. ȚĂNDĂREANU Loredana: *Aspecte de drept comparat cu privire la audierea minorilor – martori sau victime ale unei infracțiuni – în procedura penală*, Revista Dreptul, nr. 7/2008, 276. o.

Következésképpen, az új Be. rendelkezései nem csak a családon belüli erőszakkal összefüggő bűncselekmények esetében képesek védelmet nyújtani a kiskorú tanúnak, hanem minden olyan bűncselekmény esetében is, amely elkövetésének körülményei indokolttá teszik a kiskorú tanú védelmét.

A régi Be. 86⁴. §-ában szabályozott különleges tanúkihallgatási forma egy másik igen kényes problémát is felvetett, ugyanis nem volt összeegyeztethető az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában szabályozott követelménnyel. A régi Be. 86⁴. §-a által szabályozott kiskorú tanúkra vonatkozó kihallgatási forma a régi Be. 86². § (2), (4), és (5) bek.-einek alkalmazására tett utalást, ezért pontosan azok a hiányosságok jellemezték, amelyeket a régi Be. 86². § (1) és (2) bek.-e által szabályozott különleges tanúkihallgatási forma elemzése során már részletesen bemutattam: nem tették lehetővé a védelem alanyai számára, hogy közvetlen kérdéseket intézhessenek a kihallgatott kiskorú tanúhoz. Valószínűleg a fentebb megfogalmazott kritikák sarkallták arra a jogalkotót, hogy az új Be. kidolgozása során mellőzze a régi Be. 86⁴. §-ában szabályozott különleges kihallgatási formához hasonló tanúvédelmi eszközt, amely lehetővé teszi a tanú vallomásának audiovizuális eszközök útján történő rögzítését anélkül, hogy a védelem alanyainak bármilyen jogosultsága is lenne a tanú vallomása hitelt érdemlőségének megcáfolására⁴⁹⁸. Az új Be. 130. § (2) bek.-e értelmében a sebezhető tanúvá való nyilvánítást követően az illetékes hatóság elrendelheti, hogy a kiskorú tanú az új Be. 126. § (1) bek. d) pontja és 127. § d) pontja által szabályozott védelmi eszközök alkalmazásában részesüljön, amelyek a veszélyeztetett tanúk audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatását szabályozzák. Következésképpen – mivel jelenleg az audiovizuális távközlő eszközök alkalmazása az egyetlen különleges tanúkihallgatási forma, amelyet a kiskorú tanú igénybe vehet – teljes mértékben érvényesülnek a védelem jogai a kiskorú tanúk kihallgatása során is, ugyanis az audiovizuális távközlő eszköz révén a vádlott és védője nyomon követheti a kiskorú tanú viselkedését a kihallgatás során, ugyanakkor, közvetlen módon kérdéseket is intézhet a kihallgatott tanúhoz⁴⁹⁹.

⁴⁹⁸ Fontos megjegyezni, hogy az Új Büntetőeljárás törvénykönyvről szóló törvénytervezet 122. § (5) bek.-e ugyanazon rendelkezéseket szabályozta, amelyek a régi Be. 86⁴. §-ában is fellelhetők voltak. Szerencsés módon Románia Parlamentje módosításokkal fogadta el a törvénytervezetet és a 122. § (5) bek.-ére „nem”-mel voksolt, ami egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a jogalkotó is elismerte a régi Be. 86⁴. §-ában szabályozott különleges tanúkihallgatási forma hiányosságait.

⁴⁹⁹ Angliában az 1999. évi Youth Justice and Criminal Evidence Act 21. §-a értelmében a kiskorú „tanúnak” különleges védelemre van szüksége, ha az ellene elkövetett bűncselekmény nemi erőszakra, gyerekrablásra,

IV.7. A védelmi eszközökben részesített tanú vallomásának bizonyító ereje

A régi Be. 63. § (2) bek.-e csakúgy, mint az új Be. 103. § (1) bek.-e a bizonyítékok szabad értékelésének elvét szabályozza, amelynek értelmében semmilyen bizonyítéknak nincs a törvényben előre meghatározott bizonyító ereje és a bíróság, illetve a nyomozó hatóság a bizonyítékokat összeségében szabadon értékeli. A fentebb említett elv alapján a vádlott elítélését elméletileg egyetlen tanúvallomásra is lehet alapozni, amennyiben az alátámasztja a vádlott bűnösségét és amennyiben az eljáró bíróság a vallomást őszintének, pontosnak és hitelt érdemlőnek találja⁵⁰⁰. Mind a régi, mind pedig az új Be. rendelkezései egyetlen nevesített kivételt tesznek a bizonyítékok szabad értékelésének elve alól. A régi Be. 86¹. § (6) bek.-e előírta, hogy amennyiben az igazságügyi hatóságok elrendelték a tanú személyi adatainak védelmét, az így szerzett vallomás csak abban az esetben használható fel bizonyítási eszközként, amennyiben a belőle nyert bizonyítékokat más bizonyítási eszközökből származó bizonyítékok is megerősítik⁵⁰¹. A hivatkozott rendelkezéssel kapcsolatosan a román jogi szakirodalomban megjegyezték⁵⁰², hogy nem felel meg teljes mértékben a Strasbourgi Bíróság joggyakorlatának, ezért *de lege ferenda* a következőképpen kellene módosítani: “egy személy elítélése semmilyen esetben sem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben a védelem alanyai előtt ismeretlen személyazonosságú tanúk vallomásain”. A régi Be. 86¹. § (6) bek.-ében foglalt rendelkezést az új Be. olyan formában vette át, amely megfelel a fentebb hivatkozott javaslatnak és ezáltal kielégíti az EJEB joggyakorlatát, illetve az R (97) 13-as számú Ajánlás előírásait mind tartalmilag, mind pedig az alkalmazott szóhasználat tekintetében. Az új Be. 103. § (3) bek.-e értelmében “a vádlott elítélése nem alapulhat döntő mértékben a fedett nyomozó, a hatóságokkal együttműködő

kiskorúak fogvatartására vagy bármely más erőszakos bűncselekményre vonatkozik. Ezekben az esetekben a bíróság köteles elrendelni, hogy a kiskorú kihallgatása zártcélú távközlő hálózat útján történjen, ha az igazságszolgáltatás érdekei ezt megkövetelik. Ld. ȚĂNDĂREANU Loredana: *Aspecte de drept comparat cu privire la audierea minorilor – martori sau victime ale unei infracțiuni – în procedura penală*, Revista Dreptul, nr. 7/2008, 287. o.

⁵⁰⁰ MATEUȚ Gheorghică: *Protecția martorilor [...]*, 186. o.; THEODORU Grigore: *Tratat de drept procesual penal*, Ediția a II-a, Ed. Hamangiu, 2008, București, 394. o.

⁵⁰¹ A hivatkozott rendelkezés 2003-ban történő elfogadását megelőzően, a jogi szakirodalomban kifejtették, hogy a védelem előtt eltitkolt személyazonosságú tanúk vallomásait más bizonyítási eszközökből nyert bizonyítékokkal szükséges megerősíteni. Ld. GORGĂNEANU I. Gheorghe: *Sugestii pentru o protecție judiciară a martorului în procesul penal*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2001, 35. o.

⁵⁰² MATEUȚ Gheorghică: *Protecția martorilor [...]*, 188. o.

személy vagy a védett tanú által szolgáltatott vallomáson”. Az EJEB joggyakorlata megköveteli, hogy a vádlott elítélése ne alapuljon kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanúk vallomásain⁵⁰³, míg az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 13. pontja kijelenti, hogy az ítélet nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanúk által szolgáltatott bizonyítékon. Az Ajánlás anonim tanúvallomásokat szabályozó rendelkezéseit tulajdonképpen azon holland eljárási modell alapján dolgozták ki, amelyet az EJEB a *Doorson v. Hollandia* ügyben minősített egyezménykonformnak⁵⁰⁴. Az anonim tanúvallomások bizonyító ereje tekintetében a Szakértői Bizottság elismerte⁵⁰⁵, hogy az elítélés nem alapulhat sem kizárólag, sem meghatározó mértékben olyan bizonyítékon, amelyet az anonim tanúk szolgáltatottak, ugyanakkor, amikor arra vonatkozóan kell határozni, hogy az anonimitást engedélyezni kell-e vagy sem, egyik feltétel kell legyen az, hogy más helyettesítő bizonyítékokat is vegyenek számításba. Ha úgy tűnik, hogy más bizonyítékok nem állnak rendelkezésre az érintett anonim tanú által szolgáltatott bizonyíték megerősítésére, úgy választani kell annak lehetősége között, hogy az eset nem kerül a bíróság elé vagy a között, hogy a tanú anonimitása elutasításra kerül. Amennyiben a tanú anonimitását engedélyezték és az ítélet kizárólag az anonim tanú vallomásán alapulna, a bíróságnak a vádlottat fel kell mentenie.

Meglátásom szerint annak ellenére, hogy az új Be. 103. § (3) bek.-ében foglalt rendelkezések teljes mértékben egyezménykonformnak minősíthetők, alkalmazásuk jelentős problémákat okozhat a gyakorlatban. Az elemzett rendelkezés értelmében a vádlott elítélése nem alapulhat döntő mértékben “védett tanú” által szolgáltatott vallomáson. Azonban az új Be. 126. § (1) bek. a) és b) pontja, illetve az új Be. 127. § a), b) és c) pontja értelmében az is védett tanúnak minősül, akinek magánlakását vagy tartózkodási helyét rendőri megfigyelés alatt tartják, akinek közlekedési útvonalait védőkísérettel biztosítják, illetve akit úgy hallgatnak ki, hogy a nyilvánosságot kizárják a bírósági tárgyalásról. Ezen tanúk vallomásai – akik minden esetben

⁵⁰³ Ld. EJEB, *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20); EJEB, *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27); EJEB, *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26); EJEB, *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14); EJEB, *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93, 21364/93, 21427/93, (1997. április 23); EJEB, *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28) - az utolsó vádlott esetében; EJEB, *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20); EJEB, *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28)

⁵⁰⁴ BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám, 78. o.

⁵⁰⁵ Ld. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Indoklás 79. pont

fizikailag megjelennek a bírósági tárgyaláson és valós személyi adataikat diktálják be a kihallgatási jegyzőkönyvbe – kizárólag azért nem befolyásolhatják döntő mértékben a vádlott elítélését, mivel a jogalkotó védett tanúnak nyilvánítja őket. Mind az EJEB joggyakorlata, mind pedig az R (97) 13-as számú Ajánlás rendelkezései kizárólag az anonim tanúk tekintetében követelik meg vallomásuk más bizonyítási eszközzel történő megerősítését. Következésképpen, *de lege ferenda* az új Be. 103. § (3) bek.-ét úgy kellene módosítani, hogy nem a “védett tanúk”, hanem a “védett személyazonosságú tanúk” vallomása nem befolyásolhatja döntő mértékben a vádlott elítélését.

IV.8. A tanú segítője

Sajnálatos módon sem a régi, sem pedig az új Be. nem szabályozza a tanú segítőjének intézményét. Sem a tanúk jogait és kötelezettségeit szabályozó új Be. 120. § (2) bek.-ében foglalt rendelkezések, sem az új Be. egyéb szétszórta található és tanúkra vonatkozó rendelkezései nem teszik lehetővé, hogy a kihallgatáson a tanú érdekében ügyvéd legyen jelen, aki ismertesse a tanúval jogait és óvja meg őt a nyomozó hatóságok visszaéléseitől. Valószínűleg ezen hiányosság ellensúlyozása érdekében az új Be. 118. §-a – a régi Be. rendelkezéseivel ellentétben – szabályozza az önvád tilalmát, azaz a tanú azon jogát, hogy ne legyen köteles magát bűncselekmény elkövetésével vádolnia. Az említett rendelkezés értelmében “amennyiben egy adott személyt gyanúsítottá vagy vádlottá nyilvánítása előtt vagy azt követően, ugyanabban az ügyben, tanúként hallgattak ki, az így nyert vallomás nem használható fel ellene”. Következésképpen, a jogalkotó *expressis verbis* kizárta annak a lehetőségét, hogy a nyomozó hatóságok, az önvád tilalmának törvénytelen módon történő kijátszása révén, a gyanúsított vagy vádlott védekezéshez, illetve hallgatáshoz való jogát megsértsék azáltal, hogy őt előzőleg tanúként hallgassák ki és az igazmondási köteleesség “súlya” alatt “kicsikart” vallomást felhasználhassák ellene terhelő bizonyítási eszközként.

IV. 9. A védő jelenléti joga a terhelő tanúk kihallgatásán

Közvetlenül a rendszerváltást követő évben az 1990. évi 32. Törvény⁵⁰⁶ módosította az 1968-ban hatályba lépett régi Be. 172. §-ának rendelkezéseit és lehetővé tette, hogy az eljárás

⁵⁰⁶ Az 1990. évi 32. törvény a Büntetőeljárás törvénykönyv egyes rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről, Románia Hivatalos Közlönye, 1990. november 17-i 128-as szám

nyomozati szakaszában a gyanúsított vagy vádlott védője jelen lehessen bármely nyomozati cselekmény végzésén. Amennyiben szem előtt tartjuk a fentebb említett törvény elfogadásának dátumát, illetve az akkori jogi és politikai kontextust, egyértelműen arra a következtetésre jutunk, hogy a törvénymódosítás révén a román jogalkotó szakítani akart a kommunista diktatúra inkvizitórius büntetőeljárás rendszerével. Annak érdekében, hogy eloszlassa az állampolgárok büntető igazságszolgáltatás iránti bizalmatlanságát, amelyet a totalitárius rendszer nyomozó hatóságainak visszaélései és túlkapásai tápláltak, a jogalkotó egy áttekinthetőbb és terheltebb központosított nyomozási eljárást szeretett volna megteremteni. A fenti cél elérése érdekében a jogalkotó lehetővé tette a gyanúsított vagy vádlott védője számára, hogy bármely nyomozati cselekmény végzésén jelen lehessen – beleértve a terhelő tanúk kihallgatását is – annak érdekében, hogy személyesen győződhessen meg az eljárási jogszabályok töretlen érvényesüléséről. Több mint 15 évvel később, a jogalkotó koncepciót váltott és a 2006. évi 356. Törvény révén újra módosította a régi Be. 172. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezéseket, amelyek a védő jelenléti jogát kizárólag azon nyomozati cselekményekre korlátozták, amelyek a vádlott kihallgatását feltételezték vagy annak kötelező jelenlétét követelték meg. Láthatjuk, hogy az említett jogszabály értelmében a védő még az általa indítványozott tanúk kihallgatásán sem lehetett jelen. Egy évvel később, Románia Alkotmánybírósága a 2007. évi 1086. számú határozata révén alkotmányellenesnek nyilvánította a régi Be. újonnan módosított 172. § (1) bek.-ét. Az Alkotmánybíróság határozatának indoklásában kifejtette, hogy a régi Be. 172. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezések nem összeegyeztethetők Románia Alkotmánya 24. § (2) bek.-ével, amelynek értelmében *“a büntetőeljárás folyamán a feleknek joguk van az ügyvédi képviselethez”*. Az említett jogszabály nem korlátozza a felek ügyvédi képviselethez való jogát a büntetőeljárás valamely szakaszára vagy valamely konkrét nyomozati cselekményre. A 2014. február 1-én hatályba lépett új Be. 92. § (1) bek.-ének kidolgozása során a jogalkotó nem hagyta figyelmen kívül az Alkotmánybíróság 2007. évi 1086. számú határozatában foglaltakat és lehetővé tette a gyanúsított vagy vádlott védője számára, hogy bármely nyomozati cselekmény végzésén jelen lehessen, kivéve a titkos adatszerzés folytatását és a tettenérése bűncselekmények esetén végzett motorozást. Fontos megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság fentebb említett határozatában hangsúlyozta, hogy a védő kizárólag *“jelen lehet”*, de nem *“vehet részt”* a nyomozati cselekmények végzésén. Ez egy igen fontos megjegyzés, amelynek értelmében a védői jog nem terjedhet ki a nyomozati cselekményen való aktív közreműködésre,

mivel a védő csak egy „tanú”, aki a nyomozati cselekmények törvényességéről kell személyesen meggyőződjön és amennyiben ennek az ellenkezőjét tapasztalja, ezt beadványok révén kifogásolhatja. A védő fizikailag jelen lehet a nyomozati szakasz folyamán elrendelt bármely személy kihallgatásán, beleértve a terhelő tanúkat is, viszont nem tehet fel számukra kérdéseket, nem fogalmazhat meg szóbeli megjegyzéseket.

V. ÖSSZEGRZÉS

1. Vitathatatlan tény, hogy a szervezett bűnözés ellen folytatott küzdelemben a tanúvallomások kiemelkedő szerepet játszanak, ugyanis számos esetben a tanúvallomás képezi az egyedüli bizonyítási eszközt, amely képes alátámasztani egy elmarasztaló ítéletet. Annak érdekében viszont, hogy a tanúk saját vagy hozzátartozóik élete, testi épsége vagy személyes szabadsága veszélyeztetése nélkül tehessenek eleget vallomástételi kötelezettségüknek, szükséges megfelelő védelmi eszközök biztosítása számukra. Ugyanakkor, fontos megjegyezni, hogy a tanúkat és a tanúként vallomást tevő sértetteket nem csupán a megtorlás veszélyétől kell megóvni, hanem a terhelttel történő közvetlen fizikai konfrontáció okozta lelki traumáktól is. Más szavakkal, a sebezhető tanúk és a különleges bánásmódot igénylő sértettek esetén szükséges olyan eszközöket biztosítani, amelyek alkalmasak az ismételt áldozattá válás, a másodlagos viktimizáció kiküszöbölésére.

2. Fontos megjegyezni, hogy a jelen értekezés kizárólag a tanú eljárásjogon belüli, jogi védelmére összpontosít, a tanú eljárásjogon kívüli, fizikai védelme nem képezi az értekezés tárgyát. Ennek okait részletesen ismertettem az értekezés téziseiben.

3. A jelen értekezés a magyar, illetve a román tanú- és sértettvédelmi szabályozást az EJEB kötelező erejű joggyakorlata, illetve a releváns európai jogi dokumentumok fényében vizsgálja. Más szavakkal, az értekezés fő célkitűzése a magyar, illetve román tanú- és sértettvédelmi szabályozás eurókonformitásának ellenőrzése. A magyar jogi szakirodalomban elsőként foglaltam össze és vizsgáltam meg az EJEB joggyakorlata által kialakított azon kritériumrendszert, amelynek minden anonim tanúvallomás meg kell feleljen annak érdekében, hogy bizonyítási eszközként lehessen felhasználni a nemzeti bíróságok előtt: a) *a terhelt konfrontációhoz való jogának korlátozását nyomós indokokkal kell igazolni*; b) *a nemzeti hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárásnak kompenzálnia kell a védelem elé állított akadályokat*; c) *a terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben anonim*

tanúvallomásokon. A fentebb említett követelményeket mind a tanú különösen védetté nyilvánítására, mind pedig a tanú nevének zárt kezelésére vonatkozó rendelkezéseknek tiszteletben kell tartaniuk, ugyanis “anonim tanúvallomással” állunk szemben, amennyiben a tanú valós személyi adatai ismeretlenek a védelem alanyai előtt függetlenül attól, hogy a tanú fizikailag megjelenik vagy sem a nyilvános bírósági tárgyaláson.

4. Mind a román, mind pedig a magyar tanú- és sértettvédelmi szabályozásban fellelhetőek azok az alapvető büntető eljárásjogon belüli védelmi eszközök, amelyek az Európai Unió és az Európa Tanács tagállamainak túlnyomó többségében megtalálhatóak. Tehát, téves lenne azt kijelenteni, hogy a magyar, illetve román tanú- és sértettvédelmi szabályozás a rendelkezésre bocsátott védelmi eszközök tekintetében nem kielégítő. Mindezek ellenére, a jogi szabályozás mennyiségével ellentétben, annak minősége több szempontból is kifogásolható. Mind a román, mind pedig a magyar tanú- és sértettvédelmi szabályozás számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely sem az EJEB joggyakorlatával, sem a releváns európai jogi dokumentumokban foglalt követelményekkel nem egyeztethető össze.

5. A magyar tanúvédelmi szabályozás első fő hiányossága, hogy szinte teljesen átláthatatlan, ugyanis a tanúvédelmi rendelkezések túlnyomó többsége szétszórtan található meg a Be. rendelkezései között. Annak ellenére, hogy a magyar jogalkotó egy külön címet szentelt a tanúvédelemnek, ez kizárólag a személyi adatok zárt kezelését, illetve a tanú különösen védetté nyilvánításához szükséges feltételeket szabályozza, ami a tanúvédelmi rendelkezések egy töredékét képezi. Ezen okból kifolyólag, *de lege ferenda*, az összes tanúvédelemre vonatkozó jogszabályt egy külön címben vagy fejezetben kellene szabályozni, ugyanis a tanúvédelem fontossága ezt megkövetelné⁵⁰⁷. Ezzel ellentétben, a román jogalkotó tanult a régi Be. negatív tapasztalataiból, ezért az új Be. kidolgozása során szinte az összes tanúvédelmi rendelkezést egy önálló fejezetben belül szabályozta⁵⁰⁸. Ennek következtében a tanúvédelmi rendelkezések nemcsak az állampolgárok számára váltak átláthatóbbá, hanem a jogalkalmazó számára is.

6. A tanúvédelmi szabályozás struktúrájánál maradva, egy másik igen fontos hiányosságot tapasztalhatunk a magyar jogi szabályozásban, ugyanis a Be. nem írja elő *expressis verbis*, hogy az igazságügyi hatóságok kötelesek a tanúval közölni a védelmi eszközök igénybe vételének lehetőségét. A hatóságok ezen jellegű kötelezettsége kizárólag a Be. 82. § (2) bek.-

⁵⁰⁷ VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 5/2001-es szám, 270. o.

⁵⁰⁸ Általános Rész, IV. Cím, II. Fejezet, V. Alfejezet

ében foglalt azon általános tájékoztatási kötelezettségéből vezethető le, miszerint a tanút a kihallgatása elején figyelmeztetni kell jogairól. A fentebb megfogalmazott észrevételek miatt, *de lege ferenda*, szükségesnek tartom a Be. tanúvédelmet szabályozó VII. Fejezetének III. Címébe olyan jogszabály beiktatását, amely *expressis verbis* előírja az igazságügyi hatóságok azon kötelezettségét, miszerint a tanú kihallgatását megelőzően, a tanút figyelmeztetni kell a védelmi eszközök igénybe vételének lehetőségéről és mind a figyelmeztetést, mind a tanú válaszát bele kell foglalni a kihallgatási jegyzőkönyvbe. Ezzel ellentétben, az új román Be. 120. § (2) bek. a) pontja értelmében – amely az eljárás nyomozati és bírósági szakaszában egyaránt alkalmazható – a kihallgatást vezető igazságügyi hatóság köteles közölni a tanúval, hogy joga van igénybe venni a Be. által nevesített tanúvédelmi eszközöket.

7. Annak ellenére, hogy a magyar Be. nem szabályozza a “sértett-tanú” fogalmát és a sértett vagy a tanú jogi helyzetére és kihallgatására vonatkozó jogszabályok között nem lelhető fel olyan rendelkezés, amely *expressis verbis* előírná, hogy a sértettet tanúként kell kihallgatni, a sértett vallomására mind a szakirodalom, mind a hatályos büntetőeljárás jogszabályok úgy tekintenek, mint a tanúvallomás egyik sajátos formájára⁵⁰⁹. A sértettek számára a tanú szerep lehetővé teszi, hogy igénybe vegyék a tanúvédelmi eszközöket, így nemcsak tanúvédelemről, hanem sértettvédelemről is beszélhetünk⁵¹⁰. Következésképpen, amennyiben a bűncselekmény elkövetését megelőzően a terhelt nem ismerte a sértett személyét, elrendelhető a sértett személyi adatainak zárt kezelése. Meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye nem összeegyeztethető a sértett jogi helyzetével, ugyanis a terhelt, még ha nem is ismeri a sértett személyi adatait, a bűncselekmény elkövetése alkalmával, az esetek túlnyomó többségében szembesül a sértettel, tehát ismeri annak személyét, külalakját. A különösen védett tanú intézményének lényege pontosan annak az elkerülése, hogy a terhelt és a tanú vagy sértett fizikailag konfrontálódhassanak, azaz a terhelt ne láthassa és ne ismerhesse meg az ellene vallomást tevő tanút. Amennyiben a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében indokolt, el lehet rendelni a sértettet zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását. A szembesítés mellőzése, a zárt tárgyalás elrendelése vagy a felismerésre bemutatás úgy történő lefolytatása, hogy a vádlott ne láthassa a sértettet, alkalmas védelmi eszköznek bizonyulhat a sértett kímélete érdekében, viszont alkalmatlan azon sértettek védelme céljából, akik a vádlott részéről

⁵⁰⁹ TÓTH Tihamér: *A sértett hatékonyabb védelméről*, Rendészeti Szemle, 3/1991-es szám, 9. o.

⁵¹⁰ GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám, 28-29. o.

megtorlástól tartanak. A magyar büntetőeljárás jogszabályokkal ellentétben, az új román Be. 115. § (1) bek.-e értelmében a sértett nem hallgatható ki tanúként. Tehát, a bűncselekmény sértettjének kihallgatása, függetlenül attól, hogy magánfélként vagy sértettként vesz részt a büntetőeljárásban, nem a tanúk kihallgatására vonatkozó jogszabályok értelmében történik, hanem külön alfejezetben szabályozott rendelkezések alapján⁵¹¹. Az új román Be. 113. §-a értelmében a bűncselekmény sértettje és a magánfél a fenyegetett vagy sebezhető tanúkat megillető védelmi intézkedések alkalmazásában részesülhet, amennyiben teljesülnek a 125. és 130. §-ban előírt feltételek vagy amennyiben ez a sértett vagy magánfél emberi méltósága vagy magánélete védelme érdekében szükséges. Fontos megjegyezni, hogy az új román Be. 130. §-ában szabályozott “sebezhető tanúk” kategóriája, nem a bűncselekmény sértettjeit foglalja magába.

Mivel a sértettvédelemre vonatkozó magyar jogszabályok nem feleltek meg teljes mértékben az európai jogi dokumentumokban lefektetett követelményeknek, a magyar jogalkotó a 2015. évi CLI. Törvény 8. §-a révén két újabb paragrafust iktatott be a Be. 62/A. §-a után, amelyek gyakorlatilag az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa 2012. október 25-én elfogadott 2012/29/EU számú Irányelvében foglalt rendelkezéseket ültették át a magyar büntetőeljárásba. A Be. 62/C. § (1) bek.-e értelmében az igazságügyi hatóságok kötelesek folyamatosan vizsgálni, hogy a sértett a személyiségét és életviszonyait jellemző tényekre és körülményekre, a bűncselekmény jellegére vagy az elkövetés körülményeire tekintettel olyan különleges bánásmódot igénylő személy-e, akiről megállapítható, hogy a büntetőeljárásban sajátos szükségletekkel rendelkezik és akit a Be. “különleges bánásmódot igénylő sértettnek” nevez. Az említett rendelkezés alapján az igazságügyi hatóságok gyakorlatilag három kritérium alapján döntenek el, hogy a bűncselekmény passzív alanya különleges bánásmódot igénylő sértett-e vagy sem: “a sértett személyiségét és életviszonyait jellemző körülmények”; “a bűncselekmény jellege”; “az elkövetés körülményei”. Meglátásom szerint a fentebb ismertetett kritériumok túlságosan általánosan vannak megfogalmazva, ezért a különleges bánásmódot igénylő sértetti minőség tekintetében hozott döntést megelőzően az illetékes igazságügyi hatóságnak szem előtt kellene tartania az Irányelv 22. §-ában foglalt rendelkezéseket, amelyek gyakorlatilag kitöltik tartalommal az említett három kritériumot. Fontos megjegyezni, hogy az R (97) 13-as számú

⁵¹¹ Új Be., Általános Rész, IV. Cím, II. Fejezet, III. Alfejezet – A sértett és a magánfél kihallgatása

Ajánláshoz tartozó Függelék egy külön fejezetet szentel a “sebezhető tanúk” kategóriájának⁵¹², amely tanú-típus magában foglalja a bűncselekmény sértettjeit is. Következésképpen, a különleges bánásmódot igénylő sértett intézményének bevezetése révén a hazai sértettvédelmi rendelkezések nagy mértékben eleget tesznek az R (97) 13-as számú Ajánlásban megfogalmazott követelményeknek is.

Fontos megjegyezni, hogy az Irányelv 19. § (2) bek.-e felhívja a tagállamok figyelmét arra, hogy *az új bírósági épületekben* biztosítsák azt, hogy az áldozatok elkülönített helyiségekben várakozhassanak. Az említett követelménnyel szoros összefüggésben, 2002-ben *Bócz Endre* a következő észrevételeket tette⁵¹³: “azóta a világ megváltozott és az akkoriban kifogástalannak tekintett funkcionális építészeti megoldás bizony kifogásolhatóvá vált, mivel a tanúknak és a sértett esetleges ügyvédjének ugyanazon a folyósón kell várakoznia a tárgyalás előtt és a tárgyalás szüneteiben, amelyen a hallgatóságnak – s ez pedig többnyire a vádlott rokoni és baráti köréből tevődik össze. Így a tanúk és a sértett gyakorlatilag ki vannak téve az ellentábor megjegyzéseinek, odasziszegett szidalmainak, sértéseinek és fenyegetéseinek. *Jó megoldás lenne erre az, ha lenne egy olyan váróhelyiség, amelyben kihallgatás előtt a tanúk tartózkodhatnának (...). Ehhez azonban funkcionálisan korszerű bírósági épületek kellenének, s ilyenekre belátható időn belül nincs remény*”. A fentebb megfogalmazott észrevételekhez hasonlóan a Tanács is arra hívja fel a tagállamok figyelmét, hogy a jövőben építendő vagy átalakítás alá kerülő bírósági épületeket lássák el olyan termekkel, amelyeket kizárólag a tanúk és a sértettek várakozása céljából lehet igénybe venni.

8. A személyi adatok zárt kezelésére vonatkozó magyar jogi szabályozással kapcsolatosan két főbb problémára szeretném felhívni a figyelmet. Az első problémát annak a feltételnek ez eltörlése képezi, miszerint a névzárlatot csak “kivételesen indokolt” esetben lehet elrendelni. A 2013. évi CLXXXVI. Törvény sajnálatos módon eltörölt egy olyan feltételt, amelyet az európai jogszabályok megkövetelnek az anonim tanúk alkalmazásának tekintetében, ugyanis az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 10. pontja előírja, hogy amennyiben

⁵¹² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13-as számú Ajánlása, Függelék, IV. Fejezet “A sebezhető tanúkra vonatkozó intézkedések, különösen a családon belül elkövetett bűncselekmények esetén”

⁵¹³ BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002, 65. o.

lehetséges, *kivételes intézkedés kell legyen* a bizonyítékot szolgáltató anonim tanú igénybe vétele a nemzeti jognak megfelelően. Ezen okból kifolyólag, *de lege ferenda*, a Be. 96. § (1) bek-ét a következőképpen kellene módosítani: *“kivételesen indokolt esetben, amennyiben a tanú egyéb személyi adatainak zárt kezelése nem képes megfelelő módon garantálni annak biztonságát, elrendelhető a tanú nevének zárt kezelése”*. Emellett fontos megjegyezni, hogy a tanú nevének zárt kezelésére vonatkozó magyar jogszabályok az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó Függelék 13. pontjában foglalt, illetve az EJEB joggyakorlata által kialakított kritériumrendszer utolsó feltételének sem felelnek meg. Mivel a névzárlat elrendelése folytán a tanú anonimá válik, szükséges olyan rendelkezések szabályozása, amelyek előírják, hogy a terhelt elítélése nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben az anonim tanú vallomásán. A magyar Be. ilyen jellegű jogszabályokat nem tartalmaz. Ezzel ellentétben, az új román Be. 103. § (3) bek.-e egyértelműen előírja, hogy a vádlott elítélése nem alapulhat döntő mértékben védett tanú által szolgáltatott vallomáson.

A második probléma főként gyakorlati vonatkozású és az elsónél sokkal komolyabb következményeket von maga után. A Be. 96. § (1) bek.-e értelmében a hatóságok kötelesek a tanú személyi adatait *“elkülönítve, zártan”* kezelni. Tehát a jogszabály értelmében a tanú személyi adatainak zárt kezelését elrendelő igazságügyi hatóságnak mindkét követelménynek eleget kellene tennie. Mindezek ellenére, a gyakorlatban a tanú személyi adatait tartalmazó határozatot az ügy iratainál egy lezárt borítékban tárolják, amelyet a kihallgatási jegyzőkönyvhöz csatolnak. Ez egyértelműen nem felel meg az elkülönített kezelés követelményének, amely azt feltételezné, hogy a tanú esetleges védelem iránti kérelmét, a zárt adatkezelést elrendelő határozatot, illetve a tanú sajátkezűleg aláírt nyilatkozatát egy külön iratcsomóban kellene tárolni, amelyhez csak az igazságügyi hatóságok férhetnének hozzá, ugyanis a fentebb említett iratok mindegyike tartalmazza a tanú valós személyi adatait vagy annak aláírását. A kialakult jogellenes gyakorlat részben a jogalkotó hibája is, ugyanis nem írta elő *expressis verbis*, hogy mindazon iratokat, amelyek a tanú valós személyi adatait vagy annak aláírását tartalmazzák, az ügy irataitól *“elkülönített iratcsomóban”* kell tárolni. Ezzel ellentétben, az új román Be. 126. § (3) bek.-e előírja, hogy amennyiben elrendelték a tanú személyi adatainak védelmét, a tanú vallomása nem tartalmazhatja annak valós személyi adatait, amelyeket egy *“külön regiszterben”* őriznek és amelyekhez kizárólag a nyomozó hatóságnak, a nyomozási bírónak és az eljáró bíróságnak van hozzáférési lehetősége szigorú adatvédelmi feltételek mellett. Következésképpen,

az ügy nyilvános iratai között tárolt kihallgatási jegyzőkönyvbe kizárólag a tanú álneve és ál személyi adatai kerülnek bele. Mindezek ellenére, a román jogi szabályozás is hiányos, mivel nem írja elő, hogy a tanú alá kell írja a valós személyi adatait rögzítő jegyzőkönyvet, így nem igazolható, hogy az ügy iratai között szereplő vallomás minden kétséget kizáróan a védett tanútól származik. A fentebb ismertetett hiányosság kiküszöbölése érdekében, *de lege ferenda*, az új Be. 126. § (3) bek.-ét olyan rendelkezéssel kellene kiegészíteni, amely a védett tanút kötelezné arra, hogy aláírja a valós személyi adatait rögzítő jegyzőkönyvet, ugyanakkor, a védett tanú vallomásáról két jegyzőkönyvet kellene készíteni. Ezek közül a tanú kizárólag azt a jegyzőkönyvet írná alá, amelyet a valós személyi adatait rögzítő határozattal együtt a külön regiszterben őriznének, míg a másik jegyzőkönyv-példány bekerülne az ügy nyilvános iratai közé.

Végül, szeretném megjegyezni, hogy abban az esetben, ha a terhelt ismeri a tanú személyét (pl. azonos szervezett bűnözői csoport tagjai voltak, a tanú fedett nyomozó vagy a bűncselekmény sértettje), a zárt adatkezelés bármely formája, beleértve a névzárlatot is, értelmetlenné válik, mivel a terhelt bármikor be fogja tudni azonosítani a tanú tartózkodási helyét. Meglátásom szerint mind a lakcímmzárlat, mind pedig a névzárlat kizárólag abban az esetben alkalmazható, ha a vádlott nem ismeri személyesen a tanút, ugyanakkor, mindkét tanúvédelmi eszköz ugyanazt a célt szolgálja, amely nem más, mint a tanú tartózkodási helyének titokban tartását az esetleges megtorlások elkerülése érdekében. A névzárlat gyakorlatilag csak egy többlet védelmet nyújt a tanú számára azáltal, hogy megnehezíti a terhelt számára a tanú lakcíméhez való hozzáférést.

9. A különösen védett tanú intézménye a magyar tanúvédelmi szabályozás legsebezhetőbb pontja, ugyanis minimálisra korlátozza a terhelt védekezéshez való jogát. A különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó jogi szabályozás gyakorlatilag minden jogelvet megsért. Mivel a tanút kizárólag a nyomozási bíró hallgatja ki, sérül a közvetlenség elve, ugyanis az ügyet érdemben tárgyaló bíró legjobb esetben is csak egy felvételt tekinthet meg a különösen védett tanú vallomásáról. Mivel a terhelt vagy annak védője nem lehet jelen a tanú kihallgatásán és kizárólag írásban intézhet hozzá kérdéseket, sérül a terhelt kontradiktórius és tisztességes eljáráshoz való joga, ugyanis nincs lehetősége közvetlen módon megfigyelni a tanú reakcióit a feltett kérdésekre és ezáltal annak szavahihetőségét megkérdőjelezni. Következésképpen, amennyiben a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó hazai jogszabályokat

összehasonlítjuk az EJEB *Kostovski v. Hollandia*, illetve *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyekben felállított követelményeivel, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a Be. 213. § (2) bek.-ében, illetve a Be. 263. § (3) bek.-ében szabályozott rendelkezések egyezményellenesek. Szeretném megjegyezni, hogy a fentebb kiemelt hiányosságokat nem képes kiküszöbölni a Be. 213. § (4) bek.-ében szabályozott rendelkezés, amely lehetővé teszi a különösen védett tanú kihallgatásának kép- vagy hangfelvevővel történő rögzítését, ugyanis a tanú szavahihetőségének ellenőrzése érdekében nélkülözhetetlen, hogy a kérdéseket maga a terhelt tegye fel és a rá adott válaszokat az eljáró tanács tagjai közvetlen módon figyelhessék meg. Szeretném megjegyezni, hogy a régi román Be. 86². § (1) és (2) bek.-e a különösen védett tanú kihallgatását szabályozó eljáráshoz hasonló, “közvetítői” úton megvalósuló kihallgatási eljárást szabályozott, amelynek értelmében a védett tanú kihallgatása a bíróság, az ügyész és a védelem alanyai jelenlétének hiányában történt. Tekintettel az EJEB kötelező erejű joggyakorlatára, az új román Be. 126. § (1) bek. d) pontja, illetve az új román Be. 127. § d) pontja értelmében, amennyiben a védett tanú fizikailag nem jelenik meg a bírósági tárgyaláson, a kihallgatása kizárólag audiovizuális távközlő eszközök útján, torzított hang és kép segítségével valósulhat meg.

Amennyiben a Be. 213. § (2) bek.-ében szabályozott rendelkezéseket – amelynek értelmében a nyomozási bíró köteles ellenőrizni a tanú szavahihetőségét, ismereteinek eredetét és vallomása hitelt érdemlőségét – összehasonlítjuk az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 10., illetve 11. pontjával és a hozzá fűződő szakértői indoklással, arra az egyértelmű következtetésre jutunk, hogy a jogalkotó által szabályozott ellenőrzési mechanizmus, “igazolási eljárás” sok szempontból hiányos. Az elemzett rendelkezés ugyan részben eleget tesz az Ajánlás szövegének, mivel kötelezi a nyomozási bírót a tanú szavahihetőségének, illetve tudomása megbízható voltának ellenőrzésére, a védelem alanyainak semmilyen lehetőséget sem biztosít arra, hogy vitathassák a tanú anonimitásának szükségességét, a tanú hitelességét és ismereteinek eredetét, sem a különösen védetté nyilvánítást megelőzően, sem a különösen védett tanú vallomásának megtekintését követően. *De lege ferenda*, ajánlott lenne olyan – a francia Be. 706-60. §-ában szabályozott rendelkezésekhez hasonló jogszabályok beiktatása a magyar Be.-be – amelyek lehetővé tennék a tanú különösen védetté nyilvánítására vonatkozó ügyészi indítvány visszautasítását abban az esetben, ha a Be. 213. § (2) bek.-e alapján folytatott ellenőrzés során a nyomozási bíró arra a következtetésre jutna, hogy az ügy körülményeire vagy a tanú

személyiségére való tekintettel, az anonim tanú személyazonosságának ismerete elengedhetetlen a védelmi jogok érvényesítése céljából. A román Be. tanúvédelmi rendelkezéseit vizsgálva az R (97) 13-as számú Ajánláshoz tartozó függelék 10., illetve 11. pontjában szabályozott ellenőrzési mechanizmushoz hasonló eljárási rendelkezéseket nem találhatunk.

A különösen védett tanút szabályozó rendelkezések az EJEB joggyakorlatában felállított, már említett hármass kritériumrendszer egyikének sem tesznek eleget: *a)* a védelemnek nincs lehetősége vitatni a tanú anonimitásának szükségességét; *b)* a terhelt nem gyakorolhatja közvetlen konfrontációhoz való jogát és kizárólag írásban tehet fel kérdéseket a tanúnak, így a kihallgatási eljárás nem képes ellensúlyozni a védelem elé állított akadályokat; *c)* a hatályos magyar Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely előírná, hogy a különösen védett tanú vallomására nem alapozható kizárólag vagy döntő mértékben a terhelt elítélése.

Meglátásom szerint a különösen védett tanú intézménye kizárólag a következő feltételek együttes teljesülése esetén “élhetne” tovább:

- a jogalkotó eltörölné azt a rendelkezést, miszerint a különösen védett tanúhoz kizárólag írásban lehet kérdéseket intézni a nyomozási bíró közreműködésével
- a jogalkotó előírná, hogy a különösen védett tanút kizárólag zártcélú távközlő hálózat útján lehet kihallgatni
- a jogalkotó lehetővé tenné a védelem alanyai számára, hogy – a tanú különösen védetté nyilvánítását megelőzően – észrevételeket nyújthasson be a tanú anonimitásának szükségességével, illetve ismereteinek eredetével kapcsolatosan
- a jogalkotó előírná, hogy elmarasztaló ítéletet nem lehet kizárólag vagy döntő mértékben különösen védett tanú vallomására alapozni

A fentebb ismertetett észrevételek alapján teljesen megalapozottnak tartom *Bócz Endre* azon kijelentését⁵¹⁴, miszerint *a különösen védett tanú kihallgatására vonatkozó jelenlegi jogi szabályozást meg kell szüntetni.*

10. A tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatására vonatkozó jogszabályok meglátásom szerint szinte kifogásolhatatlanok. Az említett jogi szabályozás részletes, logikus és teljes mértékben tiszteletben tartja a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát, ezért megfelel az EJEB *Van Mechelen és társai v. Hollandia* ügyben felállított követelményeinek. A szabályozás minőségét és részletességét tekintve méltán vetekedhet a jelen értekezésben bemutatott USA

⁵¹⁴ BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám, 468. o.

Szövetségi Büntetőeljárás törvénykönyvében szabályozott zártláncú televíziós hálózat útján történő tanúkihallgatásra vonatkozó rendelkezésekkel. A magyar jogi szabályozás egyetlen gyenge pontja a tanúvédelmi rendelkezések nem összefüggő és átláthatatlan szabályozásából ered, ugyanis a Be. 244/A – 244/B §-aiból nem tűnik ki, hogy a zártcélú távközlő hálózat a büntetőeljárás nyomozati szakaszában is alkalmazható. Valószínűleg ez az oka annak, hogy – tudomásom szerint – a jogi szakirodalomban egyetlen szerző sem tárgyalta ezt a lehetőséget, pedig a Be. 207. § (5) bek. II. fordulata, illetve a Be. 211. § (5) bek.-e nyilvánvalóvá teszi a zártcélú távközlő hálózat nyomozati szakaszban történő alkalmazásának lehetőségét.

Fontos megjegyezni, hogy a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása önmagában is megfelelő tanúvédelmi eszköznek bizonyulhat a sebezhető tanúk vagy a különleges bánásmódot igénylő sértettek tekintetében, akiknek személyazonossága az esetek túlnyomó többségében ismert a védelem alanyai előtt, ugyanis számukra a másodlagos viktimizáció elkerülése érdekében elegendő a terhelttel való fizikai konfrontáció elkerülése. A fenyegetett tanúk esetében a zártcélú távközlő hálózat alkalmazása önmagában nem minősíthető tanúvédelmi eszköznek, ugyanis számukra a veszély forrását az jelenti, ha személyi adataik és személyük ismert a védelem alanyai előtt. Következésképpen, ezen tanú-kategória védelme érdekében a speciális kihallgatási technika alkalmazása mellett egy speciális iratkezelési technikát is igénybe kell venni. Mivel a zártcélú távközlő hálózat útján megvalósuló tanúkihallgatást szabályozó rendelkezések között nem találhatunk olyan jogszabályt, amely lehetővé tenné a kihallgatott tanú személyi adatainak zárt kezelését, a fenyegetett tanúk védelme érdekében *a zártcélú távközlő hálózatot mindig a tanú személyi adatainak zárt kezelésével együtt kell alkalmazni.* Hasonlóképpen, az audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatásra vonatkozó román jogi szabályozás sem írja elő, hogy a fenyegetett tanúk valós személyi adatainak védelmét is el kellene rendelni. Ezen okból kifolyólag, a tanú tényleges védelmének biztosítása érdekében az audiovizuális távközlő eszközök útján történő kihallgatás elrendelésével egyidejűleg a tanú személyi adatainak védelmét is jóvá kellene hagyni.

11. Mivel az EJEB a *Kamasinski v. Ausztria* ügyben megállapította, hogy a terheltet védőjével kell azonosítani, aki az eljárási jogokat a terhelt nevében érvényesíti, a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolítása nem sérti annak tisztességes eljáráshoz való jogát mindaddig, amíg védője jelen lehet a tanú kihallgatásán. Abban az esetben viszont, ha a vádlott nem rendelkezik védővel, a tárgyalóteremből történő eltávolítása az EJEE 6. § (3) bek. d)

pontjában szabályozott kérdésfelvetési jog sérelméhez vezet. A tanúvallomás tartalmának utólagos ismertetése egyértelműen nem képes ellensúlyozni a védelem által elszenvedett hátrányokat. A román Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolítását tanúvédelmi célból.

12. A Be. 237. § (3) bek.-ében szabályozott rendelkezések, amelyek lehetővé teszik a nyilvánosság kizárását a bírósági tárgyalásról, teljes mértékben megfelelnek az EJEE 6. § (1) bek.-ében foglalt rendelkezéseinek, ugyanis kizárólag azokban az esetekben teszik lehetővé a zárt tárgyalás elrendelését, amelyek az EJEE 6 § (1) bek.-ében is szerepelnek és semmilyen formában sem sértik a vádlott védekezéshez vagy kérdéshez való jogát.

13. A szembesítés mellőzése kizárólag a sebezhető tanúk és a különleges bánásmódot igénylő sértettek esetében tekinthető tényleges tanúvédelmi eszköznek, amelynek célja a másodlagos viktimizáció elkerülése. Azon fenyegetett tanúk esetében, akik terhelő vallomásuk megtétele esetén megtorlások áldozataivá válhatnak, a szembesítés mellőzése önmagában semmilyen védelmet sem képes nyújtani, ugyanis terhelő vallomásuk tartalmazza mindazon személyi adatokat, amelyek az iratbetekintési jog érvényesítése révén lehetővé teszik a terhelt számára, hogy azonosítani tudja a tanú személyét és lakhelyét. Ebben az esetben a szembesítés mellőzése kizárólag a tanú kíméletét és nem annak védelmét szolgálja. Mindezek ellenére, amennyiben a szembesítés mellőzését a tanú személyi adatainak zárt kezelésével együtt alkalmazzák, tényleges tanúvédelmi eszközzé válik és képes hozzájárulni a fenyegetett tanúk védelméhez is. A román Be. nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely lehetővé tenné a szembesítés mellőzését tanúvédelmi célból.

14. A tanú írásos vallomásának tanúvédelmi eszközként történő alkalmazását mellőzni kell, ugyanis sérti az eljárási alapelveket és a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát. Amennyiben a sebezhető tanú vagy a különleges bánásmódot igénylő sértett írásban tesz vallomást az eljárás nyomozati szakaszában és utólag nem jelenik meg a nyilvános bírósági tárgyaláson, egyrészt a védelem alanyainak nincs lehetőségük hozzá kérdéseket intézni, másrészt az eljáró tanács tagjai nem figyelhetik meg a tanú reakcióit a kihallgatás során és ezáltal nem tudják értékelni a tanú szavahihetőségét, ami sérti a terhelt tisztességes eljáráshoz való jogát, illetve a közvetlenség elvét és automatikusan az EJEE 6. § (3) bek. d) pontjában foglalt jog sérelméhez vezet. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy amennyiben az írásos vallomást a fenyegetett tanúk védelme érdekében veszik igénybe, az nem képes önmagában megvédeni a tanút,

ugyanis a kihallgatási jegyzőkönyvnek kötelező módon tartalmaznia kell a tanú személyi adatait. Abban az esetben viszont, ha a hatóság elrendeli a tanú személyi adatainak zárt kezelését és a tanú a nyomozati szakaszban írásos vallomást tesz, amelyet a bírósági tárgyaláson felolvasnak, egyfajta “még különösebben védett tanút” hozunk létre, akinek a kihallgatása minden eljárási alapelvet megsért.

15. *Róth Erika* igen találóan fogalmazott⁵¹⁵, amikor megjegyezte, hogy bizonyos esetekben a tanút nemcsak a terhelttől kell megóvni, hanem a hatóság visszaélésétől is. Ezt a célt szolgálja a tanú jogi segítőjének intézménye, amely a magyar tanúvédelmi szabályozás egyik erőssége. Fontos megjegyezni azonban, hogy a Be. 85. § (4) bek.-ében foglalt rendelkezés – miszerint a tanú kihallgatásánál jelen levő ügyvéd nem befolyásolhatja a tanú vallomását – nem foszthatja meg a védőt azon kötelességétől, hogy amennyiben a kihallgatás folyamán azt tapasztalja, hogy a nyomozó hatóság “terhelő tartalmú vallomást” akar kicsikarni a tanúból, figyelmeztesse a tanút a vallomás megtagadásának lehetőségére. A román Be. sajnálatos módon nem szabályozza a tanú segítőjének intézményét, így nem teszi lehetővé, hogy a tanú kihallgatásán az érdekében eljáró meghatalmazott ügyvéd lehessen jelen.

⁵¹⁵ RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*[...], 114. o.

ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓ

The dissertation topic chosen for study – the regulation of witness and victim protection in the Hungarian and Romanian criminal procedure – is being discussed in three substantial parts, framed by an introduction and a summary.

In the introductory section which discusses the general issues of witness protection, I monitor the evolution of the phenomenon of organized crime starting with the regime change, and I point out those factors which redounded organized crime to evolve. In my opinion expounding this topic is essential in allowing the reader to understand why organized crime should be considered the main factor in the creation of the witness protection institutional system. Hereinafter, I reveal the correlations between organized crime and witness protection and I explain why witness protection is regarded – even nowadays – one of the most important means in fighting against organized crime. Afterwards I emphasize the fact that in modern criminal procedure both the witness and the victim has the right for protection, therefore the legislature is obliged to ensure proper measures which the judicial authorities could dispose during the criminal procedures in order to protect them. Finally, I present the types of witness protection forms distinguishing between legal respective physical protection of the witness.

The second part of the thesis focuses exclusively on the international limitations of the legislation regarding the witness and victim protection. In my view, the second part of this thesis examines for the first time in the Hungarian legal literature, in a coherently structured unit and in all its details, the procedural guarantee set out in § 6, section (3), point d) of European Convention on Human Rights and the binding jurisprudence connected to it. I highlight the fact that according to the jurisprudence of the ECHR (European Court of Human Rights) both the "witness" and the "anonymous witness" concept gets a broad interpretation. At the same time I draw attention to the importance of having the right for the principle of immediacy and adversarial trial during the interrogation of witnesses, as two fundamental components for a fair trial. I divide the ECHR jurisprudence regarding the witness and victim protection in different logical units in order to explain the criteria which the national legal regulations must meet in order that the testimony of the anonymous witness could be used in national courts. Also in the second part of the thesis are presented the main legal documents (resolutions, recommendations, directives) concerning the witness and victim protection, adopted by the European Union

respective the Council of Europe. At the same time, I critically examine the activities in the field of witness protection of the bodies of the European Union and the Council of Europe which are vested with legislative powers.

In the third part of the thesis I examine the provisions of the Hungarian Criminal Procedure Code regarding witness and victim protection. The analyzed part begins with a short history of the emergence of Hungarian legislation on the witness protection, then it covers the issues concerning the witness' rights for being informed. Subsequently I have made a brief analysis of the concept of victim protection, and within this I have examined the victim's legal procedural situation respective the available means of protection he can use. After that I have summarized the main witness protection devices in a unique and unconventional structure by grouping the witness protection devices according to their purpose of ensuring partial or complete anonymity to the witness. I have considered that the confidential handling of the witness' personal data – excepting the name – was an institution providing partial anonymity to the witness, while the name confidentiality and the specially protected witness institution was considered as a guarantee of complete anonymity. In support of my decision for the above mentioned grouping I have also examined the concept of complete witness anonymity. The description of the confidential handling of the personal data and the specially protected witness institution has been made by a continuous research of the relevant international literature and of the European legal documents respective of the ECHR jurisprudence. In the subchapter regarding the confidential handling of personal data the issues of the institution's practical application takes a particularly important place. During the presentation of the specially protected witness institution I have paid special attention in examining the requirements referring to the monitoring mechanism stipulated in the 10th respective 11th points of the Appendix connected to the Recommendation no. R (97) 13, in pointing out the serious deficiencies regarding the procedure of the interrogation of the specially protected witness respective in investigating the proving power of the specially protected witness' testimony. In view of the emphasized importance of the provisions regarding the interrogation of the witness made by a closed-circuit television network I have presented the above-mentioned institution in a separate chapter. Before presenting the Hungarian legislation, I have thoroughly examined the overseas legislation and the legal practice related to it, because the closed-circuit television network for witness- and victim protection purposes has been first used in the USA, therefore the legal

regulations of most European states were inspired by the mentioned provisions. Afterwards I have presented those unnamed witness protection devices which were designed to ensure the gentleness for the witness, the removal of the accused from the courtroom, the imposition of a closed trial for witness protection purposes, the possibility for the witness of giving a written testimony, the omission of the confrontation, respective the special provisions related to the recognition. At the end of the third part I have analysed the institution of witness' legal representation.

In the fourth part of the thesis I have presented the provisions of the Romanian Criminal Procedure Code regarding witness and victim protection, making a comparative analysis of the old and the new Romanian Criminal Procedure Code provisions. The construction of the analyzed part follows the structure of the witness protection legislation of the new Romanian Criminal Procedure Code, which is being preceded by a brief presentation of the Romanian legislation. Afterwards I have examined the victim's legal procedural situation respective the available means of protection he can use. Since the new Romanian Criminal Procedure Code groups the witness protection devices and the procedures regarding how these are being imposed in two main criteria, the division of the thesis is also following the same pattern. For this reason, the examination of the procedure regarding how the witness protection devices are being imposed is in accordance with the stage in which the respective protection device is ordered by the competent authority – criminal investigation stage or judicial stage. During the examination of witness protection devices a double set of criteria has been used, while the witness protection devices, on the one hand, were grouped according to the fact that those who use them are threatened or vulnerable witnesses, on the other hand, according to the fact in which stage of the criminal procedure those witness protection devices are being used. During the presentation of witness protection devices special attention has been paid to the examination of specific witness interrogation devices. At the end of the fifth part I have made some critical remarks about the institution of witness' legal representation.

The summary is the last content unit of the thesis, which briefly summarizes the results of the scientific research and makes proposals to eliminate the shortcomings in the Hungarian and Romanian witness and victim protection legislation in order that national laws comply with the ECHR jurisprudence and with the relevant requirements stipulated in the European legal documents.

IRODALOMJEGYZÉK

Magyar nyelvű szakkönyvek, monográfiák és konferenciakötetek

1. BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában: A tisztességes eljárás büntetőügyekben-Emberijog-dogmatikai értekezés*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007
2. BERGER Vincent - KONDOROSI Ferenc: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, különös tekintettel a fair eljárás követelményeire*, Bp., 2006
3. CZINE Ágnes – SZABÓ Sándor – VILLÁNYI József: *Strasbourggi ítéletek a magyar büntetőeljárásban*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2008
4. GELLÉR Balázs – HOLLÁN Miklós (szerk.): *A szervezett bűnözés arcai*, Rejtjel Kiadó, Bp., 2004
5. GOMBOS Katalin: *Az Európai Unió jogának alapjai*, CompLex Kiadó, Budapest, 2012
6. GRÁD András: *A Strasbourggi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, Strasbourggi BT. Kiadása, Bp., 2005
7. KAROLINY Eszter - KOMANOVICS Adrienne - MOHAY Ágoston - PÁNOVICS Attila - SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet: *Az Európai Unió joga*, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012
8. MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009
9. RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
10. RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13-14.*, Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bíbor Kiadó, Bp., 2001

Idegen nyelvű szakkönyvek, monográfiák és konferenciakötetek

1. BERGER Vincent: *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ed. a VI-a, Ed. Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2008
2. BÎRSAN Corneliu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, vol. I., Drepturi și libertăți, Ed. All Beck, București, 2005

3. BOGDAN Dragoș - SELEGEAN Mihai: *Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2005
4. CHIRIȚĂ Radu: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii și explicații*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2008
5. CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere 1950-2001*, Ed. C.H. Beck, București, 2008
6. CHIRIȚĂ Radu: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Culegere de hotărâri 2003*, Ed. C.H. Beck, București
7. *Digest of Strasbourg Case-law relating to the European Convention on Human Rights*, vol. 2. (article 6), Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Bonn, München, 1984
8. EARLEY Pete – SHUR Gerald: *Witsec: Inside the Federal Witness Protection Program*, published by Bantam Dell a Division of Random House Inc, New York, 2003
9. FÁBIÁN Gyula: *Drept instituțional comunitar*, ed. a III-a revăzută și adăugită cu referiri la Tratatul de la Lisabona, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2008
10. HANNUM Hurst: *Materials on international human rights and U.S. criminal law and procedure*, Procedural Aspect of International Law Institute, Washington, 1989
11. HARRIS David - O'BOYLE Michael - WARBRICK Colin: *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London, 1995
12. *Human Rights Case Digest*, Martinus Nijhoff Publishers, Brill, Leiden
13. JACOBS G. Francis – White C. Robin: *The European Convention on Human Rights*, Second edition, Clarendon Press, Oxford, 1996
14. MATEUȚ Gheorghică: *Protecția martorilor. Utilizarea martorilor anonimi în fața organelor procesului penal*, Ed. Lumina Lex, București, 2003
15. POPESCU C. Liviu: *Drepturile de procedură în jurisprudența C.E.D.O.*, Ed. All Beck, București, 2003
16. PREDESCU Ovidiu - UDROIU Mihail: *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și dreptul procesual român*, Ed. C.H. Beck, București, 2007
17. SALZBURG A. Stephen – CAPRA J. Daniel: *American criminal procedure. Cases and comentary*, Fourth Edition, Ed. West Publishing Company, 1992, St. Paul, Minnesota
18. SUMMERS J. Sarah: *Fair trials. The European Criminal Procedural Tradition and The European Court of Human Rights*, Universität Zürich, 2006

19. THEODORU Grigore: *Tratat de drept procesual penal*, Ediția a II-a, Ed. Hamangiu, 2008, București
20. ȚIGĂNAȘU A. Jenică - ROMIȚAN C. Raul – COSTACHE Aurelian: *Protecția martorilor*, Ed. Moroșan, 2003, București
21. UDROIU Mihail: *Procedură penală. Partea generală. Noul cod de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014
22. ZALMAN Marvin – SIEGEL J. Larry: *Criminal procedure. Constitution and society*, Ed. West Publishing Company, 1991, St. Paul, Minnesota

Magyar nyelvű szakmai tanulmányok

1. ARDAY Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogban, avagy hogyan védi az 1998. évi XIX. törvény a tanút*, In: GELLÉR Balázs – HOLLÁN Miklós (szerk.): *A szervezett bűnözés arcai*, Rejtjel Kiadó, Bp., 2004
2. ARDAY Adrienn: *A tanúvédelem egyes kérdései - avagy hogyan védjük különösen a tanút?*, Collega, 1/2000-es szám
3. ÁBRAHÁM Márta: *A német tanúvédelmi törvény, különös tekintettel a videotechnika alkalmazására a büntetőeljárásban*, Jogtudományi Közlöny, 7-8/2001-es szám
4. BAKAI Katalin: *A tanúvédelem nemzetközi modelljei*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009
5. BLOM Tom: *Tanúvédelem Hollandiában*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
6. BLUTMAN László: *Az igazságos tárgyalás elve az Európai Emberi Jogi Egyezményben*, Magyar Jog, 8/1992-es szám
7. BORAI Ákos: *A szervezett bűnözés büntetőjogi kérdései*, Rendészeti Szemle, 5/1992-es szám
8. BORAI Ákos: *A tanúvédelem. (I. rész)*, Rendészeti Szemle, 10/1994-es szám
9. BORAI Ákos: *Tanúvédelem (II rész.)*, Rendészeti Szemle, 11/1994-es szám
10. BÓCZ Endre: *A büntetőeljárás törvény novellájához*, Magyar Jog, 1/1990-es szám

11. BÓCZ Endre: *A tanúvédelem egyes jogértelmezési és egyéb gyakorlati kérdései a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
12. BÓCZ Endre: *A tanúvédelem és az Európa Tanács*, Rendészeti Szemle, 8/1994-es szám
13. BÓCZ Endre: *“Egy államügyész vallomása...” – A szervezett bűnözés elleni küzdelem ügyészi tapasztalatai Magyarországon*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám
14. BÓCZ Endre: *Emberi jogok – “titkos tanúk”*, Belügyi Szemle, 9/1996-as szám
15. BÓCZ Endre: *Ismét a tanúvédelemről*, Belügyi Szemle, 6/1995-ös szám
16. BÓCZ Endre: *Módosítási javaslatok az új Be.-hez*, Magyar Jog, 8/2000-es szám
17. BÓCZ Endre: *Új fejlemény a tanúvédelemben*, Rendészeti Szemle, 3/2010-es szám
18. CSÁK Zsolt: *A különösen védett tanú az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei tükrében*, Magyar Jog, 2/2000-es szám
19. CSÁNYI Csaba: *Gondolatok a tanúvédelemről*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécs, 2009
20. CSEREI Gyula: *A sértetti jogok érvényesülése*, Belügyi Szemle, 2-3/2003-as szám
21. CSERHÁTI Anita: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközei. A Védelmi Program*, Ügyészek Lapja, 4/2006-os szám
22. CSONKA Péter: *A gazdasági és szervezett bűnözés elleni harc perspektívája az Európa Tanácsban*, Belügyi Szemle, 11/1998-es szám
23. DÉNES Veronika: *A bírósági eljárás sajátosságai a családon belül elkövetett szexuális bűncselekmények tárgyalása során*, Belügyi Szemle, 4-5/2000-es szám
24. FARKAS Ákos: *A tanúvédelem Magyarországon a 90-es években*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
25. FARKAS Ákos - RÓTH Erika: *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 10/1992-es szám
26. FARKAS Ákos: *Európai büntetőjog Amszterdam és Nizza után*, Európai Jog, 2/2001-es szám
27. FENYVESI Csaba: *Védő és tanú*, Ügyvédek Lapja, 1/2001-es szám
28. FENYVESI Csaba: *Védői jelenlét a nyomozásban*, Magyar Jog, 5/2001-es szám
29. GÁSPÁRDY Gergely: *A tanúvédelem eszközei, modelljei (II. rész)*, Collega, 3/2000-es szám

30. GORZA Edina: *Tanúvédelem és szervezett bűnözés*, Belügyi Szemle, 7-8/1997-es szám
31. GRÁD András: *Büntetőjogi és büntetőeljárásjogi kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*, Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 3/2006-os szám
32. GYÖRE István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 12/1995-ös szám
33. GYÖRE István: *Áldozatvédelem – sértettvédelem*, Magyar Jog, 1/2000-es szám
34. HAJDÚ Magdolna: *A bűncselekmények áldozatainak védelme*, Belügyi Szemle, 2-3/2003-es szám
35. HAUTZINGER Zoltán: *A katona tanú védelme*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009
36. HERKE Csongor: *A tanúvédelem külföldi modelljei*, In: MÉSZÁROS Bence (szerk.): *A tanú védelmének elméleti és gyakorlati kérdései*, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2009
37. JOZEF Madliak: *A tanúvédelem a szlovák büntetőjogban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
38. KEMÉNY Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 10/2000-es szám
39. KERCSIK Eldoróda: *Tanúvédelem a különösen védett tanúvá nyilvánítási eljárás szemszögéből*, In: RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13-14.*, Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bp., 2001
40. KERTÉSZ Imre: *A büntetőeljárásban résztvevők, az igazságszolgáltatást segítők védelmi programjáról szóló törvény*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
41. KERTÉSZ Imre: *A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 11/2001-es szám
42. KERTÉSZ Imre: *A tanú védelemre szoruló*, Magyar Jog, 4/1993-as szám
43. KÜHNE Hans-Hainer: *Tanúvédelem Európában*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002

44. LENG Roger: *Az Egyesült Királyság tanúvédelmének elméleti és gyakorlati problémái*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
45. LIZICZAY Sándor: *“Jogtörténeti kuriózum” avagy a tanú védelmének büntető eljárásjogi eszközei*, *Collega*, 2/2003-as szám
46. LIZICZAY Sándor: *Tanútípusok a büntetőeljárásban I.*, *Rendészeti Szemle*, 1/2007-es szám
47. LIZICZAY Sándor: *Tanútípusok a büntetőeljárásban II.*, *Rendészeti Szemle*, 2/2007-es szám
48. MÁRIÁN Zoltán: *Rövid komparatív jogi megközelítés a hazai tanúvédelemre vonatkozó szabályozáshoz*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc
49. MEIER Bernd-Dieter: *A gyermektanúk jogállása a büntetőeljárásban*, *Magyar Jog*, 2/1992-es szám
50. RÓTH Erika: *Hogyan és kitől védjük a tanút?*, In: RÓTH Erika (szerk.): *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológia Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13-14.*, *Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bp.*, 2001
51. SIOBHAN Lloyd: *A gyermekek elleni erőszak nyomozása Skóciában*, *Belügyi Szemle*, 4-5/2000-es szám
52. SZABÓ Krisztián: *A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban*, *Collectio Iuridica*, 4/2004-es szám
53. SZABÓ Krisztián – PÁPAI, TARR Ágnes: *Az anonim tanúkra vonatkozó szabályok a francia és a magyar büntető eljárásjogban*, *Magyar Jog*, 8/2009-es szám
54. TILK Ferenc: *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, *Belügyi Szemle*, 2/2000-es szám
55. TÓTH M. Zoltán: *Tanúvédelem módja, a védelmi program*, *Rendészeti Szemle*, 2/2008-as szám
56. TÓTH Tihamér: *A sértett hatékonyabb védelméről*, *Rendészeti Szemle*, 3/1991-es szám
57. TREMMEL Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, *Jura*, 1/2008-as szám
58. VARGA Zoltán: *A tanúvédelem*, *Magyar Jog*, 5/2001-es szám

59. VAVRÓ István: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközeiről*, Rendészeti Szemle, 1993, 9-es szám
60. VAVRÓ István: *A tanúvédelem eljárásjogi eszközeiről*, Rendészeti Szemle, 9/1993-as szám
61. VÉGVÁRI Réka: *Shifts in thinking concerning law of criminal procedure in Witness protection*, Acta Juridica Hungarica, 4/2007-es szám
62. WALTOS Stanislaw: *A koronatanú – a büntetőjogi felelősség határvidéke*, Magyar Jog, 9/1993-as szám
63. WALTOS Stanislaw: *A tanúvédelem elméleti és gyakorlati problémái Lengyelországban*, In: RÓTH Erika (szerk.): *A tanúvédelem útja Európában*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2002
64. ZEDER Fritz: *A büntető együttműködés jogi aktusai az Európai Unióban és azok államon belüli átültetése*, Magyar Jog, 11/1999-es szám

Idegen nyelvű szakmai tanulmányok

1. ANTONIU George: *Reflecții asupra crimei organizate*, Revista de Drept Penal, nr. 3/1997
2. BUNECI Petre: *Protecția martorilor*, Revista de Drept Penal, nr. 2/2003
3. CHO DEAN: *Evidence: the confrontation clause*, Annual Survey of American Law, 1987
4. DEMLEITNER V. Nora: *Witness protection in criminal cases: anonymity, disguise or other options?*, American Journal of Comparative Law Supplement, 1998, vol. 46
5. DUPRÉ Danielle: *Crawford v. Washington: reclaiming the original meaning of the confrontation clause*, Touro Law Review, vol. 21, 2005
6. GORGĂNEANU I. Gheorghe: *Sugestii pentru o protecție judiciară a martorului în procesul penal*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2001
7. LASCU Ioan: *Protecția martorilor. Noutate de reglementare în legislația românească*, Revista Dreptul, nr. 7/2003
8. LAWSON J. Raneta: *Lying, cheating and stealing at Government expense: Striking a balance between the public interest and the interest of the public in the Witness Protection Program*, Arizona State Law Journal, vol. 24, 1992
9. MATEUȚ Gheorghită: *Codul de procedură penală, partea generală, într-o perspectivă europeană*, Revista de Drept Penal, nr. 1/2004

10. MATEUȚ Gheorghiuță: *Modificări aduse părții generale a Codului de procedură penală prin Legea nr. 356/2006 și O.U.G 60/2006*, Caiete de Drept Penal, nr. 3/2006
11. MIHUȚ Ana Elena – MOCA Demian: *Ascultarea martorului protejat. Protecția datelor de identitate ale acestuia. Forța probantă a declarațiilor martorului protejat*, Revista Dreptul, nr. 6/2006
12. PARASCHIV Gavril: *Fermitatea represiunii împotriva crimei organizate*, Revista de Drept Penal, nr. 4/1998
13. PĂTULEA Vasile: *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului în legătură cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul la un proces echitabil. Garanții specifice în materie penală. Dreptul acuzatului de a interoga martorii din proces. Dreptul de asistență gratuită a unui interpret (IV)*, Revista Dreptul, nr. 10/2007
14. ROMIȚAN C. Raul: *Protecția martorilor – programe din Italia, Olanda și Germania*, Revista Dreptul, nr. 5/2004
15. SĂNDULESCU Nicolae: *Considerente de ordin teoretic și practic în implementarea regulamentului de aplicare a Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor probat prin Hotărârea de Guvern nr. 760/2004*, Revista Dreptul, nr. 12/2004
16. STOKES B. Joseph: *Maryland v. Craig and the confrontation clause: When does „confront” mean confront?*, American Journal of Trial Advocacy, vol. 14, 1990
17. ȚĂNDĂREANU Loredana: *Aspecte de drept comparat cu privire la audierea minorilor – martori sau victime ale unor infracțiuni – în procedura penală*, Revista Dreptul, nr. 7/2008
18. ȚĂNDĂREANU Loredana: *Protecția martorilor în dreptul comunitar și în legislația altor state*, Revista Dreptul, nr. 11/2007
19. WHITE J. Penny: *Rescuing the confrontation clause*, South Carolina Law Review, vol. 54, 2003

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei

1. *Delcourt v. Belgium*, 2689/65, (1970. január 17)
2. *Engel és társai v. Hollandia*, 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, (1976. június 8)
3. *Colozza v. Olaszország*, 9024/80, (1985. február 12)
4. *Bönisch v. Ausztria*, 8658/79, (1985 május 6)
5. *Unterpertinger v. Ausztria*, 9120/80, (1986. november 26)
6. *Schenk v. Svájc*, 10862/84, (1988. július 12)
7. *Barberá, Messegué és Jabardo v. Spanyolország*, 10590/83, (1988. december 6)
8. *Bricmont v. Belgium*, 10857/84, (1989. július 7)
9. *Kostovski v. Hollandia*, 11454/85, (1989. november 20)
10. *Kamasinski v. Ausztria*, 9783/82, (1989. december 19)
11. *Windisch v. Ausztria*, 12489/86, (1990. szeptember 27)
12. *Delta v. Franciaország*, 11444/85, (1990. december 19)
13. *Cardot v. Franciaország*, 11069/84, (1991 február 19)
14. *Isgró v. Olaszország*, 11339/85, (1991. február 19)
15. *Asch v. Ausztria*, 12398/86, (1991. április 26)
16. *Borgers v. Belgium*, 12005/86, (1991. október 30)
17. *Lüdi v. Svájc*, 12433/86, (1992. június 15)
18. *Saïdi v. Franciaország*, 14647/89, (1993. szeptember 20)
19. *Diennet v. Franciaország*, 18160/91, (1995. szeptember 26)
20. *Doorson v. Hollandia*, 20524/92, (1996. március 26)
21. *Van Mechelen és társai v. Hollandia*, 21363/93; 21364/93; 21427/93; 22056/93, (1997. április 23)
22. *A.M. v. Olaszország*, 37019/97, (1999. december 14)
23. *Kok v. Hollandia*, 43149/98, (2000. július 4)
24. *Lucá v. Olaszország*, 33354/96, (2001. február 27)
25. *P.S. v. Németország*, 33900/96, (2001. december 20.)
26. *Calabro v. Olaszország és Németország*, (2002. március 21)
27. *Birutis és társai v. Litvánia*, 47698/99, 48115/99, (2002. március 28)

28. *S.N. v. Svédország*, 34209/96, (2002. július 2)
29. *Rachdad v. Franciaország*, 71846/01, (2003. november 13)
30. *Magnusson v. Svédország*, 53972/00, (2003. december 16)
31. *Cornelis v. Hollandia*, 994/03, (2004. május 25)
32. *Mayali v. Franciaország*, 69116/01, (2005. június 14)
33. *Bocos-Cuesta v. Hollandia*, 54789/00, (2005. november 10)
34. *Krasniki v. Cseh Köztársaság*, 51277/99, (2006. február 28.)
35. *Dănilă v. Románia*, 53897/00, (2007. március 8)
36. *Al-Khawaya és Tahery v. Egyesült Királyság*, 26766/05, 22228/06, (2011. december 15)

Az Emberi Jogok Európai Bizottságának jelentései és döntései

1. *Nielsen v. Dánia* (jelentés), 343/57, (1961. március 15)
2. *Ofner és Hopfinger v. Ausztria* (jelentés), 524/59, 617/59, (1962. november 23)
3. *Pataki és Dunshirn v. Ausztria* (jelentés), 596/59, 789/60, (1963. március 28)
4. *X v. Német Szövetségi Köztársaság* (döntés), 4453/70, (1971. május 24)
5. *X v. Egyesült Királyság* (döntés), 7306/75, (1976. október 6)
6. *X v. Belgium* (döntés), 8417/78, (1979. május 4)
7. *X v. Német Szövetségi Köztársaság* (döntés), 8414/78, (1979. július 4)
8. *X v. Belgium* (döntés), 8876/80, (1980. október 16)
9. *Can v. Ausztria* (jelentés), 9300/81, (1981. július 12)
10. *Jesper v. Belgium* (jelentés), 8403/78, (1981. december 14)
11. *Unterpertinger v. Ausztria* (jelentés), 9120/80, (1984. október 11)
12. *Cardot v. Franciaország* (döntés), 11069/84, (1989. szeptember 7)
13. *Lüdi v. Svájc* (jelentés), 12433/86, (1990. december 6)

Internetes hivatkozások

1. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31995Y1207%2804%29>
2. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31997G0111>

3. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0029&from=en>
4. <http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec%2897%2913.pdf>
5. [http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec\(85\)11.pdf](http://www.europatanacs.hu/pdf/CMRec(85)11.pdf)
6. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html
7. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3509>
8. <http://supreme.justia.com>